TUDOR VIANU

DICȚIONAR DE MAXIME COMENTAT

EDITURA ȘTIINȚIFICĂ

TUDOR VIANU • DICȚIONAR DE MAXIME COMENTAT

TUDOR VIANU

DICȚIONAR DE MAXIME COMENTAT

EDITURA ȘTIINȚIFICĂ
BUCUREȘTI — 1962

Coperta:
I. PETRESCU

PREFAȚĂ

Ofer cititorilor o carte de învățătură, de lectură liniștită și de meditație. Mulți vor fi simțit nevoia să găsească adunate laolaltă acele cugetări ale filozofilor, savanților și poeților în care s-au cristalizat concluzii ale experienței atît de generale, încît oricine și le poate însuși, și atît de limpede și izbitor formulate, încît întîlnirea cu ele să producă ceva asemănător cu trezirea dintr-un somn al neștiinței, al rutinei sau al prejudecății. Numim astfel de manifestări ale treziei: maxime, sentințe, aforisme, apoftegme. Cartea de față dă o culegere din ele, spicuite nu numai în operele acestui gen literar, dar și în acelea în care expunerea filozofică sau poetică a putut dobîndi, la un moment dat, concentrarea lapidară a gîndirii, încît spusele scriitorilor, în aceste momente mai bune ale lor, puteau fi desprinse din context și înfățișate ca atare.

Am numit maximele alături de celelalte varietăți ale expresiei concise, alături de sentințe, aforisme și apoftegme. Se fac totuși deosebiri între acești termeni diferiți. Cuvîntul *maximă* este folosit uneori numai pentru principiile supreme ale acțiunii, pentru regulile de viață. În *sentințe*, accentul este pus pe concizia și limpezimea formulării, capabile să le asigure întipărirea ușoară în mintea cititorilor și circulația întinsă, ca a unui proverb. *Apoftegmele* sînt legate de o împrejurare istorică, sînt vorbele unui bărbat ilustru într-o împrejurare însemnată, dar prin valoarea generalizării lor acoperă și întunecă amintirea autorului și a momentului cînd au fost pronunțate. *Aforismele*, în fine, au toate calitățile lingvistice și stilistice ale celorlalte specii amintite, dar sînt pronunțate cu intenția de a revizui un loc comun, o părere înrădăcinată. În acest scop, aforismele pot lua forma asocierii unor termeni con-

tradictorii, se opun atunci cu îndrăzneală opiniei generale şi dobîndesc numele de *paradoxe*. Există şi diferenţieri istorice între toate aceste specii, căci pe cînd unele maxime datează de la începuturile civilizaţiilor şi sînt expresia învăţăturilor morale transmise de către vechii legiuitori şi înţelepţi popoarelor lor, apoftegmele stau în legătură cu viaţa istorică mai nouă a acestora, iar sentinţele şi aforismele presupun o activitate literară dezvoltată, în timpul căreia s-a constituit genul literar al formulării concise, şi sînt produsul gîndirii libere, uneori revoluţionare, în luptă cu prejudecata îndărătnică şi reacţionară. Dar deşi se pot stabili deosebiri între diferitele specii amintite, vorbirea curentă foloseşte termenii respectivi fără preocuparea diferenţierii lor ştiinţifice, şi mulţi autori au înscris în titlul culegerilor lor cuvîntul cel mai întrebuinţat pentru a denumi domeniul întreg, cuvîntul *maximă*, care cu această îndreptăţire apare şi în titlul lucrării de faţă.

Vom da deci în paginile următoare o selecţie de maxime, în înţelesul cel mai general al termenului, culese din operele scrise în limbile popoarelor orientale şi extrem-orientale, în greceşte şi latineşte, în limbile naţiunilor moderne. Pentru a preciza intenţia generatoare a lucrării de faţă, voi spune că n-am reţinut decît acele maxime importante prin conţinutul lor, capabile să aducă o lumină într-un punct oarecare al moralei, al esteticii, al filozofiei generale, înzestrate cu puterea de a trezi şi de a îmbogăţi mintea omului şi de a orienta conduita lui, dar nu şi acele ziceri pornite dintr-un izvor istoric cunoscut, înzestrate cu o mare putere de circulaţie şi a căror valoare provine numai din faptul că înlocuiesc o exclamaţie într-o situaţie dată, zicerile numite de Homer *cuvinte înaripate*, *epea pteroenta*, cuvinte zburătoare din gură în gură. Nu maxime sau exclamaţii larg răspîndite în diferitele limbi naţionale am adunat în acest volum, ci reflecţii grele de conţinut, în care se precizează o poziţie filozofică sau o atitudine de viaţă, în formele artistice ale conciziunii sau ale exprimării figurate şi sugestive.

Trebuie să mai adaug că n-am inclus aici nici proverbele populare. Aceste proverbe alcătuiesc totuşi baza lingvistică a artei maximelor. Căci după cum există poezii lirice de tot felul numai pentru că, înainte de varietatea lor datorită unor autori individuali şi în formele invariabile fixate prin scris, limbile au creat frazele exclamative, dezvoltate

apoi în cîntecele populare; după cum poemele epice, romanele și nuvelele autorilor culți găsesc constituită facultatea narativă a graiurilor omenești și prima ei producție difuză: basmele, legendele și snoavele; după cum drama presupune existența anterioară a dialogului și primele elemente ale spectacolului în acțiunile imitative rituale, tot astfel n-ar fi apărut genul literar al maximei dacă graiurile n-ar fi găsit mai înainte fraza rectificatoare a unei păreri îndătinate, porunca, avertismentul, ironia și primele lor întipăriri literare: proverbele populare. Ne putem închipui momentul cînd s-a simțit nevoia organizării primelor hoarde omenești. Atunci au apărut și primele prescripții juridice și morale, ca și modul comunicării și impunerii lor prin forme anumite ale flexiunii nominale și verbale. Experiența în creștere a oamenilor, acumularea observațiilor și constatarea asemănărilor dintre faptele observate au creat posibilitatea exprimării unor raporturi între noțiuni generale, prin care experiența limitată a fiecărui individ în parte dobîndea posibilitatea să se controleze și să se extindă. În fazele ulterioare, vechile generalizări teoretice au putut fi depășite de îmbogățirea necontenită a observațiilor și de înălțarea continuă a generalizării, după cum primele prescripții juridice și morale n-au mai corespuns la un moment dat situației impuse de dezvoltarea muncii și de noile raporturi dintre clasele sociale. Au apărut astfel formulări noi și surprinzătoare; subiectul se lega atunci cu un predicat neașteptat sau cu unul aparent contradictoriu, impus de situațiile apărute între timp și de nevoia dislocării legăturilor noționale produse de vechile situații: zicerile aforistice și paradoxale. Toate aceste întipăriri de limbă, adică învățăturile, normele și îndemnurile, selectate în împrejurările succesive ale unei societăți, intrate în circulația lingvistică și șlefuite prin întinsa lor întrebuințare, aduse adică la exprimarea cea mai pregnantă, formează aspectul paremiologic al limbilor, proverbele lor, temelia populară a maximelor culte. Lucrarea de față a cules numai din materialul acestora din urmă. Proverbele populare ale tuturor popoarelor, nu numai ale romînilor, urmează a fi cercetate, selectate după anumite criterii și grupate de altcineva, într-o altă lucrare, al cărei interes și folos apar limpede de pe acum.

Culegeri de maxime au apărut numeroase în diferite momente ale istoriei literare. Așa-zisele *Dicta Catonis* s-au

constituit probabil abia în secolul al II-lea al erei noastre şi, după părerea criticii, din cele peste două sute de hexametre şi sentinţe, numai o parte pot fi atribuite lui M. Porcius Cato (234—149 î.e.n.), sub numele căruia au circulat timp de milenii. Traduse în multe din limbile Europei apusene, centrale şi orientale, *Zicerile* lui Cato mai erau încă citite în secolul al XVIII-lea şi, prin marea lor răspîndire, pot fi considerate ca unul din cele mai influente izvoare ale umanismului. Din secolul I î.e.n. ni s-au păstrat maximele lui Publilius Syrus, ca singurele fragmente păstrate din compunerile lui dramatice. Sub domnia lui Tiberius, la Roma, Valerius Maximus compune pentru şcolile de retorică renumitele lui *Factorum ac dictorum memorabilium libri IX*, pe care, prin secolul al X-lea—XI-lea, Rodulphus Tortarius le versifică şi le face citite de publicul medieval. Un bogat material de extrase din autorii greci şi romani dă în secolul al II-lea e.n. Aulus Gellius în ale sale *Noctes Atticae*, rezultatele veghilor lui studioase la Atena. La începutul secolului al IV-lea e.n., Nonius Marcellus compune un dicţionar de citate din vechii scriitori *(De compendiosa doctrina)*, mult folosit de antologiştii ulteriori. Evul mediu a întreprins, de asemenea, astfel de lucrări. De o deosebită celebritate s-a bucurat florilegiul întocmit prin secolul al XIII-lea—al XIV-lea sub titlul *Fiore di virtà*. Renaşterea, sporind cunoaşterea surselor antice, simte nevoia sistematizării imensului material mobilizat de filologii vremii şi alcătuieşte numeroase lucrări de referinţe, printre care o deosebită notorietate au dobîndit *Adagiile (Adagiorum Chiliades)* lui Erasmus, din 1500 (ediţia a II-a la Aldus Manutius în 1508), însoţite de o dizertaţie asupra maximelor greco-latine şi ebraice, asupra originii, funcţiunii şi procedeelor lor literare. Citatul devenise în Renaştere o metodă literară, deoarece sprijinirea unei păreri prin mărturia izvoarelor profane sau sacre ale antichităţii era considerată ca un argument valabil. Este metoda multor umanişti, de pildă a lui Montaigne în *Essai*-urile sale; umanistul francez grupează un bogat material de citate şi exemple împrumutate de la vechii autori. Moştenirea greco-romană s-a completat cu aceea transmisă de culturile Asiei mult mai tîrziu, abia prin secolul al XVIII-lea, cînd începe harnica activitate a traducătorilor din vechile literaturi ale Chinei, ale Indiei, ale Iranului. Interesul pentru literatura indiană produce unul din rezultatele ei cele mai

de seamă în scrierea lui A. Schlegel, *Über die Sprache und die Weisheit der Indier*, 1808, unde se adaugă capitolelor expositive despre limba și filozofia indiană, pagini antologice din literatura sanscrită. Din acest moment antologiile orientalistice se înmulțesc și materialul lor pătrunde treptat în toate florilegiile și dicționarele de maxime mai noi. Culegeri de maxime s-au făcut deci totdeauna, dar au jucat un rol deosebit în epoci în care, ca în secolele de declin ale antichității, la sfîrșitul evului mediu și în veacurile Renașterii, trecerea de la o orînduire la alta făcea necesară o nouă examinare a moștenirii culturale, pentru a se constata ce rămînea valabil din cultura veacurilor trecute și ce era vrednic a trece în cultura nouă. Ne găsim și noi într-un astfel de moment al istoriei. Victoria socialismului într-o parte întinsă a globului pămîntesc face necesară regruparea tuturor cîștigurilor valabile ale trecutului, deoarece munca de cultură a popoarelor chemate către o viață nouă nu poate fi reluată de la început și nu se poate orienta către țintele ei proprii decît folosind tot ce trecutul a cucerit temeinic și poate pune la dispoziția sintezelor în pregătire. Și după cum romînii de odinioară, despărțindu-se de orînduirea feudală și de cultura ei exclusiv teologică, simțeau nevoia desfundării unor noi surse de cultură, înfățișate pentru ei în culegeri ca *Floarea darurilor* (prelucrarea romînească a amintitei *Fiore di virtù*) sau ca *Pilde filosofești*, tot astfel romînii de azi, într-un moment hotărîtor al vieții lor naționale, vor întîmpina poate cu interes *Dicționarul de maxime*, oferit lor în volumul acesta.

Opera de față, adresată publicului celui mai larg, dar mai cu seamă tineretului, pentru a-i oferi o bogată materie de reflecție filozofică, observații numeroase asupra omului și a societății, îndemnuri către o viață mai înaltă, un instrument de cultivare a minții și de întărire a caracterului, s-a format treptat, în cursul mai multor ani de cercetare, prin parcurgerea tuturor izvoarelor literare presupuse a putea pune la dispoziție maxime luminoase și edificatoare. A fost parcursă, cu această preocupare, o mare parte din literatura poetică și filozofică a antichității și a timpurilor moderne, a Orientului și a Occidentului, cu opriri mai insistente asupra scrierilor clasice, adică asupra acelora confirmate în valoarea lor de veacuri și, ca atare, îndreptățind chemarea mărturiei lor pentru problemele omului

şi societăţii actuale. Operele clasice, ca parte vie a tradiţiei de cultură, sînt un element constitutiv în formaţia fiecărui individ cultivat. Şi după cum, ca fiinţe biologice, nu putem exista decît prin adaptările întregii filogeneze, care ne-a dotat cu organele, aparatele şi funcţiunile noastre, tot astfel nu putem participa la munca de cultură de azi decît pornind de la nenumăratele cîştiguri intelectuale şi morale, adunate de-a lungul secolelor şi mileniilor. Există o filogeneză a culturii. Dar fiindcă, după cum susţin biologii, evoluţia întregii vieţi se repetă în aceea a fiecărui individ, filogeneza în ontogeneză, am fost mereu călăuziţi de ideea că deschiderea unei perspective întinse asupra gîndirii trecutului poate fi judecată indispensabilă pentru formaţia temeinică, intelectuală şi morală, a muncitorului actual. Este, altfel spus, scopul *Dicţionarului de maxime*. În timpul alcătuirii lui, am fost mereu urmărit de ideea că ar fi trebuit să nu mă opresc numai la scriitorii trecutului şi la acei mai noi, dar care au încetat să scrie, şi că s-ar fi cuvenit să extrag partea valabilă şi din scriitorii în viaţă, activi în mijlocul nostru. Prelucrarea acestui din urmă material ar fi pus însă altfel de probleme şi ar fi dat un alt scop lucrării întregi, încît mi-am spus că pentru excerptarea, clasificarea şi comentarea domeniului celui mai nou este nevoie de o altă lucrare, pe care o voi întreprinde poate eu sau altcineva, dacă va găsi posibilitatea s-o facă mai repede şi mai bine.

Lucrarea de faţă este un *Dicţionar de maxime comentat*. N-am reprodus toate maximele culese în timpul lecturilor, ci numai pe acelea al căror adevăr mi-l puteam însuşi cel puţin în parte şi eram încredinţat că este chemat să întărească atitudinile raţionaliste ale inteligenţei, iubirea de viaţă şi de oameni, credinţa în vocaţia lor pentru fericire, dreptate şi libertate, adică gruparea de tendinţe puse la temelia întregii lucrări şi propuse meditaţiei cititorilor.

NOTA EDIȚIEI

În lucrarea pe care o prezentăm cititorilor am sistematizat maxime culese din filozofi, oameni de știință, poeți, artiști și luptători pe tărîm social, autori de maxime sau din autori ai altor contexte, trecîndu-le sub cuvintele corespunzătoare temei lor, clasificate alfabetic. Am tradus maxima, dar am dat-o și în limba originalului, cînd aceasta a fost latina sau o limbă modernă, mai ales atunci cînd forma artistică a originalului recomanda reproducerea lui, sau cînd ușoarele abateri pe care și le-a permis traducerea, pentru a respecta spiritul limbii noastre, făcea necesară comparația cu versiunea originală. N-a putut fi vorba de așa ceva cînd am tradus maxime din versiunea lor în una din limbile europene moderne. De asemenea, n-am reprodus textul original în cazul în care am folosit traducerea românească, pentru opere care nu mi-au fost accesibile în momentul întocmirii lucrării. Am indicat apoi izvorul (prin sigla explicată în Anexa 1), cu indicațiile necesare pentru ca cititorul să-l poată regăsi. Am adăugat, în fine, cînd a fost cazul, un comentariu pentru a explica maxima, uneori pentru a exprima o îndoială și pentru a propune un adaos sau o rectificare, alteori pentru a o pune în legătură cu altă maximă a aceluiași autor sau a altuia, urmărind astfel restituirea gîndirii întregi a autorului respectiv, alteori pentru a stabili o filiație sau o afinitate de idei în planul literaturii comparate sau pentru a ajuta cititorul în înțelegerea textului respectiv. Indicii de cuvinte și autori de la sfîrșitul lucrării sînt de natură să ușureze folosirea lucrării.

Deși am pornit mai totdeauna de la texte sau le-am regăsit atunci cînd cunoașterea unei maxime mi-a fost transmisă de o lucrare critică sau de o altă culegere,

mi-am completat uneori informaţia şi prin consultarea cîtorva opere filologice sau dicţionare de maxime, citate, „cuvinte înaripate", fraze celebre, şi în acest caz unele trimiteri fiind prea generale, nu am mai reprodus textul original. Am utilizat astfel următoarele lucrări: C. Максимова, Крылатые слова. Не спроста и не спутса слово молвится и до веку не сломится, Москва, Гослитиздат, 1955; Н.С. Ащукин, М.Г. Ащукина, Крылатые слова. Литературные цитаты. Образные выражения, Москва, Гослитиздет 1955; Wilhelm Capelle, *Die Vorsokratiker. Die Fragmente und Quellenberichte übersetzt und eingeleitet von W.C.*, Leipzig 1935 (pe baza lui H. Diels, *Fragmente der Vorsokratiker*, 1903, 4 Aufl. 1922, a cărui numerotare am reprodus-o şi noi în indicaţia izvoarelor respective); G. Büchmann, *Geflügelte Worte*, 1864—1882, apoi în numeroase ediţii succesive întregite de diferiţi autori; Franz Freiherr von Lipperheide, *Spruchwörterbuch*, 3 unv. Abdruck, Berlin 1934; Vicente Vega, *Diccionario ilustrado de frases célebres y citas literarias*, Seg. edicion, Barcelona 1955; E. Genest, *Dictionnaire des citations françaises*, Paris 1955; H. G. Reichert, *Urban und Human. Gedanken über lateinische Sprichwörter*, 2. verbesserte Auflage, Hamburg 1956; Karl Peltzer, *Das treffende Zitat. Gedankengut aus drei Jahrtausenden*. Thun und München 1957; P. Dupré, *Encyclopédie des citations*, Paris 1959; Burton Stevenson, *Book of Quotations, classical and modern. Selected and arranged* by B. S. London f.a.; Ernst Robert Curtius, *Europäische Literatur und lateinisches Mittelalter*, Bern 1948.

AUTORUL

ABUNDENȚĂ

Adeseori prea multă abundență sărăcește materia (Souvent trop d'abondance appauvrit la matière. N. BOILEAU, A, III. *Este vorba de abundența verbală în poezie*).

ACORD

Acordul felului de a gîndi naște prietenia (DEMOCRIT, fr. 186).

Dezacordul care ia naștere din faptul că fiecare consideră adevărul dintr-un loc diferit este acord asupra esențialului și izvorul cel mai bogat al unei stime reciproce, singura pe care se clădește prietenia între bărbați (G. LESSING, W).

A ACȚIONA

Este greșit a afirma că un om de oarecare merit trebuie să-și socotească sorții vieții și ai morții. Nu, singurul lucru pe care trebuie să-l aibă în vedere atunci cînd acționează, este dacă ceea ce face e drept sau nu, dacă se poartă ca un bărbat sau ca un laș (PLATON, A).

ACȚIUNE

Omul desăvîrșit roșește de teamă ca acțiunile sale să nu rămînă în urma cuvintelor (LUN YU, XIV, 29).

Nu în pasiune, ci în acțiune stă binele și răul pentru o ființă rațională, care trăiește în societate, după cum virtutea ori

viciul ei nu stă în ce simte ea, ci în ce face (MARC-AURELIU, M, IX, 16. *Fapta hotărăşte valoarea noastră morală*).

Cine are un corp în stare să facă foarte multe acţiuni suferă foarte puţin de afectele rele, adică de afecte contrare firii noastre (Qui corpus ad plurima agendum aptum habet, is minime affectibus, qui mali sunt, conflictatur, hoc est affectibus, qui naturae nostrae sunt contrarii. B. SPINOZA, E, V, 39. *Îndemînarea şi hărnicia ne menţin curaţi*).

Acţionează aşa ca şi cum maxima acţiunii tale ar fi să devină, prin voinţa ta, lege naturală universală (Handle so, als ob die Maxime deiner Handlung durch deinen Willen zum allgemeinen Naturgesetze werden sollte. I. KANT, G, II. *Formulă celebră a imperativului categoric al lui Kant. Întrebarea dacă principiul acţiunii tale poate deveni o lege universală este unul din resorturile vieţii morale*).

Inteligenţa trebuie să dea viaţă acţiunii; fără ea, acţiunea este zadarnică. Dar fără acţiune ce stearpă este inteligenţa! (L'intelligence doit vivifier l'action; sans elle, l'action est vaine. Mais sans l'action, comme l'intelligence est stérile! ROGER MARTIN DU GARD, B).

vezi şi CUVÎNT

ACTIVITATE

Ceea ce te face şi te menţine voios şi fericit este numai activitatea (Was heiter und selig macht und erhält, ist bloss Tätigkeit. J.P. RICHTER, L).

ACTOR

Întreaga lume mişcă pe actor (Totus mundus agit histrionem. *Deviză a teatrului „The Globe" din Londra, unde Shakespeare juca şi îşi reprezenta operele sale. Actorul întrupează toate pasiunile lumii şi teatrul reprezintă deci abreviatura ei*).

[**Actorii**] **sînt rezumatul şi cronica scurtă a epocii** (For they are the abstracts and brief chronicles of the time.

W. SHAKESPEARE, H, II, 2. *Actualitatea este reprezentată esențial în jocul și repertoriul actorilor*).

ADEVĂR

De la intuirea vie la gîndirea abstractă și de la ea la practică — aceasta este calea dialectică a cunoașterii adevărului. (V. I. LENIN, C).

Cel mai simplu adevăr, obținut pe calea cea mai simplă, inductivă, este întotdeauna incomplet, deoarece experiența este întotdeauna neîncheiată (V.I. LENIN, C. *În altă parte, menționînd de asemenea că omul descoperă noi și noi adevăruri care completează pe cele dintîi, Lenin observă*: **cunoașterea este un proces iar gîndirea (=omul) nu trebuie să-și reprezinte adevărul sub forma unui repaus mort**).

Ești dator să spui adevărul, nu să vorbești mult (DEMOCRIT, fr. 225. *Unii vorbesc mult pentru a ascunde adevărul*).

Mi-e prieten Plato, dar mai prieten adevărul (Amicus Plato, sed magis amica veritas, *traducerea latină a unei vorbe atribuite lui* ARISTOTEL, *care își manifesta astfel independența intelectuală față de maestrul său, după cum se cade să ne-o păstrăm față de orice altă persoană înzestrată cu autoritate și prestigiu. Nu putem să ne însușim, deci, vorba gladiatorilor romani*, **a jura pe vorbele maestrului**, iurare in verba magistri, HORATIUS, E, I, 1, 14).

Este mai bine ca, întemeiat pe adevăr, să învingi o iluzie, decît întemeiat pe o iluzie să te învingă adevărul (EPICTET, F, 38. *Adevărul învinge totdeauna. Ferește-te să devii victima lui*).

Vorbirea adevărului este simplă (Veritas simplex oratio, SENECA, E, 49, 12, *dimpotrivă, minciuna se ascunde adesea sub vorbirile complicate*).

Dacă mă convinge cineva și-mi arată că judecata sau fapta mea este rea, sînt bucuros să mă îndrept. Căci eu caut adevărul, care n-a stricat niciodată nimănui. Iar răul cade pe

acela care persistă în eroarea şi neştiinţa lui (MARC-AURELIU, M, VI, 21).

Adevărul are o inimă liniştită (Truth has a quiet breast. W. SHAKESPEARE, R, I, 3).

Primul precept al cunoaşterii este **să nu admiţi niciodată că un lucru este adevărat dacă nu l-ai cunoscut în chip evident ca atare; adică să eviţi cu grijă graba şi prejudecata şi să nu primeşti în judecăţile tale decît ceea ce s-ar înfăţişa spiritului tău atît de clar şi de distinct, încît să n-ai nici un prilej de a-l pune în îndoială** R. DESCARTES, D, II. *Semnul adevărului este evidenţa lui, adică faptul de a fi clar şi distinct, de a ţi se prezenta în deplina lumină a cunoaşterii şi de a fi liber de orice confuzie*).

Uneori adevărul poate să nu pară verosimil (Le vrai peut quelquefois n'être pas vraisemblable. N. BOILEAU, A, III. *În artă nu interesează istoricitatea faptelor, ci tipismul lor; fapte reale, prezentate fără artă, pot să fie lipsite de semnificaţie*).

Nu există adevăr care să nu devină pentru spiritele false, materie de erori (Il n'y a point de vérité qui ne soit à quelque esprit faux matière d'erreur. L. VAUVENARGUES, R, 32. *Rareori un adevăr n-a fost răstălmăcit de acei ce se tem de victoria lui*).

Ce ridicol este să atribui adîncimea unei răni nu tăişului, ci strălucirii spadei! La fel, deci, ce ridicol este ca superioritatea pe care adevărul i-o dă unui adversar asupra noastră s-o atribuim stilului sclipitor al acestuia. Nu cunosc nici un stil sclipitor care să nu-şi împrumute strălucirea mai mult sau mai puţin de la adevăr. Numai adevărul dă adevărata strălucire. (G. LESSING, W.)

Adevărul este o făclie, dar una îngrozitoare; o privim clipind cînd trecem pe lîngă ea şi ne e frică să nu ne aprindă (Das Wahre ist eine Fackel, aber eine ungeheuere; deswegen suchen wir alle nur blinzend so daran vorbeizukommen, in Furcht sogar, uns zu verbrennen. J.W. GOETHE, M.) **Omule, vrei să găseşti adevărul? caută justul** (Homme,

veux-tu trouver le vrai? cherche le juste. V. HUGO, R, II. *Marile adevăruri apar în luptele pentru dreptate*).

Adevărul trăiește, ca toate ființele vii, numai ca totalitate; cînd se desparte în părțile lui, îi dispare sufletul și rămîn din el numai abstracțiile moarte cu miros de cadavru (Но истина жива, как все органически живое, только как целостность; при разъятии на части душа ее отлетает, и остаются мертвые абстракции с запахом трупа. A.I. HERZEN, D, I).

Este o mare eroare credința că adevărurile științifice se deosebesc esențial de adevărurile vulgare. Nu se deosebesc decît prin întindere și precizie (C'est une grande erreur de croire que les vérités scientifiques diffèrent essentiellement des vérités vulgaires. Elles n'en diffèrent que par l'étendue et la précision. A. FRANCE, J. *Totuși, uneori, adevărurile științei înlătură și rectifică reprezentările simțului comun. Heliocentrismul a fost una din aceste reprezentări*).

Fiecare adevăr are timpul său în viața omenirii sau a unei națiuni; el nu poate fi conceput decît în momentul în care este introdus, provocat, necesitat de vîrstă și de mediu. Dar orice stare de împrejurări care necesită o stare de idei se naște, crește, pînă la un maximum de consistență, și apoi dispare, pentru a lăsa locul la o altă stare de împrejurări. Ideile urmează întocmai aceeași evoluție (V. CONTA, O, I, I. *Istoria științei reflectă istoria societății; adevărurile cucerite de o epocă se desăvîrșesc prin noi cercetări*).

A visa că adevărul sau alt lucru de prisos / E în stare ca să schimbe în natur un fir de păr, / Este piedica eternă ce-o punem la adevăr (M. EMINESCU, S, V. *Pentru a atinge adevărul, este nevoie să nu legăm nici o speranță practică de el? Adevărul este obiectul unei contemplări dezinteresate? Dar toate adevărurile omului sînt soluții de viață și au apărut în munca și luptele lui*).

Adevărul așteaptă. Numai minciuna e grăbită (A. VLAHUȚĂ, G. *Minciuna e ajunsă din urmă de demascarea ei*).

Adevărul creator de iluzii este singurul pe care-l iubesc (La vérité créatrice d'illusions, c'est la seule que j'aime.

J. RENARD, J, 1908. *Deci, adevărul care exaltă, care deschide drum viitorului*).

vezi şi OGLINDĂ

ADEVĂRAT

Nimic nu e mare dacă nu e adevărat (Nichts ist gross, was nicht wahr ist. G. LESSING, W).

ADMIRABIL

Ceea ce uimeşte, uimeşte o singură dată; dar ceea ce este admirabil este din ce în ce mai admirat (Ce qui étonne, étonne une fois; mais ce qui est admirable est de plus en plus admiré. J. JOUBERT, P, XXIII, 164. *Miraculosul, extraordinarul, senzaţionalul au un răsunet limitat în artă; ecourile prelungite sînt produse de operele care nu uimesc, dar pe care le admirăm pentru alte însuşiri, la care se referă o altă cugetare a lui Joubert*: **Frumosul perfect pune în mişcare toate facultăţile omului, dezvoltate în toată întinderea lor; plăcerea simţită în faţa lui este aprobată de întregul suflet**, P. XXIII, 169).

ADVERSAR

Adversarii cred că au sfîrşit cu noi atunci cînd îşi repetă părerile şi nu le ascultă de loc pe ale noastre (Gegner glauben uns zu widerlegen, wenn sie ihre Meinung wiederholen und auf die unsrige nicht achten. J.W. GOETHE, M. *Goethe caracterizează astfel una din metodele relei-credinţe şi ale înfumurării în discuţie*).

vezi şi DUŞMAN

AFECTARE

Afectarea în gesturi, vorbire şi deprinderi este adeseori urmarea lipsei de activitate şi a indiferenţei; o iubire mare şi ocupaţii serioase îl readuc pe om la felul său natural (L'affectation dans le geste, dans le parler et dans les ma-

nières, est souvent une suite de l'oisiveté ou de l'indifférence, et il semble qu'un grand attachement ou de sérieuses affaires jettent l'homme dans son naturel. LA BRUYÈRE, II. *Viața elimină artificiul*).

A AJUNGE

Nimic nu-i va ajunge aceluia care consideră puțin ceea ce de fapt este suficient (EPICUR, S, LXVIII).

AJUTOR

Nu avem atît nevoie de ajutorul prietenilor, cît mai ales de încrederea în ajutorul lor (EPICUR, S, XXXIV. *Este bine și necesar să știm că avem prieteni în lume*).

A ALEGE

Economia și foamea sînt lucruri bune, dar și cheltuiala la timpul ei; cumintele știe să aleagă (DEMOCRIT, fr. 229. *Înțelepciunea nu e niciodată meschină și avară. Totuși nu foamea este bună, ci numai cumpătarea în satisfacerea nevoii alimentare*).

AMENINȚARE

Amenințările sînt arme pentru cel amenințat (Le minacce sol son arme dello imminacciato. LEONARDO DA VINCI, M).

A AMESTECA

Nu poți amesteca apa și focul (TEOGNIS, E).

AMINTIRE

Amintirile — o muzică ce ne vine de undeva de dincolo de orizont (G. IBRĂILEANU, P).

AMOR PROPRIU

Amorul propriu este cel mai mare lingușitor (L'amour-propre est le plus grand de tous les flatteurs. LA ROCHEFOUCAULD, M, 2).

Amorul propriu se roagă întotdeauna cu stîngăcie, în dragoste ca și în nenorocire; căci persoanei iubite îi vorbește mereu de sine însuși, iar puterii pe care o imploră, de serviciile făcute, în loc de binefacerile primite (L'amour-propre, en amour ou dans le malheur, prie toujours maladroitement: car il parle toujours de lui-même à l'objet aimé, et de services rendus, au lieu de bienfaits reçus, à la puissance qu'il implore. RIVAROL, N).

Una din pricinile lăcomiei cu care citim memoriile oamenilor mari este amorul propriu al nostru (Одна из причин жадности, с которой читаем записки великих людей — наше самолюбие. A.S. PUȘKIN, F. *Pușkin se referă la identificarea noastră cu marii oameni, atunci cînd citim mărturiile lor; dar experiențele de viață ale geniilor pot fi folositoare și celor care nu posedă însușirile lor*).

Ne este greu să nu fim de părerea amorului propriu și să nu recunoaștem bunul gust al aceluia care ne găsește merite (Nous avons de la peine à n'être pas de l'avis de notre amour-propre et à ne pas trouver du goût à qui nous trouve du mérite. H.F. AMIEL, J, 1851).

AN

E o mare mîngîiere la contrarietăți dacă ne-nchipuim a fi cu cîțiva ani mai bătrîni. Cine cunoaște lumea știe ce multă schimbare aduc anii (M. EMINESCU, C, f. 163 v.).

ANTAGONISM

Pentru a dezvolta dispozițiile variate ale omului, nu există alt mijloc mai bun decît de a le face să se opună între ele. Antagonismul facultăților este marele instrument al culturii (Die mannigfaltigen Anlagen im Menschen zu entwickeln

war kein Mittel, als sie einander entgegenzusetzen. Dieser Antagonism der Kräfte ist das grosse Instrument der Kultur. F. SCHILLER, U, VI. Brief. *Un exemplu: gîndirea se luptă să grupeze datele simțurilor, și acestea constrîng gîndirea să nu desprindă concluzii false din constatările lor*).

ANTOLOGIE

Majoritatea autorilor de antologii de versuri sau de cuvinte de spirit seamănă cu aceia care mănîncă cireși sau stridii, aleg întîi pe cele bune și pe urmă pe toate celelalte (La plupart des faiseurs de recueils de vers ou de bons mots ressemblent à ceux qui mangent des cerises ou des huîtres, choisissant d'abord les meilleurs, et finissant par tout manger. N. CHAMFORT, M. *Aplică principii ferme în antologii!*).

ARHITECTURĂ

Arhitectura este muzica solidificată (Die Architektur ist die erstarrte Musik. F. SCHELLING, V).

ARMĂ

Plece-se armele în fața togii, laurii în fața faptei de laudă (Cedant arma togae, concedat laurea laudi. CICERO, O, 1, 22, 77. *Pacea constructivă este în orice împrejurare preferabilă războiului*).

AROGANȚĂ

La unii oameni aroganța ține loc de măreție a caracterului; inumanitatea, de tărie sufletească, și viclenia, de spirit (A quelques-uns l'arrogance tient lieu de grandeur; l'inhumanité, de fermeté, et la fourberie, d'esprit. LA BRUYÈRE, H).

ARTĂ

Tendința trebuie să reiasă din situație și din acțiune însăși, fără ca să fie scoasă în evidență în mod expres, și poetul nu

este obligat să ofere cititorului de-a gata rezolvarea istorică pe care o va da viitorul conflictelor sociale descrise de el. (K. MARX, M.K).

Viața este scurtă, arta este lungă (Vita brevis, ars longa, *maximă a lui* HIPOCRATE, *care nu se potrivește, de altfel, numai artei medicale, ci tuturor științelor și artelor, care pun mai multe probleme decît poate să rezolve o viață de om. Temele culturii sînt propuse omenirii întregi, și ceea ce nu poate duce la capăt un singur om, realizează șirul generațiilor și colaborarea națiunilor*).

Arta stă în firea omului. Toate dispozițiile lui pot și trebuie să dobîndească cu timpul forma desăvîrșirii artistice (Die Natur des Menschen ist Kunst. Alles, wozu eine Anlage in seinem Dasein ist, kann und muss mit der Zeit Kunst werden. J. HERDER, B, 12. *Omul poate și trebuie să se dezvolte către măiestrie*).

Arta este mîna dreaptă a naturii. Aceasta a făcut numai creaturi, cealaltă oameni (Kunst ist die rechte Hand der Natur. Diese hat nur Geschöpfe, jene hat Menschen gemacht. F. SCHILLER, F, II, 17.).

Nu pasiunea face versurile (... La passion ne fait pas les vers. G. FLAUBERT, C, 1852. *Flaubert preconizează creația artistică rece, stăpînită, magistrală*).

Arta adevărată este aceea care se ascunde (Il n'y a d'art véritable que celui qui se cache. A. FRANCE, V, II [Charles Morice]. *În artă, procedeul nu trebuie să devină vizibil*).

Ideile și tendințele sociale sînt chiar sîngele cald și hrănitcr care nutrește și face vietuitor organismul numit a r t ă (C. DOBROGEANU-GHEREA, T.)

Una din condițiile de căpetenie pentru ca arta să aibă putere moralizatoare și educatoare... este moralitatea artistului însuși, înălțimea morală, intelectuală, ideală la care a ajuns el (C. DOBROGEANU-GHEREA, P).

vezi și OBIECT

ARTIFICIAL (ÎN ARTĂ)

Nimic nu e mai altceva, față cu artisticul, decît artificialul (I.L. CARAGIALE, C).

ARTIST

Un artist de seamă nu concepe nici un subiect pe care marmura să nu-l poată cuprinde în sînul său; dar nu reușește aceasta decît mîna care ascultă de inteligență (B. MICHELANGELO, S, I).

Artistul se înalță pe om ca statuia pe piedestalul ei (Der Künstler steht auf dem Mensche wie die Statue auf dem Piedestal, F. NOVALIS, F, 1771. *Dacă piedestalul nu este solid, statuia se prăbușește și tot așa și artistul, dacă valoarea lui umană este îndoielnică*).

Artistul trebuie să iubească viața și să ne arate că este frumoasă. Fără el, ne-am îndoi de frumusețea vieții (L'artiste doit aimer la vie est nous montrer qu'elle est belle. Sans lui, nous en douterions. A. FRANCE, J).

A ASCULTA

Ascultă cu plăcere și nu vorbi mult (*Sfat al lui* CLEOBUL, *unul dintre cei șapte înțelepți ai grecilor, din prima jumătate a secolului al VI-lea î.e.n.*).

Numai o limbă și două urechi ți-a dat natura, pentru ca să asculți de două ori mai mult decît vorbești (EPICTET, F, 142).

Ascultă și cealaltă parte (Audiatur et altera pars; *rezumatul unui vers al lui* SENECA, M, 2, 2, 199, *folosit ca o maximă fundamentală a echității*).

Deprinde-te a asculta cu atenție pe oricine și a te pune, pe cît poți mai mult, în sufletul celui cu care stai de vorbă (MARC-AURELIU, M, VI, 53).

Fiecare ascultă numai ce înțelege (Es hört doch jeder nur, was er versteht. J.W. GOETHE, M. *Adeseori oamenii nu vor să afle de la alții decît ceea ce știu și cred mai dinainte. Trebuie să recunoaștem aici unul din obstacolele în calea progresului, un obstacol pe care înaintarea victorioasă a ideilor noi îl învinge*).

A SE ASCUNDE

Ia seama, tu care te crezi puternic pentru că știi să te ascunzi. Are să fie o vreme cînd ai să te cauți și n-ai să te mai găsești (A. VLAHUȚĂ, G. *Interzicerea îndelungă a oricărei spontaneități alterează firea omului și o face de nerecunoscut*).

ASIGURARE

Două asigurări sînt mai de preț ca una — Și prisosul acestora n-a fost nicicînd păgubitor (Deux sûretés valent mieux qu'une, — Et le trop en cela ne fut jamais perdu. LA FONTAINE, L).

ASPIRAȚIE

Valorăm ceva prin aspirația noastră; un suflet se măsoară prin dorința sa, după cum judecăm catedralele de la depărtare, după înălțimea clopotnițelor lor (Car c'est par là que nous valons quelque chose, l'aspiration; une âme se mesure à la dimension de son désir, comme l'on juge d'avance les cathédrales à la hauteur de leurs clochers. G. FLAUBERT, C, 1853).

ATENȚIE

Cunosc mina atenției afectate; este gradul cel mai de jos al distracției (Ich kenne die Miene der affektierten Aufmerksamkeit; es ist der niedrigste Grad von Zerstreung. G. CHR. LICHTENBERG, A. *Atenția afectată indică nu numai distracție, dar și indiferență sau chiar dispreț*).

AUR

Unde nu duce pe oameni blestemata sete de aur? (Quid non mortalia pectora cogis auri sacra fames? VIRGILIUS, E, 3, 57. *Întrebarea apare după ce Virgiliu povestește cum regele Traciei a ucis pe tînărul Polydor, fiul lui Priam, care ducea cu sine o cantitate mare de aur. Se înțelege că o astfel de întrebare exclamativă se poate repeta în multe alte împrejurări din societățile bazate pe exploatare*).

Tot aurul adunat acum sau altă dată sub lună n-ar putea da o clipă de odihnă acestor suflete ostenite (Ché tutto l'oro ch'è sotto la Luna, O che già fu, di quest anime stanche Non poterebbe posar una. DANTE, I, VII, 64—66. *Cuvinte pronunțate de Virgiliu despre avari*).

AUTOR

Un autor strică totul atunci cînd vrea să facă ceva prea bine (Un auteur gâte tout quand il veut trop bien faire. LA FONTAINE, B. *Admirăm în artă spontaneitatea. Tehnica literară prea laborioasă vatămă efectul artistic*).

Este prețuit autorul dramatic care se pricepe să ne stoarcă lacrimi. Acest talent îl are și ceapa cea mai mizerabilă, cu care autorul pomenit își împarte gloria (Man preist den dramatischen Dichter, der es versteht Thränen zu entlocken. Dies Talent hat auch die kümmerlichste Zwiebel, mit dieser teilt er seinen Ruhm. H. HEINE, G. *Accent oportun la sfîrșitul epocii sentimentalismului în artă).*

AVAR

Avarii sînt amanții platonici ai banului (TR. DEMETRESCU, C).

AVARIȚIE

Să deplîngem sărăcia, dar avariția, chiar cînd este a săracului, să nu ne înduioșeze (Pleurons sur la pauvreté, mais que

l'avarice, même du pauvre, ne nous attendrisse pas. J. RENARD, J, 1901. *Avariţia nu porneşte niciodată din lipsa bunurilor materiale, ci din acea iubire monstruoasă a lor care face pe avar să le prefere oamenilor*).

vezi şi ZGÎRCENIE

A AVEA NEVOIE

Adeseori ai nevoie de unul mai mic decît tine (On a souvent besoin d'un plus petit que soi. LA FONTAINE, R).

AVERE

Avere multă înseamnă pierdere multă (LAO TSE, C, 44. *Cine aleargă după cîştiguri cu orice preţ, nu va reuşi să-şi răscumpere pierderile, pe toate planurile, izvorîte din această cursă*).

BĂNUIALĂ

Bănuielile pe care şi le adună mintea singură nu sînt decît zumzet; dar bănuielile care în chip artificial sînt hrănite şi strecurate în capetele oamenilor prin istorisirile şi şoaptele altora, acelea au ac (Suspicions that the mind, of itself, gathers, are but buzzes; but suspicions that are artificially nourished and put into men's heads by the tales and whisperings of others, have stings. F. BACON, Es).

BANUL

Banii sînt expresia concentrată a avuţiei sociale, expresia concentrată a muncii sociale, banii sînt un titlu care permite perceperea unui tribut de la toţi oamenii muncii, banii sînt o rămăşiţă a exploatării de ieri (V.I. LENIN, CI).

Cine a născocit banii a născut ura între fraţi, dispreţul de părinţi, omorul şi zîzania şi — ceea ce este mai rău — ne-a închis drumul către inimi (ANACREON. *Este vorba de lăcomia de bani, dispreţuitoare a legăturilor fireşti dintre oameni, apărută o dată cu primele forme ale acumulării private de bunuri*).

Nu poate fi drept omul care se lasă stăpînit de ban (DEMOCRIT, fr. 50. *Căci lăcomia de bani este una din rădăcinile nedreptăţii*).

Banii adunaţi te slujesc ca un sclav sau îţi poruncesc ca un domn (Imperat aut servit collecta pecunia cuique. HORA-

TIUS, E, I, 10, 47. *Averea este un mijloc, dar ea poate deveni și o sclavie*).

Cu cît crește grămada de bani cu atît crește și iubirea pentru ei (Crescit amor numini, quantum ipsa pecunia crescit. JUVENAL, S, 14, 139).

Din bani Dumnezeirea vi-e făcută! Și ce-i un biet păgîn? Nimic, vezi bine,/ Căci el ador-un zeu, dar voi pe-o sută (Fatto v'avete Dio d'oro e d'argento:/ E che altro é da voi all'idolatre, /Se non ch'egli uno, è voi n'orate cento? DANTE, I, XIX, 112–114. *Dante caracterizează aci nesațul lăcomiei de bunuri*).

Banii răscolesc împărățiile și mare cetăți le surupă (MIRON COSTIN, L., cap. IV, zac. 11. *Cronicarul adaugă în același loc proverbul polonez*: **Sula de aur zidul pătrunde**).

Banii nu sînt altceva decît o nouă formă de sclavie impersonală, în locul vechii sclavii personale (L.N. TOLSTOI, B. *Vezi în același sens mai sus, maxima a treia*).

BĂRBAT

Un bărbat nu poate redeveni copil fără a deveni copilăros (K. MARX, C. i).

Este bărbat cu adevărat acel care-și învinge nu numai dușmanii, dar și dorințele. Sînt unii care devin stăpînii unor orașe, dar rămîn sclavii femeilor (DEMOCRIT, *fr.* 214).

Mama ajută întîi pe copil, apoi tatăl; copilul își ajută apoi părinții și bărbatul pe sine însuși. (Die Mutter hilft zuerst dem Kind; der Vater dann; / Dann hilft er ihnen, und sich selbst der Mann. F. RÜCKERT, W, 16, 2, 14).

BĂTRÎN

Acel care nu-și amintește de binele ce l-a trăit a devenit bătrîn chiar din acea zi. (EPICUR, S, XIX. *Rămînem tineri prin păstrarea amintirilor bune, a acelora lăsate de împrejură-*

rile care ne-au făcut să vibrăm sufletește mai puternic. Bătrînețea este uitare, lipsă de interes pentru viață).

Nimeni nu este atît de bătrîn încît să nu-și permită să nădăjduiască o zi de existență. Dar o zi e o treaptă pe calea vieții (Nemo tam senex est, ut improbe unum diem speret. Unus autem dies gradus vitae est. SENECA, L, XII).

Bătrînul pierde unul din cele mai de seamă drepturi ale omului: acela de a fi judecat de cei asemănători cu sine (Der Alte verliert eins der grössten Menschenrechte: er wird nicht mehr von seines gleichen beurteilt. J.W. GOETHE, M. *Dreptatea cere să judecăm pe bătrîni după timpul lor. Dar cine este bătrîn? Numai acel care nu mai trăiește viața prezentului*).

vezi și OM ÎN VÎRSTĂ, TÎNĂR

BĂTRÎNEȚE

La cei înțelepți bătrînețea se ivește mai întîi la minte, apoi în corp; pe cînd la cei neînțelepți ea se ivește în corp, dar niciodată la minte (Panciatantra I, § 4).

Bătrînețea are destule lucruri dizgrațioase; nu le mai adăuga rușinea viciului (PLUTARH, V, Marcus Cato, IX).

Bătrîneții lumii și vîrstei ei mature trebuie să-i dăm numele de antichitate. Dar bătrînețea lumii este timpul în care trăim, și nu acel al celor vechi, care era tinerețea ei (F. BACON, O. *Ideea răsturnării, în acest sens, a raporturilor de timp o găsim și la* GIORDANO BRUNO: **Dacă veți înțelege bine această vorbă, veți vedea că... noi sîntem bătrîni și că avem o vîrstă mai înaintată decît predecesorii noștri.** *În același sens*, PASCAL, *în* Préface du traité du vide, *scrie*: **Acei pe care îi numim cei vechi erau cu adevărat noi în toate lucrurile și formau propriu-zis copilăria oamenilor; și cum noi am adăugat cunoștințelor lor experiența secolelor următoare, se cuvine să fie recunoscută în noi antichitatea pe care o venerăm în alții.** *În aceste texte sînt recunoscute primele indicii ale ideii moderne de progres*).

vezi și A ÎMBĂTRÎNI

Constatăm că toţi acei care au atins vîrsta bătrîneţii înaintate au fost oameni care în tinereţea lor au muncit şi s-au ostenit (Wir finden, dass alle die, die ein sehr hohes Alter erreichten, solche Menschen waren, die in der Jugend Mühe, Arbeit, Strapazzen ausgestanden. CH. HUFFELAND, M).

BEŢIE

Beţia o vindecă sapa şi lopata (ANTON PANN, B).

BIBLIOTECĂ

Sînt luaţi drept învăţaţi şi posesorii unei biblioteci frumoase (J.A. KOMENSKI, L, 10, 8. *Reflecţia este, desigur, ironică*).

BINE

De unde ne vine binele, de acolo ne vine şi răul, dar şi mijlocul de a scăpa de el. Apa adîncă, de pildă, este folositoare în multe privinţe, dar şi primejdioasă, fiindcă te poţi îneca în ea. S-a născocit deci un mijloc de a scăpa de primejdie: înotul (DEMOCRIT, fr. 192. *Omul poate deci domina situaţiile, iar binele şi răul, în împrejurările lumii, se definesc numai în raport cu înţelepciunea şi îndemînarea omului sau cu neroz'a şi stîngăcia sa. Această preţuire a omului se vădeşte adeseori la* DEMOCRIT, *de exemplu*, fr. 173: **Din bine poate rezulta adeseori rău pentru oameni, dacă aceştia nu ştiu să-l conducă şi să-l suporte cu uşurinţă. Astfel de lucruri nu trebuie socotite ca rele, ci ca bune, şi pe acestea le poţi folosi, dacă vrei, pentru a îndepărta răul**).

Văd binele şi-l aprob, dar urmez răul (Video meliora proboque, deteriora sequor. *Cuvinte ale Medeii, în* OVIDIUS, M, 7, 21—22, *citate adeseori pentru a exprima lupta raţiunii omului cu instinctele lui*).

Nu este mai bine să provoci ingratitudinea, decît să omiţi a face binele? (Ne vaut-il pas mieux encore faire des ingrats, que de manquer à faire le bien? D. DIDEROT, D).

Iubirea adevărului se arată în tendința de a descoperi și de a prețui binele, oriunde se află el (Wahrheitsliebe zeigt sich darin, dass man überall das Gute zu finden und zu schätzen weiss. J.W. GOETHE, M. *Iubirea adevărului are un sens pozitiv, constructiv; caracteristica ei este reliefarea binelui. Calomnierea continuă a realității arată o amărăciune care împiedică pe acel stăpînit de ea să recunoască adevărul și binele. Bunăvoința este o condiție a spiritului veridic*).

Așteptați mai binele nu de la moarte, ci de la voi înșivă (L. FEUERBACH, P).

Cînd rătăceam prin Univers cugetînd, am văzut puținul/Bine ce se află în lume, cum crește iute, către nemurire, / Și maldărul de Rău cum se topește și repede coboară către / moarte (Roaming in thought over the Universe, I saw the little that is Good steadily hastening toward immortality — And the vast all that is call'd Evil I saw hastening to merge itself and become lost and dead. WALT WHITMAN, R).

Nu iubim oamenii atît pentru binele pe care ni l-au făcut, cît pentru binele pe care l-am făcut noi lor (L.N. TOLSTOI, R, partea I).

Numai aceia trăiesc, care fac binele (L.N. TOLSTOI, C, 5).

Iubim pe oameni pentru binele pe care li-l dăruim și nu-i suferim pentru răul pe care li-l facem (Мы любим людей за то добро, которое мы им сделали, и не любим за то зло, которое мы им делали. L. N. TOLSTOI, V, V, I, 1).

Străveche eroare a burghezului care dă de pomană un gologan și își închipuie că a făcut un bine și întreaga lui datorie față de toți frații săi (Antique erreur du bourgeois qui donne un sou et qui pense faire le bien, et qui se croit quitte envers tous ses frères. A. FRANCE, B. *Adevărata binefacere, adaugă France, este de a crea condițiile necesare pentru ca fiecare să trăiască din munca lui și nu din a celorlalți.* **Caritatea umană este concursul tuturor în producția și împărțirea roadelor.** *Pomana nu poate înlocui binefacerea, căci, observă France*, **pomana seamănă tot atît de puțin cu binefacerea ca strîmbătura unei maimuțe cu surîsul Giocondei**).

vezi și RĂU

Acela ce şi-n fericire / Nu-şi pierde capul şi-i cinstit, /Cel ce rămîne umilit/ Cînd-are-avere şi mărire,/ Şi-acel ce-şi ţine jurămîntul/ Şi faţă cu duşmanii săi:/ Tu dă-mi tovarăşi p-aceşti trei/ Şi-ţi biruiesc cu ei pămîntul (G. COŞBUC, M, XXVI).

BOIER

Eu sînt născut din neam de jos. / Tu eşti boier, dar ticălos!/ Ce crezi, că am să cad pe spate, / Cînd văd frumoasele-ţi palate?/ Eu văd păduchi d-atîtea ori/ Şi-n cele mai frumoase flori! (G. COŞBUC, M, XXXIII).

BOGAT

Cine vrea să ajungă bogat într-o zi, va fi spînzurat într-un an (LEONARDO DA VINCI, A).

În ţara unde bogaţi sînt numai bogaţii, săracii devin cu atît mai săraci (In einem Land, wo reich die Reichen sind allein, /Werden die Armen nur um desto ärmer sein. F. RÜCKERT, W).

BOGĂŢIE

Bogăţia conformă cu natura are o limită precisă şi se procură uşor; în schimb cea rîvnită de păreri deşarte nu cunoaşte nici o limită (EPICUR, M, 144).

Averea nu este un bine; luxul este un rău; cumpătarea este un bine. Căci ea îndeamnă la economie şi la sporul celor bune, pe cînd bogăţia împinge la risipă şi la călcarea măsurii. De aceea, greu este şi ca bogatul să ajungă la înţelepciune, şi ca înţeleptul să ajungă la bogăţie (EPICTET, F, 21).

O dată cu bogăţia creşte grija (Crescentem sequitur cura pecuniam. HORATIUS, O, III, 16, 17. *Pentru păstrarea ei*).

ATHENA FARNESE, STATUIE ANTICĂ.
COPIE ROMANĂ

PROMETEU ELIBERAT DE HERCULE,
DESEN PE VAS ANTIC (SECOLUL AL
VI-LEA Î.E.N.)

Cel ce-şi încuie bogăţia/ Şi pe săraci nu-i dăruieşte,/ Nici pentru el nu cheltuieşte,/ E o momîie ce păzeşte,/ Pe seama altora cîmpia (G. COŞBUC, M, XXIV).

BROASCĂ

Broasca se hrăneşte cu pămînt şi rămîne slabă fiindcă nu mănîncă niciodată de ajuns, temîndu-se că ar putea să termine pămîntul (Il rospo si pasce di terra e sempre sta macro, perchè non si sazia: tanto è'l timore che essa terra non li manchi. LEONARDO DA VINCI, B. *Avarul e în stare să economisească şi elementele naturii*).

BUCURIE

A te lipsi de o bucurie spre a face pe alţii să se împărtăşească din ea, tocmai aceasta e dovada omeniei şi a bunătăţii tale (Contra tibi aliquid ipsi demere quod addas aliis, id demum est humanitatis ac benignitatis officium. T. MORUS, U, II).

Tăcerea este interpretul cel mai elocvent al bucuriei (Silence is the perfectest herald of joy. W. SHAKESPEARE, M, II, 1).

vezi şi PLĂCERE

BUN

Cînd vezi un om bun, gîndeşte-te să-l întreci: cînd vezi un om rău, cercetează-ţi inima (CONFUCIUS, A).

Dacă vrei să devii bun, dă-ţi seama întîi că eşti rău (EPICTET, F, 3).

Celui bun nu-i pasă de dezaprobarea răilor (DEMOCRIT, fr. 48. *Independenţa noastră nu se poate afirma decît împotriva răilor*).

Trebuie să fii ceva mai mult decît bun pentru a fi de ajuns de bun (Il faut être un peu trop bon pour l'être assez. MARIVAUX, J, I, 2).

Nu ești bun de nimic dacă nu ești bun decît pentru tine (C'est n'être bon à rien de n'être bon qu'à soi. VOLTAIRE, D. *Valoarea are totdeauna un sens social*).

Recomandă concetățenilor tăi nu lucrul cel mai plăcut, ci cel mai bun (SOLON. *Deși s-ar putea să devii impopular, la început, nerecomandînd ceea ce este mai plăcut, ai în vedere adevăratele interese ale societății și conduce-te după conștiința ta*).

BUN SIMȚ

Bunul simț este lucrul cel mai bine împărțit din lume, căci fiecare crede că este atît de îndestulător împărtășit dintr-însul încît chiar acei care sînt mai greu de mulțumit în orice altă privință nu doresc să-l aibă într-o măsură mai mare (Le bon sens est la chose du monde la mieux partagée; car chacun pense en être si bien pourvu, que ceux mêmes qui sont les plus difficiles à contenter en toute autre chose, n'ont point coutume d'en désirer plus qu'ils en ont. R. DESCARTES, D, I. *Bunul simț, după Descartes, este facultatea de a distinge adevărul de fals; faptul că el este dat tuturor oamenilor, asigură posibilitatea științei de a se comunica în chip universal. Acest principiu, fundamentul raționalismului clasic, a avut un mare rol în combaterea și înlăturarea unora din erorile provenite din epocile anterioare ale civilizației*).

BUNĂTATE

Există numai două virtuți. O, de-ar fi de-a pururi unite: bunătatea mereu puternică, puterea mereu bună (Nur zwei Tugenden giebt's. O, wären sie immer vereinigt, / Immer die Güte auch gross, immer die Grösse auch gut. F. SCHILLER, G).

Ce este bunătatea?
O frumusețe pe care o percepi direct cu sufletul (A. VLAHUȚĂ, G).

BURGHEZ

Pe burghez un eveniment îl interesează în măsura în care se răsfrînge nemijlocit asupra situației sale personale (K. MARX, SG).

CĂLĂTORIE

Cine se gîndeşte numai la locul unde trebuie să ajungă, îşi strică plăcerea călătoriei (Nur aufs Ziel zu sehen, verdirbt die Lust am Reisen. F. RÜCKERT, W).

CĂLDURĂ

Căldura n-ar trebui să fie lipsită de lumină, nici lumina de căldură (Keine Wärme sollte ohne Licht, aber auch kein Licht ohne Wärme sein. F. HEBBEL, T, 233. *Căci există şi lumină lipsită de căldură, inteligenţă fără omenie*).

CALE DE MIJLOC

Frumoasă este justa cale de mijloc. Nu-mi place nici ceea ce o depăşeşte, nici ceea ce rămîne sub ea (DEMOCRIT, fr. 102. *Nici excesul, nici neîndestularea, nici aviditatea, nici lipsa de poftă, nici risipa, nici avariţia nu sînt de recomandat şi nici de dorit. „Calea de mijloc" este unul din principiile fundamentale ale gîndirii etice a antichităţii*).

CALITATE

Oamenii dobîndesc o calitate anumită acţionînd constant în acelaşi mod (ARISTOTEL, E, III, cap. 5).

CAPACITATE

Există entuziaşti fără capacitate, şi aceştia sînt oameni în adevăr periculoşi (Es gibt Schwärmer ohne Fähigkeit, und

dann sind sie wirklich gefährliche Leute. G. CHR. LICHTENBERG, A. *Prin „capacitate" cred că Lichtenberg înțelege nu numai talentul și puterea înfăptuirii, dar și simțul practic al realității, al limitelor și posibilităților ei. Entuziasmul fără capacitate compromite țintele lui*).

CAPODOPERĂ

Cred că firul de iarbă nu este mai neînsemnat decît călătoria de o zi a stelelor. Și furnica-i la fel de perfectă, și un fir de nisip sau un ou de ciocănitoare. Și brotăcelul e o capodoperă comparabilă cu cele mai mari (I believe a leaf of grass is no less than the journey work of the stars, — And the pismire is equally perfect, and a grain of sand, and the egg of the wren, — And the tree-toad is a chef-d'œuvre for the highest. W. WHITMAN, S).

A CAPTIVA

Uiți o sumă de defecte / Pentru o singură virtute,/ Cei ce captivează iute/ sînt naturi perfecte (G. COȘBUC, M, XXXI).

CARACTER

Unde nu există un caracter mare nu există nici om mare, nici artist mare, nici mare om de acțiune (Où le caractère n'est pas grand, il n'y a pas de grand homme, il n'y a même pas de grand artiste, ni de grand homme d'action. ROMAIN ROLLAND, B).

Are caracter în lucrurile mari și mici acela care arată consecvență în ceea ce se simte capabil a face. (Charakter im grossen und kleinen ist, dass der Mensch demjenigen eine stete Folge gibt, dessen er sich fähig fühlt. J.W. GOETHE, M. *Caracterul nu presupune numai voință și stăruință, dar și cunoaștere de sine*).

vezi și ÎNCĂPĂȚÎNARE

Citește acea carte despre care viața poate spune: „Îmi aparține" (Hoc lege, quod possit dicere vita „Meum est". MARȚIAL, E, X, 4, 8).

Cărțile ne delectează pînă în măduva oaselor, ne grăiesc, ne dau sfaturi și sînt unite cu noi printr-o familiaritate vie și armonioasă (Libri medullitus delectant, colloquuntur, et viva quadam nobis atque arguta familiaritate iunguntur. PETRARCA, E, III, 18. *Laudă a cărții, caracteristică pentru pasiunea de lectură a umaniștilor*).

Cărțile trebuie să urmeze științei și nu știința cărților (Books must follow sciences, and not sciences books. F. BACON, P).

Cele mai bune cărți sînt acelea pe care le întregesc cititorii (Les livres les plus utiles sont ceux dont les lecteurs font eux-mêmes la moitié. VOLTAIRE, Ph).

Marile cunoștințe, cele cu adevărat importante, nu știm de unde le-am luat. Nu din cartea tipărită la Marc-Michel Rey, ci din cartea lumii (D. DIDEROT, P. *Aceeași metaforă a cărții lumii la* VOLTAIRE, Zadig, 3, J.J. ROUSSEAU, La Nouvelle Héloïse, VI, 3. *Tema „cărții lumii" sau a „naturii" are o lungă istorie. Materialul a fost grupat de* E.R. CURTIUS, Europäische Literatur und lateinisches Mittelalter, p. 321 și urm. *Tema apare în oratoria religioasă medievală și revine la gînditorii secolului al XVI-lea, al XVII-lea și al XVIII-lea, ca un protest împotriva științei livrești a scolasticii și pentru noile metode moderne ale observației. Astfel, la* MONTAIGNE, Essais, I, 36: **această lume mare... este oglinda în care trebuie să privim pentru a ne cunoaște din unghiul potrivit. Pe scurt, aceasta vreau să fie cartea școlarului meu.** DESCARTES, *în* Discours de la méthode *finele primei părți scrie*: **Îndată ce vîrsta mi-a permis să ies de sub autoritatea preceptorilor mei, am părăsit în întregime studiul literelor și, hotărîndu-mă să nu caut altă știință decît aceea care se putea găsi în mine sau în marea carte a lumii, am folosit restul tinereții mele pentru a călători și pentru a vedea curți și armate.** GALILEI *crede că această „carte a universului" este scrisă în limbaj matematic*).

Unele cărţi par a fi fost scrise, nu pentru a învăţa ceva din ele, ci pentru a afla că scriitorul lor a ştiut ceva (Gewisse Bücher scheinen geschrieben zu sein, nicht damit man daraus lerne, sondern damit man wisse, dass der Verfasser etwas gewusst hat. J.W. GOETHE, M. *Este vorba de cărţile scriitorilor pedanţi şi vanitoşi*).

O carte are nevoie de timpul ei, ca şi un copil. Toate cărţile scrise repede, în puţine săptămîni, îmi trezesc o anumită prejudecată împotriva autorului; o femeie onestă nu naşte copilul ei înainte de nouă luni (Ein Buch will seine Zeit, wie ein Kind. Alle schnell in wenigen Wochen geschriebenen Bücher erregen bei mir ein gewisses Vorurteil gegen den Verfasser; eine honnete Frau bringt ihr Kind nicht vor dem neunten Monat zur Welt. H. HEINE, G).

Sînt cărţi... care ocupă în viaţa noastră acelaşi loc cu părinţii, cu cei dragi şi experienţele mari (There are books... which take rank in our life with parents and lovers and passionate experiences. R. EMERSON, S B).

Singura carte perfectă o scriam eu, dacă puteam (Le seul livre parfait, c'est moi qui l'écrivais, si je pouvais. J. RENARD, J, 1908).

CASTITATE

Castitatea este o bogăţie care răsare din prea-plinul iubirii (R. TAGORE, P, 73).

CAUZĂ

Fericit e acela ce poate cunoaşte cauzele lucrurilor (Felix qui potuit rerum cognoscere causas, VIRGILIUS. G, 2, 490. *Pentru că astfel se eliberează de teroarea pe care o inspiră necunoscutul*).

Vom risca totdeauna să ne înşelăm, atunci cînd, din dorinţa de a simplifica, vom voi să derivăm toate fenomenele naturii dintr-o cauză unică (P.H. D'HOLBACH, P).

vezi şi PRICINĂ

CEAS

De cîte ori sună ceasul, totul pe lumea asta își ia rămas bun de la noi (A chaque fois que l'heure sonne, tout ici-bas nous dit adieu. V. HUGO, C, Napoléon II, 11. *Căci totul este într-o continuă mișcare*).

CELEBRU

Un nenorocit care se crede celebru se simte consolat (VOLTAIRE, P *Este una din iluziile orgoliului*).

CER

Schimbă cerul, dar nu sufletul lui, acel care aleargă peste mare (Caelum, non animum mutant, qui trans mare currunt, HORATIUS, E, I, 11, 27. *Deci, locul așezării sale nu-l schimbă pe om, cel puțin atîta timp cît nu s-au produs adaptări definitive la noile împrejurări*).

A CERCETA

Dacă cercetezi bine, vei găsi (PLATON, G, 503. *Metoda asigură succesul cercetării*).

CERCETARE

Științele sînt uși, iar cheile lor sînt cercetările (ANTON PANN, T).

CERTITUDINE

Dacă omul va începe cu certitudinile, va sfîrși prin a se îndoi; dar dacă se va mulțumi a începe cu îndoielile, va sfîrși prin a avea certitudini (If a man will begin with certainties, he will end with doubts; but if he will be content to begin with doubts, he shall end in certainties. F. BACON, A, I. *Îndoiala metodică este prima regulă a metodei. Împrejurarea va fi recunoscută, curînd după Bacon, de René Descartes*).

Precum orice sentiment displăcut ne determină a face tot posibilul pentru a-l face să înceteze și a fi înlocuit cu sentimentul plăcut respectiv, tot așa îndoiala ne stimulează neîncetat să ne desfacem de dînsa și să o înlocuim cu sentimentul plăcut al certitudinii (V. CONTA, B, II, 3. *Observație referitoare la rolul sentimentului în cercetare*).

CETĂȚEAN

Cu cît cetățenii răi sînt mai nevrednici să ocupe posturile înalte, cu atît devin mai lăsători și cu atît se umflă mai mult în prostie și insolență (DEMOCRIT, fr. 254).

Omul care este amabil și curtenitor cu străinii arată că este un cetățean al lumii (If a man be gracious and courteous to strangers, it shows he is a citizen of the world. F. BACON, Eg).

CEZAR

Sau Cezar sau nimic (Aut Caesar aut nihil, *vorbă atribuită lui* CESARE BORGIA).

CÎINE

Tot cîinele iese din iarnă, dar numai pielea lui știe (ANTON PANN, S).

CINĂ

Cina ucide jumătate din Paris, prînzul pe cealaltă (Le souper tue la moitié de Paris, le dîner l'autre. CH. MONTESQUIEU, P).

CINE EȘTI

Spune-mi cu cine te aduni ca să-ți spun cine ești și cu ce te ocupi ca să-ți spun ce poți deveni (Sage mir, mit wem du umgehst, so sage ich dir, wer du bist; weiss ich womit du dich

beschäftigst, so weiss ich, was aus dir werden kann. J.W. GOETHE, M. *În orice fel de activitate există o latură spontană care indică posibilitățile individului, după cum prietenii pot caracteriza un om*).

Nu sîntem nicidecum întotdeauna în cunoștință de noi înșine, conștiința de noi înșine rămîne slabă, întrucît nu dispunem niciodată în chip simultan și în aceeași clipă de tot ce ne aparține. Numai în clipele de rară claritate, concentrare și privire atotcuprinzătoare, știm cu adevărat cine sîntem, și modestia oamenilor de seamă, adeseori surprinzătoare, pornește în bună parte din faptul că acești oameni știu de obicei puțin despre ei înșiși, nu sînt prezenți lor înșile și se simt cu drept cuvînt ca oameni obișnuiți (TH. MANN, E. *Una din greutățile cunoașterii de sine provine din imposibilitatea de a cuprinde succesiunea ca simultaneitate. Omul ajunge însă să se cunoască pe sine în operele sale, în toate faptele de creație în care se exteriorizează și se solidifică fondul său*).

CINSTE

Căci cu cinstea nici un bine nu se aseamănă (Învățăturile lui Neagoe Basarab, p. 153).

A CÎNTA

Ceea ce nu merită să fie spus, este cîntat (Ce qui ne vaut pas la peine d'être dit, on le chante. P. BEAUMARCHAIS, B, I, 2. *În cîntece dobîndesc însemnătate și lucrurile mici*).

CÎNTEC

Cîntecul micșorează grijile întunecate (Minuentur atrae/Carmine curae. HORATIUS, O. *Puterea consolatoare a cîntecului*).

CIRCUMSPECȚIE

Cea mai bună parte a vitejiei este circumspecția (The better part of valour is discretion. W. SHAKESPEARE, H, V, 4. *Maxima aceasta este pronunțată de Falstaff și are în gura lui un sens cinic, pe care simțul moral îl dezaprobă*).

CIRCUMSTANȚĂ

Nu cred în circumstanțe. Oamenii care se descurcă în lumea aceasta sînt cei care sînt treji și caută circumstanțele care le sînt utile (I don't believe in circumstances. The people who get on in this world are the people who get up and look for the circumstances they want. B. SHAW, W, II).

CÎRMUITOR

Pentru ca unul singur să se răsfețe în plăceri și desfătări, înconjurat de cei care, jur împrejur, suferă și gem, înseamnă să fii, nu cîrmuitorul unui stat, ci paznicul unei temnițe (Et profecto unum aliquem voluptate ac deliciis fluere, gementibus undique ac lamentantibus aliis, hoc non est regni, sed carceris esse custodem. T. MORUS, U, I).

CÎȘTIG

Cîștigul nu se satură niciodată (THALES *Este primejdia dorinței de cîștig*).

Alege mai bine paguba decît cîștigul cu ocară, căci cea dintîi îți aduce numai o dată necaz, pe cînd cel de-al doilea totdeauna (CHILON, *unul dintre cei șapte înțelepți ai Greciei vechi*).

Speranța cîștigului necinstit este începutul pierderii (DEMOCRIT, fr. 221. *Căci mai întîi, după cum arată* fr. 220: **Cîștigurile necinstite aduc pierderea onoarei (virtuții)** și fr. 224: **Lăcomia de a cîștiga mai mult duce la pierderea puținului pe care-l ai, făcîndu-te să te asemeni cu cînele lui Esop**).

A CÎȘTIGA

Toate felurile de a-ți cîștiga pîinea sînt tot atît de onorabile pentru un om cinstit: să tai lemne sau să stai la cîrma statului. Conștiința te întreabă nu cît ai fost de folositor, ci cît ai vrut să folosești (Alle Arten sein Brot zu verdienen, sind einem ehrlichen Mann gleich anständig: Holz zu spalten, oder am Ruder des Staates zu sitzen. Es kommt seinem Ge-

wissen nicht darauf an, wieviel er nützt, sondern wieviel er nützen wollte. G. LESSING, B).

A CITI

A citi mult face [pe unii] trufaşi şi pedanţi; a vedea multe te face înţelept, înţelegător şi util (G. CHR. LICHTENBERG, B).

Tot ce-mi place mă aprinde, şi-n minutul ce citesc, /A putea lucra întocmai deocamdată socotesc (GR. ALEXANDRESCU, E. *Notaţie spirituală a sugestiei sub care alunecă mulţi cititori, dîndu-le iluzia unei puteri personale de creaţie*).

Omul n-ar trebui să citească pentru ca să înghită de toate, ci mai curînd să vadă de ceea ce are nevoie (H. IBSEN, P, IV).

CITIRE

Cititul îl face pe om deplin; vorbirea îl face prompt; iar scrisul îl face exact (Reading maketh a full man; conference a ready man; and writing an exact man. F. BACON, Est).

Cei ce topesc multe lumînări în citirea cărţilor, tocesc şi vederea ochilor trupului; dar cei ce n-au căutat niciodată pe slove, măcar că şi-au păzit mai ascuţită vederea ochilor, însă neştiinţa i-a vîrît în întuneric şi în tartarul necunoştinţei (D. CANTEMIR, I, I).

vezi şi MULT, SCRIS

CIVILIZAŢIE

Civilizaţia este adunarea împreună a izbînzilor ştiinţifice şi a izbînzilor politice (M. KOGĂLNICEANU, D).

Adevăraţii protivnici ai civilizaţiei sînt, întîi, omul varvar, duşman civilizaţiei, pentru sine şi pentru toţi şi, al doilea, omul egoist, dorind civilizaţia, averea şi vrednicia numai pentru sine şi a sa castă (GH. ASACHI, R. *Sînt astfel comentate ideile lui Kogălniceanu din articolul* Despre civilizaţie).

Instinctul poporului este totdeauna de acord cu idealul civilizației (L'instinct du peuple est toujours d'accord avec l'idéal de la civilisation. V. HUGO, A, Depuis l'exil. Rentrée à Paris, 4 septembrie 1870).

vezi și MUNCĂ

CIZMAR

Cizmarul să-și vadă de ciubotele lui (Ne sutor supra crepidam. PLINIUS, N, 35, 84, *vorbă atribuită pictorului Apelles, care ar fi respins astfel critica adusă de un cizmar operei lui. Este o maximă a orgoliului profesional, întrucît operele artei sînt adresate tuturor și deci mi se pare că oricine poate să le judece cu bună-credință, iar ca cetățeni avem dreptul să ne rostim asupra tuturor lucrurilor de interes general. Prețuirea specialității și a competenței în muncă nu îndreptățește pe nimeni să se închidă în orgoliu disprețuitor*).

CLARITATE

Claritatea împodobește cugetările profunde (La clarté orne les pensées profondes. L. VAUVENARGUES, R, 4).

Claritatea este buna-credință a filozofilor (La clarté est la bonne foi des philosophes. L. VAUVENARGUES, R, 372. *Claritatea este și o însușire morală*).

CLASĂ

Orice clasă nouă, care ia locul clasei care a stăpînit înaintea ei, este nevoită, chiar numai pentru a-și îndeplini scopul, să prezinte interesele ei ca interese comune ale tuturor membrilor societății, adică — exprimînd aceasta în mod ideal — să dea ideilor ei forma generalității, să le înfățișeze ca singurele raționale, general valabile (K. MARX — F. ENGELS, I, *Afirmația se referă la burghezia ascendentă*).

Atîta timp cît există clase, libertatea și egalitatea claselor este o înșelăciune burgheză (V.I. LENIN, SI. *Este vorba de societatea împărțită în clase antagoniste*).

Societatea este compusă din două mari clase: acei care au mai multe ospețe decît poftă și acei care au mai multă poftă decît ospețe (La société est composée de deux grandes classes: ceux qui ont plus de dîners que d'appétit, et ceux qui ont plus d'appétit que de dîners. N. CHAMFORT, M. *Este vorba, desigur, de societatea împărțită în clase antagoniste*).

Dar de cînd reforma și unificarea legilor trebuie să se facă în folosul celor puțini, iar nu a celor mulți, în folosul unei clase, iar nu a populațiunei întregi? (M. KOGĂLNICEANU, I. *Întrebare care conține o afirmație în favoarea celor mulți*).

CLASIC

Clasic este ceea ce e sănătos, romantic ceea ce e bolnav (Klassisch ist das Gesunde, romantisch das Kranke, J.W. GOETHE, M. *Vorbă adeseori citată și care îl zugrăvește pe Goethe, dar care pare a exprima o generalizare prea largă*).

CLIPĂ

Clipa de față este o puternică zeiță (Die Gegenwart ist eine mächtige Göttin. J.W. GOETHE, T, IV, 4. *Zadarnic te refugiezi în trecut, actualitatea te determină*).

COBORÎȘ

Unde este coborîșul mai ușor este urcușul mai greu (LEONARDO DA VINCI, A).

A COMANDA

Dacă ai învățat să asculți, te vei pricepe să comanzi (SOLON. *În orice post de comandă se cuvine să te gîndești la acei care vor executa comenzile tale, așa cum, altădată, ai executat și tu comenzile altora*).

COMEDIE

Cea din urmă fază a unei forme istorice este c o m e d i a ei. Zeii Eladei, care fuseseră o dată răniți de moarte în chip tragic în Prometeul încătușat al lui Eshil, au trebuit să moară încă o dată, în chip comic, în dialogurile lui Lucian. De ce se petrec astfel lucrurile în istorie? Pentru ca omenirea să se despartă c u v o i o ș i e de trecutul ei. (K. MARX, CF).

COMIC

Comicul este negația continuă a naturii (Das Komische ist die beständige Negation der Natur. F. HEBBEL, T, 76. *Natura nu este niciodată comică; comic este ceea ce o contrazice*).

vezi și MUNTE

COMOARĂ

Înțeleptul nu-și agonisește comori. Cu cît dă mai mult altora, cu atît strînge pentru sine (LAO TSE, C, 81).

A COMPUNE

Ultimul lucru pe care îl găsești cînd compui o lucrare este descoperirea aceluia pe care trebuie să-l pui la început (La dernière chose qu'on trouve en faisant un ouvrage, est de savoir celle qu'il faut mettre la première. B. PASCAL, P, I, 19).

A COMUNICA

A comunica ceva este un fapt al naturii; a primi o comunicare, așa cum este ea gîndită, este faptul culturii (Sich mitzuteilen ist Natur; Mitgeteiltes aufzunehmen, wie es gegeben wird, ist Bildung. J.W. GOETHE, M. *Trebuie să te formezi pentru a ști să asculți. Există o artă a ascultării?*

Se pare că da. A te pricepe să asculţi pe oameni este o achiziţie a înţelepciunii).

vezi şi CIVILIZAŢIE

A CONCEPE

Ceea ce concepi bine se enunţă cu claritate. Şi cuvintele menite să-ţi exprime concepţia ţi se prezintă cu uşurinţă (Ce qu'on le conçoit bien s'énonce clairement. Et les mots pour le dire arrivent aisément. N. BOILEAU, A, I).

CONDUCĂTOR

Cine doreşte să devină conducător, acela este dator să se supravegheze ((Кто хочет быть руководителем, должен за собой следить. M.I. KALININ, C).

A CONSIMŢI

Cel care consimte uşor, arareori îşi ţine cuvîntul (LAO TSE, C, 63).

CONSOLARE

Nu e nimic mai întristător decît consolările scoase din necesitatea răului, din inutilitatea remediilor, din fatalitatea destinului, din ordinul Providenţei şi din nenorocirea condiţiei umane. Înseamnă că-ţi baţi joc atunci cînd voieşti să îndulceşti un rău prin consideraţia că te-ai născut nenorocit (MONTESQUIEU, L, XXXIII. *Moralele fataliste nu pot aduce alte consolări decît cele de mai sus*).

CONŞTIINŢĂ

Nu conştiinţa oamenilor le determină existenţa, ci dimpotrivă existenţa lor socială le determină conştiinţa (K. MARX, P).

Ceea ce distinge din capul locului pe cel mai prost arhitect de albina cea mai perfectă, este faptul că el a construit celula în capul său, înainte de a o construi din ceară. La sfîrşitul procesului de producţie apare un rezultat, care încă la începutul acestui proces exista în mod ideal, în închipuirea muncitorului (K. MARX, C).

CONTEMPORAN

Trăieşte cu secolul tău, dar nu fi creatura lui; dă contemporanilor tăi lucrul de care au nevoie, nu acel pe care-l laudă (Lebe mit deinem Jahrhundert, aber sei nicht sein Geschöpf; leiste deinen Zeitgenossen, aber was sie bedürfen, nicht was sie loben. F. SCHILLER, U, IX. Brief. *Marile spirite îşi simt răspunderi şi faţă de viitor*).

CONTRADICŢIE

Viaţa constă înainte de toate în faptul că o fiinţă este în fiecare clipă aceeaşi şi totuşi alta. Viaţa este şi ea deci o contradicţie existentă în obiecte şi în procese, contradicţie care se naşte şi se rezolvă continuu, şi de îndată ce încetează contradicţia, încetează şi viaţa, survine moartea (F. ENGELS, A).

Tot ce se întîmplă se produce prin contradicţie (HERACLIT, 22, A, 1. *Prima scînteiere a înţelegerii dialectice a lumii*. Cp. fr. 126: **Recele devine cald, caldul rece, umedul uscat, uscatul umed,** şi 22, A, 1: **Lucrurile sînt unite prin opoziţia dintre ele.** *Heraclit critica versul unui poet care exprima dorinţa ca orice conflict să dispară pe pămînt şi în cer, căci după cum ne transmite Aristotel*, 22, A, 22: **N-ar putea exista nici o armonie dacă n-ar exista sunete înalte şi joase şi nici o fiinţă vie dacă n-ar fi principii bărbăteşti şi femeieşti, opuse între ele.** Cp. şi fr. 8: **Cele contrarii se unesc între ele şi din [sunetele] opuse apare armonia cea mai frumoasă, şi tot ce se întîmplă apare pe calea luptei**).

CONVERSAȚIE

În conversații și în jurul mesei am fost totdeauna încîntat să găsesc un om care să-și dea osteneala să strălucească: un om de felul acesta se oferă totdeauna ca țintă și toți ceilalți rămîn sub scut (Dans les conversations et à table, j'ai toujours été ravi de trouver un homme qui voulut prendre la peine de briller: un homme de cette espèce présente toujours le flanc, et tous les autres sont sous le bouclier. MONTESQUIEU, P).

A SE CONVINGE

Te convingi mai bine, de obicei, prin motivele pe care le-ai găsit singur, decît prin acele apărute în spiritul altora (On se persuade mieux, pour l'ordinaire, par les raisons qu'on a soi-même trouvées, que par celles qui sont venues dans l'esprit des autres. B. PASCAL, P, I, 10. *Experiența personală, în care intră și experiența personală a căutării adevărului, este unul din izvoarele prețioase ale certitudinii*).

CONVINGERE

Acela care se slujește de încurajare și de cuvinte convingătoare, pentru a îndruma pe cineva pe căile virtuții, va izbuti mai bine decît acel care invocă legea și folosește constrîngerea. Căci este probabil ca acela care se ferește de a face o faptă nedreaptă numai pentru că legea îl oprește, o va săvîrși în secret, în timp ce acela care a fost călăuzit pe drumul datoriei sale prin convingere nu va face ceva rău, nici în secret nici pe față. De aceea, omul care făptuiește binele cu înțelegere și cunoștință de cauză va rămîne totdeauna hotărît și drept (DEMOCRIT, fr. 181. *Convingerea e superioară constrîngerii ca metodă a educației morale!*).

COPIL

Dacă nu-i deprinzi pe copii să muncească, nu vor învăța nici să citească, nici să scrie, nici muzica, nici gimnastica, nici ceea ce cuprinde întreaga virtute a omului: respectul, izvorît din exercitarea tuturor învățăturilor de mai sus

(DEMOCRIT, fr. 179. *Respectul pentru muncă și pentru cultură este deci rezultatul cel mai de seamă al învățăturii, căci cum vei putea spori bunurile lumii dacă nu ai ajuns să respecți pe acele produse pînă la tine și, prin cunoașterea propriei tale osteneli, să respecți munca și osteneala tuturor oamenilor dinaintea și din jurul tău? Cugetarea de mai sus recunoaște învățăturii un scop mai înalt decît acela de care ne vorbește tot* Democrit, fr. 180: **Cultura este podoaba fericiților și refugiul celor nenorociți.** *Cultura nu poate fi numai podoabă sau refugiu; este o putere a vieții, un bun necesar și activ*).

Om mare este cel care nu și-a pierdut inima sa de copil (MENG TSEU, IV, 2, cap. 12).

Rămîi de-a pururi copil dacă nu știi ce s-a întîmplat înaintea nașterii tale (Nescire quid ante quam natum sis, acciderit, id est semper esse puerum. CICERO, D, 34, 120. *Rezultă de aici marea însemnătate educativă a științei istoriei*).

Datorim copilului respectul cel mai mare (Maxima debetur puero reverentia. JUVENAL, S, 14, 47; *deoarece copilul reprezintă viitorul, și curățenia lui ne impune grija cea mai delicată în toate atitudinile față de el*).

Celelalte lucruri se iau din pămînt; copiii, însă, purced din ființa noastră și sînt identici cu noi. De aceea li se cuvine aceeași dragoste și cinste pe care o avem față de noi înșine (J.A. KOMENSKI, I).

Copiii au mai multă nevoie de modele decît de critici (Les enfants ont plus besoin de modèles que de critiques. J. JOUBERT, P, XIX, 3. *Deci, educatorule, are mai multă importanță cine ești, decît ce spui*).

Viața este o flacără ce se stinge întotdeauna, dar recapătă scînteie de cîte ori se naște un copil (Life is a flame that is always burning itself out, but it catches fire again every time a child is born. B. SHAW, A).

A renunța să formezi copilul înseamnă a lăsa ca personalitatea lui să se dezvolte, însușindu-și haotic din mediul înconjurător toate motivele vieții (Rinunziare a formare il bambino

significa solo permettere che la sua personalità si sviluppi accogliendo caoticamente dall'ambiente generale tutti i motivi di vita. A. GRAMSCI, S, 30 XII 1929).

CORP

Să punem orice preferință și orice aversiune în legătură cu sănătatea corpului și cu liniștea sufletului, deoarece acestea alcătuiesc adevăratul scop al vieții fericite. Toate actele noastre nu urmăresc decît realizarea lui, anume să nu suferim trupește și să nu fim tulburați sufletește (EPICUR, E, § 128).

Iubești un corp fără suflet sau fără sentiment cînd îl iubești fără consimțămîntul și dorința sa (On aime un corps sans âme ou sans sentiment quand on aime un corps sans son consentement et sans son désir. MONTAIGNE, E, III, V).

E spiritul acel ce își clădește corpul (Es ist der Geist, der sich den Körper baut. F. SCHILLER, W. *În relația dintre corp și suflet, observăm nu numai acțiunea celui dintîi asupra celui din urmă, dar și acțiunea contrarie, prin care corpul poate deveni mai viguros, mai suplu, mai grațios*).

vezi și TRUP

COTIDIAN

Cînd cotidianul vi se pare sărac nu-l acuzați pe el; acuzați-vă pe voi, spuneți-vă că nu sînteți destul de poet pentru a-i evoca bogățiile; căci pentru creator nu există sărăcie și nici vreun loc sărac și indiferent (R.M. RILKE, B, 17 februarie 1903).

A CREDE

Oamenii cred cu plăcere, ceea ce ei doresc (Libenter homines id, quod volunt, credunt. JULIUS CAESAR, B, III, 18. *Credințele oamenilor își înfig rădăcinile în viața lor*).

CREDIBIL

Nu există adevăr, oricît de ușor credibil, care să nu fi părut mai întîi de necrezut, nici vreun lucru oricît de mare sau de uimitor pentru care admirația noastră să nu scadă treptat (Sed neque tam facilis res ulla est, quin ea primum / Difficilis magis ad credendum constet, itemque / Nil adeo magnum neque tam mirabile quidquam, / Quod non paulatim minuant mirarier omnes. LUCRETIUS, R, II, 1025-1028. *Deprinderea are deci efecte intelectuale și emotive: reduce incredibilul și slăbește admirația. De aceea, pentru aprecierea unei idei noi sau a oricărei inovații, este necesar să ni le reprezentăm în momentul în care au apărut. Este o exigență a conștiinței istorice*).

CREDINȚĂ

Credința care nu acționează, este oare o credință sinceră? (La foi qui n'agit, est-ce une foi sincère? J. RACINE, A, I, 1. *Desigur că nu. Acțiunea este nu numai dovada unei credințe, dar și consecința ei inevitabilă*).

Credința este ca un capital depus la casa de economie, din care fiecare se poate îndestula în zile de nevoie; credinciosul își încasează liniștit dobînzile (Der Glauben ist ein häuslich, heimlich Kapital, wie es öffentliche Spar- und Hilfskassen gibt, woraus man, in Tagen der Not, einzelnen ihr Bedürfnis reicht; hier nimmt der Gläubige sich seine Zinsen im stillen selbst. J. W. GOETHE, M. *Activitatea neliniștită a cercetării rușinează confortul cam burghez al credinței*).

Iresurile și prejudețele au fost, și tot mai sînt încă, un mare inamic al progresului și al civilizațiunii; știința se luptă neîncetat în contra lor și caută a le doborî. Multe dintr-aceste false credințe sînt numai creațiunea interesului și ambițiunei unor caste care le-au împlîntat în inima mulțimei cu scop de a o domina (I. GHICA, S).

Ideile căpătate pe calea credinței derivă tot din experiență, deși poate nu avem conștiința de aceasta, însă derivă dintr-o experiență vițiată, trunchiată sau incompletă (V. CONTA, B, II, 3).

E lesne să te sprijini pe credință. Frumos, dar greu e să stai pe picioarele tale (I. MADACH, T, II. *E vorba de credința religioasă, căreia poetul îi preferă convingerea obținută prin rațiune*).

A CREDE

Căci lăsînd pe tineri să fie crescuți cît se poate de rău și încă din cea mai fragedă vîrstă să se strice încetul cu încetul, spre a-i pedepsi apoi, cînd, ajungînd oameni în toată firea, săvîrșesc crimele ce au încolțit în sufletul lor încă din copilărie, ce altceva faceți, rogu-vă, decît să vă spînzurați hoții pe care vi i-ați crescut? (Siquidem quum pessime sinitis educari et mores paulatim ab teneris annis corrumpi, puniendos videlicet, tum demum, quum ea flagitia viri designent, quorum spem de se perpetuam a pueritia usque praebuerant, quid aliud quaeso, quam facitis fures et iidem plectitis? T. MORUS, U, I).

Tot ce crește își păstrează desăvîrșirea numai un scurt moment (Every thing that grows / Holds in perfection but a little moment. W. SHAKESPEARE, S, XV).

CRIMĂ

Frica urmează crimei și e pedeapsa ei (La crainte suit le crime, et c'est son châtiment. VOLTAIRE, S, V, 1).

Crima nu iartă niciodată pe criminal (Jamais au criminel son crime ne pardonne. V. HUGO. Ch, III. XVI).

CRIMINAL

Criminalul, în clipa în care făptuiește crima, este totdeauna un bolnav (Акт исполнения преступления сопровождается всегда болезнью. F. DOSTOIEVSKI, C, III, V).

CRITIC

Un critic excelent ar fi un artist înzestrat cu multă știință și mult gust, lipsit de orice prejudecată și de orice

invidie, adică un om greu de găsit (Un excellent critique serait un artiste qui aurait beaucoup de science et de goût, sans préjugés et sans envie. Cela est difficile à trouver. VOLTAIRE, Ph C).

Greşelile, sub pavăza calităţilor şi a numelui poetului, caută să-şi facă drum în lume; de aceea, datoria criticului este a le opri în drum (G. DOBROGEANU-GHEREA, E).

CRONICĂ

Scrie o cronică numai acel pentru care prezentul are însemnătate (Eine Chronik schreibt nur derjenige, dem die Gegenwart wichtig ist. J. W. GOETHE, M. *O cronică nu transimte numai amintirea faptelor prezente, dar şi o poziţie faţă de ele. Ca în toate formele istoriei, cronica are şi ea un fundament politic*).

A CUCERI

Cel care cucereşte pe alţii e tare; cel care se cucereşte pe sine e puternic (LAO TSE, C, 33).

Grecia cucerită a cucerit pe asprul ei învingător (Graecia capta ferum victorem cepit. HORATIUS, E, 2, 1, 156; *adică pe romani, prin superioritatea culturii ei*).

CUCERIRE

A te bucura de o cucerire înseamnă a te bucura de pierderea vieţilor omeneşti (LAO TSE C, 31. *Este, desigur, vorba de cuceririle militare*).

A CUGETA

Trebuie luat în consideraţie nu numai ce vorbeşte fiecare, ci şi ce cugetă şi de ce cugetă astfel (Videndum est, non modo quid quisque loquatur, sed etiam quid quisque sentiat atque quae de causa quisque sentiat. CICERO, O, I, 41. *Exprimarea verbală, ca orice manifestare exterioară, se între-*

gește prin procesul intern care o precede și o determină. Aprecierea exprimării verbale are deci nevoie de cunoașterea întregului ansamblu căreia îi aparține; totuși folosirea abuzivă a acestui principiu just, prin suspectarea factorului intern întregitor al vorbirii și al faptei, poate duce la ingerință și tiranie).

Cuget, deci exist (Je pense, donc je suis. R. DESCARTES, D, 1637. *Chiar dacă m-aș îndoi de totul, nu mă pot îndoi că cuget, deci exist. Este prima certitudine pe care o regăsește Descartes, după ce, rupînd cu ideile transmise de tradiția scolastică, încerca să găsească un drum al evidenței cu singurele puteri ale rațiunii sale*).

CUGETARE

Omul nu este decît o trestie, cea mai slabă din natură; dar este o trestie cugetătoare. Nu este nevoie ca universul întreg să se înarmeze pentru a-l strivi: un abur, o picătură de apă ajung pentru a-l ucide. Dar, chiar cînd universul l-ar strivi, omul ar fi mai nobil decît ceea ce îl ucide, pentru că omul știe că moare și cunoaște avantajul universului asupra lui; în timp ce universul nu știe nimic. — Întreaga noastră demnitate consistă deci în cugetare... Să căutăm deci a cugeta bine: iată principiul moralei (L'homme n'est qu'un roseau, le plus faible de la nature, mais c'est un roseau pensant. Il ne faut pas que l'univers entier s'arme pour l'écraser: une vapeur, une goutte d'eau, suffit pour le tuer. Mais, quand l'univers l'écraserait, l'homme serait encore plus noble que ce qui le tue, parce qu'il sait qu'il meurt, et l'avantage que l'univers a sur lui, l'univers n'en sait rien. — Toute notre dignité consiste donc en la pensée... Travaillons donc à bien penser: voilà le principe de la morale. B. PASCAL, P, VI, 9).

Orice cugetare care nu acționează este un avort sau o trădare (Toute pensée qui n'agit point est un avortement ou une trahison. ROMAIN ROLLAND, J, 29 I 1936).

CUMINTE

Cei ce privesc cu multă seamă / La alții, cum privesc la sine ;/ Cei ce privesc ca la o mamă / La ori și ce femei străine ;/

Cei ce privesc cu rîs, ori teamă / La bani, ca la un rău ce vine: / Aceştia toţi cuminţi se cheamă, / Căci toţi privesc precum e bine (G. COŞBUC, M, XXIX).

CUMPĂTARE

Cumpătarea şi munca sînt cele două leacuri adevărate ale omului: munca îi sporeşte pofta de mîncare, iar cumpătarea îl împiedică să abuzeze de ea (La tempérance et le travail sont les deux vrais médecins de l'homme: le travail aiguise son appétit, et la tempérance l'empêche d'en abuser. J.J. ROUSSEAU, E, I).

A CUNOAŞTE

A cunoaşte adevărat este a cunoaşte cauzal (Vere scire, esse per causas scire. F. BACON. A, partea a II-a, cartea 2).

A SE CUNOAŞTE

Cunoaşte-te pe tine însuţi (Nosce te ipsum; *traducerea latină a unei vorbe atribuite primului filozof grec, lui Thales, gravată pe frontispiciul templului lui Apolo din Delfi. În acest loc poate să fi avut înţelesul: «cunoaşte că eşti numai un om şi deci se cade să respecţi zeii», dar mai tîrziu a devenit maxima fundamentală a înţelepciunii în viaţă, pe care n-o putem bine conduce decît dacă ne cunoaştem felul, puterile şi limitele*).

Să-nveţi a te cunoaşte e grija cea dintîi (Apprendre à se connaître est le premier des soins. LA FONTAINE J).

Cum poţi ajunge să te cunoşti? Niciodată contemplîndu-te, totdeauna acţionînd. Încearcă să-ţi faci datoria şi vei şti îndată cine eşti (Wie kann man sich selbst kennen lernen? Durch Betrachten niemals, wohl aber durch Handeln. Versuche, deine Pflicht zu tun, und du weisst gleich, was an dir ist J. W. GOETHE, M. *Acţiunea ca instrument al cunoaşterii de sine este o idee pe care Goethe o opune sterilei întrebări cu privire la firea ta adîncă*).

Trebuie să cunoşti pe alţii ca să te cunoşti pe tine (Man muss andere kennen lernen, um sich selbst zu kennen. L. BÖRNE, K, 4. *Cunoaşterea oamenilor nu începe cu tine însuţi. Ai nevoie de o experienţă bogată pentru a ajunge să te cunoşti*).

CUNOAŞTERE

Contradicţia dintre capacitatea de cunoaştere omenească, care nu are o limită intrinsecă, şi existenţa sa reală în oameni de fapt cu toţii limitaţi în exterior, avînd toţi o capacitate de cunoaştere limitată, se rezolvă în succesiunea generaţiilor, infinită pentru noi cel puţin din punct de vedere practic, se rezolvă în progresul infinit (F. ENGELS, A).

A-ţi cunoaşte propria ignoranţă, iată partea cea bună a cunoaşterii (LAO TSE, C, 71).

Există dragoste de cunoaştere fără dragoste de învăţătură — o întunecare ce duce la risipirea minţii (CONFUCIUS, A, XVII, 8).

Dacă oamenii ar cunoaşte lucrurile, acestea, dacă nu i-ar atrage, cel puţin i-ar convinge pe toţi (Res enim si intellexissent, illae omnes, si non allicerent, ad minimum convincerent. B. SPINOZA, E, I, Adaos. *Este necesar deci să înlocuim închipuirile noastre prin cunoaşterea exactă. Cunoaşterea reduce multe din deosebirile de opinii dintre oameni. Puterea ei este constrîngătoare şi unificatoare*).

Cunoaşterea este antidotul temerii (Knowledge is the antidote to fear. R. EMERSON, SC. *Este vorba de cunoaşterea legilor naturii, prin care se anulează diferitele forme ale temerii superstiţioase*).

Nu există cunoaştere care să nu fie putere (There is no knowledge that is not power. R. EMERSON, SO, *căci orice cunoaştere se dezvoltă în faptă*).

A te opune pe tine însuţi în mod conştient obiectului şi a te strădui să înlături această opoziţie prin cugetare, iată care este începutul cunoaşterii (A. I. HERZEN, S, III).

CURCUBEU

Un curcubeu care stă un sfert de ceas pe cer nu mai este privit de nimeni (Einen Regenbogen, der eine Viertelstunde steht, sieht man nicht mehr an. J. W. GOETHE, M. *Splendoarea ne poate osteni. Insistența în splendoare nu este recomandabilă*).

CURIOZITATE

Curiozitatea se naşte din gelozie (La curiosité naît de la jalousie. J. MOLIÈRE, G, II, 5).

Curiozitatea unui om cinstit se opreşte de bunăvoie acolo unde iubirea de adevăr nu-l împinge mai departe şi unde iubirea de aproapele său îi porunceşte să stea pe loc (Die Neugier eines ehrlichen Menschen steht da gerne still, wo Wahrheitsliebe sie nicht weiter treibt und Liebe des Nächsten sie stillzustehen bittet. G. LESSING, A. *Iubirea de adevăr sporeşte curiozitatea; iubirea de oameni, adică respectul pentru ei, pudoarea şi discreția o limitează*).

CURTENIE

Există o curtenie a inimii, înrudită cu iubirea. Din ea izvorăşte cea mai potrivită curtenie a comportării (Es gibt eine Höflichkeit des Herzens; sie ist der Liebe verwandt. Aus ihr entspringt die bequemste Höflichkeit des aussern Betragens. J. W. GOETHE, M. *Curtenia, politețea nu se reduc la simple forme exterioare; rădăcinile lor coboară mai adinc, se hrănesc din excelența morală a omului*).

vezi şi POLITEȚE

CUTEZANȚĂ

Nu fuge cel ce se retrage, fiindcă vitejia care nu se întemeiază pe prevedere se numeşte cutezanță, iar isprăvile celui cutezător trebuie puse mai curînd pe seama norocului decît a curajului (CERVANTES, Q, II, XXVIII. Curajul presupune gîndire).

Îţi pierzi timpul cultivînd cuvintele (HESIOD, M, v. 403; *adică sacrificînd fapta de creaţie, în folosul manifestării verbale sterile*).

Cuvintele sincere nu sînt cuvinte mari (LAO TSE, C, 81).

Fără a cunoaşte puterea cuvintelor e imposibil să cunoşti oamenii (CONFUCIUS, A, XX, 3).

Cuvîntul este umbra faptei (DEMOCRIT, fr. 145. *Deci are atîta valoare cît posedă orice umbră inconsistentă, orice simplă aparenţă. Maxima conţine o înaltă preţuire a faptei, a acţiunii. Un alt înţeles al maximei este că orice cuvînt este o reflectare*).

Un cuvînt sau un semn din partea unui om bun este mai preţios decît mii de argumente din partea altora (PLUTARH, V, *Phocion*, 5).

Cuvîntul este ca vîntul şi pleacă şi nu-l puteţi opri după ce a ieşit din gura voastră, ci veţi fi căindu-vă pentru cuvîntul acela (Învăţăturile lui Neagoe Basarab, p. 133).

Căci ca şi cum, dacă aţi făcut mîncăruri multe şi foarte bune şi bine mirositoare, mai tîrziu însă amestecaţi în ele ceva urît, toate netrebnice le faceţi, tot aşa şi în cuvinte. Dacă mai înainte aţi vorbit cuvinte cuminţi şi vrednice de laudă, mai tîrziu însă aţi amestecat la ele vorbărie proastă, toate le-aţi stricat şi întru nimică să fie socotite le-aţi făcut (Învăţăturile lui Neagoe Basarab, p. 139).

CUVÎNT DE SPIRIT

Mai bine pierzi un prieten, decît un cuvînt de spirit (Potius amicum, quam dictum perdidi, *proverb latin transmis de* QUINTILIAN, I, 6, 3, 28; *zugrăveşte o categorie întreagă de glumeţi nestăpîniţi, amatori de succese uşoare*).

Majoritatea cuvintelor de spirit sînt spuse pentru a doua oară (La plupart des bons mots sont des redites. VOLTAIRE, E, ch. CXLV).

A DA

Dau ca să-mi dai (Do ut des, *vechi principiu al contractelor juridice, devenit maxima serviciilor interesate*).

Dă, chiar atunci cînd primești și învață să primești cînd dai (Gib, in dem du empfängst, und lerne im Geben empfangen. J.G. LAVATER, W).

Dă ceea ce vrei să dai, înainte de a fi rugat; este dăruit numai pe jumătate ceea ce a fost cerut (Gib, was du geben willst, eh' man dich bat; / Es ist nur halb geschenkt, was man erbeten hat. F. RÜCKERT, W. *Darul să-ți fie ca un rod al generozității tale firești. Cp. și maxima lui Lavater, de mai sus*).

A DĂRUI

Felul dăruirii prețuiește mai mult decît darul (La façon de donner vaut mieux que ce qu'on donne. P. CORNEILLE, M, I, 1).

DATORIE

Este măreț să te gîndești la datoria ta chiar atunci cînd ești nenorocit (DEMOCRIT, fr. 42. *Maxima aceasta are caracterul unei recomandări făcute tuturor acelora care, în nenorocire, sînt înclinați a reacționa prin instincte, nu prin conștiința și puterea lor morală*).

Cinstea şi ruşinea nu provin din nici o condiţie; fă-ţi datoria: în aceasta constă cinstea (Honour and shame from no condition rise; — Act well your part: there all the honour lies. A. POPE, M, IV).

Nu sîntem pe lume pentru a fi fericiţi, ci pentru a ne îndeplini datoria (Wir sind nicht auf der Welt, um glücklich zu sein, sondern um unsere Pflicht zu erfüllen. I. KANT. *Observaţia lui Kant este totuşi contestabilă: să n-aibă omul nici un drept la fericire?*).

Care ţi-este datoria? Cerinţa zilei (Was aber ist deine Pflicht? Die Forderung des Tages. J.W. GOETHE, M. *Goethe indică aici o metodă de viaţă: pentru a atinge ţintele cele mai înalte şi cele mai grele ale vieţii, trebuie să te apropii de ele prin împlinirea scrupuloasă a sarcinii tale cotidiane*).

Datoria pe care o ghiceşti te obligă din clipa în care ai ghicit-o (Le devoir que tu devines te lie dès l'instant où tu l'as deviné. H.F. AMIEL, J, 1858. *Dacă aştepţi să ţi se atragă atenţia asupra datoriei tale, înseamnă că n-ai împlinit-o de multe ori*).

DEFECTE

Dacă n-am avea defecte nu ne-ar face atîta plăcere să le observăm pe ale celorlalţi (Si nous n'avions point de défauts, nous ne prendrions pas tant de plaisir à en remarquer dans les autres. LA ROCHEFOUCAULD, M, 31, *fiindcă unii îşi închipuie că defectele altora le autorizează pe ale noastre*).

Un mare defect: să te închipui mai mult decît eşti şi să te preţuieşti mai puţin decît valorezi (Ein grosser Fehler: dass man sich mehr dünkt, als man ist, und sich weniger schätzt, als man wert ist. J.W. GOETHE, M. *Goethe revine de mai multe ori asupra acestei idei; într-o altă maximă numeşte înţelepţi pe oamenii care* **îşi cunosc puterile şi le întrebuinţează cu măsură şi îndemînare**).

A DELIBERA

Deliberează adesea, hotărăşte o singură dată (Deliberandum est saepe, statuendum est semel. PUBLILIUS SYRUS, S, 132).

DEMOCRAȚIE

Nu putem vorbi despre „democrație pură" atîta timp cît există diferite c l a s e, dar putem vorbi numai despre democrația d e c l a s ă (V.I. LENIN, R).

Sărăcia într-o democrație este preferabilă așa-zisei fericiri pe lîngă despoți, așa cum libertatea este preferabilă sclaviei (DEMOCRIT, fr. 251. *Fericirea pe lîngă despoți și în slujba lor este dobîndită cu prețul libertății*).

Democrația, oricare ar fi părerea ei despre oameni, dorește binele oamenilor. Dorește să-i înalțe, să-i învețe să gîndească și să-i elibereze, dorește să ia culturii caracterul ei de privilegiu și s-o ducă în popor, cu un cuvînt: este orientată asupra educației. Educația este un concept optimist și prietenos pentru oameni, — stima pentru om este nedespărțită de ea. (TH. MANN, S).

A DEMONSTRA

Lucrul care nu e crezut de nimeni nu poate fi demonstrat adeseori (A thing that nobody believes cannot be proved too often. B. SHAW, D, act III).

DEOSEBIT

Uneori ești tot atît de deosebit de tine însuți ca și de alții (On est quelquefois aussi différent de soi-même que des autres. LA ROCHEFOUCAULD, M, 135. *Menținerea unității caracterului este pentru fiecare, problema cea mai mare*).

DEPENDENȚĂ

Dependența consimțită este starea cea mai frumoasă; dar ea n-ar fi posibilă fără iubire (Freiwillige Abhängigkeit ist der schönste Zustand, und wie wäre der möglich ohne Liebe. J.W. GOETHE, M. *Legăturile iubirii sînt lanțuri fericite*).

DEPRINDERE

Pentru îndrumarea vieții, deprinderile au mai multă valoare decît maximele, pentru că deprinderea este o maximă vie, devenită instinct și carne. (H.F. AMIEL, J, 1850).

Vorbim spre a ne înțelege. De aceea deprinderea este regula absolută în ce privește limba. Nici știința, nici logica nu vor putea înlocui deprinderea, căci te exprimi rău atunci cînd vrei să te exprimi prea bine (A FRANCE, V, I).

DESĂVÎRȘIRE

Desăvîrșirea este scopul suprem și inaccesibil al omului; acțiunea infinită de a se desăvîrși este menirea sa (So ist Vollkommenheit das höchste unerreichbare Ziel des Menschen; Vervollkommnung ins Unendliche aber ist seine Bestimmung. J.G. FICHTE, U, I).

DESCONSIDERARE

Desconsiderarea de sine are o falsă aparență de moralitate și de religie. Și deși desconsiderarea de sine se opune îngîmfării, acela care se va desconsidera pe sine este foarte aproape de îngîmfat (Abjectioni falsa pietatis et religionis species inest. Et quamvis abjectio superbiae sit contraria, est tamen abjectus superbo proximus. B. SPINOZA, E, IV, Adaos 22. *Căci, arată Spinoza în altă parte* (IV, 57), *umilii se mîndresc cu umilința lor*).

vezi și UMILIRE, MODESTIE

DESCOPERIRE

O descoperire, un adevăr teoretic trebuie să-și facă drum mai curînd sau mai tîrziu, trebuie să pătrundă în conștiința omenească, oricît s-ar burzului, s-ar împotrivi acei ale căror interese sînt amenințate prin teoria nouă (C. DOBROGEANU-GHEREA, M).

A DEZONORA

Înşelăciunea dezonorează, greşeala niciodată (Nur der Betrug entehrt, der Irrtum nie. G. CHR. LICHTENBERG, T).

DEZVOLTARE

Ne cufundăm în acelaşi rîu şi totuşi nu în acelaşi; sîntem şi nu sîntem (HERACLIT, fr. 49 a. *Vezi şi formularea:* **Aceluia care se cufundă în acelaşi rîu îi curge tot altă şi altă apă, HERACLIT, fr. 12,** *ca şi* **nu este cu putinţă să te cufunzi de două ori în acelaşi rîu,** Heraclit, fr. 91. *Observaţie concretă prin care se exprimă gîndul despre continua schimbare a fenomenelor lumii. Schimbarea presupune însă permanenţa unui ce care se schimbă, de aceea adaugă* Heraclit, fr. 8: **Unul şi acelaşi lucru se arată în toate ca viu şi mort, treaz şi adormit, tînăr şi bătrîn. Acesta devine prin transformare acela şi acela, transformat din nou, devine acesta).**

DIALECTICĂ

O prezentare exactă a universului, a dezvoltării sale şi a dezvoltării omenirii, precum şi a reflectării acestei dezvoltări în minţile oamenilor, nu poate fi deci realizată decît pe cale dialectică, ţinînd mereu seama de interacţiunea generală dintre apariţie şi dispariţie, dintre schimbările progresive şi regresive (F. ENGELS, A).

Aşa-numita dialectică o b i e c t i v ă domneşte în întreaga natură, iar aşa-numita dialectică subiectivă, gîndirea dialectică, este numai un reflex al mişcării prin contrarii care se realizează peste tot în natură, contrarii care prin lupta lor neîntreruptă şi prin trecerea finală a unuia în altul, adică în forme superioare, condiţionează însăşi existenţa naturii (F. ENGELS, D, N o t e ş i f r a g m e n t e).

Natura constituie piatra de încercare a dialecticii (F. ENGELS, A).

Dialectica este dezvoltarea simţului de contradicţie, dat omului pentru a învăţa să cunoască deosebirea dintre lucruri

a) **Castitatea**

b) **Desfrîul**

c) **Înțelepciunea**

d) **Nebunia**

e) **Orgoliul**

f) **Lașitatea**

VIRTUȚILE ȘI VIȚIILE. ROZETE-VITROURI ÎN CATEDRALA NOTRE-DAME DIN PARIS (SECOLUL AL XIII-LEA)

ФЛОАРЕ ДАРУРІЛѠР

Картѣ фоарте фрумоасъ ши де фолось
фіеще кърꙋїа крещинь, кареле ва
врѣ съ се ꙟподобѣскъ пре сине
ку бунътъци.
де пре Гречіе скоасе пре Рꙋмъніе.

Ꙟзилеле прѣ луминатулꙋй домн Іѡан
Костандинь Бъсарабъ Воевод.

Ку благословеніа прѣ сфинцитулꙋй Ми
трополитулꙋй Кѵръ Ѳеодосіе.

Ку ꙟдемнарѣ ши ку келтꙋіала дꙋмнѣлꙋ
Костандинь Пах Сараиинь. Сѣнь
Іеѡргіе доктѡрꙋль Критѣнꙋль.

Ши сау тѵпърит ꙟ сфинта мънъстіре ꙟ
СНѢГОВЬ.
Въ лѣто. ꙁсн. Мць. Ю.
Смеритꙋ Іеромонах Антім Івиреанꙋ.

FLOAREA DARURILOR, FOAIE DE TITLU A TIPĂRITURII LUI ANTIM IVIREANU DIN 1700, LA SNAGOV

(Die Dialektik ist die Ausbildung des Widerspruchsgeistes, welcher dem Menschen gegeben, damit er den Unterschied der Dinge erkennen lerne. J.W. GOETHE, M. *Este vorba de înţelesul pe care anticii îl acordau noţiunii de dialectică*).

A DIRIGUI

Pentru a cîştiga dragostea obştei pe care o diriguieşti, trebuie, printre altele, să faci două lucruri: mai întîi să fii prevenitor cu toată lumea, şi-n al doilea rînd, să te îngrijeşti să fie hrană din belşug, fiindcă nu se află nimic pe lume care să pună mai greu la încercare sufletul înfometaţilor decît foamea şi lipsa (M. CERVANTES, Q, II XLI. *Din sfaturile pe care Don Quijote le dă lui Sancho Panza devenit guvernator al insulei Barataria. Sfatul este caracteristic pentru situaţia Spaniei din secolul al XVI-lea,—al XVII-lea, cînd masivul import de aur din regiunile nou descoperite ale Americii produsese o mare creştere a preţurilor şi foametea aproape generală*).

DISCIPLINĂ

Nu te poţi mîndri cu o disciplină care vorbeşte numai despre ceea ce n-ai voie să faci. Te poţi mîndri cu o disciplină care duce undeva, care îi cere omului ceva mai mult decît stăpînire. Acesta este scopul educaţiei (A.S. MAKARENKO, R).

A DISPUTA

De cîte ori vei disputa cu unul mai înţelept ca tine pentru ca alţii să-ţi admire înţelepciunea, de atîtea ori îţi vor descoperi neştiinţa (SAADI, G, cap. 8, maxima 37).

DOCTORIE

Doctoria prelungeşte viaţa, dar moartea răpeşte şi pe doctor (But I consider / By medicine life may be prolong'd, yet death / Will seize the doctor too. W. SHAKESPEARE, C, V, 5).

DOGMATISM

Majoritatea oamenilor își frămîntă mintea și raționează nu din dorința de a cunoaște fenomenele vieții, ci pentru că sînt nerăbdători să ajungă la un liman liniștit al gîndirii, să stabilească cutare sau cutare „adevăr incontestabil". Această grabă de a fabrica adevăruri incontestabile îi caracterizează îndeosebi pe critici și are repercusiuni cît se poate de dăunătoare asupra activității scriitorilor. În munca scriitorilor, muncă de mare răspundere, tendința de a formula axiome, dogmatismul și, în genere, „industria" de adevăruri incontestabile duc în mod inevitabil la limitarea, la denaturarea sensului autentic al realității, care se transformă atît de repede (Большинство людей думают и рассуждают не для того, чтобы исследовать явления жизни, а потому, что спешать найти для своей мысли спокойную пристань, торопются установить различные «бесспорные истины». Эта поспешность фабрикации бесспорностей особенно свойственна критикам и весьма вредно отражается на работе беллетристов. В глубоко ответственной работе литераторов аксиоматичность, догматизм и вообще «кустарное» производство бесспорностей неизбежно ведет к ограничению, к искажению смыслов живой быстро изменяющейся действительности. M. GORKI, D.d).

DOLIU

Doliul este umbra ce-o aruncă cei duși în altă lume asupra chipurilor celor rămași pe pămînt (M. EMINESCU, C, f. 179 r).

A DORI

Nu poți dori ce nu cunoști (On ne peut désirer ce qu'on ne connaît pas. VOLTAIRE, Z, I, 1).

DORINȚĂ

Ideea stoică privitoare la satisfacerea necesităților prin suprimarea dorințelor se aseamănă ideii tăierii picioarelor

cînd avem nevoie de pantofi (The stoical scheme of supplying our wants by lopping off our desires, is like cutting off our feet, when we want shoes. J. SWIFT, T).

DRAGOSTE

Dragostea face pe oameni inventivi (L'amour rend inventif. J. MOLIÈRE, E, I, 4).

Nu este greu să te îndrăgostești, este greu să mărturisești dragostea ta (Devenir amoureux n'est pas le difficile, c'est de savoir dire qu'on l'est. A DE MUSSET, M, III).

vezi și IUBIRE

DREPT

Epitetul cel mai regesc și mai asemănător zeilor: Cel Drept (PLUTARH, V, A r i s t i d e, 5).

DREPTATE

Dreptatea ar fi un nume fals dacă ar veni în ajutor omului care îndrăznește totul (ESCHIL, T. *Vorbă a lui Eteocle, care își amintește trecutul de violență și trufie al fratelui său Polinice*).

Cine se simte cu bucurie îndemnat către faptele drepte și legale este, zi și noapte, voios, puternic și fără griji; dar acel care părăsește drumul dreptății și nu-și împlinește îndatoririle simte cum toate acestea devin pentru el neplăcere, cînd și le amintește; încearcă frică și se chinuiește singur (DEMOCRIT, fr. 174).

Dreptatea nu este altceva decît folosul celui mai puternic (THRASIMAHOS, fr. 6 a. *Maximă folosită adeseori de tirani pentru a-și impune orînduirea lor. Nouă, dreptatea ne apare ca pavăza mulțimilor muncitoare, și singurul ei raport cu puterea stă în datoria celor care o cunosc să găsească și forța de a o impune celor ce o nesocotesc și o încalcă*).

Nu lăsa să te bată vînturile în toate părțile! În tot ce faci, caută dreptatea și în toate gîndurile caută adevărul (MARC-AURELIU, M, IV, 22).

Dacă îndepărtezi dreptatea, regatele nu sînt decît mari bande de tîlhari *(În formă interogativă*: Remota itaque iustitia, qui sunt regna, nisi magna latrocinia? AUGUSTIN, D, IV, 4, *care adaugă*: **Ce sînt bandele de tîlhari decît mici regate?** Quia et ipsa latrocinia quid sunt, nisi parva regna? *Augustin povestește că Alexandru cel Mare prinzînd pe un pirat, acesta i-a spus*: *„Fiindcă am o navă mică, mă numesc pirat și fiindcă ai o flotă mare, ești numit împărat"* Sed quia id ego exiguo navigio facio, latro vocar, quia tu magna classe, imperator).

Dreptatea nu este alceva decît iubirea de aproape a înțeleptului (Die Gerechtigkeit is nichts anderes als die Nächstenliebe des Weisen. G.W. LEIBNIZ).

Le va fi lor [moldovenilor] mai folositor dacă le vom arăta limpede în față cusururile care-i slujesc, decît dacă i-am înșela cu lingușiri blajine și cu dezvinovățiri dibace, încît să creadă că în asemenea lucruri ei se conduc după dreptate, în vreme ce toată lumea mai luminată, văzîndu-le, le osîndește (D. CANTEMIR, D, XVII).

Cînd ai dreptate cu douăzeci și patru de ceasuri înaintea celorlalți oameni, treci drept nebun timp de douăzeci și patru de ceasuri (Quand on a raison vingt-quatre heures avant le commun des hommes, on passe pour n'avoir pas le sens commun pendant vingt-quatre heures. RIVAROL, N).

Agesilas regele, fiind întrebat care din două lucruri ar fi mai prețuite, vitejia sau dreptatea, el a răspuns: „De-am fi toți drepți, n-am avea trebuință de vitejie, căci oriunde înflorește dreptatea vitejia este de prisos și, iarăși, oriunde înflorește vitejia, dreptatea este foarte trebuincioasă" (*Citat în* Theatron politikon, I, cap. 2).

DREPTUL

A-ți da seama de ceea ce este drept și a nu o face e lipsă de curaj (CONFUCIUS, A, II, 24).

Supremul drept, suprema nedreptate (Summum ius, summa iniuria, cf. CICERO, O, 1, 10, 33. *În orînduirile trecutului, relațiile de drept consfințind exploatarea, maxima lui Cicero are o adîncă justificare*).

DRUM SPINOS

Doar cei firavi, doar pe aceia să meargă printre flori lăsați-i. E drumu-acesta pentru ei; pe cel spinos îl bat bărbații (D. JAKŠIĆ, D).

DURERE

Cîte scoici în nisipul mării, atîtea dureri în iubire (Litore quot conchae tot sunt in amore dolores. OVIDIUS, A, II, v. 519).

Nu există durere mai mare decît amintirea timpului fericit în vreme de nenorocire (Nessun maggior dolore/Che ricordarsi del tempo felice nella miseria. DANTE, I, V, 121–3).

Lecția cea mai însemnată pe care omul o poate învăța de la viață nu este că durerea nu există în lume, dar că atîrnă de noi s-o folosim și că o putem transforma în bucurie (R. TAGORE, S).

DUȘMAN

Foarte nefericită este soarta celui care nu are dușmani (Miserrima est fortuna quae inimico caret. PUBLILIUS SYRUS, S, 499, *fiindcă n-a întîmpinat adversitatea și, neacționînd, n-a putut aduce lumii nici binele care poate ieși din acțiune*).

Cine privește nepăsător cum înaintează pe furiș dușmanul sau boala, acela cu încetul e distrus din această pricină. (Panciatantra, III).

De-i prietenul necredincios, disprețuiește-l ca pe un dușman. Respectă vrăjmașul statornic; Privește otrava lecuitoare ca pe un antidot, iar dulcețurile rele consideră-le oțet omorîtor (OMAR KHAYYAM, C, 39).

Cînd te aperi, este mai bine să-l crezi pe duşman mai puternic decît pare (In cases of defence, 'tis best to weigh / The enemy more mighty than he seems. W. SHAKESPEARE, H, V, II, 4).

Prietenul mi-arată ce pot face ; duşmanul mă învaţă ce trebuie să fac (Zeigt mir der Freund, was ich kann, lehrt mich der Feind was ich soll. F. SCHILLER, FF).

Dacă eşti cinstit, n-ai teamă / De duşman, de-ar fi Ciclop. G. COŞBUC, G).

vezi şi ADVERSAR

DUŞMĂNIE

Duşmănia este ura care aşteaptă prilej de răzbunare (Inimicitia ira ulciscendi tempus observans. CICERO, T, IV, cap. 9).

ECLECTIC

Eclecticii sînt sau oameni inculţi, sau oameni şireţi (V.I. LENIN, C. *Remarcă în legătură cu neoplatonicienii, pe marginea* Istoriei filozofiei *a lui Hegel*).

ECLECTISM

Nu există filozofie eclectică, ci numai filozofi eclectici (Eine eklektische Philosophie kann es nicht geben, wohl aber eklektische Philosophen. J. W. GOETHE, M. *Filozofia eclectică, adică aceea lipsită de un punct de vedere original, nu poate fi decît ocupaţia unor oameni care fac din filozofie o simplă profesie fără mesaj*).

ECONOMIE

Economia este arta de a obţine maximum de la viaţă. Grija de economie este rădăcina tuturor virtuţilor (Economy is the art of making the most of life. The love of economy is the root of all virtue. B. SHAW, M).

EDUCAŢIE

Natura şi educaţia sînt asemănătoare, căci educaţia transformă pe om şi, prin această transformare, creează natura (DEMOCRIT, fr. 33, *fixează astfel educaţiei scopul ei cel mai înalt, acela de a schimba însăşi firea omului supus ac-*

ţiunii ei, dar — se înţelege — în sensul celor mai înalte idealuri omeneşti. Democrit nu s-a putut gîndi la o altfel de educaţie).

EGALITATE

O egalitate de fapt, reală, nu poate exista atîta timp cît nu este lichidată complet orice posibilitate de exploatare a unei clase de către cealaltă (V. I. LENIN, R. *Exploatarea determină şi întreţine întotdeauna inegalitatea, lipsa libertăţilor pentru masele populare*).

Moşierul nu poate fi egal cu muncitorul, flămîndul cu sătulul (V. I. LENIN, DS).

Adevărat vorbeam / Că nu iubesc mîndria şi că uresc pe lei, / Că voi egalitate, dar nu pentru căţei (GR. ALEXANDRESCU, C. *Demagogia cîinelui în fabula lui Alexandrescu caracterizează bine egalitarismul burghez, valorificat faţă de clasele sus-puse, dar nu şi faţă de poporul muncitor*).

EGOISM

Egoismul urăşte universalul, detaşează pe om de omenire şi-i atribuie o situaţie excepţională; egoistului îi este străin totul, în afară de propria sa persoană. El poartă pretutindeni cu sine o atmosferă viciată prin care nici o rază de lumină nu pătrunde fără să se deformeze (Эгоизм ненавидит всеобщее, он отрывает человека от человечества, ставит его в исключительное положение; для него все чуждо, кроме своей личности. Он везде носит с собою злокачественную атмосферу, сквозь которую не проникнет светлый луч, не изуродовавшись. A. I. HERZEN, D).

ELOCVENT

Este de ajuns de elocvent, cel pentru care vorbeşte adevărul (Satis est disertus, e quo loquitur veritas. PUBLILIUS SYRUS).

ELOCVENȚĂ

Elocința continuă plictisește (L'éloquence continue ennuie. B. PASCAL, P, VI, 17).

ELOGII

Elogiile părtinitoare și exagerate moleșesc și slăbesc talentele: cuvintele de ocară și ironia mușcătoare le aduc la desperare și le înăbușă chiar în fașă, dar o apreciere nepărtinitoare purifică gustul și, arătînd cu o mînă lipsurile, încoronează cu cealaltă frumosul (I. A. KRÎLOV, I).

ENERGIE

Îndrăznește să fii înțelept. Este nevoie de energia sufletului pentru a combate obstacolele ridicate în fața cunoașterii de inerția naturii ca și de lașitatea inimii (Erkühne dich, weise zu sein. Energie des Muts gehört dazu, die Hindernisse zu bekämpfen, welche sowohl die Trägheit der Natur als die Feigheit des Herzens der Belehrung entgegen setzen. F. SCHILLER, U, VIII Brief. *Minerva, adaugă Schiller, era înarmată ca un războinic*).

ENTUZIASM

Efectul cel mai prețios al istoriei este entuziasmul pe care-l provoacă (Das Beste, was wir von der Geschichte haben, ist der Enthusiasmus, den sie erregt. J. W. GOETHE, M. *Goethe păstrează aici vechea idee a istoriei ca lecție de morală, o idee care își păstrează valoarea împotriva tendinței de a o transforma într-o simplă înregistrare de fapte ale trecutului*).

EROARE

Eroarea este fecundă (Fecundus est error. ERASMUS, Ep. *Deoarece scoate în evidență o contradicție și netezește calea unei soluții*).

O eroare este cu atît mai primejdioasă cu cît conține mai mult adevăr (Une erreur est d'autant plus dangereuse qu'elle

contient plus de vérité. H. F. AMIEL, J, 1852. *Primejdia aceasta nu există însă decît pentru lipsa simțului critic. Eroarea poate fi, de altfel, un adevăr întrecut sau unul care se anunță, și amestecul acestuia cu eroarea este o condiție a înaintării adevărului și, ca atare, este totdeauna util*).

Numai erorile dau valoare adevărului (Il n'y a que les erreurs qui donnent du prix à la vérité. J. RENARD, J, 1903. *Orice adevăr este cucerit împotriva unei erori*).

EROISM

Caracteristica adevăratului eroism este tenacitatea (The characteristic of genuine heroism is its persistency. R. EMERSON, E).

EROU

Poți fi erou fără să pustiești pămîntul (On peut être héros sans ravager la terre. N. BOILEAU, E, v. 94).

Acolo unde nu există monument al eroilor, fiindcă aceștia sînt veșnic vii în spusele și în actele poporului... / Acolo unde sclavia și stăpînii de sclavi au dispărut... / Iată orașul cu adevărat mare (Where no monuments exist to heroes but in the common words and deeds... Where the slave ceases, and the master of slaves ceases... There the great city stands. W. WHITMAN, B).

ETERNITATE

Nu te teme de clipă, așa cîntă glasul eternității (R. TAGORE, P, 59. *Sarcinile omenirii sînt infinite*).

EUFEMISM

O eufemism! Fericirea nerozilor și scăparea vicleniilor, cine te-a inventat, a inventat forma în care se îmbracă lașitatea omenească, lipsa de convingeri limpezi, felonia (M. EMI-

NESCU, C. *Disprețul de eufemism pornește dintr-un caracter brav, pătimaș de adevăr, loial, și justifică expresia drastică pe care Eminescu n-a ocolit-o în scrierile sale*).

A EXCELA

Fiecare excelează în unele lucruri în care altul greșește (In aliis rebus alius est praestantior. PUBLILIUS SYRUS, S, 17).

EXEMPLU

Cuvintele te învață, exemplele te pun în mișcare (Verba docent, exempla trahunt. *Maximă cu izvor incert*).

Un exemplu nobil face ușoare faptele anevoioase (Ein edles Beispiel macht die schweren Taten leicht. J. W. GOETHE, P, XIV, 95. *Valoarea morală și eficiența exemplelor înalte*).

EXISTENȚĂ

Existența este o datorie, chiar dacă n-ar dura decît o clipă (Dasein ist Pflicht und wär's ein Augenblick. J. W. GOETHE, F, II, 3).

EXPERIENȚĂ

Experiența este demonstrația prin excelență (Demonstratio longe optima est experientia. F. BACON, O, I, cap. 70).

Bogăția experienței străine cîștigată din cărți se numește erudiție. Experiența proprie este înțelepciune. Cel mai mic capitol al acesteia este mai prețios decît milioane din cealaltă (Der aus Büchern erworbene Reichtum fremder Erfahrung heisst Gelehrsamkeit. Eigene Erfahrung ist Weisheit. Das kleinste Kapitel von dieser ist mehr wert als Milionen von jener. G. LESSING).

Întreaga viață este experimentare. Cu cît faci mai multe experiențe, cu atît e mai bine (All life is an experiment. The more experiments you make the better. R. EMERSON, J).

O dată ce recunoaştem că experienţa este originea tuturor cunoştinţelor, trebuie neapărat ca în cercetările ştiinţifice să organizăm aşa fel metoda de investigaţiune încît concluziunile noastre să fie cît se poate mai legitime, adică să derive cît mai direct din experienţă şi să aibă cît mai multe fundamente în aceasta (V. CONTA, B, II, 3).

Oamenii nu sînt înţelepţi în raport cu experienţa lor, ci în raport cu capacitatea de experienţă (Men are wise in proportion, not to their experience, but to their capacity for experience. B. SHAW, M. *Poate viaţa să te înveţe ceva?*).

EXPERIMENT

Dacă secolul... va hotărî cu înţelepciune să consulte dovada experimentală, tot acest glob îşi va schimba înfăţişarea; omenirea va trece cu iuţeala fulgerului de la prăpastia suferinţei la culmile fericirii: va fi în felul unui decor teatral care face ca Olimpul să urmeze într-o clipă iadului (CH. FOURIER, U,I).

EXPERIMENTATOR

Experimentatorul aflat în faţa fenomenelor naturii seamănă cu un spectator care observă scene mute. El este, într-un anumit fel, judecătorul de instrucţie al naturii, numai că în loc să se lupte cu oamenii care încearcă să-l înşele prin mărturii mincinoase şi prin depoziţii false, are de-a face cu fenomene naturale, reprezentînd pentru el indivizi a căror limbă şi ale căror obiceiuri nu le cunoaşte, care trăiesc în mijlocul unor împrejurări ce-i sînt necunoscute, dar ale căror intenţii vrea totuşi să le afle (C. BERNARD, I, I, II, 1).

EXPLOATARE

În măsura în care va fi desfiinţată exploatarea unui individ de către celălalt, va fi desfiinţată şi exploatarea unei naţiuni de către alta. O dată cu dispariţia antagonismului dintre clase, în sînul naţiunii, va dispare şi duşmănia dintre naţiuni (K. MARX — F. ENGELS, M).

EXPRESIV

Toţi sîntem iritabili: expresivi sînt numai unii (I. L. CARAGIALE, C. *În expresie se manifestă nu numai reacţiunea unei organizări nervoase, dar şi adîncimea unei fiinţe morale*).

A EXPRIMA

Cele mai multe certuri provin din faptul că oamenii nu-şi exprimă bine propriile gînduri şi le interpretează greşit pe ale altora (Hinc pleraeque oriuntur controversiae, nempe quia homines mentem suam non recte explicant, vel quia alterius mentem male interpretantur. B. SPINOZA, E, II, 47. *Este, desigur, o explicaţie cu totul parţială a conflictelor omeneşti*).

EXPRIMARE

Pentru a şti dacă o gîndire este nouă, exprim-o cu simplitate (Pour savoir si une pensée est nouvelle, il n'y a qu'à l'exprimer bien simplement. L. VAUVENARGUES, R, 378. *Banalitatea gîndirii este adeseori ascunsă de extravaganţa exprimării ei*).

A FACE

Fă lucrurile uşoare ca şi cum ar fi grele şi pe cele grele ca şi cum ar fi uşoare (B. GRACIAN, O. *Numai aşa vei putea evita uşurătatea şi poltroneria*).

A FACE UN BINE

Cel care face un bine cuiva, îl iubeşte mai mult decît este iubit (ARISTOTEL, E, IX).

FĂGĂDUIALĂ

Făgăduim după speranţele noastre şi ne ţinem făgăduiala după temeri (Nous promettons selon nos espérances, et nous tenons selon nos craintes. LA ROCHEFOUCAULD, M, 38. *Teama este piedica cea mai mare în calea elanurilor noastre. Leapădă-te de teamă; fii curajos!*).

FAIMĂ

Faima este ca un rîu, care ţine la suprafaţă lucrurile uşoare şi umflate şi îneacă lucrurile grele şi solide (Fame is like a river, that beareth up things light and swoln, and drowns things weighty and solid. F. BACON, Ec. *Este vorba de faima valorilor efemere, pe care le consacră moda. Marile valori se păstrează în conştiinţa popoarelor şi dacă amintirea oamenilor care le-au produs dispare, lucrul se explică numai prin faptul că acele valori s-au integrat adînc în cultura omenirii*).

Faima, nerăbdătoare a atinge extremele, decade nu atît datorită invidiei cît laudei excesive (Fame, impatient of extremes, decays — Not more by envy than excess of praise. A. POPE, T).

FAMILIE

Toate familiile fericite se aseamănă; orice familie nefericită e nefericită în felul ei propriu (Все счастливые семьи похожи друг на друга, каждая несчастливая семья несчастлива по-своему L.N. TOLSTOI, A, I, cap. 1).

FANATISM

Fanatismul este față de superstiție ceea ce e delirul față de febră și turbarea față de mînie (Le fanatisme est à la superstition ce que le transport est á la fièvre, ce que la rage est à la colère. VOLTAIRE, Ph. F).

FANTEZIE

Zadarnic se crede că (fantezia) e necesară numai poetului. E o prejudecată prostească, fantezia fiind necesară chiar și în matematică. Chiar și descoperirea calculului diferențial și integral n-ar fi fost posibilă fără fantezie (V.I. LENIN, L).

Fantezia este suportabilă numai în tovărășia inteligenței (Phantasie ist nur in der Gesellschaft des Verstandes erträglich. F. HEBBEL, T, 745. *Fantezia necontrolată de inteligență, fantezia fără friu este greu de suportat*).

FAPT

Să stabilim bine faptul, înainte de a căuta cauza lui (Assurons nous bien du fait, avant que de nous inquiéter de la cause. B. FONTENELLE, H, IV. *Există cercetători care se grăbesc să arate cauzele înainte de a cunoaște bine faptele. Explicațiile acestor cercetători sînt totdeauna arbitrare. Maxima lui Fontenelle este un avertisment*).

Cînd faptul întîlnit este în opoziție cu o teorie dominantă, trebuie să admitem faptul și să părăsim teoria, chiar cînd aceasta, susținută fiind de persoane cu renume, este universal admisă (C. BERNARD, J, III, 1, 2).

FAPTĂ

Vorbirea nobilă nu ascunde fapta urîtă și nici fapta frumoasă nu poate fi murdărită prin vorba de ocară (DEMOCRIT, fr. 177. *Fapta este mai puternică decît vorba; dar cum și vorba este o faptă, nu putem rămîne indiferenți și toleranți nici față de frazeologi, nici față de calomniatori*).

Nu din teamă, ci din conștiința datoriei, trebuie să te ții departe de faptele rele (DEMOCRIT, fr. 41, *căci altfel, îndată ce teama dispare, piere și îndemnul de a face binele*).

Nimeni nu poate fi acuzat de o faptă rea, dacă nu există probe (Nemo praesumitur malus nisi probetur: *principiu al dreptului roman, prin care simpla bănuială este exclusă ca motiv al urmăririi cuiva în justiție*).

Acela ale cărui zile vin și se duc lipsite de fapte bune, ca și foalele unui fierar, deși suflă nu trăiește (Panciatantra III, par. 2).

Este nevoie de fapte și nu de cuvinte (Il faut des actions et non pas des paroles. J. RACINE, A, II, 7).

Nu numai ceea ce a dobîndit prin naștere, dar și ceea ce a cucerit prin fapta lui este omul (Nicht allein das Angebor'ne, sondern auch das Erworbene ist der Mensch. J. W. GOETHE, M).

Omul trăiește... veșnic în faptele lui morale, cari sînt așa cum le-a făcut el și așa vor rămîne în eternitate; viața morală viitoare și-o creează omul însuși prin felul cum trăiește viața trecătoare de aici, în bine și frumosul moral sau în oprobriu (C. DOBROGEANU-GHEREA, J).

FĂPTUIRE

Nici o piatră prețioasă nu strălucește mai plăcut la gîtul unui tînăr ca făptuirea (HAFIZ, citat de R. EMERSON, C).

FĂȚĂRNICIE

Nimic nu strică credința așa celor ce scriu letopisețele ca fățăriia (MIRON COSTIN, L, cap. XIX, zac. 6).

În orice împrejurare trebuie să procedezi în așa fel, încît oamenii din jur să te simtă cinstit și sincer. Feriți-vă de fățărnicie cu orice preț, căci ea nu poate fi ascunsă privirii maselor. Masa nu poate fi înșelată, iar dacă oamenii vor observa că cineva este fățarnic, nu-l vor mai crede niciodată (Во всем надо поступать так, чтобы люди, окружающие тебя, чувствовали твою искренность и честность. Лицемерие от масс никак не скроешь, и поэтому изо всех сил избегайте этого. Массы не обманешь, и если люди заметят, что человек лицемерит, ему никогда больше не будут верить. M. I. KALININ, C).

FAVOARE

Favoarea, ca simbol al suveranității, este exercitată de oamenii slabi (Gunst, als Symbol der Souveranetät, wird von schwachen Menschen ausgeübt. J. W. GOETHE, M. *O putere publică viguroasă se poate susține numai prin lege, nu prin favoare*).

FEMEIE

Femeia, considerată ca pradă și ca obiect care slujește să satisfacă concupiscența colectivă, exprimă degradarea infinită a omului care nu există decît pentru sine, căci raportul omului cu semenul său își găsește expresia neechivocă, decisivă, publică, deschisă, în legătura bărbatului cu femeia și în modul de a concepe raportul generic imediat și natural (K. MARX, PC).

Nivelul de cultură se caracterizează cel mai bine prin situația juridică a femeii (V. I. LENIN, CA).

Dacă ar veni o femeie frumoasă să-ţi ceară dreptate, întoarce-ţi ochii de la lacrimile ei şi urechile de la vaietele ei şi cumpăneşte pe-ndelete temeiul cererii, dacă nu vrei ca mintea să ţi se înece în plînsul ei, iar cinstea în tînguirea ei (M. CERVANTES, Q, II, XXXVI).

O femeie urîtă nu poate inspira decît o iubire nebună (Si une laide se fait aimer, ce ne peut être qu'éperdûment. LA BRUYÈRE, C, *căci iubirea pentru o femeie urîtă, după cum ne lămureşte La Bruyère, nu se poate explica decît printr-o slăbiciune ciudată a îndrăgostitului sau printr-un farmec mai mare decît al frumuseţii*).

Toate popoarele civilizate au respectat femeile (Tous les peuples, qui ont eu des moeurs, ont respecté la femme. J. J. ROUSSEAU, E. *În afară de sfera acestui respect, găsim totdeauna primitivitatea sau decadenţa*).

Societatea femeilor este elementul în care se dezvoltă distincţia socială (Der Umgang mit Frauen ist das Element guter Sitten. J. W. GOETHE, M. *În preajma femeilor, vulgaritatea se ruşinează de sine. Caută-le deci prietenia şi societatea*).

Progresele sociale şi schimbările de perioadă au loc în funcţie de progresul femeilor spre libertate, şi decăderile sociale au loc în funcţie de descreşterea libertăţii femeilor (Les progrès des femmes vers la liberté, et les décadences d'ordre social s'opèrent en raison du décroissement de la liberté des femmes. CH. FOURIER, T).

E sfîntă inima femeilor, / Străină egoismului; / Tot ce-i frumos şi bun, / Dreptatea prigonită / Găseşte -ntotdeauna / Acolo mîntuire. (S. PETÖFI, A, XII).

FENIX

Pasiunile noastre sînt adevăraţi fenicşi. Îndată ce arde cel vechi, izbucneşte din cenuşa lui cel nou (Unsere Leidenschaften sind wahre Phönixe. Wie der alte verbrennt, steigt der neue wieder aus der Asche hervor. J. W. GOETHE, M. *Dar nu este bine că e aşa? Cine îşi poate dori o existenţă mohorîtă, liberă de orice tresărire pasionată în sufletul său?*)

FENOMEN

Fenomenul este mai bogat decît legea (V. I. LENIN, Č. *Căci legea exprimă doar esențialul din complexitatea și multitudinea fenomenelor*).

FERICIRE

Fericirea nu stă în turme sau în aur; lăcașul ei este în sufletul nostru (DEMOCRIT, fr. 171. *Posesiunea de bunuri nu face pe nimeni fericit*).

Ne cunoaștem fericirea numai atunci cînd am pierdut ce am avut o dată (Tunc denique homines nostra intellegimus bona / Quom quae in potestate habuimus, ea amisimus. PLAUT, P, I, 2, r. 39).

Ferice de cine nu suspină după ce n-are și se veselește cu ce are! (EPICTET, F, 129).

Nu e ușor să suporți fericirea cu un suflet liniștit (Nec facile est aequa commoda mente pati. OVIDIUS, A, II, 437).

Există reguli și pentru fericire, căci pentru cei înțelepți nu totul este întîmplare (B. GRACIAN, O).

Fericirea nu li se pare atît de oarbă decît acelora care nu s-au bucurat de ea (La fortune ne parait jamais si aveugle qu'à ceux à qui elle ne fait point de lieu. LA ROCHEFOUCAULD, M, 391).

Fericirea răilor se scurge ca un torent (Le bonheur des méchants comme un torrent s'écoule. J. RACINE, A, IV, 3. *Clădește-ți fericirea pe dreptate!*).

Omul cel mai fericit este acela care face fericiți pe cît mai mulți oameni (L'homme le plus heureux est celui qui fait le bonheur d'un plus grand nombre d'autres. D. DIDEROT, D).

A căuta fericirea fără să știi unde se găsește înseamnă să te expui a fugi de ea și a te expune unor riscuri contrarii, tot

atît de numeroase ca şi căile pe care te poţi rătăci (Chercher le bonheur sans savoir où il est, c'est s'exposer à le fuir, c'est courir autant de risques contraires qu'il y a de routes pour s'égarer. J.J. ROUSSEAU, E, V. *Fericirea presupune ştiinţă. Necesitatea filozofiei!*).

Fericirea nu constă în posesiunea, ci în dobîndirea obiectului dorinţelor noastre (N.A. KRIUKOV, I).

Avem simpatie pentru cei nenorociţi dintr-un oarecare spirit de egoism; vedem că de fapt nu sîntem singurii nefericiţi. A avea simpatie pentru fericirea altora presupune un suflet cu adevărat nobil şi dezinteresat (A.S. PUŞKIN, S).

Fericirea e făcută din iluzii, speranţe, încredere în oameni şi în tine însuţi, apoi din dragoste şi din prietenie (I.A. GONCEAROV, P.)

Fericirea de a trăi face glorioasă moartea (C'est le bonheur de vivre / Qui fait la gloire de mourir. V. HUGO, O).

A căuta fericirea în această viaţă, iată adevăratul spirit revoluţionar (H. IBSEN, S, I. — P a s t o r u l M a n d e r s).

Fericirea adevărată n-o are, nu poate s-o aibă, decît acela care o dă... Şi, ca s-o dai, nu e nevoie s-o ai; iar ca s-o ai, trebuie să-ncepi prin a o da (A. VLAHUŢĂ, G).

Nu avem mai multă justificare consumînd fericirea fără a o produce, decît consumînd bogăţia fără a o produce (We have no more right to consume happiness without producing it than to consume wealth without producing it. B. SHAW, C, I).

A FI FERICIT

Nimic nu apropie mai mult pe oameni de zei, decît faptul de a face fericiţi pe alţi oameni (Homines ad deos nulla re propius accedunt quam salutem hominibus dando. CICERO, L, 12, 38).

Nimeni nu e fericit în fața morții (Nemo ante mortem beatus, OVIDIUS, M, III, 136, *după o vorbă amară a lui Solon către bogatul rege al lidienilor, Cresus, învins mai tîrziu de Cirus, regele perșilor, așa cum știm de la Herodot*, 1, 30 urm. *și* ARRIAN, Anabasis, 7, 16, 7. *Observația indică mai degrabă un temperament; al oamenilor chinuiți de frica viitorului și opriți să guste fericirile variate ale clipei. Horațiu, desigur, nu făcea parte dintre ei, cînd ne îndemna să gustăm bucuriile fiecărei zile*: *carpe diem*).

Nu trebuie să crezi că cineva poate fi fericit datorită nefericirii altora (Non est quod credas quemquem fieri aliena infelicitate felicem. SENECA, L, XCIV, 67).

Dacă n-ai vrea să fii decît fericit, ar fi ușor: dar vrei să fii mai fericit decît alții, și aceasta este aproape totdeauna greu pentru că sîntem încredințați că ceilalți sînt mai fericiți decît sînt în realitate (Si on ne voulait qu'être heureux, cela serait bientôt fait: mais on veut être plus heureux que les autres; et cela est presque toujours difficile, parce que nous croyons les autres plus heureux qu'ils ne sont. MONTESQUIEU, P).

FIINȚĂ

După cum omul în desăvîrșirea lui devine ființa cea mai nobilă, tot astfel, smulsă de sub puterea legilor și a dreptului, se transformă în cea mai ticăloasă (ARISTOTEL, P).

FIINȚĂ ABSTRACTĂ

Nu te certa cu viața! Nu fi o ființă abstractă (G. IBRĂILEANU, P).

FIINȚĂ IMAGINARĂ

Oamenii n-au înțeles că ar trebui să caute numai în natură și în propriile ei forțe trebuințele, remediile contra necazurilor și mijloacele de a deveni fericiți; ei au așteptat aceste lucruri de la cîteva ființe imaginare, pe care le-au presupus

autori ai plăcerilor şi nenorocirilor lor. De aici se vede că numai din ignorarea naturii izvorăsc acele puteri necunoscute din a căror cauză omenirea a tremurat atît de mult timp, precum şi culturile superstiţioase care au fost sursele tuturor nenorocirilor (P. H. D'HOLBACH, S, I).

FIINŢĂ SUPREMĂ

Văzînd în ce chip este înfăţişată Fiinţa supremă, firea ei supărăcioasă, asprimea răzbunărilor ei, făcînd o comparaţie care să ne arate numeric raportul dintre cei pe care îi lasă să piară şi cei pe care se îndură să-i ajute, sufletul cel mai drept ar fi ispitit să dorească să nu existe o astfel de Fiinţă. Am fi destul de liniştiţi pe lumea asta dacă am fi siguri că nu avem de ce să ne temem pe cealaltă: pe nimeni nu l-a speriat gîndul că nu există Dumnezeu, ci gîndul că e aşa cum este înfăţişat (D. DIDEROT, P, IX).

FILOZOF

Printre părerile filozofilor, unele îmi plac, altele nu-mi plac de loc. Căci nu iubesc sectele, ci adevărul (Ex opinionibus quaedam placent; aliae autem minime. Non etenim sectas amo, sed verum. PETRARCA, E, VI, 2).

Adevăratul filozof este acela care se aşază, prin singura sforţare a raţiunii sale, în punctul în care oamenii obişnuiţi ajung doar prin binefacerea timpului (Le vrai philosophe est celui qui se place, par le seul effort de sa raison, au point où le commun des hommes n'arrivent que par le bienfait du temps. RIVAROL, N. *Filozofia ca prevedere!*).

A FILOZOFA

Nici un înţelept nu se gîndeşte să filozofeze (PLATON, B, 204 a. *Cuvinte pronunţate de Diotima în legătură cu zeii. Filozofia fiind căutarea înţelepciunii nu poate fi îndeletnicirea celor care o posedă, a înţelepţilor. Observaţie profundă care pune în lumină originea conflictuală a îndeletnicirii filozofice. Totuşi cînd înţelepţii, privind în jurul lor, constată contradicţiile lumii, nu se pot împiedica să filozofeze*).

Filozofii nu au făcut decît s ă i n t e r p r e t e z e lumea în diferite moduri; important este însă de a o s c h i m b a (K. MARX, T).

Filozofia nu se află în afara lumii, după cum nici creierul nu se află în afara omului, deşi nu este situat în stomac (K. MARX, A).

Orice ar spune, orice ar face cercetătorii naturii, ei sînt dominaţi de filozofie (F. ENGELS, D. *Căci vrînd, nevrînd ei operează cu noţiuni, raţionamente, au o anumită poziţie faţă de realitate*).

În toate celelalte îndeletniciri roadele vin abia după ce acestea au fost cu greutate culese; în filozofie însă cunoaşterea este însoţită de plăcere; căci mulţumirea nu vine numai după ce s-a înţeles o doctrină, ci înţelegerea şi mulţumirea sînt simultane (EPICUR, S, XXVII. *Voluptatea prin cunoaştere; o cunosc toţi acei care se îndeletnicesc cu studiul ştiinţelor şi al filozofiei*).

Nu este admisibil ca omul cît este tînăr să ezite să studieze filozofia, iar cînd a îmbătrînit să se considere destul de obosit ca să se mai poată ocupa de acest studiu, căci nu este nimeni prematur sau prea matur pentru îngrijirea sănătăţii sufletului său (EPICUR, E, § 122. *Filozofia nu este numai obiect de cunoaştere, dar şi disciplină morală*).

Cel care nu are răbdare, nu are nici o filozofie (SAADI, G, III, 1).

Adevărata filozofie constă în a face nu cărţi, ci oameni (L. FEUERBACH, P).

FILOZOFII

Filozofii nu răsar ca ciupercile; ei sînt rodul epocii lor, al poporului lor, iar seva cea mai subtilă, mai preţioasă şi mai ascunsă a acestuia se cristalizează în ideile filozofice (K. MARX, A).

FLACĂRĂ

Mulţumeşte flăcării pentru lumina ei, dar nu uita piciorul lămpii care aşteaptă cu răbdare şi credinţă în umbră (R. TAGORE, P, 64. *Nu uita pe acei care susţin strălucirea lumii, pe lucrătorii ei modeşti şi neştiuţi*).

A FLATA

Ceea ce flatează în chip deosebit pe cineva e faptul că îl consideri demn de a fi flatat (What really flatters a man is that you think him worth flattering. B. SHAW, B, IV. *Flatarea conţine în sine recunoaşterea puterii aceluia către care se adresează omagiul ei*).

FORMĂ

Forma simplă este singura în stare să treacă cu bine, nu prin secole, ceea ce înseamnă prea mult, dar prin ani. Singura dificultate este de a defini forma simplă (La forme simple est seule faite pour traverser paisiblement non pas les siècles, ce qui est trop dire, mais les années. La seule difficulté est de définir la forme simple. A. FRANCE, J).

vezi STIL

FRĂŢIE

Nu există legătură mai sfîntă decît frăţia dintre oameni. Tatăl îşi iubeşte copilul, mama îşi iubeşte copilul, copilul îşi iubeşte părinţii; dar ce înseamnă toate acestea, fraţilor? Animalele sălbatice îşi iubesc şi ele copiii. Dar să te înrudeşti prin legătura sufletului, nu numai prin aceea de sînge, iată ce îi este dat numai omului (N. GOGOL , T, IV).

FRICĂ

Sînt neghiobi aceia care urăsc viaţa, dar vor să trăiască numai din frică de Hades (DEMOCRIT, fr. 199. *Nu merită*

să trăiești din frică, fără plăcerea de a trăi; *ne-o spune și* fr. 200: Neghiobii trăiesc fără să se bucure că trăiesc, *ca și* fr. 201: Neghiobii doresc viață lungă fără să se bucure de lungimea vieții. Vezi și fr. 205: Neghiobii doresc să trăiască fiindcă se tem de moarte; fr. 206: Neghiobii vor să îmbătrînească fiindcă le e frică de moarte).

Ce este oare, de fapt, frica de moarte, dacă nu a ne atribui o știință pe care nu o avem? (PLATON, A).

Cele mai multe plăgi ale vieții sînt nutrite de frica morții (Haec vulnera vitae / Non minimam partem mortis formidine aluntur. LUCRETIUS, R, III, 63—64. *Printre aceste plăgi ale vieții, Lucrețiu enumeră: iubirea de bogății, dorința de onoruri, complicitatea la crime etc. Dacă am putea elimina frica de moarte, viața ar deveni mai simplă și mai pură*).

Unul din efectele fricii este că ne rătăcește simțurile și face ca lucrurile să ne pară altfel decît sînt (M. CERVANTES, Q, I, 18).

Să nu-ți fie frică de nimic altceva decît de frică (Es ist nichts zu fürchten als die Furcht. L. BÖRNE, K, 21).

vezi și TEAMĂ

FRUMOS

Nu trebuie să năzuiești către orice plăcere, ci numai către plăcerea pentru ceea ce este frumos (DEMOCRIT, fr. 207. *Frumosul despre care vorbește Democrit trebuie înțeles în sensul, mai larg, de lucru nobil, înalt. Maxima aceasta precizează hedonismul lui Democrit*).

„Dar și coșul de gunoi e un lucru frumos?“ — „Da, firește, și un scut de aur e urît, dacă unul e bine făcut pentru serviciul la care îl întrebuințăm, iar celalt nu“ (XENOFON, M, III, 8. *Dînd acest răspuns lui Aristip, Sarates exprimă concepția funcțională a frumosului, a frumosului ca forma adaptării la un scop*).

Frumosul este manifestarea legilor tainice ale naturii, care în lipsa lui ne-ar rămîne de-a pururi ascunse (Das Schöne ist

eine Manifestation geheimer Naturgesetze, die uns ohne dessen Erscheinung ewig wären verborgen geblieben. J.W. GOETHE, M. *Frumosul are deci un conținut, nu este un simplu joc de elemente formale*).

Un lucru frumos este o bucurie veșnică (A thing of beauty is a joy for ever. J. KEATS, O).

În ciuda acțiunii timpului ce distruge forma în care se exprimă, Frumosul este mereu prezent... Nicăieri însă el nu strălucește cu atîta putere ca în individualitatea umană; aici, mai mult ca oriunde, el vorbește rațiunii (I.S. TURGHENIEV, S).

Nu poate fi frumos decît ce este grav (A.P. CEHOV, P. *Grav, în înțelesul acestei maxime, înseamnă ceea ce inspiră o emoție umană, adîncă și reculeasă. Fără aceste atribute, impresia frumuseții nu se constituie*).

FRUMUSEȚE

Orice lucru are frumusețea lui, dar nu oricine o vede (CONFUCIUS, A).

Ochiul nostru n-ar putea privi soarele dacă n-ar participa la natura lui. Și sufletul n-ar putea vedea frumusețea dacă n-ar deveni el însuși frumos (PLOTIN, E, I, 6, 9. *O natură brutală și vulgară nu este sensibilă la frumusețea naturii și a artei; înălțarea morală te deschide la spectacolul frumuseții, după cum aceasta te înalță moral. O idee, ca a lui Plotin, la* J. W. GOETHE, Z: Wär'nicht das Auge sonnenhaft, /Wie könnten wir das Licht erblicken? / Lebt nicht in uns des Gottes eigne Kraft, / Wie könnt'uns Göttliches entzücken? — **Dacă ochiul n-ar fi solar, cum ar putea privi lumina? Dacă n-ar trăi în noi puterea proprie a divinului, cum ar putea să ne entuziasmeze divinul?** *Dacă n-ar exista în noi nevoia marilor idealuri morale, așa cum o creează viața de cultură a societății, ne-ar lipsi posibilitatea luptelor pentru realizarea acelor idealuri*).

O, cît de frumoasă apare frumusețea sub dulcea podoabă pe care i-o dă adevărul (O! how much doth beauty beauteous

seem / By that sweet ornament which truth doth give! W. SHAKESPEARE, S, LIV).

Frumusețea chipului este o podoabă fragilă, o floare trecătoare, strălucire de o clipă și care nu-i legată decît de epidermă (Le beauté du visage est un frêle ornement. Une fleur passagère, un éclat d'un moment, — Et qui n'est attaché qu'à la simple épiderme. J. MOLIÈRE, F, III, 4).

Prin acțiunea frumuseții asupra lui se ridică omul sensorial către formă și cugetare; prin acțiunea frumuseții este înapoiat omul spiritual către materie și redat lumii simțurilor (Durch die Schönheit wird der sinnliche Mensch zur Form und zum Denken geleitet; durch die Schönheit wird der geistige Mensch zur Materie zurückgeführt und der Sinnenwelt wiedergegeben. F. SCHILLER, U, XVIII Brief. *Acțiunea frumuseții și artei conduce pe om către armonie, îl înnobilează și îl face apt pentru fapta morală superioară*).

Multe lucruri sînt de prețuit în frumusețea femeii, dar mai ales că în apropierea ei se potolesc și bătăile inimii celei mai sălbatice și că o cuprinde o simțire venită din zilele cele mai îndepărtate ale nevinovăției ei (O Frauenschönheit! Vieles ist zu preisen / An dir, in ewig unerschöpften Weisen; / Das ist dein Schönstes: das in deiner Nähe / Auch wilde Sünderherzen weicher schlagen, / Dass ein Gefühl sie fasst mit dunklem Wehe / Aus ihrer Unschuld längst verlornen Tagen. N. LENAU, F).

O, frumusețe, recunoaște-te în iubire, nu în imaginea lingușitoare a oglindei tale (R. TAGORE, P, 28. *Oglinda întoarce frumuseții înfățișarea ei, iubirea valoarea ei morală*).

FRUNZĂ

O frunză dusă de vînt seamănă adesea cu o pasăre (Ein Blatt, vom Winde hingetrieben, sieht öfters einem Vogel gleich. J. W. GOETHE, M).

FUNCȚIE

Înțeleptul să nu fugă de funcțiuni publice, căci e păcat să nu ajuți cu munca ta pe cei ce au nevoie de dînsa, și e criminal să rămîie acestea pe seama răilor. Căci este absurd să primești cîrmuirea rea a altora, în loc să ții tu singur cîrma îndreptînd-o bine! (EPICTET, F, 131. *Valoarea ta îți creează îndatoriri!*).

GELOS

Există oameni foarte nenorociți pe care nimeni nu-i consolează: bărbații geloși; alții pe care toată lumea îi urăște: bărbații geloși; alții pe care toți oamenii îi disprețuiesc: tot bărbații geloși (Il y a des hommes très malheureux que personne ne console: ce sont les maris jaloux; il y en a que tout le monde hait: ce sont les maris jaloux; il y en a que tous les hommes méprisent: ce sont encore les maris jaloux. MONTESQUIEU, L. LV. *Toate formele repulsiei pentru gelozie sancționează egoismul*).

GELOZIE

Gelozia este un lucru teribil; seamănă cu iubirea, dar e contrariul ei; nu vrea binele obiectului iubit, ci dependența lui și triumful asupra lui. Iubirea este uitare de sine; gelozia este forma cea mai pasionată a egoismului, exaltarea eului despot, exigent, vanitos, care nu poate să se uite și să se subordoneze. Contrastul este desăvîrșit (H.F. AMIEL, J, 1880).

vezi și CURIOZITATE

GEN LITERAR

Toate genurile literare sînt bune, în afară de genul plicticos (Tous les genres sont bons, hors le genre ennuyeux. VOLTAIRE, En.)

GENERAȚIE

O generație este o dramă cu patru sau cinci mii de personaje reliefate (Une génération est un drame à quatre ou cinq mille personnages saillants. H. DE BALZAC, C).

GENIU

Pedepsirea geniului sporește faima sa (Punitis ingeniis, gliscit auctoritas. TACITUS, An, IV).

Cînd apare un adevărat geniu în lume, poți să-l recunoști după acest semn: toți ignoranții se unesc împotriva lui (When a true genius appears in the world, you may know him by this sign that the dunces are all in confederacy against him. J. SWIFT, T).

Geniul nu este altceva decît o mare aptitudine pentru răbdare (Le génie n'est autre chose qu'une grande aptitude à la patience. G. BUFFON, D. *Înțeleg această maximă în sensul că numai într-o activitate îndelungată îi este dat geniului să se formeze și să se manifeste. Una din caracteristicile geniului este spontaneitatea, dar aceasta trebuie să afle prilejul să se arate*).

Este pierdut omul care se crede de timpuriu un geniu (Der Mensch ist verloren, der sich früh für ein Genie hält. G. CHR. LICHTENBERG, B, 8. *Credința în geniul propriu poate face pe unii să omită studiul și pregătirea. Ratații fac adeseori parte din categoria umană indicată de Lichtenberg*).

Primul și ultimul lucru care se cere geniului este iubirea adevărului (Das erste und letzte, was vom Genie gefordert wird, ist Wahrheitsliebe. J. W. GOETHE, M. *Nu există genii mincinoase*).

Un mare geniu se formează printr-un alt mare geniu. Un diamant lustruiește pe altul (Ein grosser Genius bildet sich durch einen anderen grossen Genius. Ein Diamant schleift den andern. H. HEINE, D. *În biografia oricărui geniu descoperim totdeauna un mare exemplu*).

Chiar dacă te-ai lăsa pradă nedreptății și durerii, cine n-ar accepta cu bucurie geniul plătit cu prețul nenorocirii? (Pur-

tant, fallût-il être en proie / A l'injustice, à la douleur, / Qui n'accepterait avec joie / Le génie au prix du malheur? V. HUGO, Og).

Talentul este formă, geniul e conținut (Talent ist Form, Genie Stoff. K. GUTZKOV, G. *Geniul găsește idei noi; talentul asigură forma comunicării lor*).

Ceea ce distinge pe marile genii este puterea lor de generalizare și creație; ele rezumă într-un tip personalități disparate și aduc conștiinței umane personaje noi; nu credem oare în existența lui Don Quijote ca în aceea a lui Cezar? Shakespeare este în această privință ceva formidabil: nu era un om, era un continent; existau în el mari oameni, mulțimi întregi, peisaje. Geniile deci n-au nevoie să se ostenească cu stilul, ele sînt puternice în ciuda greșelilor și din pricina lor; dar noi, cei mici, nu valorăm decît prin execuția perfectă (G. FLAUBERT, C).

vezi și TALENT

GÎND

Gîndurile bune, chiar dacă sînt uitate, nu pier (Bene cogitata si excidunt non occidunt. PUBLILIUS SYRUS, S, 81).

Căci omu-n care-apururi se gonește / un gînd pe-alt gînd, delungă ținta lui, / căci unu pe-altu-n fugă se slăbește (Chè sempre l'uomo, in cui pensier rampolla / Sovra pensier, da se dilunga il segno, / Perchè la foga l'un dell'altro insolla. DANTE, P, V, v. 16–18. *Fapta cere concentrare. Risipirea compromite posibilitățile acțiunii*).

Cu anevoie un gînd în două inimi poate a se ascunde (D. CANTEMIR, I, I. *Una din inimi va fi trădătoare*).

GÎNDIRE

Problema dacă gîndirea omenească ajunge la adevărul obiectiv nu este o problemă teoretică, ci una p r a c t i c ă. În practică, omul trebuie să dovedească adevărul, adică forța și caracterul real, netranscendent al gîndirii sale. Contro-

versa în jurul realității sau nerealității gîndirii care se rupe de practică este o chestiune pur s c o l a s t i c ă (K. MARX, T).

Învățătura fără gîndire e muncă irosită; gîndirea fără învățătură e primejdioasă (CONFUCIUS, A, II, 15).

Cînd un om cu minte temeinică nu recunoaște utilitatea unei gîndiri, este probabil că acea gîndire este falsă (Lorsqu'un bon esprit ne voit pas qu'une pensée puisse être utile, il y a grande apparence qu'elle est fausse. L. VAUVENARGUES, R, 380).

GLORIE

Nici un drum înflorit nu duce spre glorie (Aucun chemin de fleurs ne conduit à la gloire. LA FONTAINE, A).

Dorința de glorie nu este diferită de instinctul de conservare al tuturor creaturilor. Ni se pare că ne sporim ființa atunci cînd putem s-o ducem în memoria celorlalți: dobîndim astfel o viață nouă, și care ne devine tot atît de prețioasă ca aceea primită de la cer (Le désir de la gloire n'est point différent de cet instinct que toutes les créatures ont pour leur conservation. Il semble que nous augmentons notre être lorsque nous pouvons le porter dans la mémoire des autres: c'est une nouvelle vie que nous acquérons, et qui nous devient aussi précieuse que celle que nous avons reçue du ciel. MONTESQUIEU, L, XC. *Gloria nu este numai dorință de prelungire a vieții, dar și de intensificare a ei. A trăi în amintirea posterității pentru fapte de laudă înseamnă a trăi mai intens*).

Gloria este soarele morții (La gloire est le soleil de la mort. H. DE BALZAC, R).

GLORIOS

Nu pot înțelege de ce este mai glorios să bombardezi un oraș decît să asasinezi pe cineva cu securea (F. DOSTOIEVSKI C, VI, VII).

MELANCOLIA, GRAVURĂ DE A. DÜRER
(1514)

ПІЛДЕ
ФИЛОСОФЕЩИ

Каре сау тѵпъріт акꙋм
а доаѡ ѻаръ, ꙟ зилеле пре
лꙋминатꙋлꙋи Домн. Іѡ
НІКОЛАЄ Костандінь
Карацъ Воєводъ.
Кꙋ кіелтꙋѧла Юбиторюлꙋи
де Дмнезеꙋ, Кѵріꙋ Кѵръ
ФІЛАРЕТЬ Епіскоп: Рѫм:
ꙟ сфѫнта Епископіе Рѫм:
Ла анꙋ дела Хс: ҂аѱпг:

Сау тѵпърит де Попа Ко-
стандінь, Михаи Попо-
вич, Тѵп: Рѫмничанꙋл.

PILDE FILOSOFEŞTI, FOAIE DE TITLU A EDIŢIEI DIN 1783

GLUMĂ

Soarta unei glume depinde de urechea care o aude, nu de limba care o spune (A jest's prosperity lies in the ear / Of him that heareth it, never in the tongue / Of him that makes it. W. SHAKESPEARE, L, V, 2).

A SE GRĂBI

Grăbește-te încet (Festina lente. SUETONIUS, C, A u g u s t u s, 25. *Vorbă atribuită împăratului August care prevenea astfel pe conducătorii de armate împotriva grabei necugetate. Maxima valorează însă pentru toate împrejurările acțiunii*).

GRAȚIE

Grația e mai frumoasă decît frumusețea (Et la grâce est plus belle que la beauté. LA FONTAINE, Ad, *poate fiindcă grația e frumusețea în mișcare*).

Grația este un reflex al iubirii pe un fond de puritate (La grâce est un reflet d'amour sur un fond de pureté. J. MICHELET, F. *Grația femeii este descoperită de bărbatul îndrăgostit de puritatea ei*).

GRAVITATE

Gravitatea este un mister al corpului, născocit pentru a ascunde defectele spiritului (La gravité est un mystère du corps, inventé pour cacher les défauts de l'esprit. LA ROCHEFOUCAULD, M).

GREȘEALĂ

Nu este nici lipsit de înțelepciune nici mărginit, acela care se ridică după ce a căzut în greșeală, în loc să stăruie în ea (SOFOCLE, A, 1013—1015).

Cel care trece cu vederea o greșeală, invită la o nelegiuire (Invitat culpam qui delictum praeterit. PUBLILIUS SYRUS, S, 269).

Cu cît o greşeală ne orbeşte mai mult şi este mai ademenitoare, cu atît e mai mare triumful adevărului (Je blendender, je verführender der Irrtum, desto mehr Triumph für die Wahrheit. F. SCHILLER, Ph. *Adevărul luptă nu numai cu eroarea, dar şi cu strălucirea ei*).

Prin recunoaşterea greşelii, spiritele bărbăteşti se înalţă şi se întăresc (Männliche Geister werden durch Erkennen eines Irrtums erhöht und gestärkt. J. W. GOETHE, W).

Cine îmi suportă greşelile devine stăpînul meu, chiar dacă îmi este servitor (Wer meine Fehler überträgt, ist mein Herr, und wenn's mein Diener wäre. J. W. GOETHE, M).

A GREŞI

Omul poate merge greşit în multe şi felurite chipuri, dar bine numai într-unul singur; acesta este motivul pentru care e uşor să greşeşti şi greu să izbuteşti — uşor să dai alături de ţintă şi greu să o loveşti (ARISTOTEL, E, II).

A greşi este omeneşte (Errare humanum est, *proverb latin transmis de* CICERO, P, 12, 2 *în forma* **orice om poate greşi,** cuius vis hominis est errare, *dar, adaugă Cicero*,: **numai prostul stăruie în greşeală,** nullius nisi insipientis in errare perseverare).

Este posibil să greşeşti în singurătate, ca şi în societate (Il y a moyen de faillir en la solitude comme en la compagnie. MONTAIGNE, E, I, XXXIX. *Deoarece omul are datorii şi faţă de sine, nu numai faţă de alţii*).

GREUTATE

Cele mai mari greutăţi se găsesc acolo unde nu le găsim (Die grössten Schwierigkeiten liegen da, wo wir sie nicht finden. J. W. GOETHE, M. *Tocmai fiindcă nu ştim să le descoperim, unele obstacole în calea noastră devin mai mari*).

Greutăţile se înmulţesc cînd ne apropiem de ţintă (Die Schwierigkeiten wachsen, je näher man dem Ziele kommt.

J. W. GOETHE, M. *Înaintea atingerii scopului se trezesc toate adversitățile împotriva lui*).

GRÎU

Cel care-și mănîncă grîul cînd este încă verde, la vremea recoltei adună rămășițele (SAADI, G. Introducere).

GURĂ

Cînd nu tace o gură, nu tace o lume întreagă (ANTON PANN, C).

HAINĂ

Haina nu face pe cineva călugăr (Vestimentum non facit monachum, *maximă medievală*).

HĂRNICIE

Talent și hărnicie: fără amîndouă nimeni nu se poate distinge, dar se distinge în gradul cel mai înalt acel ce le reunește pe amîndouă în sine. Un cap mediocru dar harnic merge mai departe decît omul înzestrat dar fără hărnicie. Prețul gloriei este munca; ce costă puțin are puțină valoare (B. GRACIAN, O).

HAZARD

Oamenii și-au alcătuit un idol al hazardului pentru a-și scuza propria lor imprudență. Rareori luptă hazardul împotriva înțelepciunii, și oamenii cu minte pătrunzătoare știu să îndrepte pe drumul bun împrejurările vieții (DEMOCRIT fr. 119. *Nu acuza deci hazardul cind nenorocirea te-a izbit, acuză mărginirea minții tale! Determinismul universal, legătura strînsă dintre împrejurările lumii permit minților bine întocmite prevederea cea mai departe văzătoare*).

vezi și NOROC

HÎRTIE

Hîrtia nu roșește (Epistula non erubescit *spune* CICERO, E, 5, 12, 1, *pentru a scuza unele din familiaritățile scriso-*

rilor sale; dar observaţia lui nu poate scuza abuzurile scriitorilor proşti sau imorali şi ale acelor care se pun în serviciul cauzelor dubioase).

HOTĂRÎRE

E faptă de spion şi aproape de trădător chiar fapta celui care nu face decît să încuviinţeze din răutate nişte hotărîri necinstite (Speculatoris vice fuerit, ac pene proditoris, etiam qui improbe consulta maligne laudaverit. T. MORUS, U, I).

Există oameni care au luat o hotărîre bună şi apoi se odihnesc pentru a nu o executa (Comme un homme qui a pris une bonne résolution, et qui se repose afin de ne pas l'exécuter. J. RENARD, J, 1898. *Este forma cea mai condamnabilă a laşităţii*).

IDEAL

Idealul moral cel mai înalt pentru care luptăm este să rămînem în armonie cu lumea fizică, aceea care ne asigură fericirea, fără să rupem cu lumea morală, aceea care ne stabilește demnitatea (Das höchste Ideal, wonach wir ringen, ist, mit der physischen Welt als der Bewahrerin unserer Glückseligkeit in gutem Vernehmen zu bleiben, ohne darum genötigt zu sein, mit der moralischen zu brechen, die unsere Würde bestimmt. F. SCHILLER, E. *Fii om întreg, stabilește echilibrul puterilor tale*).

IDEE

Ideile clasei dominante sînt în fiecare epocă ideile dominante, ceea ce înseamnă că clasa care este forța m a t e r i a l ă dominantă a societății este totodată și forța ei s p i r i t u a l ă dominantă (K. MARX — F. ENGELS, I).

Ideile dominante nu sînt altceva decît expresia ideală a relațiilor materiale dominante. (K. MARX — F. ENGELS, I).

Se vorbește despre idei care revoluționează o întreagă societate; prin aceasta se exprimă numai faptul că în sînul vechii societăți s-au format elementele unei societăți noi, că descompunerea ideilor vechi merge mînă în mînă cu descompunerea vechilor condiții de viață. (K. MARX — F. ENGELS, M).

Ideea nu este ceva care există independent de lumea reală. Bagajul de idei al fiecărui om este determinat și se îmbogățește prin relațiile lui cu această lume. Cine se află în această

lume în relații de asemenea natură încît consideră „eul" său drept „unica realitate" nu poate fi decît foarte sărac în idei. Nu numai că nu le are, dar nici nu are posibilitatea de a le dobîndi (Идея не есть нечто, существующее независимо от действительного мира. Идейный запас всякого данного человека определяется и обогащается его отношениями к этому миру. И тот, чьи отношения сложились так, что считает свое «я» «единственной реальностью», неизбежно становится круглым бедняком по части идей. У него не только нет их, но, главное, нет возможности до них додуматься. G. V. PLEHANOV, A).

Unele idei spirituale sînt ca surprinzătoarea revedere a două gînduri prietene după o lungă despărțire (Manche witzige Einfälle sind wie das überraschende Wiedersehen zwei befreundeter Gedanken nach einer langen Trennung. F. SCHLEGEL, A, 37).

IDOL

Dacă vacile, caii sau boii ar avea mîini și ar putea să picteze și să alcătuiască opere ca oamenii, atunci și-ar face idoli asemănători cu ei (XENOFON, fr. 15. *Prima încercare de explicare antropologică a religiei. În același sens mai observă* Xenofon, fr. 16: **Etiopienii își reprezintă pe zeii lor negri și cu nasul scurt, în timp ce tracii și-i reprezintă cu ochi albaștri și cu părul roșu.** *Este explicabil deci că, după cum arată* fr. 11: **Homer și Hesiod au atribuit zeilor tot ce este rușinos și de ocară pentru oameni: hoția, adulterul, înșelăciunea.** *Zeii sînt deci creații ale fanteziei omenești.* **Nu oamenii sînt fiii zeilor, ci zeii ai oamenilor,** *va observa mai tîrziu* Feuerbach. *În același fel remarcă* Schiller, Akademische Antrittsrede: **Omul se zugrăvește în zeii săi** (In seinen Göttern malt sich der Mensch). *În opoziție cu ceea ce afirmase Xenofon altădată, Schiller arată că* **Atunci** (*adică la vechii greci* — T.V.) **cînd zeii erau încă mai umani, oamenii erau mai divini** (Da die Götter menschlicher noch waren, waren Menschen göttlicher) *în* Die Götter Griechenlands).

vezi și ZEU

Ierburi gingașe, pașii voștri sînt mici, dar pămîntul larg se întinde sub picioarele voastre (R. TAGORE, P, 65).

A IERTA

Iartă pe alții adesea, niciodată pe tine însuți (Ignoscito saepe alteri, nunquam tibi. PUBLILIUS SYRUS, S, 325).

IGNORANT

Un om de spirit și de bun simț spunea o dată despre un grav doctor: „E probabil că omul acesta este un mare ignorant, fiindcă răspunde la toate întrebările" (Un homme d'esprit et de bon sens disait un jour d'un grave docteur: „Il faut que cet homme-là soit un grand ignorant, car il répond à tout ce qu'on lui demande". VOLTAIRE, Ph A).

A ignora înseamnă a plînge, a învăța, a geme (Ignorer, c'est pleurer, et savoir, c'est gémir. V. HUGO, P, III, 42. *Neștiința ne cufundă în obscuritate înspăimîntătoare, știința ne pune în fața contradicțiilor dureroase ale lumii. Vezi și celălalt vers în același sens al lui Hugo, în* La Pitié suprême V-VIII: Oh! plaindre, c'est déjà comprendre... (A plînge este începutul științei).

IGNORANȚĂ

Ignoranța este un demon care — ne temem — va mai juca un rol în multe tragedii; pe bună dreptate au înfățișat-o cei mai mari poeți greci, în înfricoșătoarele drame ale caselor regale din Micena și Teba, sub chipul destinului tragic (K. MARX, A).

Ignoranța nu constituie... un argument (V. I. LENIN, M. *Afirmarea sau combaterea unei idei se poate întemeia numai pe cunoașterea ei aprofundată*).

Ignoranța este totdeauna gata să se admire (L'ignorance toujours est prête à s'admirer. N. BOILEAU, A, I. *Boileau*

cere, deci, scriitorului cultură, cunoașterea regulilor, termeni numeroși de comparație).

Ignoranța profundă inspiră tonul dogmatic; acel care nu știe nimic crede că poate învăța pe alții ceea ce abia a aflat el însuși; acel care știe multe nu-și închipuie că ceea ce spune ar putea fi necunoscut și se exprimă mai cu indiferență (C'est la profonde ignorance qui inspire le ton dogmatique; celui qui ne sait rien croit enseigner aux autres ce qu'il vient d'apprendre lui-même; celui qui sait beaucoup pense à peine que ce qu'il dit puisse être ignoré, et parle plus indifféremment. LA BRUYÈRE, S).

Nimic nu este mai înspăimîntător ca ignoranța activă (Es ist nichts schrecklicher, als eine tätige Unwissenheit. J.W. GOETHE, M. *Tot așa de groaznică este și prostia harnică*).

ILUZIE

Natura a hotărît ca iluziile să fie comune înțelepților și nebunilor, pentru ca cei dintîi să nu fie prea nenorociți din pricina înțelepciunii lor (La nature a voulu que les illusions fussent pour les sages comme pour les fous, afin que les premiers ne fussent pas trop malheureux par leur propre sagesse. CHAMFORT, M).

vezi și ADEVĂR

IMAGINAȚIE

Imaginația galopează; judecata merge la pas (VOLTAIRE, P).

A ÎMBĂTRÎNI

Îmbătrînești cînd începi să te temi de moarte și cînd observi că nu-ți mai place să-i vezi pe ceilalți făcînd ceea ce tu nu mai poți face (Si diventa vecchi quando si incomincia a temere la morte e quando si prova dispiacere a vedere gli altri fare ciò che noi non possiamo più fare. A. GRAMSCI, S, 15. XII. 1930).

A IMITA

Este ticălos lucru să imiţi faptele rele şi pe cele bune nici măcar să vrei a le imita (DEMOCRIT, fr. 79. *Există o formă gravă a îndărătniciei, o stăruinţă perversă în rău care nu vrea să-şi însuşească nici măcar aparenţele binelui*).

Imiţi pe cineva chiar cînd plantezi o varză (C'est imiter quelqu'un que de planter des choux. A. DE MUSSET, N. *Orice acţiune se înscrie într-un efort colectiv*).

IMPERFECŢIUNE

În imperfecţiunea naturii rezidă perfecţiunea ei. Perfecţiunea este o idee a transcendentalismului abstract şi, de aceea, este lucrul cel mai rău din lume. Omul muritor, supus bolii şi foamei, pentru a trăi trebuie să lupte. Această imperfecţiune a omului constituie tocmai măreţia lui şi-i face viaţa scumpă şi frumoasă. Puneţi pe om la adăpostul morţii, al bolii, al accidentelor, al nenorocirii şi veţi face din el o paşa turcă plictisită în trîndăvia fericirii sale. (V. BIELINSKI, S, 17. II. 1847).

A SE ÎMPLINI

Geniul latent este o simplă închipuire de sine. Tot ceea ce poate fi se împlineşte, şi ceea ce nu s-a împlinit n-a fost nimic (Le génie latent n'est qu'une présomption. Tout ce qui peut être, doit devenir, et ce qui ne devient pas n'était rien. H.F. AMIEL, J, 1858. *Nu există geniu nerealizat*).

IMPOSIBIL

N-ai niciodată drept la un lucru imposibil (On n'a pas le droit d'une chose impossible. RIVAROL, N).

Iubesc pe-acel ce doreşte imposibilul (Den lieb'ich, der Unmögliches begehrt. J.W. GOETHE, F, II, 2. *Adică pe acel care îşi propune ţinte înalte, reputate ca inaccesibile*).

Posibilul întreabă Imposibilul: „Unde stai?" Imposibilul răspunde: „În visurile slăbănogilor". R. TAGORE, P, 129).

ÎNĂLȚIME

Un om fără înălțime de suflet nu poate fi bun; poate fi numai bonom (Un homme sans élévation ne saurait avoir de bonté; il ne peut avoir que de la bonhomie. N. CHAMFORT, M. *Bunătatea este o vocație înaltă; bonomia este superficială, nu urcă din adînc, nu coboară asupra ei raze de sus*).

ÎNCĂPĂȚÎNARE

Încăpățînarea este cel mai ieftin surogat al caracterului (Eigensinn ist das wohlfeilste Surrogat für Charakter. F. HEBBEL, T, 719).

A ÎNCEPE

A făcut treaba pe jumătate cine a început (Dimidium facti habet, qui coepit. HORATIUS, E, 1, 2, 40. *Iar* Aristotel *spusese în* Politica V, 4: **Începutul este jumătatea întregului**).

ÎNCEPUT

Înainte de a zice ori a începe ceva, gîndește-te bine; căci după ce ai zis o vorbă, ori ai început o faptă, nu mai este în puterea ta de a o lua înapoi (EPICTET, F, 101).

Începuturile tuturor lucrurilor sînt mici (Omnium rerum principia parva sunt. CICERO, F, 5, 21. *Principiu confirmat de întreaga dezvoltare a științei. Aplicat la lumea morală și socială, vechiul principiu al lui Cicero ne îndeamnă să privim cu atenție, fără nici o trufie, chiar începuturile cele mai modeste*).

Începutul înțelepciunii este sfîrșitul nebuniei (Sapientia prima / Stultitia caruisse. HORATIUS, E, 1, 1, 41–42).

ÎNCHIPUIRE

Niciodată nu sîntem mai îndepărtați de scopul dorințelor noastre, decît atunci cînd ne închipuim că-l posedăm (Wir

sînd nie entfernter von unseren Wünschen, als wenn wir uns einbilden, das Gewünschte zu besitzen. J.W. GOETHE, M. *Cînd ne închipuim numai că posedăm scopul dorinței, dispare energia de a-l urmări și de aceea, în clipa acestei iluzii, sîntem în punctul cel mai îndepărtat de el.* (*În același sens adaugă* GOETHE: **Nimeni nu este mai sclav decît acela care se crede liber, fără să fie în adevăr** [Niemand ist mehr Sklave, als der sich für frei hält, ohne es zu sein]).

După cum la Roma în afară de romani trăia un întreg popor de statui, tot astfel în afară de lumea reală mai există una a închipuirii, uneori mai puternică, în care trăiesc cei mai mulți (Wie in Rom ausser den Römern noch ein Volk von Statuen war, so ist ausser dieser realen Welt noch eine Welt des Wahns, viel mächtiger beinahe, in der die meisten leben. J. W. GOETHE, M. *Întoarce-te din lumea statuilor, revino printre oameni! Părăsește ficțiunea, ia contact cu realitatea*).

ÎNCÎNTAT

De bună seamă că e în firea lucrurilor ca tot omul să fie încîntat de ceea ce născocește el însuși: corbului îi surîde puiul lui de corb și maimuța îl vede mai frumos pe al ei (Et certe sic est natura comparatum, ut sua cuique inventa blandiantur: sic et corvo suus arridet pullus, et suus simiae catulus placet. T. MORUS, U, I).

ÎNDATORIRE

Fără îndatoriri, viața devine moale și lipsită de schelet: nu se mai poate ține dreaptă (Sans le devoir, la vie est molle et desossée, elle ne peut plus se tenir. J. JOUBERT, P, IX, 75).

ÎNDEMÎNARE

Tăietorul de lemne trebuie prețuit după îndemînarea, nu după forța lui (HOMER, I, XXIII, 313).

INDIGNARE

Indignarea face versuri (Facit indignatio versum. JUVENAL, S, I, 79. *Ca afect puternic, indignarea, mînia pot inspira pe poet, chiar dacă pe acesta nu-l ajută talentul, adaugă Juvenal*: si natura negat).

INDIVID

Un individ oarecare nu poate fi judecat după ceea ce gîndește despre sine (K. MARX, P. *Ci după ceea ce făptuiește*).

Este rușinos pentru individ să nu se încadreze în totalitatea din care face parte (Turpis est enim omnis pars universo suo non congruens — *zice* A. AUGUSTIN, C, 3, 8, *veștejind pornirile anarhice, atrăgîndu-ne atenția asupra datoriilor noastre față de societate*).

INDIVIDUALITATE

Individualitatea în sine, fără nici o legătură cu colectivitatea, fără nici o idee vastă care să îmbrățișeze întreaga umanitate, este inertă, conservatoare și potrivnică evoluției (M. GORKI, Dp).

ÎNDOIALĂ

În caz de îndoială trebuie favorizat acuzatul (In dubio pro reo, *principiu al dreptului roman*).

Îndoiala nu-mi place mai puțin decît știința (Che non men che saper, dubbiar m'aggrata. DANTE, I, XI, 93. *Pentru că îndoiala, punînd în discuție o idee veche, o prejudecată, este începutul unei științe noi*).

Experiența tristă nu lasă loc pentru îndoială (Sad experience leaves no room for doubt. A. POPE, J).

Îndoiala nu trebuie să fie altceva decît luciditate, altfel devine o primejdie (Zweifel muss nichts weiter sein als

Wachsamkeit, sonst kann er gefährlich werden. G. CHR. LICHTENBERG, A).

A ÎNDRĂZNI

Îndrăznește să fii înțelept (Sapere aude. HORATIUS, E, 1, 2, 40. *Înțelepciunea presupune nu numai actul de a te deschide ei, uneori cu sacrificiul prejudecăților tale, dar și pe acela de a lupta pentru ea, de a o opune erorii și nedreptății. Marii înțelepți au arătat totdeauna măreție a caracterului*).

ÎNFRÎNGERE

Toți își cer partea succeselor, iar înfrîngerile se trec numai pe seama unuia (Prospera omnes sibi vindicant, adversa uni imputantur. TACITUS, A, XXVII).

INIMĂ

Este greu să lupți împotriva inimii tale, dar este treaba bărbatului înțelept să triumfe în această luptă (DEMOCRIT, fr. 236. *Bărbăția este reflexivitate, amînarea hotărîrii impulsive, fapta prin deliberare. Tăria caracterului trebuie mai întîi afirmată față de tine însuți*).

Inima te face elocvent (Pectus est quod discitas facit. QUINTILIAN, I, 10, 7. *Simțirea inspiră vorbirea avîntată și distinge pe orator*).

Există platoșă mai puternică decît o inimă curată? (What stronger breastplate than a heart untainted? W. SHAKESPEARE, H VI, II, III, 2).

Oricine își laudă inima, dar nimeni nu îndrăznește să-și laude spiritul (Chacun dit du bien de son coeur, et personne n'en ose dire de son esprit. LA ROCHEFOUCAULD, M, 98. *Pentru că inima, simțirile delicate ni se par o calitate mai modestă sau pentru că omenia este socotită drept calitatea de care ceilalți oameni au mai multă nevoie în noi? Probabil pentru ambele motive*).

Inima are rațiuni pe care rațiunea nu le cunoaște (Le coeur a ses raisons, que la raison ne connait point. B. PASCAL, P, IV, 277. *O idee pe care Pascal o reia mai departe*: **Nu poți dovedi că trebuie să fii iubit, expunînd cauzele iubirii; lucrul ar fi ridicol.** P, IV, 36).

Numai inima strîmtă nu crește; o inimă largă se mărește; anii o îngustează pe una, pe cealaltă o fac mai vastă (Nur ein enges Herz wächst nicht; aber ein weites wird grösser; jenes verengen die Jahre, dieses dehnen sie aus. J. P. RICHTER, I, 2).

INOCENT

Cînd lovești un inocent făurești un bandit (Un innocent qu'on frappe est un bandit qu'on forge. V. HUGO, Fe).

INOCENȚĂ

Inocența nu este obișnuită să roșească (L'innocence à rougir n'est point accoutumée. J. MOLIÈRE, G, II, 5. *Omul cinstit nu se rușinează în fața calomniilor*).

A ÎNȘELA

E o plăcere dublă de a înșela pe înșelător (C'est double plaisir de tromper le trompeur. LA FONTAINE, C).

ÎNȘELARE

Nenorocirea de a te înșela în multe privințe nu este recompensată prin plăcerea de a te înșela fără să bagi de seamă (Le malheur d'être trompé sur bien des choses n'est pas récompensé par le plaisir de l'être sans le savoir. B. FONTENELLE, D, IV. *Se vorbește uneori de iluzii fericite. Băgați de seamă! Iluziile ne aduc mai mult nenorociri*).

Nimeni nu te poate înșela, te înșeli numai tu însuți (Man wird nie betrogen, man betrügt sich selbst. J. W. GOETHE,

M. *Dacă ai căzut victima unei înşelătorii este un semn că eroarea se găsea în tine însuţi*).

ÎNŞELĂTOR

Nu-i greu din cale-afară să-nşeli pe-nşelător (Il n'est pas malaisé de tromper un trompeur. LA FONTAINE, E).

În vreun oarecare chip înşelătorii sînt întotdeauna prinşi (Toujours par quelque endroit fourbes se laissent prendre. LA FONTAINE, LB).

ÎNSETAT

Cascada cîntă: Îmi revărs cu bucurie apele, dacă un strop din ele ajunge însetatului (R. TAGORE, P, 69).

ÎNSPĂIMÎNTĂTOR

Ceea ce ne-a părut o dată înspăimîntător şi nemaiîntîlnit devine obişnuit vederii cînd apare incontinuu (Ce qui nous paraissait terrible et singulier / S'apprivoise avec notre vue / Quand ce vient à la continue. LA FONTAINE, B).

INSPIRAŢIE

Trebuie să priveşti cu neîncredere tot ce seamănă cu inspiraţia şi nu este adeseori decît capriciu şi exaltare factice, pe care ţi-ai dat-o singur şi n-a venit de la sine; de altfel, nimeni nu trăieşte în inspiraţie: Pegas de cele mai multe ori merge şi nu galopează (Il faut se méfier de tout ce qui ressemble à de l'inspiration et qui n'est souvent que du parti pris et une exaltation factice que l'on s'est donnée volontairement et qui n'est pas venue d'elle même; d'ailleurs Pégase marche plus souvent qu'il ne galope. G. FLAUBERT, C).

INSTINCT

Pornirea instinctivă este indeterminată. Un sex este atras de celălalt: iată mişcarea naturii. Alegerea, preferinţele, ataşamentul personal sînt opera inteligenţei, a prejudecăţilor obişnuinţei; ne trebuie timp şi cunoştinţe pentru a ne face capabili de iubire (Le penchant de l'instinct est indéterminé. Un sexe est attiré vers l'autre: voilà le mouvement de la nature. Le choix, les préférences, l'attachement personnel, sont l'ouvrage des lumières, des préjugés de l'habitude: il faut du temps et des connaissances pour nous rendre capables d'amour. J. J. ROUSSEAU, E, IV. *Inteligenţa intră cu o parte însemnată în iubire*).

A SE INSTRUI

Poţi să te instruieşti cu alţii, dar nu poţi să te entuziasmezi decît singur (Mit anderen kann man sich belehren / Begeistert wird man nur allein. J.W. GOETHE, C. *Este vorba de clipa de reflecţie personală cînd ţi se destăinuie o valoare înaltă*).

INSUCCES

După insucces, planurile cele mai bine întocmite par absurde (При неудаче все кажется глупо!. F. DOSTOIEVSKI, C, VI, 6).

INSULTĂ

Cine mă insultă totdeauna, nu mă ofensează niciodată (Qui m'insulte toujours, ne m'offense jamais. V. HUGO, Cal).

ÎNŢELEGERE

Înţelegerea necesităţii absolute a unui fenomen dat nu poate decît să sporească energia omului care are afinitate faţă de acest fenomen şi care se consideră pe sine drept una din forţele care îl produc (Сознание безусловной необходимости данного явления может только усилить энергию человека, сочувствующего ему и считающего

себя одной из сил, вызывающих это явление. G. V. PLEHANOV, R, III).

ÎNȚELEPCIUNE

Dacă înțelepciunea ar fi alături de tinerețe, bogățiile de perle ale mării și aurul pămîntului n-ar însemna nimic pe lîngă ea (J. KOCHANOWSKI, O).

Iubesc înțelepciunea veselă și socială și fug de asprimea moravurilor și de austeritate, orice mină rebarbativă fiindu-mi suspectă... Virtutea este o calitate plăcută și veselă (J'aime une sagesse gaie et civile, et fuis l'âpreté des moeurs et l'austérité, ayant pour suspecte toute mine rébarbative. ...La vertu est qualité plaisante et gaie. MONTAIGNE, E, III, V).

Vreau să fiu stăpîn pe mine în toate sensurile. Înțelepciunea are excese și n-are mai puțină nevoie de moderație decît nebunia (Je veux être maître de moi, à tout sens. La sagesse a ses excès et n'a pas moins besoin de modération que la folie. MONTAIGNE, E, III, V).

După cum un ogor, cu cît e mai roditor, cu atît produce mai mulți spini și mărăcini, tot așa o minte superioară este plină de gînduri ciudate dacă nu-i semănată cu germenii înțelepciunii și ai virtuții (J. A. KOMENSKY, D, 6).

Semnul înțelepciunii este ca din cele văzute sau auzite a adulmeca pe cele nevăzute și neauzite, și a socoti cele viitoare din cele trecute (D. CANTEMIR, I, II).

Respectul pentru adevăr reprezintă începutul înțelepciunii (A.I. HERZEN, D).

ÎNȚELEPT

Trebuie să îndrăznești a fi înțelept (THEOGNIS, E. *Vezi* Sapere aude, la HORATIUS, E, I, 2, 40).

Este înțelept nu acel care se întristează de ce-i lipsește, ci acel care se bucură de ce are (DEMOCRIT, fr. 231).

Dacă mi-aş îngădui să spun că sînt oarecum mai înţelept decît alţii, pentru atîta numai sînt mai înţelept, că nefiind în stare să cunosc îndeajuns cele din Hades, nici nu susţin că le cunosc (PLATON, A, 29b. *Mărturisirea propriei ignoranţe are o valoare teoretică, mai întîi fiindcă înlătură falsa ştiinţă, apoi fiindcă formulează o problemă, în fine pentru că fixează limita de unde cercetarea trebuie să păşească mai departe. Buna-credinţă modestă este fundamentul ştiinţei şi condiţia ei etică*).

Înţeleptul nu refuză nimic necesităţii (Necessitati sapiens nihil umquam negat. PUBLILIUS SYRUS, S, 540).

Înţelepţii nu deplîng ceea ce s-a pierdut, ceea ce a murit şi ceea ce a trecut; căci aceasta este, după cît se spune, deosebirea dintre înţelepţi şi nebuni (Panciatantra, I, § 15).

Nu fi subtil, ci înţelept. Cine ştie mai mult decît i se cere seamănă cu vîrful prea ascuţit care se rupe uşor. Adevărurile dovedite sînt mai sigure. Este bine să ai minte, dar nu să fii un palavragiu (B. GRACIAN, O).

Este mai uşor să fii înţelept pentru alţii decît pentru tine însuţi (Il est plus aisé d'être sage pour les autres que de l'être pour soi-même. LA ROCHEFOUCAULD, M, 132).

Cel mai înţelept este acela care nu crede că este înţelept (Le plus sage est celui qui ne pense point l'être. N. BOILEAU, SV, v. 54. *Înţelepciunea nu este poza ei*).

Sufletele înţelepte se pleacă chiar şi în faţa dreptei socoteli a vrăjmaşilor (D. CANTEMIR, I, I).

INTELIGENŢĂ

Inteligenţa umană se propagă radial şi, din etapă în etapă, cîştigă, cucereşte şi umanizează materia (L'intelligence humaine se fait rayonnement, et, de proche en proche, gagne, conquiert et humanise la matière. V. HUGO, W, V, 1. *Este procesul civilizaţiei*).

Vrei să izbuteşti în problemele inteligenţei? Mijlocul care nu dă greş este să te gîndeşti la ele mereu (Voulez-vous réussir dans les choses de l'intelligence? L'infaillible moyen est d'y penser toujours. J.H. FABRE, S, IX, 187).

INTENŢIE

În lucrurile mari este de ajuns şi intenţia (In magnis et voluisse sat est. PROPERTIUS, E, 2, 10. *Căci dacă puterile realizării nu sînt îndestulătoare, cel puţin închipuirea şi sensibilitatea care inspiră intenţia pot arăta calitatea unui om. Observaţia este tolerantă, dar nu justifică totuşi pe veleitari, pe entuziaştii fără caracter. În sensul lui Properţiu, dar cu aceleaşi limite ca ale lui, a observat o dată şi* OVIDIUS, P, 3, 4, 79: **Chiar dacă puterile n-ajung, intenţia este vrednică de laudă.** Ut desint vires tamen est laudanda voluntas).

În tot ce ni se întîmplă rău, considerăm mai mult intenţia decît efectul; o cărămidă care alunecă de pe acoperiş poate să ne rănească mai grav, dar ne mîhneşte mai puţin decît o piatră azvîrlită cu intenţie de către o mînă răuvoitoare: lovitura greşeşte cîteodată, dar intenţia nu-şi greşeşte niciodată ţinta (J.J. ROUSSEAU, R, VIII).

INTERES

Cînd ai pierdut interesul, pierzi şi amintirea (Wo der Anteil sich verliert, verliert sich auch das Gedächtnis. J.W. GOETHE, M. *Legătura prin amintire cu trecutul se grefează totdeauna pe un interes actual*).

ÎNTOARCERE

Întoarcerea te face să iubeşti despărţirea (Le retour fait aimer l'adieu. A. DE MUSSET, A. *Pentru oamenii care se iubesc, orice despărţire conţine făgăduinţa unei regăsiri. Dulceaţa regăsirilor!*).

Întrebare

Pune o întrebare cuminte și vei auzi lucruri cuminți (EURIPIDE, I, v. 1135. *Prin întrebarea cuminte orientezi spiritul și cîștigi încrederea și respectul celui căruia îi adresezi întrebarea*).

A întreprinde

În orice întreprinzi, gîndește-te unde ajungi (Quicquid conavis, quo pervenias cogites. PUBLILIUS SYRUS, S, 777).

Intrigă

Cine face prea multe intrigi nu face nici una. Prea bat la ochi și rîzi de urzitorul lor (M. EMINESCU, C, f. 163).

A învăța

Omul, chiar cînd e învățat, nu se umilește dacă învață mereu și nu se îndărătnicește niciodată (SOFOCLE, A, 710).

Lucrurile nobile se învață cu osteneală, cele ticăloase se deprind de la sine și fără nici o sforțare (DEMOCRIT, fr. 182. *A învăța, în sensul înălțării personale, înseamnă a te învinge pe tine, a munci cu perseverență*).

Ceea ce avem de învățat să facem, învățăm făcînd (ARISTOTEL, E, II, cap. 1).

Învățînd învățăm (Docendo discimus, *formă mai concisă a observației* **mă bucur să învăț ca să pot învăța pe alții**, Gaudeo discere, ut doceam, SENECA, E, 6, 4. *Totuși, în timp ce observația lui Seneca exprimă generozitatea cunoașterii, bucuroasă să se împărtășească altora, cealaltă formulare notează o experiență comună a pedagogilor, ale căror idei se completează și se clarifică în activitatea transmiterii lor*).

Învățăm pentru viață nu pentru școală (Non scholae sed vitae discimus. SENECA, E, 106. *Răsturnarea principiu-*

lui care stătea la baza învățămîntului timpului său: Non vitae sed scholae discimus).

Oamenii trebuie învățați ca și cum n-ai vrea să-i înveți, iar lucrurile necunoscute trebuie prezentate ca lucruri uitate (Men must be taught as if you taught them not, / And things unknown proposed as things forgot. A. POPE, E, III).

Învățînd pe alții te instruiești, povestind observi, afirmînd examinezi, arătînd privești, scriind gîndești, pompînd îți aduci apa în fîntîna ta (C'est en enseignant qu'on s'instruit, en racontant qu'on observe, en affirmant qu'on examine, en montrant qu'on regarde, en écrivant qu'on pense, en pompant qu'on fait venir l'eau dans son puits. H. F. AMIEL, J, 1856. *Dezvoltarea maximei antice*: **învățînd înveți**, *în sensul modern că activitatea socială dezvoltă toate funcțiile intelectuale ale omului*).

vezi și A ȘTI

ÎNVĂȚAT

Dacă întrebi ce înseamnă a fi învățat, iată, îți răspund: a cunoaște deosebirile dintre lucruri și a le învăța pe fiecare după numele său (J.A. KOMENSKY, U).

Învățatul consideră nu numai actualitatea, dar și viitorul; vede nu numai ziua de azi dar și aceea către care omenirea se îndreaptă... În acest sens, învățatul este educatorul omenirii (Der Gelehrte sieht nicht bloss das Gegenwärtige, er sieht auch, wohin das Menschengeschlecht nunmehr schreiten muss... In dieser Rücksicht ist der Gelehrte der Erzieher der Menschheit. J. FICHTE, U, IV).

Oamenii cei mai învățați dintr-un secol sînt niște ignoranți în mijlocul învățaților secolilor următori, precum învățaților din zilele noastre le lipsesc o mulțime de cunoștinți de care au să se bucure generațiile viitoare... Cine poate spune unde se află limita dezvoltării spiritului omenesc? (I. GHICA, Șt).

vezi și SAVANT

Învățătura cere înzestrare și exercițiu (PROTAGORAS, fr. 3. *Profesorii au adesea prilejul să observe printre elevii lor naturi mai mult sau mai puțin înzestrate pentru învățătură. Totuși înzestrarea, talentul nu se dezvoltă decît prin exercitarea lui căci, observă Protagora*, fr. 10: **Arta nu este nimic fără studiu și nici studiul fără artă.** *Studiul însuși presupune deprinderi formate de timpuriu, după cum observă Protagora*, fr. 3: **Din tinerețe trebuie să începi a învăța**).

Sînt oameni pe care-i socotesc nevrednici a-mi primi învățătura și pe care refuz să-i învăț și tocmai prin aceasta le dau învățătură, fără nici un efort din partea mea (MENG TSEU, II, 6, 16).

ÎNVELIȘ

Omul fără înveliș este propriu-zis omul (Der Mensch ohne Hülle ist eigentlich der Mensch. J.W. GOETHE, Wl, *adică omul degajat de prejudecăți, de convenții. Accent rousseauist în opera lui Goethe*).

INVENTATOR

Inventatorul suveicii s-a ridicat mult mai sus decît acel care a închipuit teoria ideilor înnăscute (Celui qui imagina la navette l'emporte furieusement sur celui qui imagina les idées innées. VOLTAIRE, Ph Ph. *Comparația este făcută între o invenție utilă și o teorie falsă!*).

INVENȚIE

Ce este invenția? Sfîrșitul căutării (Was ist das Erfinden? Es ist der Abschluss des Gesuchten. J.W. GOETHE, M. *În actul căutării este prefigurată invenția. Există totuși și căutări sterile*).

Mai bine să fii invidiat decît compătimit (THALES).

Să nu invidiem pe nimeni; căci cei buni nu merită invidie, iar cei răi, cu cît prosperă mai mult, cu atît își grăbesc ruina (EPICUR, S, LIII. *Bunii stau deasupra invidiei; răii nu sînt de invidiat*).

Invidia care vorbește și strigă este totdeauna neîndemînatică; trebuie să ne ferim de invidia care tace (L'envie qui parle et qui crie est toujours maladroite; c'est l'envie qui se tait qu'on doit craindre. RIVAROL, N).

Invidia și ura mărginesc pe observator la suprafața lucrurilor, chiar atunci cînd li se asociază sagacitatea; dar dacă aceasta se unește cu bunăvoința și iubirea, atunci observatorul pătrunde lumea și omul și poate spera să ajungă pînă la adevărurile cele mai înalte (Missgunst und Hass beschränken sich auf die Oberfläche, selbst wenn Scharfsinn sich zu ihnen gesellt; verschwistert sich dieser hingegen mit Wohlwollen und Liebe, so durchdringt er die Welt und den Menschen, ja er kann hoffen, zum Allerhöchsten zu gelangen. J.W. GOETHE, M. *Iubirea este o forță a cunoașterii*).

INVIDIOS

Invidiosul se pedepsește singur ca pe un dușman (DEMOCRIT, fr. 88. *Invidia este o suferință și conține în sine însăși pedeapsa meritată*).

vezi și ZAVISTNIC

INVINGĂTOR

Cauza învingătorilor a fost pe placul zeilor, cea a învinșilor i-a plăcut lui Cato (Victrix causa deis placuit, sed victa Catoni. LUCANUS, Ph, I, 128. *Marile victorii sînt confirmate de istorie*).

Moartea învinșilor slăbește pe învingători și triumful cel mai frumos este stropit cu lacrimi (La mort des vaincus af-

faiblit les vainqueurs, et le plus beau triomphe est arrosé de pleurs. P. CORNEILLE, H, 1, 3).

A ÎNVINGE

Cine învinge fără primejdie triumfă fără glorie (A vaincre sans péril on triomphe sans gloire. P. CORNEILLE, C, II, 2).

IPOCRIZIE

Ipocrizia este un viciu privilegiat, care astupă, cu mîna ei, gura tuturor și se bucură în pace de o impunitate suverană (L'hypocrisie est un vice privilégié qui, de sa main, ferme la bouche à tout le monde, et jouit en repos d'une impunité souveraine. J. MOLIÈRE, J, V, 2. *Dar numai pînă cînd ipocrizia este demascată și rușinarea ei o ajunge din urmă*).

Ipocrizia este un omagiu pe care viciul îl aduce virtuții (L'hypocrisie est un hommage que le vice rend à la vertu. LA ROCHEFOUCAULD, M, 218).

ISTORIC

Istoricul este un profet cu fața întoarsă spre trecut (Der Historiker ist ein rückwärts gekehrter Prophet. F. SCHLEGEL, A, I, 2. *Ironia se referă la profetismul istoricilor romantici*).

ISTORIE

„Istoria"nu este o personalitate aparte, care se folosește de om ca de un mijloc pentru atingerea țelurilor ei. Istoria nu este altceva d e c î t activitatea omului care își urmărește țelurile lui (K. MARX — F. ENGELS, S).

Istoria este cel mai mare dialectician (G. V. PLEHANOV, S. *Căci în desfășurarea ei, faptele se împletesc continuu, se determină reciproc, apar și dispar, ca urmare a acțiunii legilor obiective*).

Cine nu știe că prima lege a istoriei este să nu îndrăznească a spune lucruri false, dar nici să se ferească de a spune pe cele adevărate? (Nam quis nescit primam esse historiae legem ne quid falsi dicere audeat, deinde ne quid veri non audeat? CICERO, D, II, 15, 62).

A scrie istorie înseamnă a te libera de trecut (Geschichte schreiben ist eine Art, sich das Vergangene vom Halse zu schaffen. J.W. GOETHE, M. *Înțelegînd trecutul, prin istorie, putem păși pe calea viitorului*).

Istoria lumii este tribunalul lumii (Die Weltgeschichte ist das Weltgericht. F. SCHILLER, R. *În dublul înțeles că toate crimele istoriei sînt răzbunate și că istoria lumii, ca știință, le judecă și le condamnă pe toate*).

Întreaga istorie universală este lupta mereu repetată a lăcomiei de putere cu libertatea (Die ganze Weltgeschichte ist ein ewig wiederholter Kampf der Herrschsucht und Freiheit. F. SCHILLER, N, 1).

Istoria universală este progresul în conștiința libertății (Die Weltgeschichte ist der Fortschritt im Bewusstsein der Freiheit. G.W. HEGEL, V, 2).

Istoria universală nu este terenul fericirii. Perioadele de fericire sînt pagini goale în istorie, căci acestea sînt perioadele acordului, ale lipsei de contradicție (Die Weltgeschichte ist nicht der Boden des Glücks. Die Perioden des Glücks sind leere Blätter in ihr; denn sie sind die Perioden der Zusammenstimmung, des fehlenden Gegensatzes. G.W. HEGEL, Ph E. *Istoria a înaintat totdeauna prin contradicție, prin luptă și prin suferință*).

După priveliștea lumii, după minunile naturii, nimic nu este mai interesant, mai măreț, mai vrednic de luarea noastră aminte decît Istoria (M. KOGĂLNICEANU, C).

A IUBI

Nimeni nu iubește pe acel care nu poate pe nimeni iubi (DEMOCRIT, fr. 103. *Egoismul total este respingător*).

Cel care iubeşte oamenii este întotdeauna iubit de oameni; cel care respectă oamenii este întotdeauna respectat de oameni (MENG TSEU, II, 2, 28).

Dacă vrei să fii iubit, iubeşte (Si vis amari, ama. SENECA, E, 9, 6. *Numai sufletele iubitoare pot inspira iubirea*).

N-ai iubi atîta dacă n-ai fi iubit (Vous n'aimeriez pas tant si vous n'étiez aimé. P. CORNEILLE, R, IV, 3. *Iubirea este adesori o replică şi recunoştinţa este cauza ei. Dar este aceasta adevărata iubire? Iubirea din recunoştinţă este mai degrabă o formă a egoismului*).

A trăi fără a iubi nu este propriu-zis a trăi (Vivre sans aimer n'est pas proprement vivre. J. MOLIÈRE, P, II, 1).

Uşor eşti înşelat de ceea ce iubeşti (On est aisément dupé par ce qu'on aime. J. MOLIÈRE , T, IV, 3).

Tot ceea ce iubim cu mare poftă, cu mare lesnire credem (D. CANTEMIR, I, VII).

A iubi totul şi pe toţi, a te jertfi totdeauna din iubire, înseamnă a nu iubi pe nimeni şi a nu trăi viaţa pămîntească L. N. TOLSTOI, A, XVI).

Cine doreşte să facă bine, bate la uşă; cine iubeşte, găseşte uşa deschisă (R. TAGORE, P, 83).

IUBIRE

Iubirea este, pentru oameni şi zei, o măreaţă şi minunată divinitate; din mai multe motive, dar mai ales pentru că este divinitatea cea mai veche (PLATON, B, 178 a. *Iubirea este înţeleasă aici, în sensul cel mai general, ca putere de atracţie, ca afinitate între elemente*).

Nu există om atît de laş pe care iubirea să nu-l transforme într-un erou (PLATON, B, 179 a. *Îndrăgostitul doreşte să dobîndească stima fiinţei îndrăgite şi, prin această năzuinţă, sufletul lui devine puternic şi plin de curaj. Iubirea*

este comunicarea sufletelor într-un ideal înalt şi ne dă puterea de a ne depăşi).

Iubirea îşi dă singură legea ei mai înaltă (Maior lex amor est sibi. BOETHIUS, C, 3, 12. *Iubirea nu este o putere absurdă sau arbitrară; are o rînduială şi ascultă de norme, pe care singură şi le prescrie. Este vorba deci de un sentiment înalt, delicat şi pur, care posedă propriul control şi propria îndrumare*).

Iubirea nu admite nici unui iubit să nu-i răspundă cu iubire (Amor, che a nullo amato amor perdona. DANTE, I, V, 103).

Iubirea... mişcă soarele şi celelalte stele (L'amor, che move il sole e l'altre stelle. DANTE, Pa, 33, 145. *Versul final al* Divinei Comedii, *în care se proslăveşte puterea universală a iubirii*).

A auzi cu ochii este un atribut al subtilităţii iubirii (To hear with eyes belongs to love's fine wit. W. SHAKESPEARE, S, XXIII).

O, puternică iubire! Într-o privinţă faci din bestie om şi-n alta din om bestie (O powerful love! that in some respects makes a beast a man; in some other, a man a beast. W. SHAKESPEARE, W, V, 4).

Iubirea este oarbă şi iubiţii nu pot vedea desfătătoarele nebunii ce făptuiesc (But love is blind, and lovers cannot see / The pretty follies that themselves commit. W. SHAKESPEARE, V, II, 6).

Iubirea chiar cînd ne împovărează ne mulţumeşte fiindcă e iubire (The love that follows us sometime is our trouble, / Which still we thank as love. W. SHAKESPEARE, Ma, I, 6).

Iubirea e adesea un rod al căsniciei (L'amour est souvent un fruit du mariage. MOLIÈRE, A, IV, 3).

Iubirea cea mai tăinuită lasă să-i scape unele semne ale secretului ei (L'amour le plus discret / Laisse par quelque marque échapper son secret. J. RACINE, B, III, 8).

Începutul şi sfîrşitul iubirii se fac simţite în stînjenirea încercată cînd rămîi singur cu ființa iubită (Le commencement et le declin de l'amour se fait sentir par l'embarras où l'on est de se trouver seuls. LA BRUYÈRE, C).

Iubirea care se naşte dintr-o dată este cea mai grea de vindecat (L'amour qui naît subitement est le plus long à guérir. LA BRUYÈRE, C. *Dar există şi aprinderea focurilor de paie*).

O iubire nemărginită este mai obişnuită decît o prietenie perfectă (Il est plus ordinaire de voir un amour extrême qu'une parfaite amitié. LA BRUYÈRE, C. *Prietenia cere mai multe condiţii decît iubirea, pe care La Bruyère le enumeră, cînd observă*: **Prietenia se formează cu încetul, cu timpul, prin practica lucrurilor, printr-o lungă frecventare. Cît spirit, bunătate, devotament, cîte servicii şi toleranţă reciprocă pentru a obţine în timp de ani cu mult mai puţin decît cîştigă într-o singură clipă un chip sau o mînă frumoasă**).

Iubirea este o stofă a naturii brodată de imaginaţie (L'amour c'est l'étoffe de la nature que l'imagination a brodée. VOLTAIRE, Ph Am).

Ştie ce este iubirea numai acela care iubeşte fără speranţă (Liebe kennet der allein der ohne Hoffnung liebt. F. SCHILLER, C, II, 8. *Ca orice sentiment omenesc, iubirea se exaltă prin barierele care o separă de obiectul ei*).

Iubirea este singura pasiune care se plăteşte cu o monedă fabricată de ea însăşi (L'amour est la seule passion qui se paye d'une monnaie qu'elle fabrique elle-même. STENDHAL, A).

vezi şi DRAGOSTE

IZBÎNDĂ

Există două condiții care produc izbînda [în război]: încrederea în noi în fața dușmanului și frica de a ne dezonora în ochii prietenilor (PLATON, L, 647 b).

IZOLARE

Cine trăiește în izolare nu poate să nu urască oamenii (A.S. PUȘKIN, OJ. *Mizantropia este fructul singurătății. Societatea ne indică temele iubirii de oameni*).

vezi și SINGURĂTATE

JERTFĂ

Jertfele oamenilor sînt florile care se aruncă în calea dreptății (A. VLAHUȚĂ, G).

A JIGNI

Stă în firea omului să urască pe acela pe care l-a jignit (Proprium humani ingenii odisse quem laeseris. TACITUS, A, XLII).

JOSNICIE

Păzește-te, chiar cînd ești singur, să rostești sau să faci lucruri josnice. Învață-te să te rușinezi mai mult de tine decît de alții (DEMOCRIT, fr. 244. *Lucrul de care ai mai multă nevoie este stima de tine insuți*).

A JUCA

Oricare ar fi piesa care se joacă, joac-o atît cît poți mai bine și n-o zăpăci toată numai pentru că tocmai atunci ți-ai adus aminte de alta, care ar fi mai aleasă (Quaecumque fabula in manu est, eam age quam potes optime; neque ideo totam perturbes, quod tibi in mentem venit alterius quae sit lepidior. T. MORUS, U, I).

A JUDECA

Nimeni nu poate fi judecat sau pedepsit de două ori pentru aceeași vină (Non bis in idem *spuneau vechii juriști romani, pentru a preîntîmpina excesele răzbunării în justiție*).

JUDECĂTOR

Dacă vrei să ţii o cale cu adevărat dreaptă, nu descărca asupra vinovatului tot ce e mai aspru în legi, fiindcă judecătorul neîndurat nu-şi cîştigă o faimă mai mare decît cel blînd (M. CERVANTES, Q, II, XXXVI. *De asemenea*: **Dacă cumva se pleacă mai mult într-o parte cumpăna dreptăţii, vezi să nu fie pe talerul darurilor, ci pe talerul milei.** Ibidem).

Cînd mantaua domnească este de piei de oaie, / Atunci judecătorii fiţi siguri că despoaie (GR. ALEXANDRESCU, L. *Este vorba de justiţia în slujba exploatării*).

JURĂMÎNT

Nu există jurămînt deasupra lui Zeus (ESCHIL, E. *Aşa vorbeşte Apolo, învăţînd pe oameni că nimeni nu se poate lega valabil dincolo sau împotriva legii supreme a naturii*).

JUST

Nu poţi fi just dacă nu eşti uman (On ne peut être juste si on n'est humain. L. VAUVENARGUES, R, 28. *Justiţia stă în serviciul omului, deci ea nu trebuie să fie inumană*).

vezi şi DREPT

JUSTIŢIE

Nici linia dreaptă nu are nevoie de îndreptare, nici justiţia de justificare (EPICTET, F, 59. *Este absurd să te întrebi de ce este justă justiţia*).

Iubirea justiţiei nu este, la majoritatea oamenilor, decît teama de a suferi injustiţia (L'amour de la justice n'est en la plupart des hommes que la crainte de souffrir l'injustice. LA ROCHEFOUCAULD, M, 78. *Cei ameninţaţi de nedreptate, împreună cu cei care o suferă, alcătuiesc armata dreptăţii! Cei ameninţaţi de nedreptate fac parte dintre nedreptăţiţi*).

CELE ȘAPTE ARTE LIBERALE, FRESCĂ DE BOTTICELLI, ASTĂZI LA MUZEUL LUVRU DIN PARIS (LORENZO ALBIZZI CONDUS DE GRAMATICĂ ÎN FAȚA ADUNĂRII ARTELOR LIBERALE, 1486)

SCOALA DIN ATENA, FRESCĂ DE RAFFAEL. VATICAN, STANZE DI RAFFAELO (1511—1512)

Nostimă justiție pe care un rîu o mărginește. Adevăr dincoace de Pirinei, eroare dincolo! (Plaisante justice qu'une rivière borne! Vérité au deçà des Pyrénés, erreur au delà. B. PASCAL, P, V, 4. *Este vorba de justiția feudală, lipsită de principii, variabilă după interesele stăpînitorilor de teritorii*).

Justiția fără forță este neputincioasă; forța fără justiție este tiranică. Justiția fără forță este contrazisă de cei răi; forța fără justiție este acuzată. Justiția și forța trebuie deci reunite, astfel încît ceea ce este just să fie puternic și ceea ce este puternic să fie just (La justice sans la force est impuissante; la force sans la justice est tyrannique. La justice sans force est contredite, parce qu'il y a toujours des méchants; la force sans la justice est accusée. Il faut donc mettre ensemble la justice et la force; et pour cela faire que ce qui est juste soit fort, ou ce qui est fort soit juste. B. PASCAL, P, V, 8).

Justiția este adevărul în acțiune (La justice est la vérité en action. J. JOUBERT, P, XV, 16).

Justiția fără forță, și forța fără justiție: nenorociri înspăimîntătoare! (La justice sans force, et la force sans justice: malheurs affreux! J. JOUBERT, P, XV, 18).

LĂCOMIE

Dorința de cîștig care nu se satură niciodată este mai rea decît sărăcia cea mai mare, căci creșterea lăcomiei aduce creșterea nevoilor (DEMOCRIT, fr. 219. *În același sens, caracteristic pentru morala antică*, *cd. și* fr. 283: **Sărăcie, bogăție: cuvinte pentru lipsă și abundență. Nu este bogat acel căruia îi lipsește ceva și nu este sărac acel căruia nu-i lipsește nimic**).

Inima neașezată, din pricina lăcomiei după cinstiri, în mai mari valuri înoată, decît corabia pe ocean (D. CANTEMIR, I, I).

Lăcomia de slavă nu privește bunătatea sau folosul lucrului din care capătă slavă, ci socotește numai pe altul a pune mai jos decît pe sine, chiar de este și fără de folos (D. CANTEMIR, I, I).

LAȘ

La un laș, frumusețea corpului și forța nu sînt potrivite și izbesc neplăcut (PLATON, M, 246).

vezi și VITEAZ

LAȘITATE

Nu vă mirați; de cînd se-nvîrte globul, cu tirania, lașitatea-i soră (S. PETŐFI, M).

LAUDĂ

Este ușor să lauzi și să blamezi ceea ce nu merită lauda și blamul; dar amîndouă sînt semnul unui caracter rău (DEMOCRIT, fr. 192. *Entuziasmul și severitatea fără raport cu obiectul lor dovedesc minte puțină, ușurătate sau rea-credință*).

Dacă nu poți înțelege laudele ce ți se aduc, spune-ți că sînt lingușiri (DEMOCRIT, fr. 115. *Este mai bine decît să crezi că sînt adevărate și să aluneci către o închipuire de sine păgubitoare*).

Lauda mă rușinează, fiindcă o cerșesc în ascuns (R. TAGORE, P, 207).

vezi și LINGUȘIRE, MĂGULIRE

A SE LĂUDA

Antigon regele, auzind pe fiul său că se laudă pentru slava părintească și că cere să i se dea aceeași cinste, a zis: „Nu trebuie să te lauzi cu lucru străin, ci cu însăși bărbăția sufletului tău" (*Citat* în Theatron politikon, II, cap. 16).

LEAGĂN

Pîrghia principală a neamului omenesc este în leagăn, pentru că de început depinde totul; atît răul cît și binele. Încotro se îndreaptă cineva, într-acolo și merge, în urma capului trupul și în urma oiștii trăsura. Și cel mai ușor lucru este a începe de la început, căci din alt loc e mai anevoios (J.A. KOMENSKI, I).

LEGALITATE

Este mai ușor să legalizezi decît să legitimezi anumite lucruri (Il est plus facile de légaliser certaines choses que de les légitimer. N. CHAMFORT, M. *Legalitatea nu este totdeauna legitimă*).

Legea este o formă a ordinii, şi o lege bună trebuie în chip necesar să însemne o ordine bună (ARISTOTEL, P, VII, cap. 4).

Fără lege nici o pedeapsă (Sine lege nulla poena. *Înalt principiu al legalităţii formulat mai larg în* Digesta, 50, 16, 131).

Salvarea poporului să fie legea supremă (Salus populi [*sau* reipublicae] suprema lex esto. *Maximă fundamentală a dreptului roman, provenind din legea celor XII table şi transmisă prin* CICERO, Le, 3, 3, 8 *în forma*: **Salus publica suprema lex**).

Legile îşi dobîndesc autoritatea prin posesiune şi întrebuinţare; ...ele cresc şi se înnobilează curgînd, ca rîurile noastre; urmăriţi-le pînă la izvorul lor: abia o şuviţă de apă, care capătă fălnicie şi putere pe măsură ce îmbătrînesc (Les lois prennent leur autorité de la possession et de l'usage; ...elles grossissent et s'ennoblissent en roulant, comme nos rivières; suivez-les contremont jusqu'à leur source, ce n'est qu'un petit surgeon d'eau à peine reconnaissable, qui s'enorgueillit ainsi et se fortifie en viellisant. MONTAIGNE, E, II, XII. *Montaigne critică astfel ideea dreptului natural, neschimbat. Toate principiile justiţiei au fost cîndva instituite. Durata le-a dat autoritatea care ne face uneori să le credem eterne*).

Să nu faci multe legi, şi chiar de le faci, vezi să fie bune şi mai cu seamă ai grijă să fie ascultate şi aduse la îndeplinire; fiindcă legile care nu sînt ascultate, poţi să le socoteşti ca şi cum n-ar fi; ba încă mai trezesc şi bănuiala că stăpînitorul care avu atîta înţelepciune şi vrednicie ca să le alcătuiască n-ar fi în stare să le facă şi ascultate (M. CERVANTES, Q, II, XLI. *Din sfaturile pe care Don Quijote le dă lui Sancho Panza, devenit guvernator al insulei Barataria*).

Legea n-are ochi, legea n-are mîini, legea nu este nimic, nimic decît o bucată de hîrtie, pînă cînd opinia publică transmite suflul vieţii literelor moarte (The law has no eyes, the

law has no hands; the law is nothing, nothing but a piece of paper, till public opinion breathes the breath of life into the dead letter. T. MACAULY, D).

Care carte de legi este atît de limpede fiecărui om ca aceea scrisă în inima lui? (L.N. TOLSTOI).

LEGIUITOR

Nu este drept să ne folosim de puterea noastră de legiuitori, spre a strîmbătăţi pe cei slabi şi pe cei neindrituiţi de a ridica glasul aici (M. KOGĂLNICEANU, I).

LENE

Este dorită lenea celui rău şi tăcerea prostului (On souhaite la paresse d'un méchant et le silence d'un sot. N. CHAMFORT, M).

LENEŞ

Toată lumea se agită ca să-şi găsească odihna, dar există oameni atît de leneşi încît îşi pun scopul la început (Tout le monde s'agite pour trouver le repos; mais il y a des hommes si paresseux qu'ils mettent le bût au début. RIVAROL, N).

LIBER

Trăieşte liber sau mori vitejeşte (Aut fortiter mori aut liberas vivere *recomandă* AUGUSTIN, D, 5 *justificînd astfel războiul pentru apărarea patriei ameninţată de sclavie*).

LIBERTATE

Libertatea nu constă în visata independenţă faţă de legile naturii, ci în cunoaşterea acestor legi şi în posibilitatea dată

prin aceasta de a le pune în mod sistematic în acțiune pentru atingerea anumitor scopuri. (F. ENGELS, A).

Acolo unde există reprimare nu poate exista libertate, egalitate etc. (V.I. LENIN, R).

În fiecare dintre mormintele celor căzuți pentru libertate, sămînța libertății încolțește gata să dea semințe la rîndu-i (W. WHITMAN, E).

Acel ce-n luptă pentru libertate cade, nu moare (H. BOTEV, H).

Libertatea are limitele pe care i le impune justiția (La liberté a les limites que lui impose la justice. J. RENARD, J, 1905. *Nu este admisibilă libertatea de a fi injust*).

LIMBĂ

Limba este la fel de veche ca și conștiința; limba este conștiință reală, practică, existentă și pentru alți oameni, și numai astfel existentă și pentru mine însumi, și limba se naște ca și conștiința, tocmai din nevoia, din necesitatea imperioasă de a comunica cu alți oameni (K. MARX — F. ENGELS, I).

Vrei să înveți științele cu ușurință? Începe prin a-ți învăța limba (Voulez-vous apprendre les sciences avec facilité? Commencez par apprendre votre langue. CONDILLAC, T. *Cultura lingvistică și literară este temelia culturii*).

Cu fiecare limbă învățată, eliberezi un spirit legat pînă atunci în tine (Mit jeder Sprache mehr, die du erlernst, befreist / Du einen bis daher in dir gebundnen Geist. F. RÜCKERT, W).

Limba este arhiva istoriei... Limba este poezia-fosilă (Language is the archives of history... Language is fossil poetry. R. EMERSON, P).

De multe ori limba taie mai mult decît sabia (ANTON PANN, V).

Cine nu iubește pe nimeni este nevoit să învețe să lingușească (Wer keine Liebe fühlt, muss schmeicheln lernen, sonst kommt er nicht aus. J. W. GOETHE, M. *Avem nevoie de iubire în viață sau cel puțin de aparența ei*).

LINGUȘIRE

Celui ce-i place lingușirea este vrednic de lingușitor (He that loves to be flattered, is worth of the flatterer. W. SHAKESPEARE, T, I, I).

Lingușirea este o monedă falsă care n-are circulație decît prin vanitatea noastră (La flatterie est une fausse monnaie qui n'a de cours que par notre vanité. LA ROCHEFOUCAULD, M, 158).

Arată-mi toate greșelile, ca de la om la om. Pot să rezist la orice, exceptînd lingușirea (Tell me all my faults as man to man. I can stand anything but flattery. B. SHAW, B,I).

vezi și LAUDĂ, MĂGULIRE

LINGUȘITOR

Lingușitorul trăiește pe socoteala celui ce-l ascultă (Tout flatteur vit au dépens de celui qui l'écoute. LA FONTAINE, CR).

Lingușitorul este un sclav care nu este bun pentru nici un stăpîn (Un flatteur est un esclave qui n'est bon pour aucun maître. MONTESQUIEU, P. *La ce slujește un lingușitor?*).

LIRISM

Lirismul trebuie să fie în general rațional, dar în amănunte o leacă abătut de la rațiune (Alles Lyrische muss im ganzen sehr vernünftig, im einzelnen ein bisschen unvernünftig sein. J. W. GOETHE, M. *Există în lirism o parte care nu poate fi transformată în proză*).

Dintre toate plăcerile pămîntești, după cum nu există altele mai oneste decît acele ale literaturii, nu există nici altele mai durabile, nici mai suave, nici mai credincioase, nici altele care, prin toate accidentele vieții, să întovărășească pe acel care le încearcă cu o povară mai ușoară și cu mai puțin dezgust (Omnium terrestrium delectationum, ut nulla litteris honestior, sic nulla diuturnior, nulla suavior, nulla fidelior, nulla quae per omnes casus possessorem suum tam facili apparatu, tam nullo fastidio comitetur. PETRARCA, E. XVI, 2. *Laudă umanistă a ocupațiilor literare*).

Literatura este fragmentul fragmentelor; foarte puțin s-a scris din tot ce s-a întîmplat și foarte puțin s-a păstrat din tot ce s-a scris (Wie wenig von dem Geschehenen ist geschrieben worden, wie wenig von dem Geschriebenen gerettet! Die Literatur ist von Haus aus fragmentarisch... J.W. GOETHE, M. *Creația literară a fost intermitentă, catastrofele istoriei au redus mai departe numărul operelor*).

Literatura popoarelor începe cu fabulele și termină cu romanele (La littérature des peuples commence par les fables et finit par les romans. J. JOUBERT, P, XXIII, 207. *Pentru că între timp materia de observație asupra omului și a societății sporește considerabil*).

Respectul nostru față de un om citit este suficient omagiu adus literaturii (Our high respect for a well-read man is praise enough of literature. R. EMERSON, L).

Literatura nu putea zugrăvi o fericire întemeiată pe bogăție; ea nu putea zugrăvi nici fericirea în sărăcie, pentru că o astfel de idilă nu se putea lipsi, firește, de ipocrizie. Arta, nici o artă adevărată, n-a putut să justifice vreodată inegalitatea dintre oameni (Именно поэтому литература не могла изображать счастье в бедности, ибо подобная идиллия не могла, конечно, обойтись без участия ханжества. Искусство, всякое настоящее искусство, никогда не могло открыто оправдать человеческое неравенство. A.S. MAKARENKO, F).

Cînd e vorba să faci bine, / Să ajuţi pe cei ce mor, / De nevoi să-ţi aperi ţara / Şi să naşti moştenitor — / La aceste patru lucruri / Cine-şi ia locţiitor? (G. COŞBUC, M, XXVII).

A LUCRA

Cea mai fantomatică dintre irealităţi, omul care nu lucrează (That ghostliest of all unrealities, the nonworking man. B. SHAW, I, 17).

LUCRARE

Cînd ai de făcut o lucrare, nu te gândi mereu la întregimea ei; execută fragmentul care-l ai în faţă şi, cînd ai terminat cu el, mergi mai departe (Wenn man einmal eine Arbeit vor hat, so ist es gut, bei der Ausführung sich nicht gleich das Ganze vorzustellen... man arbeite an dem, was man gerade vor sich hat, und wenn man damit fertig ist, gehe man auf das nächste. G. CHR. LICHTENBERG, MB).

LUCRĂTOR

Mai întîi operele aduc reputaţie lucrătorului, şi apoi lucrătorul operelor (D'abord les ouvrages donnent de la réputation à l'ouvrier, et ensuite l'ouvrier aux ouvrages. MONTESQUIEU, P. *Este un frumos exemplu de circuitul care se stabileşte între persoană şi lucru. Prestigiul este totdeauna o calitate a persoanei, dar uneori el numai este decît reflexul creaţiilor ei trecute*).

LUCRU

Nu există naştere a vreunui lucru pieritor şi nici sfîrşit al lui prin moarte distrugătoare, ci numai amestec şi despărţire al celor ce s-au amestecat (EMPEDOCLE, fr. 8. *Nu există*

creație din nimic. Se anunță gîndirea transformistă, dar susținută încă de reprezentări antropomorfice: elementele se unesc prin i u b i r e și se despart prin u r ă și l u p t ă).

Despre lucrurile josnice trebuie să te ferești chiar numai a vorbi (DEMOCRIT, fr. 190. *Căci și vorbele josnice te coboară și te murdăresc*).

Neghiobii năzuiesc mereu către lucrurile absente, dar le prăpădesc pe cele de față, chiar cînd sînt mai prețioase decît cele care lipsesc (DEMOCRIT, fr. 202. *Nu este totul de blamat în trăsătura umană pe care o observă maxima lui Democrit. Este puterea și gloria omului de a nu fi mulțumit cu ce are. Dorința de a obține altceva stă la originea inventivității omenești. Sentimentul bunurilor absente creează dimensiunile lumii. Numai într-o lume extinsă prin reprezentarea unor bunuri îndepărtate se poate mișca forța de creație a omului*).

Lucrurile cele mai bune sînt și cele mai dificile (PLUTARH, Mc).

Este limpede că toate lucrurile omenești au, întocmai ca și Silenii lui Alcibiade, două fețe cu totul deosebite. Privești mai întîi fața exterioară a lucrurilor; dar întoarce medalia, albul va deveni negru, negru îți va părea alb; vei vedea urîțenia în locul frumuseții, mizeria în locul opulenței, gloria în locul infamiei, ignoranța în locul științei; vei lua slăbiciunea drept forță, josnicia drept măreție de suflet, tristețea drept veselie, dizgrația drept favoare, ura drept prietenie; vei vedea în fine cum lucrurile își schimbă în fiecare clipă înfățișarea după fața pe care o privești (ERASMUS, E. *Erasmus exprimă astfel un adevăr dialectic*).

Voiești să cunoști lucrurile? privește-le de aproape. Vrei să-ți placă? privește-le de departe (I.L. CARAGIALE, A).

LUMEA

În realitate, scopurile omului sînt generate de lumea obiectivă și o presupun, — o găsesc ca dată, ca prezentă. Dar omului i s e p a r e că scopurile lui sînt luate dinafara

lumii, sînt independente de lume („libertate") (V.I. LENIN, C. *Lenin se opune deci vederii hegeliene, reluate de atîtea ori, că scopurile ar alcătui o lume aparte, un domeniu al libertății opus domeniului cauzalității*).

„Realismul naiv" al fiecărui om sănătos care n-a zăbovit într-o casă de nebuni sau în vreo școală a filozofilor idealiști constă în faptul că lucrurile, mediul, lumea există i n d e p e n d e n t de senzațiile noastre, de conștiința noastră, de E u l nostru și, în general, de om (V.I. LENIN, M).

Părțile lumii au o asemenea legătură și înlănțuire una cu alta, încît este cu neputință să cunoști pe una fără de cealaltă și fără totalitatea lor (Mais les parties du monde ont toutes un tel rapport et un tel enchaînement l'une avec l'autre, que je crois impossible de connaître l'une sans l'autre et sans le tout. B. PASCAL, P, II, 13. *Scînteierea ideii dialectice a interdependenței fenomenelor*).

Am primit lumea ca o moștenire, pe care nu-i este nimănui îngăduit s-o deterioreze, ci pe care fiecare generație este obligată s-o lase mai bună posterității (Nous avons reçu le monde comme un héritage qu'il n'est permis à aucun de nous de détériorer, mais que chaque génération au contraire est obligée de laisser meilleur à la postérité. J. JOUBERT, P, XVI, 12).

Lumea nu-ți poate dărui ceea ce nu primește de la tine (Die Welt kann dir nichts darbieten, was sie von dir nicht empfinge. F. SCHILLER, M. *Încrederea și bunăvoința îți deschid comorile lumii*).

Citim lumea pe dos și pretindem că ne înșală (R. TAGORE, P, 75).

Niciodată nu mi-ar veni în minte ideea de a șterge individualitatea raselor și ființelor. Nu se cuvine să sărăcim lumea (Jamais il ne me viendrait l'idée d'effacer l'individualité des races et des êtres. Il ne faut pas appauvrir le monde. ROMAIN ROLLAND. ap. BARRÈRE, „R.R. par lui-même").

LUMINĂ

Licuricii spuneau stelelor: „Învăţaţii afirmă că lumina voastră se va stinge o dată". Stelele n-au răspuns (R. TAGORE, P, 163. *Marile adevăruri pot dispreţui obiecţia meschină a invidiei*).

LUNĂ

— „Lună, ce aştepţi?" — „Aştept să salut soarele şi să dispar în faţa lui" (R. TAGORE, P, 30).

A LUPTA

Cei care trăiesc sînt acei care luptă (Ceux qui vivent, ce sont ceux qui luttent. V. HUGO, Ch, IV, 9).

LUPTĂ

Lupta este tatăl tuturor, regele tuturor; pe unii îi face zei, pe alţii oameni, pe unii sclavi, pe alţii oameni liberi (HERACLIT, fr. 53. *Iar în* fr. 8: **Trebuie să ştim că lupta este generală, că dreptul este conflict şi că tot ce se întîmplă se petrece pe calea conflictului şi a necesităţii.**)

Dorinţa de luptă nu este înţeleaptă, căci urmărind vătămarea duşmanului, pierde din vedere folosul său (DEMOCRIT, fr. 232. *Este vorba de oamenii care caută totdeauna pricină, de amatorii de conflicte. Democrit recomandă evitarea luptei sterile*).

Să nu ne îngrozim de rezultatul unei lupte: dacă cei fericiţi au mai mult avînt, cei nenorociţi au mai multă rezistenţă (Neve proelii unius aut alterius eventu pauescerent, plus impetus felicibus, maiorem constantiam penes miseros esse. TACITUS, A, XV).

LUPTA MASELOR

În istorie există momente cînd lupta desperată a m a s e l o r, chiar şi pentru o cauză pierdută, este n e c e s a r ă

pentru educarea viitoare a acestor mase şi pentru pregătirea lor în vederea luptei u r m ă t o a r e (V.I. LENIN, P.).

LUPTĂTOR

Am fost un om, adică un luptător (Ich bin ein Mensch gewesen, und das heisst ein Kämpfer sein. J.W. GOETHE, D).

Luptătorii nu pot şi nu trebuie să fie deplînşi, pentru că ei au luptat fără să fie constrînşi, au luptat pentru că aşa au vrut ei înşişi în mod conştient (I combattenti non possono e non devono esser compianti, quando essi hanno lottato non perché costretti, ma perché così hanno essi stessi voluto, consapevolmente. ANTONIO GRAMSCI, S, 24 VIII 1931).

LUX

Luxul este o crimă împotriva umanităţii ori de cîte ori un singur membru al societăţii suferă şi se ştie că suferă (D'ALEMBERT, E).

Luxul va deveni util şi moral cînd naţiunea întreagă se va bucura de el (Le luxe deviendra utile et moral quand ce sera la nation entière qui en jouira. SAINT-SIMON, O).

MĂGULIRE

O, putere a măgulirii, cît de departe poți să ajungi și cît de întinse sînt hotarele plăcutei tale domnii! (CERVANTES, Q, II, XVIII. *Exclamație a lui Cervantes în legătură cu plăcerea simțită de Don Lorenzo la laudele lui Don Quijote, deși primul îl socotea nebun pe cel de-al doilea. Lauda pare unora plăcută chiar cînd vine dintr-un izvor nedemn*).

vezi și LAUDĂ, LINGUȘIRE

MARTIR

Martirul unei vechi religii pare un încăpățînat; martirul unei religii noi pare un inspirat (Le martyr d'une vieille religion a l'air d'un entêté; le martyr d'une religion nouvelle a l'air d'un inspiré. RIVAROL, N).

MĂSURĂ

Este o măsură în toate și limite bine trasate (Est modus in rebus, sunt certi denique fines. HORATIUS, S, I, 1, 106. *Constatarea aceasta exprimă de fapt un îndemn, o normă a moderației și cumpătării: nu depăși măsura, nu încălca limitele prescrise de bunul simț. Morala antică preconiza măsura ca pe unul din principiile ei fundamentale*).

MATERIE

Nimic nu e etern decît materia în veșnică transformare, în veșnică mișcare, și legile după care ea se mișcă și se transformă (F. ENGELS, D).

Avem certitudinea că materia rămîne veşnic aceeaşi în toate transformările ei, că nici unul din atributele ei nu poate să se piardă vreodată şi că, prin urmare, cu aceeaşi necesitate de fier cu care ea va nimici iar pe pămînt produsul ei cel mai înalt — spiritul care gîndeşte — ea va trebui să-l producă din nou în alt loc şi în alt timp (F. ENGELS, D).

MAXIMĂ

Sufletul nostru este un om îndrăgostit de sine însuşi; oglinzile sînt prostiile celorlalţi, pictori îndreptăţiţi ai greşelilor noastre: cît despre oglindirea apei, aceasta-i, precum se ştie, cartea cu maxime (Notre âme, c'est un homme amoureux de lui-même; — tant de miroirs, ce sont les sottises d'autrui. — Miroirs, de nos défauts les peintres légitimes: — Et quant au canal, c'est celui — Que chacun sait, le livre des Maximes. LA FONTAINE, H. *Cugetarea lui La Fontaine despre rolul maximelor apare ca morală la o fabulă, unde se relatează păţania unui om care, crezîndu-se frumos, s-a refugiat într-un loc ascuns pentru a ocoli oglinzile ce-i arătau adevăratul chip. Dar apa ce trecea pe acolo îi înfăţişa omului acelaşi chip; numai că, fermecat de frumuseţea apei, el nu s-a mai desprins de ea. Tot aşa o bună carte de maxime ar trebui să devină un prieten nedespărţit al omului, preţuit atît pentru sinceritatea şi farmecul, cît şi pentru înţelepciunea lui*).

vezi şi DEPRINDERE

MEDIC

Medicul îngrijeşte, natura vindecă (Medicus curat, natura sanat. *Principiu al lui* HIPOCRATE, *a cărui însemnătate istorică provine din faptul că boala este înţeleasă ca un fenomen al naturii, nu ca o pedeapsă a zeilor, cum a putut fi considerată într-o perioadă mistică, preştiinţifică*).

Medicul nu este decît un mîngîietor al sufletului (Medicus nihil aliud est quam animi consolatio. PETRONIUS, 42. *Metodele moderne ale ştiinţei dau dreptul medicului să creadă că poate interveni şi modifica procesul patologic, dar vechiul*

dicton latin trebuie reținut, deoarece orice boală fiind și o suferință a sufletului, acțiunea morală a medicului este indispensabilă și constituie încoronarea profesiunii lui).

MEDIOCRITATE

Unul din semnele mediocrității spiritului este faptul de a povesti totdeauna cîte ceva (L'une des marques de la médiocrité de l'esprit est de toujours conter. LA BRUYÈRE, J. *Forma mai înaltă a spiritului te duce la gruparea faptelor, la concluzii, la generalizări).*

Există în unii oameni o anumită mediocritate care îi face înțelepți (Il y a dans quelques hommes une certaine médiocrité d'esprit qui contribue à les rendre sages. LA BRUYÈRE, H. *Lipsa de avînt a cugetării poate conferi unora aparența cumpătării înțelepte*).

În anumite lucruri mediocritatea este insuportabilă: în poezie, în muzică, în pictură, în elocință (Il y a certaines choses, dont la médiocrité est insupportable: la poésie, la musique, la peinture, le discours public. LA BRUYÈRE ,O. *De ce să practici artele dacă nu poți să excelezi în ele? Este bine ca artistul să se consacre artei ca unei profesii, dar nu numai ca unei profesii*).

Este un mare semn de mediocritate, dacă lauda ta rămîne totdeauna moderată (C'est un grand signe de médiocrité de louer toujours modérément. L. VAUVENARGUES, R, 12. *Admirațiile puternice sînt un semn al superiorității morale a celui ce le încearcă*).

Mărimea nu se sfiește să meargă cu puținătatea. Mediocritatea se ține deoparte (R. TAGORE, P, 156).

MEDIOCRU

Cea mai mare consolare a mediocrilor este că geniul n-ar fi nemuritor (Es gibt keinen grösseren Trost für die Mittelmässigkeit, als dass das Genie nicht unsterblich sei. J. W. GOETHE, M. *Așa cred mediocrii. În realitate geniul este nemuritor*).

Memoria stă totdeauna la ordinele inimii (La mémoire est toujours aux ordres du coeur. RIVAROL, N. *Un element afectiv dirijează procesele memoriei. Acestea operează în cadrul temperamentului sau al caracterului omenesc respectiv, deoarece există, de pildă, oameni, care uită cu ușurință situațiile neplăcute și alții care și le amintesc cu perseverență*).

MENIRE

Canalului îi place să creadă că fluviile n-au altă menire decît să-i aducă lui apă (R. TAGORE, P. 166. *Egoismul individual mărginit este la fel de ridicol ca acest canal*).

MERIT

Importanța fără merit obține considerația fără stimă (L'importance sans mérite obtient des égards sans estime. N. CHAMFORT, M).

MEȘTEȘUG

Meșteșugul nu întrece firea, ci numai o desăvîrșește (M. CERVANTES, Q, II, XVI. *Vorba este pronunțată în legătură cu poezia, unde temeiul lucrării stă în talentul natural, nu în meșteșug, dar aceeași vorbă se potrivește și altor îndeletniciri omenești, unde întemeierea lucrării pe vocație dă meșteșugului prețul lui întreg*).

MIERE

Mierea cea mai dulce devine cea mai acidă; crinul cînd putrezește devine mai fetid decît buruienile (For sweetest things turn sourest by their deeds; / Lilies that fester smell far worse than weeds. W. SHAKESPEARE, S, XCIV. *Descompunerea morală este mai dezastruoasă în personalitățile cele mai înzestrate*).

Mila ca judecătoare strică legea (Dissolvit legem judex misericordia. PUBLILIUS SYRUS, S, 168).

Pentru a împiedica mila să degenereze în slăbiciune, trebuie s-o generalizăm şi s-o extindem asupra întregului gen uman (Pour empêcher la pitié de dégénérer en faiblesse, il faut la généraliser et l'étendre sur tout le genre humain. J. J. ROUSSEAU, E, IV).

MÎNĂ

Omul este fiinţa cea mai înţeleaptă, fiindcă are mîini ANAXAGORA, 59, A, 102. *Germenele ideii preţioase privitoare la rolul activităţii manuale în formarea omului. Fr. Engels i-a dat dezvoltarea ei modernă. Vezi mai jos* Muncă şi Natură).

MINCINOS

Mincinosul are nevoie de memorie bună (Il faut bonne mémoire après qu'on a menti. P. CORNEILLE, M, IV, 5).

Rar afli un mincinos nelăudăros şi mai rar un om mîndru stînd tăinuit (D. CANTEMIR, I, V).

MINCIUNĂ

Gîndeşte-te că printr-o minciună sacrifici nu numai un adevăr, dar adevărul în general (Du musst bedenken, dass eine Lüge dich nicht bloss eine Wahrheit kostet, sondern die Wahrheit überhaupt. F. HEBBEL, T, 720. *Ceea ce este îngrozitor într-o minciună, este faptul că minciuna e posibilă.*)

Mai lesne e a vorbi adevărul decît minciuna (ANTON PANN, M).

Pentru un om cu adevărat inteligent, a minţi este o sforţare, pe care şi-o impune penibil, minciuna contrazicînd raporturile reale din lume, prea clare şi tiranic impuse minţii inteligente (G. IBRĂILEANU, P).

Minciuna nu poate deveni adevăr, fiindcă i-a crescut puterea (R. TAGORE, P, 258).

A SE MÎNIA

Oricine poate fi mînios, căci e lucru ușor; dar să te mînii pe persoana indicată, în gradul potrivit, la timpul potrivit, pentru pricina potrivită și în felul potrivit — aceasta nu se află în puterea oricui și nici nu e ușor (ARISTOTEL, E, II, 9).

MÎNIE

Oricît de slabă e mîna, mînia-i dă putere (Quamlibet infirmas adiuvat ira manus. OVIDIUS, Am, I, 7).

Mînia [Violența] este dreaptă cînd blîndețea este vană (La violence est juste où la douceur est vaine. P. CORNEILLE, Hé, I, 2).

Teme-te de mînia omului răbdător (Beware the fury of a patient man. J. DRYDEN, A, I).

MINTE

Gloria și averea fără minte nu sînt proprietăți sigure (DEMOCRIT, fr. 77. *Căci întîmplarea poate să le aducă, dar numai mintea le menține*).

Nu face nimic din fugă și la întîmplare! Îndreaptă-ți toate faptele după lumina minții, arătătoare a căilor drepte (MARC-AURELIU, M, IV, 2. *Orice faptă are o mare însemnătate; nu putem lăsa s-o determine ușurătatea*).

Nici prin sabie, nici prin elefanți, nici prin cai, nici prin oșteni nu se îndeplinește o faptă așa cum e înfăptuită cu ajutorul minții (Panciatantra I, § 2).

Căci mintea în om și în puterile lui sufletești se află ca și steagul în mijlocul oștirii (Învățăturile lui Neagoe Basarab, p. 175).

Cum se face că un șchiop nu ne irită, și un spirit care șchioapătă ne irită? Din pricină că șchiopul recunoaște că noi mergem drept, în timp ce omul cu mintea șchioapă crede că noi șchiopătăm; dacă ar fi altfel am simți milă pentru el și nu mînie (D'où vient qu'un boiteux ne nous irrite pas, et un esprit boiteux nous irrite? A cause qu'un boiteux reconnait que nous allons droit, et qu'un esprit boiteux dit que c'est nous qui boitons; sans cela nous en aurions pitié et non colère. B. PASCAL, P, II, 21).

A MINȚI

Bună parte din vorbirea meșteșugită consistă în a ști cum să minți (Bona pars bene dicendi est scite mentiri. ERASMUS, Ph. *De pildă vorbirea meșteșugită a demagogului*).

Cînd un om ajunge să mintă, inteligența și talentul îl părăsesc) Когда человек весь отдаетсялжи его оставляют ум и талант V. BIELINSKI, G, 3 iulie 1847).

MINUNE

Acei care cer minuni nu se îndoiesc că cer naturii întreruperea minunilor ei (Ceux qui demandent des prodiges ne doutent pas qu'ils demandent à la nature l'interruption de ses prodiges. RIVAROL, N).

MIRARE

Starea de mirare este proprie filozofului; filozofia nu începe altfel (PLATON, T, 115 d. *Prin mirare se constituie problemele. Prin punerea unei probleme începe filozofia*).

MIȘCARE

Toate cîte sînt în lume, de la mari pînă la mici, pururea sînt în mișcare... Fără de mișcarea aceasta, toată lumea ar fi numai haos, în care nici ar fi viață, nici putere, nici deplinire, nici frumusețe (GH. ȘINCAI I, 9).

MIȘCARE LITERARĂ

O societate produce și scriitori și cititori care influențează unii asupra altora și, împreună, formează ceea ce numim mișcare literară ori mișcare științifică (C. DOBROGEANU-GHEREA, A).

MIȘCARE PROLETARĂ

Toate mișcările de pînă acum au fost mișcări ale unor minorități sau în interesul unor minorități. Mișcarea proletară este mișcarea independentă a imensei majorități în interesul imensei majorități (K. MARX — F. ENGELS, M).

MODESTIE

Modestia este față de merit ceea ce este umbra față de figuri într-un tablou: îi dau forță și relief (La modestie est au mérite ce que les ombres sont aux figures dans un tableau: elles lui donnent de la force et du relief. LA BRUYÈRE, M).

MORALĂ

Morala nu este decît o știință deșartă dacă n-o îmbinăm cu politica și cu legislația (C.A. HELVÉTIUS, E).

Dintre toate manifestările exterioare ce deșteaptă în noi compătimirea și ideea de durere, orbii sînt impresionați numai de plîns; de aceea, presupun că ei sînt, în general, lipsiți de umanitate. Ce deosebire poate să facă un orb între un om care urinează și un om care își varsă sîngele fără nici un strigăt de durere? Nu încetăm oare noi înșine să compătimim atunci cînd distanța sau micimea obiectelor produce asupra noastră același efect ca și lipsa de vedere asupra orbilor? Cît de mult depind virtuțile de felul nostru de a simți și de gradul în care ne impresionează lucrurile exterioare! Nu mă îndoiesc că, dacă nu s-ar teme de pedeapsă, mulți oameni ar omorî cu mai multă ușurință un om, la o depărtare în care l-ar vedea cît o rîndunică, decît să taie un bou cu mîinile lor. Nu ne determină oare același principiu atunci

cînd ne pare rău de un cal care suferă, dar strivim o furnică? Cît de deosebită e morala orbilor față de a noastră! Cît de deosebită e și morala surzilor față de aceea a unui orb și cît de imperfectă ar fi morala noastră, ca să nu zic mai rău, pentru o ființă care ar avea un simț mai mult decît noi (D. DIDEROT, L).

Adevărata morală, ca și adevărata politică, este aceea care caută să-i apropie pe oameni unii de alții ca să-i facă să-și făurească cu eforturi comune fericirea lor mutuală. Orice morală care separă interesele noastre de acelea ale asociaților noștri este falsă, absurdă, contrară naturii (La vraie morale, ainsi que la vraie politique, est celle qui cherche à approcher les hommes, afin de les faire travailler par des efforts réunis a leur bonheur mutuel. Toute morale qui sépare nos intérêts de ceux de nos associés est fausse, insensée, contraire à la nature. P. H. D'HOLBACH, Sy, I).

Morala religioasă n-a servit niciodată pentru a face pe muritori mai sociabili (La morale religieuse ne servit jamais à rendre les mortels plus sociables. P. H. D'HOLBACH, Sy, I).

MORALIST

Pe moraliștii ipocriți îi recunoaștem, pe de o parte, după indiferența cu care privesc viciile distrugătoare de state, iar pe de altă parte, după vehemența cu care atacă viciile în viața privată (C. A. HELVÉTIUS, E, I).

MORALITATE

Morala servește societății omenești pentru a se ridica mai sus, pentru a se elibera de exploatarea muncii (V. I. LENIN St).

Îmi dispare puterea cînd îmi dispare moralitatea (Wo ich aufhören muss, sittlich zu sein, habe ich keine Gewalt mehr. J. W. GOETHE, M. *Forța oricărei acțiuni provine din conștiința îndreptățirii ei morale*).

Noi suferim nu numai din cauza celor vii, dar și din cauza celor morți (K. MARX, C. *Marx are în vedere faptul că pe lîngă calamitățile moderne, asupra oamenilor apasă și calamitățile moștenite*).

MOARTE

Oamenii care fug de moarte, aleargă după ea (DEMOCRIT fr. 203. *Teama de moarte nu asigură totdeauna viața, uneori provoacă moartea*).

Deprinde-te cu ideea că moartea nu reprezintă nimic pentru noi, fiindcă orice bine și orice rău constă în senzație, în timp ce moartea este tocmai privațiunea completă de senzație. Cunoașterea faptului că moartea nu ne privește întru nimic face ca aceasta să fie plăcută, nu prin faptul că s-ar mai adăuga existenței o durată de timp nelimitată, ci pentru că face să dispară din viață dorința de nemurire (EPICUR E, § 124. *Totuși dorința de nemurire prin faptele noastre, aspirația de a îmbogăți substanța morală a omenirii, este bine s-o păstrăm și o păstrează de fapt sufletele cele mai înalte*).

Nu ne temem de moarte, ci de ideea morții (Non mortem timemus, sed cogitationem mortis. HORATIUS. *Adică de amenințarea ei*).

Nu te purta ca și cum ai avea de trăit zece mii de ani. Moartea plutește deasupra capului tău. Așadar, cît mai trăiești și pînă poți, fii om de bine (MARC-AURELIU, M, IV, 17. *Sarcinile vieții sînt atît de mari și viața atît de scurtă, încît nu trebuie risipit timpul pe care-l avem la dispoziție*. Vezi **Memento mori**).

Nici soarele nici moartea nu pot fi privite fix (Le soleil ni la mort ne se peuvent regarder fixement. LA ROCHEFOUCAULD, M, 26. *Contemplația continuă și insistentă a morții este primejdioasă pentru sănătatea spiritului*).

Vorbind omenește, moartea este bine așezată întrucît pune capăt bătrîneții (A parler humainement, la mort a un bel

endroit, qui est de mettre fin à la vieillesse. LA BRUYÈRE H).

Dacă din toţi oamenii numai unii ar muri şi alţii nu, atunci perspectiva morţii ar putea fi o mîhnire dezolantă (Si de tous les hommes les uns mouraient, les autres non, ce serait une désolante affliction que de mourir. LA BRUYÈRE H).

Ca să înţelegi cum trăiesc animalele şi omul, este neapărat necesar să vezi cum mor multe din ele, mecanismele vieţii nedezvăluindu-se şi netălmăcindu-se decît celor care cunosc mecanismele morţii (C. BERNARD I, II, II, 3).

MULT

Mult, dar nu multe (Multum, non multa, PLINIUS MINOR, E, 7. *Răspunde maximei non multum, sed multa, rezumată din* QUINTILIANUS, I, X, 1, 59. *Pliniu precizează că pentru formarea spiritului este recomandată multă lectură, dar nu lectura risipită a tot felul de cărţi*).

MULŢUMIRE

Mulţumirea depăşeşte bogăţia (Contentement passe richesse. J. MOLIÈRE, M, II, 1).

Mulţumirea este bună la sfîrşitul drumului; cine este mulţumit de la început n-ajunge departe (Am Ende deiner Bahn ist gut Zufriedenheit; / Doch wer am Anfang ist zufrieden, kommt nicht weit. F. RÜCKERT, W, 16, 1, 53).

MULŢUMIT

Cel care este mulţumit nu poate fi niciodată distrus (LAO TSE, C, 44).

Munca în pielea albă nu se poate emancipa acolo unde munca în piele neagră este stigmatizată (K. MARX, C).

Munca este izvorul oricărei avuţii, spun economiştii. Ea este într-adevăr izvorul oricărei avuţii, alături de natură, care îi furnizează materialul pe care ea îl transformă în avuţie. Dar munca este infinit mai mult decît atît. Este prima condiţie de bază a vieţii omeneşti în genere, şi anume în asemenea măsură, încît, într-un anumit sens, trebuie să spunem că ea l-a creat chiar pe om însuşi (F. ENGELS, R).

Animalul nu face altceva decît *să se folosească* de natura înconjurătoare şi să provoace în ea schimbări prin simpla lui prezenţă, pe cînd omul, prin schimbările pe care le provoacă, supune natura scopurilor sale, o *stăpîneşte*. Aceasta este ultima deosebire, deosebirea esenţială dintre om şi celelalte animale, şi ea se datoreşte tot muncii (F. ENGELS, R).

Mîna nu este numai organul muncii, *ea este totodată şi produsul ei*. Numai prin muncă, prin adaptarea la mereu alte operaţii, prin transmiterea dezvoltării deosebite astfel obţinute a muşchilor, a ligamentelor, iar în intervale de timp mai îndelungate chiar a oaselor, precum şi prin folosirea acestei perfecţionări moştenite la îndeletniciri noi, tot mai complicate, a putut mîna să atingă gradul superior de desăvîrşire care i-a permis să creeze minuni ca tablourile lui Raffael, ca statuile lui Thorwaldsen sau muzica lui Paganini (F. ENGELS, R).

Munca începe o dată cu făurirea uneltelor (F. ENGELS, R).

Munca îndepărtează de noi trei mari rele: urîtul, viciul şi nevoia (Le travail éloigne de nous trois grands maux: l'ennui, le vice et le besoin. VOLTAIRE, C, XXX).

Primul principiu al onoarei, inoculat în sufletul celui pe care-l educi, este că e ruşinos să-şi datorească întreţinerea vieţii altcuiva decît muncii sale (J. G. FICHTE, R, X).

Arvunează din vreme pe fericita muncă (ANTON PANN, L).

După gradul în care este prețuită munca se poate cunoaște gradul de civilizație al unui popor (N. A. DOBROLIUBOV, C)

Munca gîndește, lenea visează (Le travail pense, la paresse songe. J. RENARD, J, 27 decembrie 1887).

Nu există ceva mai frumos pe lume decît ceea ce e făurit prin muncă de mîna iscusită a omului, și toate gîndurile, toate ideile noastre se zămislesc în procesul muncii, așa cum ne arată în mod concludent istoria artei, a științei, a tehnicii. Ideea vine după faptă. Mă „închin" în fața omului, pentru că în afara creațiilor rațiunii sale, ale imaginației, ale plăsmuirii sale, nu văd și nu simt nimic în lumea asta. Dumnezeu este tot o invenție a omului, cum e, bunăoară, „fotografia", cu singura deosebire că fotografia înregistrează ceea ce există în realitate, în timp ce Dumnezeu este o proiectare a plăsmuirii omului despre propria sa ființă ce vrea — și poate — să fie atotștiutoare, atotputernică și cu totul dreaptă (M. GORKI, Dc).

vezi și POPOR

A MUNCI

Dac-al tău cuget în sine dorește belșug și avere,/ Astfel să faci: să muncești și muncă la muncă s-adaugi (HESIOD, M. 374—375).

MUNCITOR

Prima forță de producție a întregii omeniri este muncitorul, cel ce muncește (V. I. LENIN, CI)

MUNTE

Se căznesc munții în durerile facerii și se naște un biet șoricel (Parturient montes nascetur ridiculus mus. HORATIUS, A, 139. *Horațiu a întrebuințat această imagine pentru a-și ride de unii poeți; dar ea exprimă una din situațiile generale ale comicului*).

A MURI

Nu voi muri cu totul (Non omnis moriar, *spunea cu mîndrie* HORATIUS, O, 3, 30 *și pot repeta toți acei care au dat lumii o creație, oricît de modestă, chiar un singur exemplu bun, revărsat în circulația morală a societății lor*).

MUSTRARE

Mustrarea cea bună se sprijină mai mult pe blîndețe decît pe asprime (M. CERVANTES, Q, II, XXXII. *Cel ce face o mustrare nu trebuie să fie dușmanul celui ce o primește, ci binevoitorul lui*).

MUZICĂ

Omul care nu are muzică într-însul / Și nu-i mișcat de armonia sunetelor blînde, / E capabil de trădare, perfidii și stricăciuni (The man that has no music in himself, Nor is not moved with concord of sweet sounds, Is fit for treasons, stratagems and spoils. W. SHAKESPEARE, V, V, 1).

Muzica este poate ultimul cuvînt al artei, așa cum moartea este ultimul cuvînt al vieții (Die Musik ist vielleicht das letzte Wort der Kunst, wie der Tod das letzte Wort des Lebens. H. HEINE, M).

Nu pot cuprinde spiritul muzicii altfel decît în iubire (Ich kann den Geist der Musik nicht anders fassen als in der Liebe. R. WAGNER, M. *Pentru prețuirea muzicii, vezi și cealaltă remarcă a lui Wagner*: **Muzica... nu poate înceta niciodată să fie cea mai înaltă și cea mai eliberatoare dintre arte.** Die Musik... kann nicht aufhören die höchste und die erlösendste Kunst zu sein).

NĂDEJDE

Cel care speră fără temei, deznădăjduieşte fără temei (Qui nil potest sperare, desperet nihil. SENECA, M, I, 163).

NAIVITATE

Naivitatea este o purtare prin care nu bagi de seamă că vei fi judecat de alţii (Naivetät ist ein Betragen, wo man nicht acht darauf hat, ob man von anderen beurteilt wird. I. KANT, M).

NAŞTERE

Naşterea nu reprezintă nimic unde nu se află virtutea (La naissance n'est rien où la vertu n'est pas. J. MOLIÈRE, J, IV, 6).

NAŢIONALITATE

Naţionalitatea trebuie să fie simţită cu inima şi nu vorbită numai cu gura. Ceea ce se simte şi se respectă adînc, se pronunţă rareori (M. EMINESCU, A).

NAŢIUNE

O naţiune trebuie şi poate să înveţe de la alta (K. MARX, C).

Numai omul a reușit să imprime naturii pecetea sa: nu numai transplantînd plante și animale, ci și modificînd aspectul, clima locurilor unde trăiește, ba chiar și plantele și animalele în așa măsură, încît consecințele activității lui nu vor putea să dispară decît o dată cu pieirea globului pămîntesc. Și toate acestea omul le-a realizat în primul rînd și în special cu ajutorul m î i n i i (F. ENGELS, D).

Lucrurile naturale nu sînt rușinoase (Naturalia non sunt turpia, *spune vechea maximă, cel puțin atunci cînd vorbești științificește de ele și cînd le primești în viața ta, căci o altă maximă recomanda* **să trăiești conform naturii,** secundum naturam vivere).

Naturii îi place să se ascundă (HERACLIT, fr. 125, *Iar rațiunea omenească trebuie s-o descopere*).

Întîmplarea este generoasă, dar nestatornică, în timp ce natura își ajunge sie însăși; de aceea natura, cu mijloacele ei mai puține dar mai sigure, învinge făgăduielile mai mari ale speranței deșarte (DEMOCRIT, fr. 176. *Nu aștepta, deci, întîmplări și minuni, reazămă-te numai pe înlănțuirea firească a lucrurilor, pe determinismul naturii*).

Natura fericită și nemuritoare nu cunoaște vreo tulburare și nici n-o pricinuiește cuiva, așa încît ea nu este legată de mînii sau favoruri (EPICUR, M § 139. *Observația este cu atît mai remarcabilă sub pana lui Epicur, cu cît în jurul lui oamenii se temeau de mînia zeilor și căutau, cu neliniște, să le obțină favorurile. Epicur face însă descoperirea că determinismul naturii ne îngăduie să trăim fără frică în mijlocul ei*).

Gonești natura cu furca, dar ea se întoarce mereu (Naturam expelles furca, tamen usque recurret. HORATIUS, E, I, 10, 24).

Niciodată natura nu spune ceva și înțelepciunea altceva (Nunquam aliud natura, aliud sapientia dicit. JUVENAL, S, 14, 321).

Activitatea naturii se desfășoară pe căile cele mai scurte cu putință (Ogni azion naturale è generata dalla natura

nel più brieve modo che trovar si possa. LEONARDO DA VINCI, A. *Spontaneitatea naturii exclude ezitarea, ocolul, complicația*).

Nu sîntem nici deasupra, nici dedesubtul restului lumii: tot ce există sub cer, zice înțeleptul, se supune aceleiași legi și aceleiași sorți; există diferențe, ordine și grade, dar sub chipul aceleiași naturi (Nous ne sommes ni au-dessus, ni au-dessous du reste: tout ce qui est sous le ciel, dit le sage, court une loi et une fortune pareille; il y a quelque différence, il y a des ordres et des degrés; mais c'est sous le visage d'une même nature. MONTAIGNE, E, II, XII. *Omul face parte din natură. Renașterea regăsește această maximă a înțelepciunii antice*).

Nu vedeți voi, oare, că ceea ce era sămînță devine iarbă, și din ceea ce era iarbă iese spicul, din ceea ce era spic se face pîinea, din pîine chil, din chil sînge, din acesta sămînță, din sămînță embrionul, din acesta omul, din om cadavrul, din cadavru se face pămînt, din acesta piatră sau altceva, și așa mai departe, ajungîndu-se astfel la toate formele naturale? (GIORDANO BRUNO, C, III. *Forma interogativă a acestei maxime provine din faptul că ea apare într-un dialog. Ideea de proveniență epicuriană a circuitului material al naturii, poate sub influența lui Bruno, o găsim și la* W. SHAKESPEARE, Ht., V, 1: **Alexandru a murit, Alexandru a fost îngropat, Alexandru s-a risipit în pulbere; cu pămînt facem clisă și cu clisa în care Alexandru s-a transformat în cele din urmă, cine ne împiedică să astupăm o balercă de bere?**).

Omul poate sau să reprime cerințele naturii sale senzuale, și să se comporte după indicațiile rațiunii lui, sau să-și subordoneze rațiunea simțurilor, urmînd impulsului pe care necesitatea naturală o imprimă tuturor fenomenelor, sau să pună în armonie instinctele naturii cu legile rațiunii și să se pună astfel de acord cu sine însuși. (F. SCHILLER, A. *Maximă fundamentală a eticii lui Schiller. Pentru obținerea armoniei dintre natură și rațiune în om, Schiller recomanda educația estetică cu marea ei putere înnobilatoare*).

Natura este brută și sălbatică fără mîna omului, și este bine să fie astfel, pentru ca omul să fie constrîns să iasă din starea de natură inactivă și s-o prelucreze și, o dată cu aceasta,

să devină dintr-un simplu produs natural o ființă liberă și, rațională (Die Natur ist roh und wild ohne Menschenhand und sie sollte so sein, damit der Mensch gezwungen würde, aus dem untätigen Naturstande herauszugehen, und sie zu bearbeiten — damit er selbst aus einem blossen Naturprodukte ein freies vernünftiges Wesen würde. J. FICHTE, Ü, V).

Natura are altceva de făcut decît să se îngrijească de binele sau de răul nostru (Ma da natura / Altro negli atti suoi / Che nostro male e nostro ben si cura. G. LEOPARDI, S. În același sens, la J. W. GOETHE, N: **Natura nu ia seama dacă poate face vreo greșeală; ea nu poate lucra altfel decît de-a pururi drept, fără să se întrebe ce urmări ar putea decurge din fapta sa.** *Totuși, în alte multe părți adorarea naturii, împreună cu observația că răul nu decurge decît din fapta omului. Astfel, la* J. ECKERMANN, G (13 februarie 1829): **[Natura] este totdeauna adevărată, gravă, severă, are totdeauna dreptate și defectele sau erorile aparțin numai omului.** *Cu mai multă încredere față de natură,* la W. HUMBOLDT, B: **Caracterul general al naturii este bunătatea în măreție.** *Observația este din 1827: sîntem în romantism*).

Cu cîtă iscusință ascunde natura ridurile imemorabilei sale antichități sub trandafiri, violete și roua dimineții! (How cunningly nature hides every wrinkle of her inconceivable antiquity under roses and violets and morning dew! R. EMERSON, Lp).

În afară de viața cu care natura ne-a înzestrat așa cum a înzestrat toate făpturile, fie ele fiare, păsări, pești sau gîngănii, lupi sau șobolani, privighetori sau broaște, ghigorți sau șerpi, albine sau păduchi — în afară de viață, natura nu ne-a mai dăruit nimic; noi i-am smuls, așa cum facem și acum, tot ce ne trebuie (Кроме жизни, которой природа наградила нас вместе со зверями, птицами, рыбами, насекомыми, вместе с волками и крысами, соловьями и лягушками, ершами и змеями, пчелами и вшами, — кроме жизни, природа ничего не дала нам, — мы сами взяли и берем у нее всё, что нам необходимо. M. GORKI, Do).

NATURA PROBLEMATICĂ

Există naturi problematice, care nu se simt bine în nici o situaţie şi nici una nu le satisface. Apare atunci conflictul imens care macină viaţa fără nici o plăcere (Es giebt problematische Naturen, die keiner Lage gewachsen sind, in der sie sich befinden, und denen keine genugtut. Daraus entsteht der ungeheuere Widerstreit, der das Leben ohne Genuss verzehrt. J. W. GOETHE, M. *Maximă în care apare expresia naturii problematice, de atîtea ori reluată după Goethe*).

NATURĂ UMANĂ

Natura umană nu trebuie să fie forţată, ci convinsă; şi o convingem dacă îi satisfacem dorinţele necesare şi naturale, întrucît nu ne produc vreun rău, dar respingînd cu asprime pe cele dăunătoare (EPICUR, S, XXI. *În contra constrîngerii în educaţie putem invoca deci argumentul naturii. Este un argument puternic, care mai curînd sau mai tîrziu îşi dovedeşte singur valoarea*).

NEBUN

Dascălul nebunilor nu este cuvîntul, ci nenorocirea (DEMOCRIT, fr. 76).

Mintea unui nebun preschimbă filozofia în nebunie, ştiinţa în superstiţie, arta în pedanterie (B. SHAW, M).

NECESITATE

Libertatea este înţelegerea necesităţii (F. ENGELS, A).

Nimic nu se întîmplă de la sine, ci totul pentru un motiv şi sub apăsarea necesităţii (LEUCIP, fr. 2. *Una din cele mai vechi formulări ale principiului determinismului universal*).

163

MIHAIL EMINESCU, CUGETĂRI (FACSIMIL BIBL. ACAD. R.P.R., MS. ROM. 2258, F. 163 R)

„FERESTRELE ȘTIINȚEI", MINIATURĂ PE UN MANUSCRIS ORIENTAL AL OPEREI *O MIE ȘI UNA DE NOPȚI*

NEDREPTATE

Cine săvîrşeşte nedreptatea este mai nenorocit decît acela împotriva căruia este ea săvîrşită (DEMOCRIT, fr. 45. *Maxima îşi trage îndreptăţirea din faptul că omul nedrept intră în conflict cu propria lui conştiinţă şi pierde respectul de sine, adică bunul lui moral cel mai preţios*).

Dovedeşte înţelepciune acela care ştie să se apere de ameninţarea unei nedreptăţi; stupiditate acela care nu se răzbună de nedreptatea suferită (DEMOCRIT, fr. 193. *Acela care nu reacţionează în faţa nedreptăţii dovedeşte uneori nu numai stupiditate, dar uneori şi laşitate. A fi victimă este pentru unii o situaţie comodă*).

A face o nedreptate este mai rău decît a o suporta (*Afirmaţie a lui* SOCRATE, *în dialogul lui* PLATON: Gorgias 1,73 a, *sprijinită de consideraţia că facerea nedreptăţii aduce sufletului un rău mai mare decît suportarea ei*).

Faci o nedreptate cînd lauzi lucrul pe care nu-l pricepi, dar faci o nedreptate mai mare cînd îl batjocoreşti (Male fai se laldi e peggio irtù riprendi la cosa, quando bene tu nolla'ntendi. LEONARDO DA VINCI, A).

NEFERICIRE

Nu există oameni mai neînduplecaţi şi mai duri decît cei preocupaţi într-una de nefericirea lor (M. EMINESCU, C, fr. 163. *Uitarea de sine este un factor al perfecţionării caracterului nu numai pentru cei nefericiţi. N-ai însă dreptul să-ţi uiţi nefericirea, cînd ea este a multor altora*).

NEFERICIT

Cred oare fericiţii, că cel nefericit trebuie să le moară la picioare ca gladiatorul în faţa plebei romane? (Ob denn die Glücklichen glauben, dass der Unglückliche wie ein Gladiator mit Anstand vor ihnen umkommen solle, wie der römische Pöbel zu fordern pflegte? J.W. GOETHE, M, *Absurdă şi odioasă este nepăsarea în faţa durerii străine*).

NEFIRESC

Umblă încet, vorbeşte tacticos; dar nu în aşa fel încît să pară că te asculţi cum vorbeşti, fiindcă tot ceea ce-i nefiresc e rău (CERVANTES, Q, II, XXXVI).

NEGHIOB

Neghiobii nu pot satisface pe nimeni în timpul întregii lor vieţi (DEMOCRIT, fr. 204. *Fie din stîngăcie, fie din nesociabilitate, fie din lipsa cunoaşterii oamenilor şi împrejurărilor. Dacă n-ai putut obţine nici o aprobare omenească este sigur că neajunsul a fost în tine*).

Neghiobii îşi formează viaţa prin darurile întîmplării, cunoscătorii prin acele ale înţelepciunii (DEMOCRIT, fr. 197. *Nu te rezema de umbre, pune la baza vieţii tale cunoaşterea!*).

vezi şi PROST

NELĂMURIT

O, dacă am putea educa astfel pe copii, încît tot ce este nelămurit să le fie pe deplin neînţeles (Wenn man nur die Kinder dahin erziehen könnte, dass ihnen alles Undeutliche völlig unverständlich wäre! G. CHR. LICHTENBERG, PB. *Greşeala de a-i face pe copii să creadă că nelămuritul poate avea un înţeles îi conduce spre confuzia mistică*).

NELINIŞTE

Un spirit lipsit de orice nelinişte mă irită şi mă plictiseşte (Un esprit qui n'est point anxieux m'irrite ou m'ennuie. A. FRANCE, J).

NEÎNSEMNAT

Nimic nu e neînsemnat pe lume (Nichts in der Welt ist unbedeutend. F. SCHILLER, P, II, 1. *În unitatea lumii, lucrul cel mai mic îşi poate arăta însemnătatea prin efectul lui îndepărtat şi neaşteptat*).

NENOROCIRE

Neînțelepții devin prin nenorocire înțelepți (DEMOCRIT, fr. 54. *Dar e nevoie să așteptăm izbirile sorții?*).

Avem cu toții destulă forță pentru a suporta nenorocirile altora (Nous avons tous assez de force pour supporter les maux d'autrui. LA ROCHEFOUCAULD, M, 19).

În fața anumitor nenorociri simți uneori rușinea de a fi fericit (Il y a une espèce de honte d'être heureux à la vue de certaines misères. LA BRUYÈRE, H).

Este mai bine să te expui nerecunoștinței decît să treci nebăgător de seamă pe lîngă nenorociți (Il vaut mieux s'exposer à l'ingratitude que de manquer aux misérables. LA BRUYÈRE, C. *Frica de ingratitudine nu scuză insensibilitatea față de nenorocire*).

Nenorocirea este cel mai bun dascăl; își are metoda ei proprie dar greș nu dă (M. EMINESCU, C, f. 163 v).

NEROZIE

Cele mai înțelepte planuri ne-ncoronate de succes se numesc nerozii (M. EMINESCU, C, f. 164 v. *Dar nu orice nerozie este un fost plan înțelept*).

NEȘTIINȚĂ

Nu ne putem aminti neștiința în care ne-am născut: este o stare care nu lasă urme după ea (Nous ne saurions nous rappeler l'ignorance dans laquelle nous sommes nés: c'est un état qui ne laisse point de traces après lui. E. CONDILLAC, S. *Activitatea simțurilor începe o dată cu venirea noastră pe lume și o dată cu intrarea noastră în lume începe învățătura noastră*).

NETREBNIC

Cel netrebnic se pricepe să strice treaba altuia, nu s-o aducă la îndeplinire. Șoarecele are puterea de-a răsturna coșulețul

cu mîncare, nu însă de a-l ridica (P a n c i a t a n t r a, I, § 15).

NEVOIE

Cine nu a învăţat a purta nevoia pentru toţi, acela nici fericirea nu o va împărtăşi împreună cu toţi (D. CANTEMIR I, I).

NIMIC

Nimic din nimic (Ex nihilo nihil, *principiu foarte general, exprimat de Melissos, reluat de Lucreţiu şi mai apoi de* BOETHIUS, C, 5, 1, *fundează gîndirea deterministă împotriva credinţei în întîmplarea oarbă şi a creaţiei miraculoase, fără cauze*).

NOBIL

Nobilii mai cu dragă inimă hrănesc nişte leneşi decît nişte bolnavi (Nam et otiosos libentius quam aegrotes alunt. TH. MORUS, U, I).

NOBILIME

Dracul, nobilimea şi iezuiţii nu există decît atîta timp cît credem în ei (Der Teufel, der Adel und die Jesuiten existieren nur so lange, als man an sie glaubt. H. HEINE, R, 9).

Există o anume clasă de oameni care face dovadă şi laudă cu orgoliu faptul de a fi „ilustră" de mai multe generaţii, deşi din acel timp zace într-o trîndăvie inutilă. Ea se numeşte nobilimea (V. ALFIERI, T, I, 11).

NOBLEŢE

Dispreţuiesc nobleţea pe care o dă numai întîmplarea fericită a naşterii şi care nu este cîştigată şi sprijinită prin merite personale (Ich verachte den Adel, welchen bloss das Glück

der Geburt erteilt und der nicht durch persönliche Verdienste erworben und unterstützt ist. ULRICH VON HUTTEN).

Am socotit totdeauna virtutea și știința drept daruri mai mari decît noblețea și bogăția (I held it ever / Virtue and cunning were endowments greater / Than nobleness and riches. W. SHAKESPEARE, P, III, 2).

Noblețea există și în lumea morală. Naturile obișnuite plătesc cu ceea ce f a c, cele nobile cu ceea ce s î n t (Adel ist auch in der sittlichen Welt. Gemeine Naturen / Zahlen mit dem, was sie t h u n, edle mit dem was sie s i n d. F. SCHILLER, VU. *A f i în ordinea morală este însă tot a f a c e, se compune din nesfîrșitele acte ale omului, chiar din cele mai neînsemnate, din întreaga lui comportare*).

NOI

Tot ce nu e prin noi, nu va fi pentru noi (N. BĂLCESCU, R. *Drepturile trebuie cîștigate prin luptă*).

NOROC

Este mai ușor să primești ceva din partea norocului, decît să reții (Fortunam citius reperias quam retineas. PUBLILIUS SYRUS, S, 282).

Norocul este de sticlă; cînd începe să strălucească, se sparge (Fortuna vitrea est; tum cum splendet frangitur. PUBLILIUS SYRUS, S, 280).

Multora le-a dat norocul prea mult, nimănui destul (Fortuna multis dat nimis, satis nulli. MARTIAL, E, 12, 10).

Norocul face un prost din cel pe care-l iubește (Fortuna nimium quem fovet, stultum facit. F. BACON, R, 13).

Nu există știință a norocului; dacă ar fi, pe nedrept l-am numi noroc, soartă sau destin (Or du hasard il n'est point de science: / S'il en était, on aurait tort / De l'appeler hasard, ni fortune, ni sort. LA FONTAINE, As).

Norocul e o întîmplare, fericirea — o vocaţie (A. VLAHUŢĂ G).

NOŢIUNE

Noţiunile ce nu au fundament în natură se pot asemăna cu pădurile din nord, ai căror arbori nu au rădăcini. O slabă adiere de vînt, un fapt mărunt, sînt de ajuns să răstoarne o pădure întreagă de arbori şi de idei (D. DIDEROT, I).

NOU

Este mai uşor să spui lucruri noi decît să conciliezi pe acele care au fost spuse mai înainte (Il est plus aisé de dire des choses nouvelles que de concilier celles qui ont été dites. L. VAUVENARGUES, R,. 1 *Artificialitatea soluţiilor eclectice*).

NUME

Căci mai bun este un nume bun decît avere multă şi voi, dacă veţi fi binefăcători şi darnici, numele vostru bun se va lăţi în lume (Învăţăturile lui Neagoe Basarab, p. 131).

OAMENI

Oamenii nu renunță niciodată la ceea ce au dobîndit, dar aceasta nu înseamnă că ei nu renunță niciodată la forma socială în care au dobîndit anumite forțe de producție. Dimpotrivă, din momentul în care felul schimbului lor nu mai corespunde forțelor de producție dobîndite, pentru a nu fi lipsiți de rezultatul obținut, pentru a nu pierde roadele civilizației, oamenii sînt siliți să-și modifice toate formele sociale tradiționale (K. MARX, S).

Sîntem oameni și purtarea noastră trebuie să fie umană (EURIPIDE, A, v. 799).

Este mai ușor a vorbi despre zei decît despre oameni (PLATON, C, 107 a).

Cunosc mulți oameni cărora li s-ar potrivi aceasta: de departe, par ceva, iar de aproape, nimic (J'en sais beaucoup de par le monde — A qui ceci conviendrait bien: — De loin, c'est quelque chose; et de près, ce n'est rien. LA FONTAINE, B).

Sînt aproape tot atît de mulțumit în tovărășia proștilor ca și în aceea a oamenilor deștepți: căci există puțini oameni oricît de plicticoși care să nu mă fi făcut să petrec; adesesori nu există nimic mai amuzant decît un om ridicol (Je suis presque aussi content avec des sots qu'avec des gens d'esprit: car il y a peu d'hommes si ennuyeux qui ne m'aient amusé; très-souvent il n'y a rien de si amusant qu'un homme ridicule. MONTESQUIEU, P. *Ai întîlnit un plicticos? Observă-l!*).

Cînd văd oameni care se tîrăsc pe un atom, adică pe pămînt, un punct al universului, propunîndu-se drept model Providenței, nu știu cum să împac atîta extravaganță cu atîta micime (Quand je vois des hommes qui rampent sur un atome, c'est-à-dire la terre, qui n'est qu'un point de l'univers, se proposer directement pour modèle de la Providence, je ne sais comment accorder tant d'extravagance avec tant de petitesse. MONTESQUIEU, L, LIX. *Maxima aceasta apare la sfîrșitul unei reflecții care reia pe aceea antică a lui Xenofon*: **Nu sînt surprins că negrii pictează pe dracu de o albeață strălucitoare, și pe zeii lor-negri ca tăciunele etc.** *Este un moment al luptei secolului al XVIII-lea împotriva antropomorfismului*).

Tratăm pe oameni ca pe scrisorile primite; le citim cu grabă, dar nu le mai recitim (VOLTAIRE, P. *Prima întîlnire cu un om este adeseori cel mai important eveniment din istoria relațiilor cu el*; *totuși nu merită stimă oamenii pentru care interesul pentru semeni se uzează în timpul relațiilor cu ei*).

Oamenii nu se nasc nici buni nici răi, dar se nasc capabili de a fi buni sau răi, după cum îi unește sau îi desparte un interes comun (C. A. HELVÉTIUS, E).

Cei răi fac uneori fapte bune pentru a se convinge dacă binele făcut produce satisfacția despre care vorbesc oamenii de treabă (Les méchants font quelquefois de bonnes actions. On dirait qu'ils veulent voir s'il est vrai que cela fasse autant de plaisir que le prétendent les honnêtes gens. N. CHAMFORT, M. *Întreabă-te cine face binele!*).

Oamenii care nu au niciodată timp lucrează cel mai puțin (Die Leute, die niemals Zeit haben, tun am wenigsten. G. CHR. LICHTENBERG A. *Împrăștierea este dușmana acțiunii*).

Observăm la oameni deosebit de înzestrați epoci de prospețime, de o deosebită productivitate, chiar la vîrsta lor înaintată; se pare că la ei apare din cînd în cînd o întinerire temporară și aceasta este ceea ce aș numi o pubertate repetată (Daher kommt es denn, dass wir bei vorzüglich begabten Menschen auch während ihres Alters immer noch frische Epochen besonderer Produktivität wahrnehmen; es scheint bei ihnen immer einmal wieder eine temporäre Verjün-

gung einzutreten, und das ist es, was ich eine wiederholte Pubertät nennen möchte. J. ECKERMANN, G, 11.III.1828).

Oamenii sînt ca Marea Roşie: toiagul le separă noianul de ape, dar apele se adună din nou în urma toiagului (Die Menschen sind wie das rote Meer: der Stab hat sie kaum auseinander gehalten, gleich hinterdrein fliessen sie wieder zusammen. J. W. GOETHE, M. *Revendicarea populară nu poate fi ţinută în loc; ea se reface după orice represiune*).

Oamenii mari în istorie sînt acei ale căror scopuri particulare cuprind un element substanţial, voinţa spiritului general al lumii (Dies sind die grossen Menschen in der Geschichte, deren eigne partikulare Zwecke das Substantielle enthalten, welches Wille des Weltgeistes ist. G. W. HEGEL, Ph. *Oamenii mari sînt acei care simt, gîndesc şi acţionează reprezentativ, realizează în personalitatea şi fapta lor năzuinţa omenirii într-unul din momentele ei. Aceeaşi idee o exprimă Hegel şi prin formula*: **Oamenii cu însemnătate istorică generală sînt acei ale căror scopuri au o valoare universală**, ibidem).

De multe se poate omul lipsi, numai de oameni nu (Vieles kann der Mensch entbehren, nur den Menschen nicht. L. BÖRNE, Ü).

Oamenii buni judecă începînd cu partea cea bună (A. MICKIEWICZ, K).

Înainte de orice trebuie să fim oameni şi apoi bulgari şi patrioţi (H. BOTEV, D).

Oamenii sînt probleme ce şi le pune universul, vieţile lor încercări de dezlegare. Chinul îndelungat, vecinica goană după ceva necunoscut nu samănă cu aviditatea de-a afla răspunsul unei întrebări curioase? (M. EMINESCU, A).

Oamenii se împart în două: unii caută şi nu găsesc, alţii găsesc şi nu-s mulţumiţi (M. EMINESCU, C, f. 164 v).

Numim primejdioşi pe acei al căror spirit este altfel constituit decît al nostru, şi imorali pe acei care n-au morala noastră. Îi numim sceptici pe acei care n-au iluziile noastre, fără să ne întrebăm dacă n-au altele (Nous appelons dan-

geureux ceux qui ont l'esprit fait autrement que le nôtre et immoraux ceux qui n'ont pas notre morale. Nous apellons sceptiques ceux qui n'ont point nos propres illusions, sans même nous inquiéter s'ils en ont d'autres. A. FRANCE, J. *Dar nu există nici un criteriu obiectiv al aprecierii morale și intelectuale? Aceasta este întreaga experiență a omenirii. Negația absolută a valorilor este ceea ce stă în afară de sfera umană, ceea ce este inuman*).

Oamenii „mari" nu s-au născut o dată cu cei „mici" — ei au ieșit la iveală mai tîrziu, ca rezultat al muncii acestora din urmă. Oamenii mari sînt aceia la care darul de a observa, de a compara și de a prevedea — sînt mai bine dezvoltate, mai adînci, mai ascuțite. Sînt acei oameni care știu să cristalizeze rezultatele observațiilor făcute asupra fenomenelor naturii și asupra vieții sociale a celor „mici", în idei călăuzitoare, sub formă de teorii și legi științifice sau ca opere de artă (M. GORKI, Do).

Numai cei care sfărîmă lanțurile minciunilor sînt oameni cu adevărat (M. GORKI, M, XVII).

Viața face pe toți oamenii egali; moartea ridică pe cei eminenți (Life levels all men; death reveals the eminent. B. SHAW, M).

OASPETE

...Oamenii sînt mai sinceri și mai buni cînd își petrec oaspeții decît cînd îi întîmpină (Вероятно, от того, что провожая гостей, люди бывают гораздо искреннее и добрее, чем встречая. A. P. CEHOV, S).

OBICEI

Firile oamenilor sînt asemenea; obiceiurile îi despart (CONFUCIUS, A, XVII, 2).

OBIECT DE ARTĂ

Obiectul de artă — și ceva asemănător se întîmplă cu orice alt produs — creează un public care înțelege arta și e capabil

să guste frumosul. Producția produce, așadar nu numai un obiect pentru subiect, ci și un subiect pentru obiect (K. MARX, Ci).

OBIECTIVITATE

Nu e cu putință să zugrăvești trecutul fără a-i da coloritul propriilor tale sentimente. Ba ceva mai mult: dat fiind că așa-numitul istoric obiectiv se adresează totdeauna prezentului, el scrie fără să vrea în spiritul epocii sale, și acest spirit al epocii se vădește în operele lui, întocmai cum în scrisori nu se conturează numai caracterul celui care scrie, ci și al aceluia care primește scrisoarea (H. HEINE, Sh).

OBIȘNUINȚĂ

Osteneala continuă devine mai ușoară prin obișnuință (DEMOCRIT, fr. 241. *Obișnuința nu numai că ușurează munca, dar creează și capacitățile pentru ea, căci spune* fr. 242: **Mai mulți oameni devin pricepuți prin exercițiu decît prin talent**).

Obișnuința este a doua natură (Consuetudo quasi altera natura, CICERO, F, 5, 25. *A devenit o maximă foarte răspîndită; trebuie deci să fim atenți la formarea deprinderilor noastre*).

Obișnuința face acțiunile ușoare, obișnuința înrădăcinată le face necesare (Die Gewohnheit macht die Handlungen leicht, die Angewohnheit notwendig. I. KANT. *Folosește-ți deprinderile pentru a deveni mai sprinten, nu pentru a deveni robul lor*).

OBLIGAȚIE

Nimeni n-are obligații mai mari decît puterile lui (Ultra posse nemo obligatur *și în forma* Impossibilium nulla obligatio est. *Principiu al dreptului roman, formulat de* CELSUS, *Digesta*, 50, 17, 185).

OBOSEALĂ

Mai bine moartea decît oboseala (Prima morte che stanchezza. LEONARDO DA VINCI, A. *Este vorba de oboseală ca refuz al acțiunii, deci de situația în care viața nu-și mai poate spori conținutul*).

OBRĂZNICIE

Uitarea propriilor defecte naște obrăznicia (DEMOCRIT, fr. 196. *Dar și exagerarea meritelor personale. În raporturile cu semenii noștri sîntem determinați de imaginea pe care ne-o facem despre noi înșine; are mare importanță deci ca această imagine să fie cumpănită și lucidă, să n-o tulbure nici indulgența nici încîntarea de sine*).

OBSCURANTISM

Obscurantismul propriu-zis nu este acela care împiedică răspîndirea adevărului, a clarității, a folositorului, ci acela care pune în circulație falsul (Der eigentliche Obskurantismus ist nicht, dass man die Ausbreitung des Wahren, Klaren, Nützlichen hindert, sondern dass man das Falsche in Kurs bringt. J. W. GOETHE, M).

OBSCURITATE

Obscuritatea este regatul erorii ((L'obscurité est le royaume de l'erreur. L. VAUVENARGUES, R, 5. *Obscuritatea favorizează eroarea, claritatea o denunță îndată, căci, spune Vauvenargues*: **Nu există eroare care să nu dispară îndată ce am exprimat-o în chip clar,** ibidem, 6).

OBSERVAȚIE

Observația, nu vîrsta, aduce înțelepciunea (Sensus, non aetas, invenit sapientiam. PUBLILIUS SYRUS, S, 638).

În observațiile pe care le facem noi înșine, devenim părtinitori, de dragul celui care face observațiile (To observa-

tions which ourselves we make, — We grow more partial, for th'observer's sake. A. POPE, Me, I).

OBŞTE

În fericirea obştii ne vom găsi fieşcare în parte şi pre a sa (C. GOLESCU, I).

OCHI

Vulturul vede mult mai departe decît omul, dar ochiul omului remarcă într-un lucru mult mai multe decît ochiul vulturului (F. ENGELS, R. *Pentru că omul este înzestrat cu raţiune*).

Ochii nu greşesc dacă mintea conduce ochii (Nil peccant oculi, si animus oculis imperat. PUBLILIUS SYRUS, S, 415).

OCUPAŢIE

Secretul nefericirii stă în timpul pe care-l ai de pierdut întrebîndu-te dacă eşti fericit sau nu. Remediul este ocupaţia (The secret of being miserable is to have leisure to bother about whether you are happy or not. The cure for it is occupation. B. SHAW, P).

ODIHNĂ

Dacă odihna nu este şi ea oarecum muncă, atunci devine numaidecît plictiseală (Si le repos n'est pas encore, un peu, du travail, c'est tout de suite de l'ennui. J. RENARD, J, 1903).

OGLINDĂ

Nu poate fi numit oglindă ceea ce în mod evident nu oglindeşte just fenomenul (V. I. LENIN, CA).

Faptul că omul, care fuge de atîtea ori de adevăr, a putut descoperi oglinda, este cea mai mare minune a istoriei (Dass der Mensch, der die Wahrheit so flieht, den Spiegel erfunden hat, ist die grösste historische Merkwürdigkeit. F. HEBBEL, T, 4644. *Poate că oglinda este tocmai dovada nevoii omului de adevăr*).

OM

Omul s-a născut liber, el este liber! (K. MARX — F. ENGELS, LT).

Omul este un copil; darul său cel mai înalt este darul creşterii (R. TAGORE, P, 25. *Dezvoltarea morală nu încetează niciodată. Este un privilegiu al omului*).

Omul este măsura tuturor lucrurilor (PROTAGORAS, fr. 1. *Începutul relativismului şi subiectivismului. Însemnătatea istorică a acestei maxime este de a fi impus cugetării problema antropologică, adică aceea relativă la om şi la situaţia lui în univers. Nu se poate tăgădui că omul vede lucrurile dintr-o anumită perspectivă şi că ajunge să cunoască din ele atît cît îi îngăduie punctul său de vedere şi mijloacele cu care se apropie de ele; dar mintea omenească are posibilitatea să compare punctele de vedere şi să recunoască mărginirea lor, să combine şi să întregească perspectivele cunoaşterii, să perfecţioneze mijloacele acesteia. Întreaga muncă a cunoaşterii tinde să depăşească relativismul şi subiectivismul ei*).

Omul, o lume mică (DEMOCRIT, fr. 34. *Una dintre maximele care fundează doctrina răspîndită în antichitate şi Renaştere despre analogia dintre întregul univers şi om, fiinţa care cuprinde şi sintetizează în sine energiile întregului univers. Această doctrină a fost una dintre cele dintîi care a atras atenţia asupra caracterului natural al fiinţei omeneşti şi asupra legăturilor ei cu întreaga natură*).

Cînd doi oameni fac acelaşi lucru, ei nu-l fac la fel (Duo cum faciunt idem, non est idem, TERENTIUS, A, 823. *Deoarece fiecare faptă este individuală şi se cuvine a fi înţeleasă în legătură cu împrejurările speciale ale celui care o făptuieşte. De asemenea aceeaşi vorbă răsună felurit în gura*

fiecăruia dintre acei care o pronunţă. O variantă a maximei de mai sus este Non idem est si duo dicunt idem, *care revine ca refren într-una din poeziile postume ale lui* M. EMINESCU, Opere, vol. IV, *ediţia Perpessicius*, p. 373, *din care citez prima strofă:* **Noi amîndoi avem acelaşi dascăl, / Şcolari sîntem aceleiaşi păreri... / Unitul gînd oricine recunoască-l. / Ce ştii tu azi, eu am ştiut de ieri. / De-aceleaşi lucruri plîngem noi şi rîdem... / Non idem est si duo dicunt idem**).

Omul este ceva sfînt pentru om (Homo res sacra homini, SENECA, E, 95, 35. *Admirabilă vorbă, care critică indirect orînduirea sclavagistă, în care a fost pronunţată*).

Nici un animal nu se schimbă atît de des ca omul; cînd se avîntă spre înălţimi, cînd se prăbuşeşte în adîncime (MENANDRU, *la* PLUTARH, M, 5).

Nu toţi oamenii pot fi Ciceroni şi Platoni, Virgili sau Homeri; dar toţi pot fi oameni buni. Prefer un om fără cunoştinţe literare decît cunoştinţe literare fără om (Non possunt sane omnes Cicerones esse vel Platones, non Virgiles vel Homeri, boni esse autem possunt omnes... malo virum sine litteris quam litteras sine viro. PETRARCA, E, XIX, 17. *Afirmarea valorii conştiinţei şi a superiorităţii ei faţă de erudiţia literară. Petrarca simte nevoia să afirme valabilitatea acestui principiu faţă de unele încălcări ale lui de către umanişti*).

Poţi oare iubi pe cineva cînd te urăşti pe tine însuţi? Poţi oare trăi în bună înţelegere cu alţii, cînd nu eşti de acord cu inima ta? Poţi fi plăcut în societate, cînd eşti plictisit şi obosit de propria ta existenţă? Ar trebui să fii mai nebun decît Nebunia însăşi pentru a răspunde afirmativ la toate aceste întrebări. Căci dacă îl scoţi din societate, omul, departe de a putea suporta pe alţii nu se va putea suferi pe sine: dezgustat de tot ce ar avea o legătură cu el, ar deveni îndată în proprii lui ochi un obiect de ură, de aversiune şi oroare (ERASMUS, E. *Societatea întreţine stima de sine; încrederea şi stima pe care i-o acordăm i se restituie omului în forma preţuirii de sine. Mizantropia se întoarce împotriva celui care o simte ca ură şi dezgust de sine*).

Nu există animal în lume expus la atîtea ofense ca omul; nu ne trebuie o balenă, un elefant și un crocodil, nici alte animale, dintre care unul singur este în stare să nimicească un mare număr de oameni: păduchii sînt îndestulători pentru a desființa dictatura lui Sylla; inima și viața unui mare și victorios împărat sînt prînzul unui mic vierme (MONTAIGNE, E, II, XII. Vezi W. SHAKESPEARE, Ht, IV, 1: **Maiestatea sa viermele este prințul mîncărilor gustoase. Îngrășăm toate celelalte creaturi pentru a ne îngrășa; iar noi ne îngrășăm pentru viermi. Regele obez și cerșetorul înfometat nu slujesc decît pentru a schimba felurile: două mîncări, dar o singură masă. Asta-i totul**).

Ce este omul în mijlocul naturii? Un neant față de infinit, un tot față de neant, o medie între nimic și tot (Car enfin qu'est-ce que l'homme dans la nature? Un néant à l'égard de l'infini, un tout à l'égard du néant, un milieu entre rien et tout. B. PASCAL, P, II, 72. *Această situație mijlocie a omului în natură îi dă impulsul de a întinde cercetarea sa spre infinit*).

Studiul propriu omenirii e omul (The proper study of mankind is man. A. POPE, M, II, 1).

Transformăm plantele prin cultivarea lor, pe oameni prin educație. Dacă omul s-ar naște mare și puternic, talia și puterea i-ar fi inutile pînă s-ar învăța să se slujească de ele, ba chiar i-ar fi vătămătoare, împiedicînd pe alții să se gîndească a-i veni în ajutor. Lăsat pe seama lui, omul ar pieri de mizerie înainte de a-și fi cunoscut nevoile... Rasa omenească ar fi dispărut dacă omul n-ar fi fost mai întîi copil. (J. J. ROUSSEAU, E, I).

Omul trebuie, în propriul său interes, să iubească pe ceilalți oameni, fiindcă sînt necesari bunei sale stări... Morala îi dovedește că dintre toate ființele c e a m a i n e c e s a r ă o m u l u i e s t e o m u l (L'homme pour son propre intérêt doit aimer les autres hommes puisqu'ils sont nécessaires à son bien-être... La morale lui prouve que de tous les êtres, le plus nécessaire à l'homme c'est l'homme. D'HOLBACH, Sy, I).

Adevărata valoare a omului nu poate fi ştirbită de nici un adevăr (G. LESSING, W. *Sîntem deci datori oamenilor pe care îi admirăm sau îi stimăm cu toate adevărurile, chiar cu cele nemăgulitoare pentru ei*).

Omul nu are un cuvînt mai nobil pentru a arăta cine este decît numele său (Der Mensch hat kein edleres Wort für seine Bestimmung, als er selbst ist. J. HERDER, I, IV, VI. *Adică OM*).

Omul este un mijloc pentru politică; un scop pentru morală. Aceste două ştiinţe trebuie să se unească, pentru ca să nu se vatăme reciproc (Der Politik ist der Mensch ein Mittel; der Moral ist er Zweck. Beide Wissenschaften müssen eins werden, oder sie sind schädlich wider einander. J. HERDER, B, 32. *Morala arată politicii scopurile. Politica este morala în acţiune*).

Oamenii fără formă şi strîmbi dovedesc prin trista lor existenţă că au trăit încă din copilărie într-o societate nenorocită; căci pentru a deveni om cu adevărat fiecare aduce cu sine destule predispoziţii (Unförmlich also oder schief ausgebildete Menschen zeigen mit ihrer traurigen Existenz nichts weiter, als dass sie in einer unglücklichen Gesellschaft von Kindheit auf lebten; denn Mensch zu werden dazu bringt jeder Anlage genug mit sich. J. HERDER, B, 5).

Cu cît simţi mai mult că eşti un om, cu atît eşti mai asemănător cu zeii (Je mehr du fühlst ein Mensch zu sein, desto ähnlicher bist du den Göttern. J. W. GOETHE, Z, 4).

Omul potrivit la locul potrivit (The right man in the right place. AUSTEN HENRY LAYARDS *într-un discurs parlamentar din 1855*).

Nu trăim pentru a fi fericiţi... Suferă. Mori. Dar fii ce trebuie să fii: un Om (On ne vit pas pour être heureux... Souffre. Meurs. Mais sois ce que tu dois être: un Homme. ROMAIN ROLLAND, J Cm, III. Iar în Clerambault Romain Rolland spune: **Nu binecuvîntez suferinţa. Să lăsăm această aberaţie pe seama evlavioşilor vechilor religii. Nu iubim durerea şi vrem bucuria**).

Oamenii nu trebuie judecaţi după aparenţe (Il ne faut point juger les gens sur l'apparence. LA FONTAINE, P).

Aprobarea generală este mai obişnuită pentru omul mediocru [decît pentru omul eminent]. Eşti încîntat să acorzi merite acestuia şi să i le iei celuilalt. În timp ce invidia se repede asupra unuia şi nu-i iartă nimic, înlocuieşti totul în favoarea celui dintîi: vanitatea fiecăruia se declară pentru acesta (L'approbation universelle est plus ordinaire pour l'homme médiocre. On est charmé de donner à celui-ci; on est enchanté d'ôter à celui-là. Pendant que l'envie fond sur l'un, et qu'on ne lui pardonne rien, on supplée tout en faveur de l'autre: la vanité se déclare pour lui. MONTESQUIEU, L, CXLV. *Dar popoarele au înţeles şi au urmat pînă la urmă pe oamenii lor de seamă*).

Cît mai mult respect pentru om şi cît mai multă exigenţă faţă de el... Însuşi faptul că-i ceri mult omului arată că-l respecţi, iar respectul te obligă prin el însuşi să fii exigent (A. S. MAKARENKO, P).

Omul trebuie să iubească oamenii. Dacă oamenii îi vor fi dragi, el va trăi mai bine, viaţa lui va fi mai veselă, nimeni nu trăieşte mai prost pe lume decît mizantropul (Человек должен любить людей. Если он людей будет любить, то ему будет жить лучше, веселее будет жизнь, ибо никто не живет так худо в мире, как мизантроп-человеконенавистник. Он сам хуже всех живет. M. I. KALININ, I).

OM BUN

Soarele răsare roşu şi tot roşu el apune: / Omul bun în zile rele e tot bun, / Ca-n zile bune (G. COŞBUC, M, LVI).

OM CREDUL

Un om credul este un înşelător (A credulous man is a deceiver. F. BACON, A, I. *Fiindcă se înşală pe sine*).

OM CUMINTE

Prietenia unui singur om cuminte este mai preţioasă decît a tuturor nebunilor împreună (DEMOCRIT, fr. 98. *Prietenia este o legătură de iubire între oameni în vederea realizării ţintelor mai înalte ale vieţii şi, în drumul către ele, este firesc*

că asociația cu un înțelept să fie infinit mai prețioasă decît aceea a nebunilor).

Un om cuminte și curajos este îngăduitor în cuvintele sale; dar dacă este căpetenie sau judecător și poporul îi pune sabia în mînă, atunci este aspru și judecă și pedepsește după cum îi dictează conștiința, căci poporul întreg dă sentința prin buzele sale și mîna poporului ucide cu sabia lui (A. MICKIEWICZ, K).

OM DREPT

Nu este de ajuns să fii drept; trebuie să și ajuți. Omul drept este un binefăcător (C'est peu d'être équitable; il faut rendre service. Le juste est bienfaisant. VOLTAIRE, D).

OM INDIFERENT

Un om indiferent față de orice, lipsit de pasiuni, care își este suficient lui însuși, n-ar mai fi o ființă sociabilă... Virtutea nu este decît transmiterea binelui (Un homme, indifférent pour tout, privé de passions, qui se suffirait à lui-même, ne serait plus un être sociable... La vertu n'est que la communication du bien. D'HOLBACH, Sy, I).

OM INTELIGENT

Ce este un om inteligent? Acela care pătrunde ușor și complet în spiritul lucrurilor și în intenția persoanelor, acela care ajunge la scop pe calea cea mai scurtă. Vedere clară și suplețe a gîndirii, finețe critică și posibilități de invenție, acestea sînt atributele omului inteligent (H. F. AMIEL, J, 1878. *În formula omului inteligent intră sprinteneală și îndemînare, apoi daruri ale sentimentului, ale simpatiei umane și ale imaginației*).

OM DE LUME

Omul de lume este în întregime masca lui. Nefiind niciodată el însuși, este totdeauna străin de sine și se simte rău ori de cîte ori este obligat să coboare în el. Lucrul se explică prin faptul că omul de lume nu este nimic și că ceea ce pare

este totul pentru el (L'homme du monde est tout entier dans son masque. N'étant presque jamais en lui-même, il y est toujours étranger et mal à son aise quand il est forcé d'y rentrer. Ce qu'il n'est rien, ce qu'il parait est tout pour lui. J. J. ROUSSEAU, E, IV. *Omul de lume este un tip de om care a înflorit în societatea absolutistă, cînd viaţa de salon a avut o însemnătate atît de mare. Civilizaţia muncii, a creaţiei suprimă condiţiile existenţei lui*).

OM MARE

Un om mare nu este mare prin aceea că particularităţile sale personale imprimă marilor evenimente istorice pecetea lor individuală, ci prin aceea că are particularităţi care-l fac cel mai capabil să servească marile necesităţi sociale ale epocii sale, necesităţi care au luat naştere sub influenţa cauzelor generale şi particulare. (G. V. PLEHANOV, R, VIII).

OM DE MERIT

Cînd cunosc un om de merit nu-l analizez; analizez pe mediocrul care are cîteva calităţi bune (Quand je vois un homme de mérite, je ne le décompose jamais; un homme médiocre qui a quelques bonnes qualités, je le décompose. MONTESQUIEU, P. *Neajunsurile oamenilor cu o înzestrare mai modestă sînt mai sesizabile, pe cînd defectele oamenilor de valoare sînt adeseori acoperite de calităţile lor. Dar şi la unii şi la alţii trebuie despărţit ceea ce este pozitiv de ceea ce este negativ*).

OM MUNCITOR

Foamea se uită la poarta omului muncitor şi nu îndrăzneşte să intre (ANTON PANN, L).

OM NENOROCIT

Braţul întins al unui om nenorocit este o barieră peste care nu pot trece (Le bras allongé d'un misérable est une barrière que je ne saurais vaincre. A. FRANCE, B).

OM REZONABIL

Numesc rezonabil pe omul care își pune de acord rațiunea lui particulară cu rațiunea universală, astfel încît să nu fie prea surprins de orice întîmplare și să se adapteze la aceasta pe cît îi stă în putință; numesc rezonabil pe acela care, observînd dezordinea naturii și nebunia omenească, nu se încăpățînează să vadă în ele ordine și înțelepciune. (J'appelle raisonnable celui qui accorde sa raison particulière avec la raison universelle, de manière à n'être jamais trop surpris de ce qui arrive et à s'y accomoder tant bien que mal; j'appelle raisonnable celui qui, observant le désordre de la nature et la folie humaine, ne s'obstine point à y voir de l'ordre et de la sagesse. A. FRANCE, P).

OM DE SPIRIT

Un om de spirit ar fi adeseori foarte încurcat fără tovărășia proștilor (Un homme d'esprit serait souvent bien embarrassé sans la compagnie des sots. LA ROCHEFOUCAULD, M, 140).

OM ÎN VÎRSTĂ

Oamenii în vîrstă fac prea multe obiecții, se sfătuiesc prea îndelung, se aventurează prea puțin și se căiesc prea repede (Men of age object too much, consult too long, adventure too little, repent too soon. F. BACON, Ey).

vezi și BĂTRÎN

OMENESC

Sînt om și nimic din ce e omenesc nu mi-e străin (Homo sum; humani nil a me alienum puto, TERENTIUS, H, I, 1, 25. *Maximă a comprehensiunii omenești generale, care poate fi opusă oricărei îngustimi, oricărei miopii, tuturor intoleranțelor*).

OMENIE

Toată omenia și vrednicia omenească într-aceasta se împlinește: pe neputincios să ajute și neștiutorului nu numai

cu cuvîntul ci mai vîrtos cu fapta, pildă aievea să-i arate (D. CANTEMIR, I, II).

OMENIRE

Omenirea își pune întotdeauna numai sarcini pe care le poate rezolva (K. MARX, Co).

Acționează astfel ca să întrebuințezi omenirea atît în persoana ta, cît și în persoana oricui altuia totdeauna în același timp ca scop, niciodată însă numai ca mijloc (Handle so, dass du die Menschheit sowohl in deiner Person, als in der Person eines jeden anderen jederzeit zugleich als Zweck, niemals bloss als Mittel brauchest. I. KANT, S, II. *Omul, ca ființă rațională, are o d e m n i t a t e și prin această calitate a lui, trebuie totdeauna privit ca scop și niciodată ca mijloc, ca instrument, ca unealtă. Principiu moral ferm*).

Lumina și căldura alcătuiesc idealul cel mai înalt al omenirii (Licht und Wärme ist das höchste Ideal der Menschheit. F. SCHILLER, K. *„Lumina" și „căldura" trebuie înțelese aici atît în sensul propriu cît și în cel figurat*).

Omenirea este nemurirea oamenilor muritori (Die Menschheit ist die Unsterblichkeit der sterblichen Menschen. L. BÖRNE, K).

ONOARE

Cine pierde onoarea, nu mai are ce să piardă (Fidem qui perdit, ultra perdere nil potest. PUBLILIUS SYRUS, S, 265)

Onoarea este un amestec natural de respect pentru oameni și pentru sine însuși (VOLTAIRE, P).

OPERĂ

Marile bucurii vin din contemplarea operelor frumoase (DEMOCRIT, fr. 194. *În operele frumoase, nu numai ale artei, dar ale tuturor îndeletnicirilor omenești, drumul spre armonie al lumii ajunge la una din țintele ei, de aceea le privim cu bucurie*).

Sfîrșitul unei opere trebuie totdeauna să te facă să-ți amintești de începutul ei (Il faut que la fin d'un ouvrage fasse toujours souvenir du commencement. J. JOUBERT, P, XXIII, 102. *Plăcerea artistică este făcută, în parte, din împlinirea unei așteptări*).

Operele noastre sînt departe de a ne aparține în întregime. Ele cresc în noi, dar rădăcinile lor sînt pretutindeni răspîndite în pămîntul care le hrănește. Să mărturisim că datorim mult tuturor și că publicul este colaboratorul nostru (Nos oeuvres sont loin d'être toutes à nous. Elles croissent en nous, mais leurs racines sont partout dans le sol nourricier. Avouons donc que nous devons beaucoup à tout le monde et que le public est notre collaborateur. A. FRANCE V, II. *Este vorba de operele literare. Dacă n-ar fi decît prin limba folosită, operele apar drept creația națiunii întregi*).

vezi și LUCRĂTOR

OPERĂ DE ARTĂ

O operă de artă trebuie să fie nemărginită în conținut și mărginită în forma ei (Grenzenlos [in Bezug auf den Inhalt] und begrenzt [in Bezug auf die Form] muss jedes Kunstwerk sein. F. HEBBEL, T, 887. *Arta trebuie să fie a d î n c ă și f r u m o a s ă; bogăția inepuizabilă a conținutului, susceptibilă mereu de noi interpretări, trebuie să apară în forme perfect organizate, ușor de cuprins. Formula clasică a frumuseții artistice*).

Nimeni nu poate să adauge ceva unui copac, unei flori. Tot așa cu opera de artă (Keiner kann einem Baum, einer Blume etwas hinzusetzen. So ein echtes Kunstwerk. F. HEBBEL, T, 1774. *Marea artă are perfecțiunea naturii*).

Marile opere de artă nu sînt mari decît pentru că sînt accesibile și comprehensibile de toată lumea (L. N. TOLSTOI, CA).

Nu putem înțelege [operele artei] nici nu le putem iubi în chip inteligent, dacă nu cunoaștem locul, timpul și împrejurările originii lor. (On ne peut les comprendre ni les aimer d'un amour intelligent, si l'on ne connaît le lieu, le temps et les circonstances de leur origine. A. FRANCE, J).

Precum un bob de grîu găsit peste cinci mii de ani în sicriul unei mumii egiptene, semănat în pămînt bun, reînvie ca și bobul cules anul trecut, asemenea o operă de artă viabilă, după o părăsire și uitare de veacuri, reînviază iarăși la căldura ochilor pricepuți (I.L. CARAGIALE, C. *Nu numai ochii pricepuți dau o nouă actualitate unei opere de artă uitate, dar și regăsirea unor împrejurări sociale în care nevoia ei se face din nou simțită*).

Un paleontolog poate, după un os fosil, să reconstruiască foarte adesea tot animalul; așa, după o operă de artă, dacă e luată din viața adevărată, putem să ne închipuim toată societatea (C. DOBROGEANU-GHEREA, H).

O operă de artă este bună cînd apare cu necesitate. În acest fel al originii sale stă judecata ei (R. M. Rilke, B, 17 februarie 1903. *Necesitatea este un criteriu al valorii*).

OPINIE

Cînd nu știm care este opinia cea mai adevărată, trebuie să alegem pe cea mai cinstită (Dans l'embarras de savoir quelle est l'opinion la plus vraie, il faut choisir la plus honnête. J. JOUBERT, P, XVI, 18. *Cel puțin atunci nu ne vom înșela asupra valorii morale a opiniei împărtășite*).

OPTIMISM

Ce este optimismul? întreabă Cacambo. — Vai, răspunde Candide, este pornirea furioasă de a susține că te simți bine cînd îți merge rău (Qu'est-ce qu'optimisme? disait Cacambo. — Hélas! dit Candide, c'est la rage de soutenir qu'on est bien quand tout est mal. VOLTAIRE, C. *Este definiția falsului optimism, care, ascunzînd răul din lume, dezarmează pornirea de a-l combate*).

OPTIMIST

Oamenii fericiți n-au dreptul să fie optimiști: este o insultă adusă nenorocirii (Les gens heureux n'ont pas le droit

d'être optimistes, c'est une insulte au malheur. J. RENARD, J, 1903. *Vorba unei mari simpatii umane. Optimismul adevărat se întemeiază pe încrederea în om, nu pe disprețul față de încercările lui*).

A SE OPUNE

Te opui mai ușor la început decît la sfîrșit (Più facilmente si contasta al principio che al fine. LEONARDO DA VINCI, A. *De aceea nu lăsa răul să se învechească*).

ORATOR

Oratorul este ocupat de subiectul său, declamatorul de rolul lui; unul acționează, celălalt simulează; primul expune mari idei, al doilea cuvinte mari (L'orateur est occupé de son sujet, et le déclamateur de son rôle; l'un agit, l'autre feint; le premier est une personne exposant de grandes idées, et le second un personnage débitant de grands mots. J. JOUBERT, P, XXIII, 110. *Declamația este nerecomandabilă în oratorie*).

ORGOLIU

Dacă n-am fi orgolioși nu ne-am plînge de orgoliul altora (Si nous n'avions point d'orgueil, nous ne nous plaindrions pas de celui des autres. LA ROCHEFOUCAULD, M, 38).

Orgoliul ne echilibrează toate mizeriile; căci sau ni le ascunde sau, dacă le descoperă, simte gloria de a le cunoaște (L'orgueil contrepèse toutes nos misères; car, ou il les cache, ou, s'il les découvre, il se glorifie de les connaître. B. PASCAL, P, VI, 67. *Cunoașterea slăbiciunilor personale pe unii îi umilește, pe alții îi umple de orgoliu. Am cunoscut oameni vicioși și încîntați că sînt atît de inteligenți pentru a-și da seama că sînt vicioși*).

Orgoliul este o fiară care trăiește în peșteri și în pustii, vanitatea dimpotrivă, ca un papagal, sare din cracă în cracă și pălăvrăgește în lumina mare a zilei (L'orgueil est une bête

féroce qui vit dans les cavernes et dans les déserts, la vanité au contraire, comme un perroquet, saute de branche en branche et bavarde en pleine lumière. G. FLAUBERT, C, 1852).

ORIGINALITATE

Pe măsură ce ai mai mult spirit, găsești că există mai mulți oameni originali. Indivizii comuni nu găsesc deosebire între oameni (A mesure qu'on a plus d'esprit, on trouve qu'il y a plus d'hommes originaux. Les gens du commun ne trouvent pas de différence entre les hommes. B. PASCAL, P, I, 7. *Pentru a înțelege originalitatea, este nevoie și de atenție, de interes uman*).

Ecoul își batjocorește originea ca să-și dovedească originalitatea (R. TAGORE, P, 107. *Se vede adeseori cum oamenii lipsiți de originalitate își ascund lipsa, înjosindu-și modelele*).

OSTENEALĂ

Toate ostenelile sînt mai plăcute decît odihna, atunci cînd ai atins ținta ostenelilor sau cînd știi că o vei atinge. Dar cînd n-ai atins ținta, osteneala devine penibilă și apăsătoare (DEMOCRIT, fr. 243. *Nu te ostenește efortul, ci eșecul lui! Este un oarecare adevăr în ideea că osteneala este o decepție*).

Ostenelile de bunăvoie fac mai ușoare pe cele nevoite (DEMOCRIT, fr. 240. *De aci valoarea formativă a tuturor formelor sportivității, cu condiția de a nu te consacra în întregime ostenelii de bunăvoie*).

Valoarea unui om nu stă în adevărul pe care îl posedă sau crede a-l poseda, ci în sincera osteneală pe care și-a dat-o pentru a ajunge la acest adevăr. Căci nu prin posesiunea, ci prin urmărirea adevărului își dezvoltă omul puterile sale și numai în aceasta constă perfecțiunea sa mereu crescîndă (G. LESSING, D. *Cercetarea mai prețioasă decît adevărul pe care îl posezi, ca una care dezvoltă pe om și umanitatea, este una din maximele cele mai expresive ale noii ideologii a progresului în secolul al XVIII-lea*).

PĂCAT

Ai comis păcatul, cînd te-ai oprit să-l faci numai pentru că nu este permis (Quae quia non liceat non facit, illa facit. OVIDIUS, Am, III, 4. *Fapta decide asupra valorii morale, nu intenția presupusă. Deci principiul ovidian este primejdios, pentru că ar justifica procedeul suspectării conștiinței*).

Nu numai a face ceva e păcat, dar și a nu face (MARC-AURELIU, M, IX, 5. *Păcatul abținerii!*).

PACE

Plăcuta pace e potrivită oamenilor; mînia sălbatică aparține fiarelor (Candida pax homines, trux decet ira feras. OVIDIUS, A, III, 502).

Chiar dacă pacea eternă ar fi să rămîie de-a pururi o simplă dorință pioasă, nu ne înșelăm adoptînd ca maximă că este datoria noastră să luptăm neîncetat pentru această pace (I. KANT, F. *Lupta popoarelor asigură astăzi pacea și ea a încetat de a mai fi o simplă „dorință pioasă"*).

PACE UNIVERSALĂ

Pacea universală se va realiza într-o zi, nu pentru că oamenii vor deveni mai buni, dar pentru că o nouă ordine a lucrurilor, o știință nouă, noi necesități economice le vor impune starea

de pace (La paix universelle se réalisera un jour non parce que les hommes deviendront meilleurs, mais parce qu'un nouvel ordre des choses, une science nouvelle, de nouvelles nécessités économiques leur imposeront l'état pacifique. A. FRANCE, S, IV. *Dar în pacea universală și oamenii vor deveni mai buni, pentru că agresiunea nu va mai fi solicitată*).

PALAT

După cum n-ai dori ca mergînd cu o corabie mare, frumoasă și aurită să te duci la fund, tot așa ferește-te de palatul mare și strălucit care te îneacă în griji fără număr (EPICTET, F, 14).

PALOARE

Paloarea este lumina cea albă a morții (M. EMINESCU, C, f. 179 v).

A PĂREA

Un șeic văzu o desfrînată și-i spuse: „Pari sclava vinului și a dezmățului" — Iar ea-i dădu răspuns: „Ce par a fi, eu sînt, — Dar tu, învățătorule, ești ceea ce pari a fi?" (OMAR KHAYYAM, C, 473).

PĂRERE

Despre orice lucru există două păreri opuse și este vorba de a face pe cea mai slabă cea mai puternică (PROTAGORAS, fr. 6a, 6b. *Lupta de opinii este evidentă în istoria gîndirii, dar nu triumfă în ea retorul cel mai îndemînatic, cum credea Protagora, ci acel care se sprijină pe realitatea faptelor și pe sensul de dezvoltare al societății omenești*).

Nu judec părerile după anii lor (Je ne juge pas les opinions par les ans. MONTAIGNE, E, III, XI. *Vechimea unei păreri nu este o garanție a adevărului ei*).

Mă mulțumesc să te previn că, fiind poet, ai putea ajunge la mare faimă, dacă te călăuzești mai mult după părerea altora decît după părerea domniei tale; că nu se află pe lume tată sau mamă cărora odraslele lor să le pară slute, și cînd e vorba de odraslele cugetului, amăgirea asta merge și mai departe (M. CERVANTES, Q, II, XVIII. *Poetul să fie atent la criticile ce i se aduc, îl sfătuiește Don Quijote pe Don Lorenzo, tînărul poet. Interesul pentru obiecția străină este, de fapt, o atitudine a spiritului critic personal*).

Dacă trebuie să ascult părerea cuiva, vreau ca aceasta să fie pozitivă; lucruri problematice găsesc destule în mine însumi (Wenn ich die Meinung eines anderen anhören soll, so muss sie positiv ausgesprochen werden; Problematisches hab' ich in mir selbst genug. J. W. GOETHE, M. *Convorbirea cu cineva devine fastidioasă dacă nu primesc decît mărturia unor îndoieli*).

PARȚIALITATE

Ura arată parțialitate, dar iubirea încă mai mult (Der Hass ist parteisch, aber die Liebe ist es noch mehr. J. W. GOETHE, Wa, I, 13).

PAS

Călătoria de o mie de mile începe cu un pas (LAO TSE, C, 64. *Deci nu ignora și nu nesocoti faptele mici, simple*).

PASIUNE

Nici un pas nu s-a făcut în istorie fără ajutorul pasiunii (G. V. PLEHANOV, C M. *Ea ascute facultățile intelectuale ale oamenilor, le înzecește calitățile morale, constituind astfel o mare forță a progresului*).

Este limpede că toate pasiunile neînfrînate sînt produse de nebunie. Căci toată deosebirea care există între un nebun și un înțelept stă în faptul că cel dintîi ascultă de pasiunile sale, pe cînd cel de-al doilea, de rațiunea lui. Iată de ce

stoicii au interzis înțeleptului pasiunile ca pe niște boli. Cu toate acestea pasiunile conduc pe acei care se avîntă cu ardoare pe calea înțelepciunii; ele sînt acele care îi îndeamnă să îndeplinească toate îndatoririle virtuții și le inspiră gîndul și dorința de a face binele (ERASMUS, E. ***Frumos exemplu de chipul cum, pornind de la stoici, Erasmus îi depășește: pasiunile sînt nebunești, dar viața întru înțelepciune nu este posibilă decît prin ele. Puterea omului de a se exalta stă la originea oricărei fapte de seamă, a oricărui progres omenesc***).

Pasiunile sînt singurii oratori care conving totdeauna. Ele alcătuiesc o artă a naturii ale cărei reguli nu dau greș; omul cel mai simplu stăpînit de o pasiune convinge mai bine decît cel mai elocvent lipsit de ea (Les passions sont les seuls orateurs qui persuadent toujours. Elles sont comme un art de la nature dont les règles sont infaillibles; et l'homme le plus simple qui a de la passion persuade mieux que le plus éloquent qui n'en a point. LA ROCHEFOUCAULD, M, 8).

Pasiunile noastre sînt principalele unelte ale conservării noastre: a voi să le distrugi este o încercare tot atît de zadarnică pe cît de ridicolă (Nos passions sont les principaux instruments de notre conservation: c'est donc une entreprise aussi vaine que ridicule de vouloir les détruire. J.J. ROUSSEAU, E, IV).

Se declamă neîncetat împotriva pasiunilor; li se pun în sarcină toate suferințele omului, dar se uită că ele sînt de asemenea izvorul tuturor plăcerilor sale... S-ar putea crede că ofensezi rațiunea, dacă ai spune un cuvînt în favoarea rivalelor sale. Totuși, numai pasiunile, marile pasiuni, pot înălța sufletele către lucrurile mari. Fără ele, nu mai există sublimul nici în moravuri, nici în opere; artele se înapoiază la copilăria lor, virtutea devine măruntă (D. DIDEROT, P, I).

Pasiunile au învățat pe oameni rațiunea (Les passions ont appris aux hommes la raison. L. VAUVENARGUES, R, 154. *Fără puterea de a te pasiona, descrește și dispare și facultatea omului de a cunoaște realitatea*).

Există idei pe care pasiunile le descoperă și care, în lipsa acestora, ar fi rămas necunoscute (Il est de certaines idées

que les passions font découvrir, et qu'on aurait ignorées sans elles. MADAME DE STAËL, L, I, VIII. *Pasiunea, sentimentul, emoțiile sînt și ele instrumente de cunoaștere*).

Fără pasiune omul nu este decît o forță latentă, o simplă posibilitate, asemenea cu piatra care așteaptă lovitura fierului pentru a scoate scîntei (Sans passions l'homme n'est qu'une force latente, qu'une possibilité, comme un caillou qui attend le choc du fer pour rendre des étincelles. H.F. AMIEL, J, 1864).

Pasiunile înjosesc, pasiunea înalță (M. EMINESCU, C. *Dar cum trebuie să fie această unică pasiune dominantă? Aceea care stăpînește și îndrumă viața către țintele ei înalte*).

PATIMĂ

Pune frîu patimilor, pînă nu-ți pun ele ție (EPICTET, F, 5).

Cu cît te prinde mai mult patima, cu atît te copleșește mai amarnic rușinea (И чем это увлекательнее, тем после еще стыднее. L.N. TOLSTOI, V, III, II, sc. 4).

PATRIE

Nimic nu e mai dulce decît patria și părinții, atunci cînd ești departe, printre oameni străini, despărțit de ai tăi, chiar cînd locuiești acolo într-o casă plină de bunuri desfătătoare (HOMER, O, IX).

Nu există nenorocire mai mare decît pierderea patriei (EURIPIDE, M, v. 649).

Dulce și frumos este să mori pentru patrie (Dulce et decorum est pro patria mori, HORATIUS, O, 3, 2, 13. *Pentru patria lovită de dușmanul care vrea s-o aducă în sclavie*).

Nu poți lua patria cu tine, pe tălpile pantofilor (Est-ce qu'on emporte la patrie à la semelle de ses souliers? *Răspuns dat de* DANTON *celor care-l sfătuiau să fugă în străinătate pentru a-și salva viața*).

Respectă patria oricărui om, dar pe a ta iubește-o (Achte jedes Menschen Vaterland, aber das deinige liebe. G. KELLER, F).

Patria se cheamă norodul, iar nu tagma jefuitorilor (T. VLADIMIRESCU, S).

Patriile, în mișcarea lor măreață de la natură la spirit, de la forță la justiție, de la concurență la prietenie, de la războ la federație, posedă în același timp întreaga forță organică a instinctului și toată puterea ideii (Les patries, en leur mouvement magnifique de la nature à l'esprit, de la force à l justice, de la compétition à l'amitié, de la guerre à la fédération, ont à la fois toute la force organique de l'instinct et toute la puissance de l'idée. J. JAURÈS, L).

vezi și ȚARĂ, ROP

PATRIOTISM

Este întristător faptul că adeseori, pentru a fi bun patriot, unii își închipuie că trebuie să fie inamicii restului omenirii (Il est triste que souvent, pour être bon patriote, on soit l'ennemi du reste des hommes. VOLTAIRE, Ph p).

E ceva aparte în patriotism, în adevărata dragoste de patrie. Poți să-ți iubești patria, și să ajungi la optzeci de ani, și nu fi știut niciodată că ai iubit-o; dar pentru asta trebuie să fi stat toată vremea acasă (Es ist eine eigne Sache n dem Patriotismus, mit der wirklichen Vaterlandsliebe. M. kann sein Vaterland lieben und achtzig Jahr' dabei a werden, und es nie gewusst haben; aber man muss dan auch zu Hause geblieben sein. H. HEINE, V).

Adevăratul patriotism, ca manifestare specifică a dragostei pentru omenire, este incompatibil cu ostilitatea față de alte națiuni (Настоящий патриотизм, как частное проявление любви к человечеству, не уживается с неприязнью к отдельным народностям. N.A. DOBROLIUBOV, C).

PĂTRUNDERE

Numai din lipsă de pătrundere nu izbutim să punem de acord atîtea lucruri (C'est faute de pénétration que nous concilions

ANTOLOGIE

SANSCRITĂ

Fragmente din Rig-Veda, Mahabharata, Ramajana,
Poezii Lirice şi Proverbii

Traduse, precedate de o prefaţă şi adnotate

de

GEORGE COŞBUC

BUCUREŞTI
EDITURA LIBRĂRIEI LEON ALCALAY
No. 37, Calea Victoriei, No. 37
1907.

GEORGE COŞBUC, ANTOLOGIE SANSCRITĂ,
FOAIE DE TITLU

IL PENSIEROSO, SCULPTURĂ DE MICHELANGELO ÎN CAPELA MEDICI (1531—1532)

si peu de choses. L. VAUVENARGUES, R, 532. *Cu cît gîndirea pătrunde mai adînc, cu atît găsește legăturile care unesc lucrurile cele mai deosebite și cele mai îndepărtate unele de altele*).

PEDANTISM

Pedantismul se înrădăcinează în inimă, nu în spirit (Der Pedantismus wurzelt im Herzen, nicht im Geist. F. HEBBEL, T, 813. *Pedantismul este o formă a micimii caracterului*).

PEDEAPSĂ

Pe acela ce ai de gînd a-l pedepsi cu fapta, nu-l mai năpăstui și cu vorba, fiindcă-i e de ajuns pedeapsa caznei pe care i-o dai, fără să mai fie nevoie să-i trîntești și ocări pe deasupra (M. CERVANTES, Q II, XXXVI).

A PEDEPSI

Cine nu pedepsește nedreptatea, poruncește ca ea să fie făcută (Chi non punisce il male, comanda che si facci. LEONARDO DA VINCI, A).

PEISAJ

Un peisaj oarecare este o stare de suflet, și cine citește într-unul și altul este uimit să găsească asemănarea în fiecare detaliu (Un paysage quelconque est un état de l'âme, et qui lit dans tous deux est émerveillé de retrouver la similitude dans chaque détail. H.F. AMIEL, J, 1852. *Sentimentul fuziunii dintre eu și natură este caracteristic romantismului și epocii în care Amiel s-a format. Dintr-un alt punct de vedere însă descoperim în natură tocmai splendoarea și diversitatea vieții deosebite de noi, puterea ei infinită de creație*).

PERCEPȚIE

Atîta timp cît dezvoltăm și utilizăm just simțurile noastre și desfășurăm acțiunea noastră înăuntrul limitelor trasate

de percepțiile just făcute și utilizate, vom constata că succesele acțiunilor noastre fac dovada concordanței percepțiilor noastre cu natura obiectivă a lucrurilor percepute. (F. ENGELS, Sp.).

PERFECȚIUNE

E ușor să gîndești perfecțiunea, greu s-o traduci în fapte (B. GRACIAN, O).

PERICOL

Pericolul vine mai repede atunci cînd este disprețuit (Citius venit periculum, cum contemnitur. PUBLILIUS SYRUS, S, 104).

PERSONALITATE

Personalitățile pot, datorită anumitor trăsături de caracter ale lor, să influențeze asupra destinului societății. Cîteodată influența lor este de-a dreptul considerabilă, dar atît posibilitatea unei asemenea influențe, cît și proporțiile ei sînt determinate de organizarea societății, de raportul de forțe existent. Caracterul personalității este un „factor" al dezvoltării sociale numai acolo unde, numai atunci cînd și numai în măsura în care permit relațiile sociale (G. V. PLEHANOV, R, VI).

PIATRA ÎNȚELEPȚILOR

Dacă ați avea piatra înțelepților, înțeleptul ar lipsi pietrei (Wenn Sie der Stein der Weisen hätten / Der Weise mangelte dem Stein. J.W. GOETHE F, II, 1. *Nu mijlocul singur, ci îndemînarea și spiritul în care îl întrebuințezi determină valoarea mijlocului*).

PICĂTURĂ

Picătura găurește piatra (Gutta cavat lapidem. OVIDIUS, P, 4, 10, 5. *Deci prin mici eforturi, cu răbdare pot fi duse la capăt sarcinile cele mai mari*).

PICTOR

Pictorul trebuie să năzuiască în sudoarea frunţii sale ca opera sa, făcută cu zel şi osteneală, să pară astfel ca şi cum ar fi fost schiţată repede şi uşor şi fără nici o oboseală, deşi lucrurile s-au petrecut tocmai dimpotrivă. Cele mai multe opere de artă au fost produse printr-o sforţare infinită şi totuşi poartă strălucirea uşurinţei (MICHELANGELO, în Convorbirile lui Francisco de Hollanda, III. *Arta năzuieşte către spontaneitatea naturii; dar drumul acesta este adeseori anevoios*).

PICTURĂ

Pictura este mijlocitoarea dintre poezie şi sculptură (Die Malerei ist die Mittlerin zwischen Poesie und Plastik. J.P. RICHTER, V, 3. *Are comun cu sculptura plasticitatea, cu poezia căldura simţirii*).

PIESĂ

Nu trebuie să vorbeşti despre o piesă mai mult timp decît i-a consacrat autorul pentru a o scrie (Il ne faut pas passer plus de temps à parler d'une pièce que l'auteur n'en a mis à l'écrire. J. RENARD, J, 1908. *Graba întocmirii oricărei lucrări literare explică destul de bine uitarea ei rapidă. De ce i-am da mai multă însemnătate decît aceea care i-a recunoscut-o scriitorul?*).

PILDĂ

Unul din marile defecte ale oamenilor este de a dori să servească drept pildă altora (MENG TSEU, II, 1, 23).

PITORESC

Caut pitorescul în viaţa altora şi mi-e frică să-l am în viaţa mea (Je recherche le pittoresque dans la vie des autres, et j'en ai peur dans la mienne. J. RENARD, J, 1898. *Modestia, rezerva, sînt totdeauna recomandabile. Unii îşi închipuie că afişînd un exterior pitoresc, pot ascunde lipsa lor de interes*).

PIZMĂ

Precum arşiţa soarelui pielea o schimbă din albă în neagră, aşa pizma inimii mută gîndul din bun în rău (D. CANTEMIR, I, I).

A PLĂCEA

Este vătămător să vrei să placi vecinilor tăi (DEMOCRIT, fr. 153. *Căci această dorinţă te poate duce la abdicări de la principiile tale mai înalte sau la fapte şi declaraţii lipsite de sinceritate. Voinţa de a plăcea este o slăbiciune şi, ca atare, te poate împinge către tranzacţia laşă şi către minciună*).

PLĂCERE

Fugi de plăcerea care dă naştere durerii (SOLON, *legiuitorul Atenei*).

Plăcerile cele mai mari sînt cele mai rare (DEMOCRIT, fr. 232. *Dar orice plăcere poate deveni rară, dacă nu ne-o oferim în fiecare zi*).

Plăcerea în timpul infinit este tot atît de mare ca într-o perioadă determinată, dacă limitele acesteia se definesc prin raţiune (EPICUR, M, 145. *Deci n-ai nevoie să-ţi fixezi termene prea îndepărtate pentru a atinge o plăcere; o poţi avea şi într-un timp mai scurt, dacă eşti rezonabil şi ştii să-ţi limitezi aspiraţiile. Este o maximă a înţelepciunii antice, care prefera totdeauna măsura, viaţa în limite apropiate şi bine circumscrise, efortului nelimitat, năzuinţei infinite. Este ceea ce spune Epicur şi în maxima următoare*, 146: **Acel care cunoaşte limitele prescrise ale vieţii, ştie că ceea ce poate înlătura durerea cauzată de lipsuri şi face viaţa întreagă desăvîrşită, este uşor de procurat, aşa încît nu simte nevoia de lucruri ce se obţin prin eforturi.** *Omul de azi preţuieşte însă, efortul, gîndul trimis către ţinte înalte*).

Nici o plăcere nu este prin natura sa un rău; dar mijloacele prin care se obţin anumite plăceri aduc cu ele mai multe nemulţumiri decît plăceri (EPICUR, M, 140. *Ia seama deci la mijloacele prin care îţi produci o plăcere*).

Plăcerea este începutul şi sfîrşitul vieţii fericite (EPICUR, E,§ 129. *Plăcerea este însă pentru Epicur mai mult un concept negativ, aşa cum ne învaţă* op. cit., § 131: **Cînd spunem că plăcerea este scopul suprem al vieţii, nu înţelegem plăcerea celor desfrînaţi, nici acele care consistă în sensualitate... ci absenţa de suferinţe corporale şi de tulburări sufleteşti**).

Plăcerea adevărată este un lucru serios (Res severa verum gaudium. SENECA, E, 23, 4. *Se cuvine deci să acordăm o atenţie deosebită felului plăcerilor noastre, deoarece trebuie să le alegem pe cele mai delicate şi să evităm pe cele vătămătoare sau pe acele care pot stabili în noi o deprindere primejdioasă sau degradantă*).

N-are preţ plăcerea pe care frica o poate strica (Fi du plaisir — Que la crainte peut corrompre. LA FONTAINE, RR).

Proba unei plăceri este amintirea ei (Die Probe eines Genusses ist seine Erinnerung. J.P. RICHTER, K, 1).

vezi şi BUCURIE

PLICTICOS

Secretul de a fi plicticos consistă în a spune totul (Le secret d'ennuyer est celui de tout dire. VOLTAIRE, Di, VI. *Este o lege a artei de a lăsa imaginaţiei cititorului sau a spectatorului posibilitatea de a se exercita*).

A SE PLICTISI

Te plictiseşti aproape totdeauna cu oamenii cu care nu ţi-este îngăduit să te plictiseşti (On s'ennuie presque toujours avec les gens avec qui il n'est pas permis de s'ennuyer. LA ROCHEFOUCAULD, M, 352. *Plictiseala relaţiilor cu măririle solemne şi ermetice, acelea cu care nu se poate stabili contactul uman*).

A PLÎNGE

Cine plînge, îşi micşorează adîncimea mîhnirii (To weep is to make less the depth of grief. W. SHAKESPEARE, H VI, III, II, 1).

Plînge și tinerețea, plînge și bătrînețea, dar acolo se așază roua dimineții, aici a serii (Es weinet die Jugend, es weinet das Alter; aber dort tauet der Morgen, hier nur der Abend. J.P. RICHTER, H).

PLÎNS

Ai înăbușit plîngerea, a dispărut și răul (MARC-AURELIU, M, IV, 7. *Plîngerea întreține răul și durerea*).

Nimic nu-i mai de rîs ca plînsul / În ochii unui luptător. / O luptă-i viața: deci te luptă / Cu dragoste de ea, cu dor / (G. COȘBUC, L).

Cel ce din plînsul altora trăit-a / Găsi-și-va moarte grea, -nfiorătoare. (ADY ENDRE, T).

POET

Poeții vor sau să fie folositori sau să delecteze (Aut prodesse volunt aut delectare poetae. HORATIUS, A, 333. *Dar punem mai sus în prețuirea noastră pe cei dintîi, pe acei înzestrați cu un mesaj înălțător*).

Este îngăduit poeților să mintă (Poetis mentiri licet. PLINIUS, E, 6, 21, 6. *În sensul că poeții creează ficțiuni, dar pentru a înfățișa prin ele adevăruri mai generale*).

Dacă poetul e curat în apucăturile sale, la fel vor fi și versurile lui; pana este limba sufletului; cum vor fi gîndurile ce se întrupează prin ea, așa vor fi și scrierile poetului (M. CERVANTES, Q, II, XVI. *Creația poetică are un fundament etic*).

Adevăratul mare poet nu cunoaște meschinăria și trivialitatea. Dacă suflă asupra vreunui lucru care pînă atunci a fost socotit mic, acesta se dilată spre măreția și viața universului (W. WHITMAN, L).

vezi și SCRIITOR

POEZIE

Poezia este ca o domniță gingașă, nevîrstnică și frumoasă pe care se îngrijesc s-o îmbogățească, s-o gătească și s-o împo-

dobească alte multe domniţe, care sînt toate celelalte ştiinţe, şi ea se cade a se sluji de toate, iar ele toate se cade a se înălţa printr-însa (M. CERVANTES, Q, II, XVI. *Maxima este tipică pentru Renaştere, care cultiva idealul unei arte savante. Totuşi Cervantes arată a fi depăşit idealurile umanismului şi ale Renaşterii, atunci cînd, în acelaşi loc, observă că* cel care e să fie poet, poet iese; şi numai cu darul cu care l-a înzestrat cerul şi fără nici o învăţătură şi fără nici un alt meşteşug, îţi toarnă nişte lucruri ce fac să se adeverească spusa: est Deus in nobis).

Toate compunerile poetice trebuie să fie poezii ocazionale, în sensul că realitatea trebuie să le ofere ocazia şi materialul (Aber es müssen alle Gelegenheitsgedichte sein, das heisst, die Wirklichkeit muss die Veranlassung und den Stoff dazu hergeben. J. ECKERMANN, G, 18 septembrie 1823).

Dacă unele poezii sînt puse pe muzică, de ce nu sînt ele puse pe poezie? (Wenn man manche Gedichte in Musik setzt, warum setzt man sie nicht in Poesie? F. NOVALIS, F, 1912).

Poezia trebuie să fie proaspătă ca spuma mării şi veche ca stînca (Poetry must be as new as foam and as old as the rock. R. EMERSON, J).

POFTA STĂPÎNILOR

În vremurile vechi poftele stăpînilor erau pravile de legi supuşilor (D. CANTEMIR, I, I).

POLITEŢE

Politeţea nu inspiră totdeauna bunătate, echitate, toleranţă, recunoştinţă, dar produce cel puţin aparenţa tuturor acestora şi face pe om să pară în afară aşa cum ar trebui să fie înlăuntru (La politesse n'inspire pas toujours la bonté, l'équité, la complaisance, la gratitude; elle en donne du moins les apparences, et fait paraître l'homme au dehors comme il devrait être intérieurement. LA BRUYÈRE, S. *Cred că trebuie să recunoaştem politeţei mai mult, măcar începutul calităţilor morale pe care le manifestă*).

vezi şi CURTENIE

POLITICĂ

Nu, în politică nu importă atît c i n e apără în mod direct anumite concepții. Ceea ce importă este de a ști c u i f o l o s e s c aceste concepții, aceste propuneri, aceste măsuri (V.I. LENIN, DC).

POPOR

Nu poate fi liber un popor care asuprește alte popoare (LENIN, DC).

Consideră dușmanul poporului ca dușman al statului (CLEOBUL)

Poporul trebuie să lupte pentru legea lui la fel ca pentru zidurile cetății (HERACLIT, fr. 44).

Nu sînt un adept al părerilor cu caracter general despre popoare întregi... Cred că oameni buni și răi se găsesc la toate națiile (Ich bin kein Freund allgemeiner Urteile über ganze Völker... Ich sollte glauben, dass es unter allen Nationen gute und böse Seelen geben könnte. G. LESSING, G).

Cu ajutorul poporului se poate realiza orice, fără ajutorul poporului nu se poate realiza nimic (N.A. KRIUKOV, I).

Popoarele care au despoți seamănă cu leii care ar avea botnițe (Les peuples qui ont des despotes ressemblent à des lions qui auraient des muselières. V. HUGO, A).

Poporul nu este numai forța care creează toate valorile materiale, el este totodată izvorul unic și nesecat al valorilor spirituale, el este primul filozof și poet — primul atît în timp, cît și în ceea ce privește frumusețea și genialitatea creației; el este cel ce a făurit toate măreţele poeme, toate tragediile lumii, ca și acea monumentală operă care se numește istoria culturii universale (Народ — не только сила создающая все материальные ценности, он — единственный и неиссякаемый источник ценностей духовных, первый по времени, красоте и гениальности творчества философ и поэт, создавший все трагедии земли и величайшую из них — историю всемирной культуры M. GORKI, Dp).

A POSEDA

A poseda fără a te bucura nu înseamnă nimic (ESOP, Fz).

POSTERITATE

Pentru a-ţi păstra reputaţia în faţa posterităţii şi pentru a o spori, este esenţial ca posteritatea să creadă că are nevoie de tine ca tip, ca exemplu, ca materie continuă şi comodă de citaţii. Împrejurarea aceasta te perpetuează mai mult decît meritul intrinsec al operei. Omul reputat că are mai mult spirit este acela care are spiritul de mîine şi de poimîine (SAINTE-BEUVE, C, XI).

PREJUDECATĂ

Pentru a judeca pe oameni trebuie să le trecem cu vederea prejudecăţile timpului lor (Pour juger des hommes, il faut leur passer les préjugés de leur temps. MONTESQUIEU, P. *Dar în fiecare epocă istorică există şi oameni robiţi prejudecăţilor, şi spirite libere, înaintate*).

Prejudecăţile sînt raţiunea proştilor (Les préjugés sont la raison des sots. VOLTAIRE, Pl).

Credinţa în prejudecăţi trece în lume drept bun simţ (HELVÉTIUS, N. *Există însă şi bunul simţ care se miră de ideile primite şi denunţă prejudecăţile. Este bunul simţ al persanilor lui Montesquieu care călătoresc la Paris, al ingenuului lui Voltaire, al omului natural al lui Rousseau. Aşadar, bunul simţ nu este sinonim cu prejudecata*).

Oricît de ridicole ar putea să fie prejudecăţile, nu există nici una care să nu aibă o cauză. Pentru a vorbi mai exact, nu există nici una care să nu-şi aibă originea sa. Filozofia, adesea neputincioasă în corectarea abuzurilor, poate cel puţin să descopere de unde izvorăsc ele (D'ALEMBERT, D).

A PREVEDEA

Omul care nu se gîndeşte sau nu prevede lucrurile îndepărtate, are necazul aproape (LUN YU, XV, 11).

Viitorul este posibilitate şi nu realitate; de fapt nu există viitor. Idealul fiecărei epoci este epoca însăşi, curăţită de accidentele ei, viitorul este contemplaţia transfigurată a prezentului (Будущее — возможность, а не действительность: его, собственно, нет. Идеал для всякой эпохи — она сама, очищенная от случайности, созерцание настоящего. A.I. HERZEN, D, IV).

A PRICEPE

Ceea ce nu pricepi, nu posezi (Was man nicht versteht, besitzt man nicht. J.W. GOETHE, M. *În adevăr, posesiunea presupune înţelegerea obiectului posedat. Nu există oare şi false posesiuni ale unor obiecte care pentru posesorii lor n-au înţeles şi prin urmare nici valoare?*).

PRICINĂ

După un lucru, deci din pricina lui (Post hoc, ergo propter hoc. *Sofism evident, deoarece relaţia de succesiune dintre două lucruri nu este totdeauna relaţia dintre o cauză şi efectul ei*).

Pricina, nu rezultatul, laude ţi-a cîştigat (GR. ALEXANDRESCU, U. *Cauza pentru care luptă încunună pe luptător, nu rezultatul ei*; *învinsul unei cauze bune îşi păstrează gloria*).

vezi şi CAUZĂ

PRIETEN

Nu-ţi face repede prieteni, dar după ce ţi i-ai făcut, nu-i îndepărta repede de tine (SOLON. *Un prieten e un cîştig preţios al vieţii*; *nu trebuie să ţi-l apropii cu uşurătate şi se cuvine să-l păstrezi cu grijă*).

Urăsc ajutorul prietenilor tîrzielnici (EURIPIDE, R).

Este uşor să găseşti un prieten în fericire, foarte greu în nenorocire (DEMOCRIT, fr. 106. *Este vorba de falsa prie-*

tenie, despre care vorbeşte şi fr. 101: **Mulţi îşi ocolesc prietenii, cînd aceştia cad din bogăţie în sărăcie).**

Nu merită să trăiască cine nu are măcar un singur prieten cumsecade (DEMOCRIT, fr. 99. *Dacă nimeni n-a recunoscut în tine un aliat posibil al drumului către ţintele mai înalte ale vieţii, este probabil că valoarea ta omenească este foarte mică*).

Nu este un prieten, prietenul tuturor (ARISTOTEL, E, VIII, 6).

Nimeni nu poate trăi fără prieteni, chiar dacă stăpîneşte toate bunurile lumii (ARISTOTEL, E, VIII, 1).

La bine, nu poţi răsufla de prieteni; la greu, rămîi singur! (EPICTET, F, 127).

Prietenul este un al doilea eu (Est enimis (sc. amicus) qui est tanquam alter idem. CICERO, A, 21, 80. *De aceea pe prietenul adevărat îl putem consulta în împrejurările în care sîntem plini de îndoială căci, ne spune Cicero*, ibidem, 17, 64: **Pe prietenul sigur îl cunoşti în împrejurările nesigure.** Amicus certus in re incerta cernitur).

Cît timp vei fi fericit, vei număra mulţi prieteni; dar vei rămîne singur, dacă zilele tale se vor acoperi cu nori (Donec eris felix, multos numerabis amicos; tempora si fuerint nubila, solus eris. OVIDIUS, T, I, 9, 5 urm. *Prietenii despre care vorbeşte Ovidiu n-au fost însă adevăraţi prieteni, dacă schimbarea sorţii tale i-a putut îndepărta. Nu-i regreta*).

Nu pot fi în acelaşi timp prieten şi linguşitor (PLUTARH, M. *Prietenii ne sînt îndatoraţi cu părerea lor adevărată despre noi*).

Prietenul născut din vorbă e mai presus decît acela care are aceeaşi mamă (P a n c i a t a n t r a IV).

Cît respect şi cîte elogii merită prietenia! Ea este aceea care face să se nască, hrăneşte şi întreţine cele mai frumoase sentimente de generozitate de care e capabilă inima omenească (BOCCACCIO, D, 10).

Cinstit lucru este să stai alături de un prieten; e încă mai frumos cînd rămîi de partea adevărului (J. KOCHANOWSKI, O).

Frecventarea prietenilor să-ţi fie ca o şcoală şi convorbirea cu ei învăţătură. Fă-ţi din prietenul tău un învăţător şi uneşte prin el foloasele instrucţiei cu plăcerea conversaţiei (B. GRACIAN, O).

Prietenul meu nu poate fi prietenul întregii lumi (G. LESSING, F. *Prietenia este o alegere şi acel care nu alege nu poate fi prieten*).

Ca umbra de dimineaţă este prietenia cu cel rău: descreşte cu fiecare ceas. Dar prietenia cu cel bun creşte ca umbrele de seară, pînă cînd apune soarele vieţii (Wie der Schatte früh am Morgen / Ist die Freundschaft mit den Bösen: Stund' auf Stunde nimmt sie ab. / Aber Freundschaft mit den Guten / Wächst wie der Abendschatte, / Bis des Lebens Sonne sinkt. J. HERDER, Mb).

Prieten adevărat este acela care te sfătuieşte spre bine, iar nu care îţi laudă nebuniile (ANTON PANN, A).

Pe cel ce sub picior îţi sapă / Nu-l prinde prietin, cît trăieşti / El ţi-e duşman: să-ţi aminteşti / Că apa-i apă. (G. COŞBUC M, XIX).

Cînd un prieten te părăseşte în nenorocirea lui, îţi dă tot atîta dovadă că nu ţi-a fost prieten adevărat, ca şi cînd te părăseşte în nenorocirea ta (G. IBRĂILEANU, P).

Nu-ţi ofensa prietenul, împrumutîndu-i merite din buzunarul tău (R. TAGORE, P, 105. *Ca şi iubirea, prietenia trebuie să se întemeieze pe firea adevărată a prietenului*).

Îmi iubesc prietenul cel mai bun... duşmanul meu cel mai vajnic. Este omul care mă ţine treaz (I love my best friend... my bravest enemy. That is the man who keeps me up to the mark. B. SHAW, MB, III).

vezi şi DUŞMAN

Egalitatea este sufletul prieteniei (ARISTOTEL, E, II, 462).

Prietenia cutreieră în ritm de dans pămîntul şi ne invită pe toţi să ne redeşteptăm pentru preamărirea fericirii (EPICUR, S, LII. *Imagine grandioasă a unirii prin prietenie a tuturor oamenilor care aspiră către fericire, a omenirii întregi în năzuinţele ei cele mai înalte*).

Nu trebuie să fie aprobaţi nici cei care sînt gata în orice moment să lege o prietenie, dar nici cei care ezită prea mult; căci pentru farmecul prieteniei trebuie să expui pericolelor şi propria mulţumire (EPICUR, S, XXVIII. *În alegerea unui prieten intră cu părţi egale prudenţa, spontaneitatea, uitarea de sine*).

Prietenia între oameni se reazemă pe servicii, între animale şi păsări pe interes, între proşti pe teamă sau dorinţă, între cei buni pe cunoştinţă (Panciatantra II).

Virtutea este fundamentul amiciţiei; pentru a o păstra nu este nevoie decît de caritatea reciprocă. Aceasta este simplă şi nu are nevoie de farduri, nu cere nimic din cele exterioare. Şi dacă ea găseşte multe avantaje fără a le căuta (căci cine ar putea enumera foloasele şi farmecele prieteniei?), caritatea n-are nevoie de stimuli exteriori, este mulţumită de sine însăşi, ea este pentru sine un pinten şi o recompensă (Virtus est amicitiae fundamentum, ad quam servandam nihil requiritur praeter mutuam charitatem. Ea simplex et nullis fucis illita est, nihil quaerit exterius. Et si multa non quaerenti obveniant (quis enim amicitiarum commoda atque oblectationes enumeret?), charitas tamen stimulos non requirit, sese contenta est, ipsa sibi calcar et praemium. PETRARCA, E, XVIII, 8. *Laudă a prieteniei inspirată de Cicero*).

Prietenia îndoieşte bucuriile şi înjumătăţeşte necazurile (It redoubleth joys and cutteth griefs in halfs. F. BACON, Ef).

Timpul, care întăreşte prieteniile, slăbeşte iubirea (Le temps, qui fortifie les amitiés, affaiblit l'amour. LA BRUYÈRE, C).

Cine nu se teme de nimic, este surprins de primejdie (CONFUCIUS, S).

Prea multă atenție acordată primejdiei te face, cel mai adesea, să cazi într-însa (Le trop d'attention qu'on a pour le danger — Fait le plus souvent qu'on y tombe. LA FONTAINE, RP).

Virtutea omului, care trăiește după comandamentele rațiunii, se arată tot atît de mare în evitarea, ca și în înfrîngerea primejdiei (SPINOZA, E).

Cine îți ascunde primejdia, îți este dușman (Wer die Gefahr verheimlicht, ist ein Feind. J.W. GOETHE, NT, I, 6).

Fricosul se sperie înaintea primejdiei, lașul în timpul ei, curajosul după ea (Der Furchtsame erschrickt vor der Gefahr, der Feige in ihr, der Mutige nach ihr. J.P. RICHTER, K).

Cînd nu poți ocoli primejdia, nu-ți rămîne decît s-o înfrunți curajos (Wo du nicht der Gefahr kannst aus den Wegen gehen / Da bleibt dir nichts als ihr mit Mut entgegengehen. F. RÜCKERT, W).

Primejdia unește oamenii, produce martirii, dă omului putere (I. MADACH, T).

PRINȚ

Privind la o măreață și falnică statuie, / Turnată, înlăuntru cu gol, ca un ghioc: / „Frumoasă căpățînă, dar creier în ea ioc!" / Cîți prinți nu sînt pe lume, pot rămășag să pui, / Văzuți pe dinafară, asemenea statui! (C'était un buste creux et plus grand que nature / Le renard, en louant l'effort de la sculpture: / „Belle tête, dit-il; mais de cervelle point" / Combien de grands seigneurs sont bustes en ce point! LA FONTAINE, RB. *Traducerea romînească este a lui T. Arghezi*).

PRISOS

Prisosul este un lucru foarte necesar (Le superflu, chose très nécessaire. VOLTAIRE, M. *Nevoile propriu-zis umane, sociale, morale, estetice, încep acolo unde încetează cele biologice. Este o axiomă a civilizației*).

PRIVIRE

Privirea este spada sufletului (Взгляд есть меч души. A.P. CEHOV, M).

PRODUCȚIE

Numai organizarea conștientă a producției sociale, în cadrul căreia bunurile se produc și se repartizează în mod planificat, poate ridica pe oameni din punct de vedere social deasupra restului lumii animale, așa cum producția în genere i-a ridicat din punct de vedere al speciei (F. ENGELS, D).

PROGRES

Deoarece pe lîngă multe lucruri bune există multe rele, nedrepte și nedesăvîrșite, prietenul stărilor de fapt nu este altceva decît prietenul celor învechite și rele. — Timpul se găsește în progres etern (Da aber neben vielem Guten zugleich viel Schlechtes, Ungerechtes und Unvollkommenes besteht, so heisst ein Freund des Bestehenden oft nicht viel weniger als ein Freund des Veralteten und Schlechten. — Die Zeit aber ist in ewigem Fortschritten begriffen. J. ECKERMANN, G, 4.I.1824).

Prin mica rezervă pe care am depus-o în rezerva progresului etern, fiecare din noi trăiește în eternitate (E. RENAN, Dp. *Prin orice fapt de cultură contribuim la progresul speciei noastre și trăim în eternitatea ei*).

Omenirea nu e staționară. Ea înaintează neîncetat, străbătînd orice împiedicare spre ținta arătată de degetul lui Dumnezeu. Dezvoltarea ei se urmează după legile fizice ale progresului. Cei ce mai tăgăduiesc azi mișcarea sînt puțini.

Dacă mai sînt, vază trecutul; cîte schimbări! Cîte prefaceri! Atît în lumea morală cît şi în cea materială. Tiranii pot îndoi cruzimile, pot întrebuinţa puterea lor pentru a opri progresul. Nu vor izbuti niciodată. Ideea îşi face loc şi străbate în inima poporului. Inteligenţa nimiceşte planurile tiranilor; e lege ca dreptatea şi adevărul să triumfe asupra puterii şi minciunii (N. BĂLCESCU, T).

vezi şi DEZVOLTARE, BĂTRÎNEŢE, ZIUĂ

PROIECT

E nesfîrşită calea de la proiect la lucru (Et le chemin est long du projet à la chose. J. MOLIÈRE, T, III, 1. *Dar calea-aceasta trebuie parcursă, cînd lucrul merită osteneala*).

PROPRIETATE

Acolo unde domneşte dreptul de proprietate şi unde totul se măsoară cu bani, statul nu va fi niciodată cîrmuit nici pe calea dreptăţii şi nici pe aceea a îndestulării, afară numai dacă tu crezi că domneşte dreptatea acolo unde lucrurile cele mai de seamă încap pe mîna celor mai ticăloşi sau că traiul e fericit acolo unde toate bunurile sînt împărţite între cîţiva oameni, foarte puţini la număr (Ubicunque privatae sunt possessiones, ubi omnes omnia pecuniis metiuntur, ibi vix unquam posse fieri, ut cum republica aut iuste agatur, aut prospere, nisi vel ibi sentias agi iuste, ubi optima quaeque perveniunt ad pessimos, vel ibi feliciter, ubi omnia dividuntur in paucissimos. TH. MORUS, U, I).

PROPRIETATE PRIVATĂ

Desfiinţarea proprietăţii private înseamnă e m a n c i p a r e a deplină a tuturor sentimentelor şi însuşirilor omeneşti... (K. MARX — F. ENGELS, LT).

A PROSPERA

Nimeni nu prosperă deodată decît prin greşeala celorlalţi (No man prospers so suddenly as by others' errors. F. BACON, Eft).

PROST

Mare pagubă aduc proştilor acei care îi laudă (DEMOCRIT, fr. 115. *Căci împingîndu-i spre închipuirea de sine cea mai trufaşă, îi lipsesc şi de ultimul rest de bun simţ*).

Un prost găseşte totdeauna unul mai prost care să-l admire (Un sot trouve toujours un plus sot qui l'admire. N. BOILEAU, A, I. *Cred că observaţia lui Boileau se poate extinde şi dincolo de domeniul literar*).

Prostul cu memorie bună are la dispoziţia lui multe gînduri şi fapte, dar nu ştie să tragă din ele nici o concluzie (Le sot qui a beaucoup de mémoire est plein de pensées et de faits; mais il ne sait pas en conclure: tout tient à cela. L. VAUVENARGUES, R, 214. *Ştiinţa creşte în mintea inteligentului şi se prelungeşte în acţiune*).

Proştii cred că pentru a cuceri Capitoliul trebuie să ataci întîi gîştele (Die Thoren meinen, um das Kapitol zu erobern, müsse man zuerst die Gänse angreifen. H. HEINE, G).

Cea mai infamă fiară e prostu-nbogăţit, / Căci el se crede mare şi vrednic în tot chipul: / Vezi, soarele nu poate să ardă ca nisipul, / Deşi nisipul este de soare încălzit (G. COŞBUC, M, XLVIII).

vezi şi NEGHIOB

PURTARE

Purtarea ta îţi pune în faţă o oglindă în care ţi se vede chipul (Das Betragen ist ein Spiegel, in welchem jeder sein Bild zeigt. J. W. GOETHE, M. *Ajungi să te cunoşti nu întrebîndu-te cine eşti, ci observîndu-te cum te porţi, ce fel de fapte faci*).

PUTERE

Puterea fără înţelepciune se prăbuşeşte prin propria-i violenţă (Vis consili expers mole ruit sua, HORATIUS, O, III, 4, 65. *O împrejurare pe care trebuie s-o socotim fericită*).

Nu poţi avea o putere mai mică sau mai mare decît aceea pe care o ai asupra ta însuţi (Non si pò aver maggior nè minor signoria che quella di sè medesimo. LEONARDO DA VINCI, A).

Ştiinţa şi puterea omului sînt unul şi acelaşi lucru (Scientia et potentia in idem coincidunt. F. BACON, O, 3. *Ai atîta putinţă cîtă ştiinţă ai*).

Orice putere-i slabă, dacă nu este unită cu alta (Toute puissance est faible, à moins que d'être unie. LA FONTAINE, V).

Adevărata măsură după care se judecă orice putere: cît bine a adus pe lume, nu cît zgomot a făcut (A. VLAHUŢĂ, G).

PUŢIN

Cel cuminte să nu piardă mult pentru foarte puţin; căci adevărata învăţătură este aceea care cu foarte puţin scapă mult (Panciatantra I).

PUTINŢĂ

Să nu crezi că ce n-ai fost tu în stare să faci este o imposibilitate pentru oricine. Din contra tot ce a fost în stare să facă cineva vreodată, stă şi în putinţa ta (MARC-AURELIU, M, VI, 19. *Puterea omenească este aceeaşi în toţi oamenii; voinţa, hărnicia, condiţiile dezvoltării ei sînt deosebite de la unul la altul*).

RĂBDARE

Răbdarea este leacul tuturor durerilor (Cuivis dolori remedium est patientia. PUBLILIUS SYRUS, S, 149, *deoarece prin răbdare, adică prin aplicare îndelungă şi perseverentă, se pot găsi soluţiile necesare*).

Ce săraci sînt cei ce n-au răbdare! (How poor are they that have no patience. W. SHAKESPEARE, O, II, 3).

vezi şi FILOZOFIE

RĂI

Cei răi cred că-ţi fac mult bine atunci cînd nu-ţi fac rău (ESOP, F).

Frecventarea continuă a răilor sporeşte înclinările rele (DEMOCRIT, fr. 184).

Ţineţi întotdeauna pe cei răi despărţiţi: siguranţa întregii lumi depinde de aceasta (Tenez toujours divisés les méchants: — La sûreté du reste de la terre — Dépend de là. LA FONTAINE, VP).

RANG

Slujbele şi rangurile cele mari nu sînt altceva decît o mare adîncă de griji (M. CERVANTES, Q, II, XXXVI. *Observaţie făcută de Don Quijote cînd Sancho Panza se duce să-şi ia în stăpînire ostrovul*).

Rangul este inscripţia unei monede; aurul este omul (The rank is but the guinea's stamp / The man's the gold fur a'that. R.BURNS).

RĂTĂCIRE

Orice om se rătăceşte o dată, dar cel mai puţin imprudent este acela care se căieşte mai curînd (Chacun s'égare, et le moins imprudent est celui-là qui plus tôt se répent. VOLTAIRE, N, II, 10).

RAŢIUNE

A avea o minte luminată de raţiune este virtutea cea mai mare, şi înţelepciunea este a grăi adevărul şi a lucra conform naturii ascultînd de glasul ei (HERACLIT, fr. 112).

Mă simt mai mîndru de victoria obţinută asupră-mi, atunci cînd am cedat raţiunii adversarului, decît de victoria cîştigată asupra slăbiciunii lui (Je me sens plus fier de la victoire que je gagne sur moi, quand... je me fais plier sous la force de la raison de mon adversaire, que je ne me sens gré de la victoire que je gagne sur lui par sa faiblesse. MONTAIGNE, E, III, VIII. *Maximă a bunei-credinţe. Cînd învinge raţiunea adversarului învinge şi raţiunea ta. În acelaşi sens va spune Montaigne mai departe*: **Nu raţiunea mea cedează şi se încovoaie, ci genunchii mei**).

Dacă sîntem conduşi de raţiune, vom dori un bine mai mare viitor, mai mult decît pe unul mai mic prezent şi un rău mai mic prezent decît pe unul mai mare viitor (B. SPINOZA).

RĂU

Pentru a deplînge răul altuia, trebuie să-l cunoşti dar nu trebuie să-l simţi (Pour plaindre le mal d'autrui, sans doute il faut le connaître, mais il ne faut pas le sentir. J.J. ROUSSEAU, E, IV. *Rousseau adaugă*: **cine suferă nu se plînge decît pe sine.** *Principiul este contestabil*: *există o solidaritate în suferinţă*).

Răul ce şi-l face omul singur, nimenea altul n-ar putea să i-l facă (ANTON PANN, I).

Celui care nu iese din casă pentru a porni lupta împotriva răului ca să-l extermine, răul îi va ieşi în întîmpinare şi se va aşeza în faţa lui (A. MICKIEWICZ, K).

Răul este necesar. Dacă n-ar exista, n-ar exista nici binele. Răul este unica raţiune de a fi a binelui. Ce-ar fi curajul fără primejdie şi mila fără durere? (Le mal est nécessaire. S'il n'existait, le bien n'existerait non plus. Le mal est l'unique raison d'être du bien. Que serait le courage loin du péril et la pitié sans la douleur? A. FRANCE, J).

vezi şi BINE

RĂUTATE

Este ridicol să nu fugi de răutatea ta — lucru ce se poate — şi să fugi de răutatea altora, — lucru ce nu se poate! (MARC-AURELIU, M, VII, 71. *Este mai în puterea ta să nu fii rău, decît să împiedici răutatea altora. Îţi este mai la îndemînă să contribui la perfecţionarea morală a omenirii începînd cu tine însuţi*).

RĂZBOI

Nimeni nu este atît de nebun să aleagă războiul în locul păcii! În timp de pace, copiii îşi îngroapă părinţii, iar în timp de război, părinţii pe copii. (*Observaţie a lui Cresus, raportată de* HERODOT, I, 87).

Nebuni ce sînteţi, voi care căutaţi gloria în lupte şi credeţi că puteţi pune capăt suferinţei oamenilor prin suliţele războinice (EURIPIDE, E, 1151).

Înţeleptul fuge de război; dar dacă războiul izbucneşte, înţeleptul trebuie să moară vitejeşte pentru onoarea patriei sale; este ruşinos să mori ca un laş (EURIPIDE, T).

Nici o mîntuire în război (Nulla salus bello, VIRGILIUS, E, 11, 362. *Vorbă adresată de Drances lui Turnus în timpul luptelor pentru Laţiu*).

Prinţul, nobilul, omul din popor, toţi pleacă bucuroşi la război ca să obţină pacea, dar nimeni nu vrea să tulbure pacea ca să aibă război (N. MACHIAVELLI, A, I).

Viciile reunite ale tuturor epocilor şi ale tuturor locurilor nu vor egala niciodată nenorocirile produse de un singur război (Tous les vices réunis de tous les âges et de tous les lieux n'égaleront jamais les maux que produit une seule campagne. VOLTAIRE, PhG).

Este imposibil ca oamenii să nu conceapă, cu timpul, atrocitatea ridicolă a războiului, aşa cum au conceput sclavia, regalitatea etc. Ei vor vedea că sîntem destinaţi să mîncăm, să bem şi să fim liberi (A.S. PUŞKIN, Z).

Războiul este arta de a ucide în mare şi de a face cu glorie ceea ce, făcut în mic, duce la spînzurătoare (La guerre, l'art de tuer en grand et de faire avec gloire ce qui, fait en petit conduit à la potence. J. FABRE, S, VIII, 131).

RĂZBUNARE

Răzbunarea e bună, nici viaţa nu e atît de dulce (Vindicta bonum, vita iucundius ipsa, JUVENAL, S, 13, 180. *Este vorba prin care uneltitorii războaielor vor să întreţină agresivitatea maselor neluminate*).

RECIPROCITATE

Există oare vreun cuvînt care poate fi luat drept regulă de comportare pentru întreaga viaţă? Dascălul spuse: Nu este oare r e c i p r o c i t a t e a acest cuvînt? Ceea ce nu-ţi doreşti să ţi se facă, nu fă nici tu altuia (CONFUCIUS, A, XV, 23).

REGE

Regii procedează cu oamenii ca şi cu monedele; ei le determină valoarea după bunul lor plac; şi sîntem nevoiţi să-i primim după cum cotează, iar nu după adevărata lor valoare (Les rois font des hommes comme des pièces de monnaie;

ils les font valoir ce qu'ils veulent; et l'on est forcé de les recevoir selon leur cours et non pas selon leur véritable prix. LA ROCHEFOUCAULD).

RELE

Cele mai multe rele nu vin de pe afară, / Nu le aduc streinii, ci ni le face toate / Un pămîntean d-ai noştri, o rudă sau un frate (GR. ALEXANDRESCU, T).

RELIGIE

Religia este opiu pentru popor (K. MARX, C).

REMUŞCARE

Remuşcarea lăsată de faptele de ruşine este mîntuirea vieţii (DEMOCRIT, fr. 43. *Remuşcarea poate constitui în anumite momente o forţă de orientare a vieţii morale*).

RENUME

Ecoul, ca şi renumele, reţin numai ultimele silabe ale unui om (Das Echo, wie der Nachruhm, behalten nur die letzten Silben eines Menschen. J.P. RICHTER, G. *Ultimele manifestări sînt hotărîtoare în reputaţia unui om*).

REST

Din rest nu poate creşte nimic întreg la loc / Dar, sînt, zic eu, trei lucruri, care au acest noroc: / Un rest de datorie, de boală şi de foc (G. COŞBUC, M, XXVIII).

RETORICĂ

Înfloriturile retorice în cuvîntări şi în discursurile serioase, sînt ca florile albastre şi roşii presărate în grîu, plăcute celor care vin numai pentru a se distra, dar dăunătoare

celui care culege profitul (Flowers of rhetoric, in sermons and serious discourses, are like the blue and red flowers in corn, pleasing to them who come only for amusement, but prejudicial to him who would reap the profit. J.SWIFT, T).

REVERIE

Ia seama la reverie: este un monstru odios care atrage și mi-a devorat multe lucruri. Este sirena sufletelor; cîntă, te cheamă; te duci după ea și nu te mai întorci (Prends garde à la rêverie: c'est un vilain monstre qui attire et qui m'a déjà mangé bien des choses. C'est la sirène des âmes; elle chante, elle appelle; on y va et l'on n'en revient plus. G. FLAUBERT, C, avril 1846. *Flaubert, artistul conștient și laborios, stăpîn pe mijloacele sale, previne împotriva stărilor vagi ale visării*).

REVOLUȚIE

Revoluțiile sînt locomotivele istoriei (MARX, L. *Ele deschid drumul progresului*).

Și după cum orice cotitură produsă în viața oricărui om îl învață multe, îl face să treacă prin multe și să simtă multe, tot așa și revoluția dă întregului popor, într-un timp scurt, învățămintele cele mai prețioase și cele mai pline de conținut (V.I LENIN, IR).

Istoria nu cunoaște revoluții pe care, după ce le-ai înfăptuit, să le poți pune în buzunar și să te culci pe lauri (V.I. LENIN, SG).

Revoluția economică creează premisele necesare pentru desființarea t u t u r o r felurilor de asuprire politică (V.I LENIN, CM).

Pentru a participa în mod rațional, conștient și cu succes la revoluție, trebuie să învățăm (V.I. LENIN, SB).

E mai plăcut și mai folositor să înfăptuiești „experiența revoluției" decît să scrii despre ea (V.I. LENIN, SR).

Istoria a arătat de mult că marile revoluţii ridică în cursul luptei lor oameni mari şi dezvoltă astfel de talente care înainte ar fi părut imposibile (V.I. LENIN, CV).

Afară de forţa revoluţiei proletare victorioase nu există în lume forţă care, în loc de lamentări, rugăminţi şi lacrimi, să treacă la o a c ţ i u n e r e v o l u ţ i o n a r ă (V.I. LENIN, S).

Viaţa nu este nici scop nici mijloc; viaţa este un drept. Viaţa vrea să valorifice acest drept împotriva morţii care încremeneşte, împotriva trecutului, şi această valorificare este revoluţia (Das Leben ist weder Zweck noch Mittel; das Leben ist ein Recht. Das Leben will dieses Recht geltend machen gegen den erstarrenden Tod, gegen die Vergangenheit und dieses Geltendmachen ist die Revolution. H. HEINE, VG).

REVOLUŢIONARI

Istoria nu va ierta vreo întîrziere revoluţionarilor care puteau să învingă astăzi (şi cu siguranţă că vor învinge astăzi), dar care mîine ar risca să piardă mult, ar risca să piardă totul (V.I. LENIN, SA).

REZERVĂ

Rezerva este o dovadă sigură a înţelepciunii. Limba este un animal sălbatic; cînd a apucat să se năpustească greu o mai pui în lanţuri (B. GRACIAN, O).

A RÎDE

Trebuie să rîzi înainte de a fi fost fericit, de teamă să nu mori fără să fi rîs (Il faut rire avant que d'être heureux, de peur de mourir sans avoir ri. LA BRUYÈRE, C. *Vorbă amară. La Bruyère n-a fost tînăr?*).

RIDICOL

Prin nimic nu-şi arată mai bine oamenii caracterul lor decît prin ceea ce găsesc că este ridicol (Durch nichts bezeichnen

die Menschen mehr ihren Charakter als durch das, was sie lächerlich finden. J.W. GOETHE, M. *S-ar putea adăuga că toate formele refuzului de a accepta ceva, precizează caracterul unui om; ceea ce un om găseşte ridicol, este numai una din formele opunerii sale*).

Ridicolul nu ucide mila (Le ridicule ne tue pas la pitié. J. RENARD, J 1898. *O ucide numai în sufletele incapabile de adevărată simpatie umană; dar uneori o lasă să existe mai departe, fiindcă este vorba numai de o milă orgolioasă, dispreţuitoare*).

RIMĂ

Rima este o sclavă şi rolul ei e să asculte (La rime est une esclave et ne doit qu'obéir. N. BOILEAU, A, I).

RÎS

Mai bine e să scrii lucruri de rîs decît de plîns, fiindcă rîsul e propriu omului (Mieux est de rire que de larmes escrire/ Pour ce que rire est le propre de l'homme. F. RABELAIS, G,1).

Cea mai zadarnică dintre zile a fost aceea în care n-ai rîs niciodată (La plus perdue de toutes les journées est celle où l'on n'a pas ri. N. CHAMFORT, M. *Este bine ca în fiecare zi să surprinzi un aspect ridicol al comportării unor oameni sau să te dezbari, rîzînd, de o prejudecată proprie*).

ROB

Şi cînd un rob se-nalţă/ Pînă la om,/ Moare de foame, piere-n ştreang,/ Ci slugă nu mai poate fi!/ (S. PETÖFI, A, IX).

Robul n-are patrie, pentru că robul n-are nimic (N. BĂLCESCU, P. *În acelaşi loc, Bălcescu îşi precizează ideea*: **Patria, această fiinţă ideală pe care locuitorii ei sînt gata a o apăra cu viaţa este identitatea intereselor, ideilor, pasiunilor ce-i strînge şi întruneşte în apărarea unui bine comun**).

ROBIE

Robia-i mama tuturor păcatelor (S. PETÖFI, A, III).

RUŞINE

Cine face lucruri de ruşine, trebuie să se ruşineze mai întîi de sine însuşi (DEMOCRIT, fr. 84. *Conştiinţa este un martor; sîntem totdeauna doi. La fel ne învaţă Democrit*, fr. 244[2]: **Chiar cînd eşti singur nu vorbi şi nu face nimic rău. Învaţă să te ruşinezi mai mult de tine decît de alţii.** *Mărturia conştiinţei are cea mai mare putere de acuzare*).

SACRIFICIU

A urca înseamnă a te sacrifica. Orice culme este severă (Monter, c'est s'immoler. Toute cime est sévère. V. HUGO, CO, VI, 17).

SĂNĂTATE

Oamenii se roagă zeilor să le dea sănătate, fără să știe că stă în puterea lor s-o mențină și că luptînd împotriva ei prin lipsa de măsură, o trădează prin goana lor după plăceri (DEMOCRIT, fr. 234).

O minte sănătoasă într-un corp sănătos (Mens sana in corpore sano *este tot ce putem cere zeilor*, după JUVENAL, S, 10, 356).

Sănătatea este condiția înțelepciunii, iar semnul ei este veselia (Health is the condition of wisdom, and the sign is cheerfulness. R. EMERSON, SS).

SĂRĂCIE

Sărăcia, măsurată cu scopul vieții propus de natură, este o mare bogăție; bogăția însă, cînd nu este limitată, este o mare sărăcie (EPICUR, S, XXV. *Sărăcia și bogăția sînt deci stări determinate de viața conformă naturii. Săracul este în realitate bogat, dacă nevoile lui nu depășesc cerințele naturii. Bogatul este însă sărac, dacă nevoile lui devin nelimitate, prin depăși-*

rea cadrului natural. Etica naturii, preconizată de Epicur, nu ține însă seama de exigențele civilizației).

SĂRBĂTOARE

O viață fără sărbători este un drum lung fără hanuri (DEMOCRIT, fr. 230. *Nu-mi vorbi mereu numai de datorii; am și datoria să mă odihnesc și să mă refac*).

SATIRĂ

E greu să nu scrii o satiră (Difficile est satiram non scribere *exclamă* JUVENAL, S, 1, 30, *privind în jurul lui moravurile Romei imperiale*).

Satira este un gen de oglindă în care privitorii descoperă, în general, chipul oricui în afara feței lor, pricina principală a primirii calde, pe care o află în lume (Satire is a sort of glass wherein beholders do generally discover everybody's face but their own, which is the chief reason for that kind reception it meets within the world. J. SWIFT, Bp).

SAVANT

Un savant pune în umbră un savant dinaintea sa; un poet nu face să fie uitat un alt poet (Un savant fait oublier un savant; un poète ne fait pas oublier un poète. V. HUGO, W, III, 3. *Rezultatele cercetării științifice mai noi înlocuiesc vechile cuceriri ale științei. Marile creații ale artei rămîn de-a pururi valabile*).

Omul obișnuit și savantul admiră deopotrivă o floare frumoasă: dar ei nu admiră aceleași lucruri. Omul obișnuit nu vede decît culori vii și forme elegante. Savantul abia observă aceste frumuseți superficiale, într-atît este de fermecat de minunile vieții intime și ale misterelor ei. El nu admiră propriu-zis floarea, ci viața, forța universală care se dezvoltă în ea într-una din formele ei... Un cadavru disecat este într-un sens un lucru oribil; și totuși ochiul științei descoperă în el o lume de minuni (E. RENAN, A, X).

vezi și ÎNVĂȚAT

SCENĂ

Orice exagerare este împotriva scopului scenei, a cărei intenție este, de la începuturile ei și pînă astăzi, să ofere, ca să zic așa, naturii o oglindă, să arate virtuții fața ei, rușinii imaginea ei adevărată și corpului și spiritului vremii forma și întipărirea ei (Anything so overdone is from the purpose of playing, whose end, both at the first and now, was and is, to hold, as'twere, the mirror up to nature; to show virtue her own feature, scorn her own image, and the very age and body of the time his form and pressure. W. SHAKESPEARE, Ht, III, 2).

SCEPTICISM

Experiența îmi arată că scepticismul cel mai nelimitat încetează acolo unde începe cuvîntul sau acțiunea. Îndată ce vorbești, afirmi; trebuie să te hotărăști (L'expérience. Elle me démontre que le scepticisme le plus étendu cesse là où commence soit la parole, soit l'action. Dès qu'on parle, on affirme. Il faut en prendre son parti. A. FRANCE, L).

SCHIMBARE

Este imposibil să se schimbe calitatea unui corp fără adăugire sau scădere de materie sau de mișcare, adică fără schimbarea cantitativă a acelui corp (F. ENGELS, D).

Schimbarea în toate lucrurile este plăcută (EURIPIDE, O, v. 234. *Aristotel*, R, I, cap. 11, *citind acest vers adaugă*: **După un timp anumit lucrurile și persoanele ne fac plăcere cînd le revedem; căci, mai întîi, schimbăm starea prezentă, apoi, le prețuim ca rare, deoarece nu le-am văzut de mult. A învăța și a admira ne provoacă plăcere pentru că în admirație se amestecă dorința de a învăța și pentru că ceea ce admirăm este îndată dorit**).

A ȘCHIOPĂTA

Cu șchiopu-ntr-un loc șezi/ Te-nveți să șchiopetezi./ (ANTON PANN, N).

SCLAV

Sclavul care își dă seama de situația sa de sclav și luptă împotriva ei este un revoluționar. Sclavul care nu-și dă seama de sclavia sa și vegetează, ducînd o viață de sclav tăcut, inconștient și necuvîntător, este pur și simplu un sclav. Sclavul căruia îi lasă gura apă atunci cînd, plin de mulțumire de sine, descrie splendorile vieții de sclav și este încîntat de stăpînul bun și îngăduitor este un slugoi, o ființă slugarnică (V.I. LENIN, C.A.)

Precum omul sănătos nu vrea să fie slujit de bolnavi, nici să ducă boala între ai săi, tot așa omul liber nu vrea să fie slujit de sclavi, nici să fie sclavul nimănui (EPICTET, F, 43).

Cine a învățat să moară, a dezînvățat să fie sclav (Qui a appris à mourir, il a désappris à servir. MONTAIGNE, E, I, XX. *Disprețul morții este o condiție a libertății*).

SCOP

Cînd îți propui un scop, timpul, în loc să crească, scade (Quand on se propose un but, le temps, au lieu d'augmenter, diminue. RIVAROL, N).

Pentru a atinge scopul cel mai îndepărtat trebuie să-l urmărești pe cel mai apropiat cu plăcere, cu bucurie, din toate puterile (Das nächste Ziel mit Lust und Freude und aller Kraft zu verfolgen, ist der einzige Weg, das fernste zu erreichen. F. HEBBEL, T, 297. *Scopul vieții tale îl atingi prin împlinirea sarcinii din fiecare zi*).

SCRIITOR

E drept că scriitorul trebuie să cîștige ca să poată trăi și să poată scrie, dar nu e absolut necesar să trăiască și să scrie pentru a cîștiga (K. MARX — F. ENGELS, AL).

Un scriitor este un muncitor productiv, nu în măsura în care produce idei, ci în măsura în care îl îmbogățește pe librarul care se ocupă cu editarea operelor sale, sau în măsura

în care este salariatul unui capitalist (K. MARX-F. ENGELS, AL. *Observația se referă, desigur, la situația scriitorului în orînduirea capitalistă*).

Atîta timp cît nu poate exprima decît puținele lui senzații subiective, un scriitor nu este încă poet; dar îndată ce își însușește lumea și se pricepe s-o exprime, devine poet cu adevărat. În momentul acela devine inepuizabil și poate fi mereu nou, în timp ce o natură subiectivă ajunge repede să exprime puținul lui conținut interior și, pînă la urmă, se ruinează prin manierism (J. ECKERMANN, G).

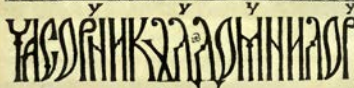
Consider scriitor democrat pe scriitorul ale cărui pagini tind să distrugă vechile așezări instaurate de trufie; să redea cu claritate hidoșenia legiuirilor tiranice de castă; să ridice vălul de pe miile de nedreptăți ce s-au infiltrat prin tradiție în ideea noastră despre justiție; să ne facă să ne iubim semenii respingînd orînduirea socială care separă bogații de săraci W. WHITMAN, D).

Meseria scriitorului este să învețe să scrie (Le métier d'un écrivain, c'est d'apprendre à écrire. J. RENARD, J, 1900. *Definiție dată din perspectiva scriitorului însuși, care nu termină niciodată să se desăvîrșească*).

Munca scriitorului este, probabil, mai grea decît munca unui om de știință în domeniul lui de specialitate, să zicem, de pildă, a unui zoolog. Studiind un berbec, omul de știință nu are nevoie să se închipuie pe el însuși în această ipostază, în timp ce un scriitor cu o fire generoasă e obligat să se închipuie pe sine în ipostaza unui avar, sau, cînd de fapt este un om cu totul dezinteresat să se simtă rapace, lacom de bani, sau atunci cînd în realitate este slab de înger, să se zugrăvească totuși în mod convingător un om cu o voință de fier. Datorită unei imaginații dezvoltate, un scriitor de talent reușește să scoată asemenea efecte, încît eroii lui să-i pară cititorului mult mai interesanți, mai vii, mai armonioși sufletește, mai dintr-o bucată decît însuși creatorul lor (Работа литератора, вероятно, труднее работы ученого специалиста, например, зоолога. Работник науки, изучая барана, не имеет надобности воображать себя самого бараном, но литератор, будучи щедрым, обязан вообразить себя скупым, будучи бескорыст-

DOCTOR FAUSTUS, GRAVURĂ DE REMBRANDT (1652—1653)

CEASORNICUL DOMNILOR, FOAIE DE TITLU A TRADUCERII LUI NICOLAE COSTIN DIN OPERA LUI ANTONIO DE GUEVARRA, LIBRO AUREO (COPIE DIN 1738, BIBL. ACAD. R.P.R., MS. ROM. 757, F. 15 R)

ным почувствовать себя корыстолюбивым стяжателем, слабовольным — убедительно изобразить человека сильной воли. Именно силой хорошо развитого воображения талантливый литератор достигает нередко такого эффекта, что герои, изображенные им, являются пред читателем несравненно более значительными, яркими, психологически гармоничными и цельными, чем сам мастер создавший их. M. GORKI, Dt).

vezi şi HÎRTIE

SCRIS

Cine nu ştie să se mărginească n-a ştiut niciodată să scrie (Qui ne sait se borner ne sut jamais écrire. N. BOILEAU, A, I. *Arta scrisului literar este făcută din numeroase acte de alegere şi de eliminare printre ideile puse în relaţie. Un scriitor nu exprimă toate ideile care i se prezintă, ci numai pe acelea care se compun între ele şi pot constitui o unitate*).

Păzeşte-te să scrii prea bine. Este maniera cea mai rea din cîte există. Limbile sînt creaţii spontane; opera popoarelor. Nu trebuie să le folosim cu prea mult rafinament (Gardons-nous d'écrire trop bien. C'est la pire manière qu'il y ait d'écrire. Les langues sont des créations spontanées; elles sont l'œuvre des peuples. Il ne faut pas les employer avec trop de raffinement. A. FRANCE, V, II).

vezi şi CITIRE

SENTIMENT

Există o graniţă pentru exprimarea sentimentelor, pe care nu se cuvine s-o depăşim (L. TOLSTOI, D. *Sentimentul indiscret este suspect*; *cel discret îşi dovedeşte adevărul şi calitatea*).

SFAT

Omul, vrînd altuia rău să facă, îşi face lui însuşi: Sfatul cel rău e mai rău pentru-acela ce-l pune la cale (HESIOD, M, 258—259).

Mulţi primesc sfaturi, dar numai cei înţelepţi profită de ele (Consilium inveniunt multi sed docti explicant. PUBLILIUS SYRUS, S, 124).

Un sfat care nu poate fi schimbat, este rău (Malum este consilium quod mutari non potest. PUBLILIUS SYRUS, S, 403. *Sfaturile rigide, care nu ţin seama de schimbarea împrejurărilor, pot deveni primejdioase*).

Sfatul dat unor nebuni îi înfurie, nu-i linişteşte. Laptele este pentru şerpi o băutură care numai le sporeşte veninul (Panciatantra I, §. 17).

Nu există sfat mai sincer decît acela dat pe o corabie în primejdie (Nessuno consiglio è più leale che quello che si dà dalle nave che sono in pericolo. LEONARDO DA VINCI, A).

Nici un dar nu este mai preţios decît sfatul bun (Bono consilio nullum este munus pretiosus. ERASMUS, Cc).

Cere sfat din partea ambelor vremuri: a celor vechi, pentru ce-i mai bun, a celor mai din urmă, pentru ce-i mai potrivit (Ask counsel of both times: of the ancient time what is best, and of the latter time what is fittest. F. BACON, Ep).

Iară ce fac domnii singuri din gîndurile sale sau din şoapte, rar lucru iese la folos, că încă în lume om n-au născut pînă acum ca acela să nu-i trebuiască voroava cu sfat, că deşi gîceşte cîrmuitorul cîte o treabă, încă tot să nu să încreazâ c-au gîcit, pînă nu se întăreşte părerea lui cu voroava şi altor păreri (MIRON COSTIN, L, XVI, 52).

Precît este de folos, la vreme de trebuinţă, cuvîntul cuvios, pre atît este de neputincios cuvîntul aceluia care, nefiind întrebat de nimeni, tuturor dă sfat (D. CANTEMIR, I, I).

Sfaturile bătrînilor luminează fără să încălzească, întocmai ca soarele de iarnă (Les conseils de la vieillesse éclairent sans échauffer, comme le soleil de l'hiver. L. VAUVENARGUES, R, 159. *De aceea, pentru tineri, sfaturile cele mai bune provin nu de la bătrîni, ci de la acei puţin mai bătrîni decît ei. Experienţa bătrînilor s-a putut forma în împrejurări cu totul deosebite*).

A SE SFĂTUI

Sfătuieşte-te cu cel mic şi cu cel mare şi pe urmă hotărăşte tu însuţi (ANTON PANN, T).

SFÎNT

Dacă trebuie să vorbim despre ceva „sfînt", atunci sfîntă este numai nemulţumirea de sine a omului şi dorinţa de a fi mai bun decît este; sfîntă este ura lui împotriva vestigiilor unei vieţi mediocre, pe care el însuşi a plăsmuit-o; sfîntă este dorinţa lui de a stîrpi de pe faţa pămîntului invidia, lăcomia, crimele, bolile, războaiele şi orice vrajbă între oameni, sfîntă este munca lui (M. GORKI, Dc).

SFÎRŞIT

Orice faci, fă şi caută sfîrşitul cum vine./ Cine nu-l socoteşte nu petrece bine./ Sfîrşitul ori laudă, ori face ocară,/ Multe începuturi dulci, sfîrşituri amară. / Sfîrşitul cine caută vine la mărire,/ Fapta nesocotită aduce perire./ (MIRON COSTIN, V).

Omul cel mai fericit este acela care poate pune în legătură sfîrşitul cu începutul vieţii sale (Der ist der glücklichste Mensch, der das Ende seines Lebens mit dem Anfang in Verbindung setzen kann. J. W. GOETHE, M. *Fericirea ar fi unitatea în dezvoltare. Norocul, în sensul întîmplării fericite, nu este chiar fericirea*).

SILĂ

Vătămătoare-i fricosului sila şi nici cel de treabă/ Nu poate uşor să o rabde, cînd ea-l asupreşte într-una/ Nenorociri aducîndu-i (HESIOD, M, 207—209).

SIMPATIE

Cu cît inspiri o simpatie mai generală cu atît inspiri o simpatie mai puţin profundă (STENDHAL, A).

Dezvoltarea celor cinci simțuri este o muncă a întregii istorii universale de pînă acum (K. MARX, MEF. *Căci simțurile s-au dezvoltat și perfecționat în decursul istoriei omenirii, ca urmare a activității practice a oamenilor*).

Simțurile mai mult îl ajută decît îl înșală pe om (Vos sens vous assistent beaucoup plus qu'ils ne vous trompent. VOLTAIRE, PhAp).

SINCERITATE

Pot făgădui că voi fi sincer, nu însă imparțial (Aufrichtig zu sein kann ich versprechen, unparteiisch zu sein aber nicht. J. W. GOETHE, M. *Nu poți judeca un fapt fără să iei poziție față de el*).

Sinceritatea este izvorul oricărei genialități, și oamenii ar fi mai inteligenți dacă ar fi mai morali (Aufrichtigkeit ist die Quelle aller Genialität, und die Menschen wären geistlicher, wenn sie sittlicher wären. L. BÖRNE, A).

„Sinceritate", ce ușor întrebuințăm noi vorba asta! Ca și cum ar sta la voia noastră să fim sinceri. Vai, nu e nimic mai delicat pe lume, nimic mai volatil, ca duhul acesta sfînt al sincerității (A. VLAHUȚĂ, G. *Sinceritatea e o calitate, o nobilă înzestrare, care trebuie dobîndită și conservată cu perseverență și atenție*).

SÎNGE

Sîngele care curge ne convinge, lacrimile ne lasă în îndoială (On croit au sang qui coule, et l'on doute des pleurs. A. DE MUSSET, V).

SINGURĂTATE

Virtutea nu e făcută să stea singură. Cel care o practică va avea vecini (CONFUCIUS, A, IV, 25).

Chiar dacă ar voi, omul nu poate trăi singur. Îndemînările cîştigate, virtuţile sau viciile pe care le practică provoacă bucuria sau durerea unui cerc mai mic sau mai mare de oameni (Sich allein kann kein Mensch leben, wenn er auch wollte. Die Fertigkeiten, die er sich erworbt, die Tugenden oder Laster, die er ausübt, kommen in einem kleinern oder grösseren Kreise andern zu Leid oder zur Freude. J. HERDER, B, 6. *Nu sîntem singuri pe lume şi de aceea sîntem responsabili pentru fiecare faptă a noastră*).

Poţi dobîndi totul în singurătate în afară de caracter (STENDHAL, A).

vezi şi IZOLARE

ŞIRETLIC

Niciodată şiretlicurile folosite pentru atingerea scopului nu trebuie să depăşească piedicile ce-i stau în cale (I.A. KRÎLOV, I).

SLĂBICIUNE

Oamenii slabi alcătuiesc trupele uşoare ale armatei răilor. Ei fac mai mult rău decît armata însăşi: murdăresc şi prăpădesc în jurul lor (Les gens faibles sont les troupes légères de l'armée des méchants. Ils font plus de mal que l'armée même; ils infestent et ils ravagent. CHAMFORT, M. *Slăbiciunea este mai funestă pentru că este şi mai răspîndită*).

SLUJBĂ

Nu-i totdeauna bine să ai o slujbă mare (Il n'est pas toujours bon d'avoir un haut emploi. LA FONTAINE, DM).

SOARTĂ

Bărbăţia micşorează loviturile sorţii (DEMOCRIT, fr. 213. *Fiindcă le suportă mai uşor*).

Soarta ajută pe viteji (Fortis fortuna adiuvat. TERENTIUS, PH, 203. *Pentru că în realitate vitejii, toţi oamenii tari, îşi croiesc singuri soarta*).

E scris pe-a Paradisului poartă: „Vai celui care se lasă în seama sorţii" (HAFIZ, la EMERSON, Lpp).

Soarta vinde ceea ce credem că dăruieşte (La fortune vend ce qu'on croit qu'elle donne. LA FONTAINE, Ph. *Norocul costă uneori scump, dar fiindcă nu-i cunoaştem preţul adevărat îl putem atribui generozităţii sorţii*).

SOBRIETATE

Norocul ne aduce o masă îmbelşugată, sobrietatea una suficientă (DEMOCRIT, fr. 210. *Democrit preferă pe cea din urmă, căci, ne spune el în* fr. 209: **Pentru un stomac care se mulţumeşte cu puţin, noaptea nu e niciodată scurtă** *şi* fr. 211: **Sobrietatea sporeşte plăcerile şi face desfătarea mai mare**).

SOCIETATE

Nu poţi trăi într-o societate şi să fii liber faţă de această societate (V.I. LENIN, DC).

Ce nu strică cetăţii nu strică nici cetăţeanului. De această regulă să te serveşti oricînd e vorba de vreun rău. Nu strică acest lucru societăţii, atunci nu-mi strică nici mie; iar dacă strică societăţii, nu ajungi la nimic cu mînia împotriva celui care o vatămă, ci trebuie să-i arăţi greşeala lui (MARC-AURELIU, M, V, 22. *Maximă a solidarităţii dintre individ şi societate. Vd. şi* M, VI, 54: **Ce nu-i bun pentru stup, nu-i bun nici pentru albină**).

SOLDAT

Soldatul care luptă fără să creadă în dreptatea cauzei sale este o fiară sălbatică, iar comandantul, care duce trupele la

bătălie fără credință în cauza sa, este un tîlhar (A. MICKIEWICZ, K).

SOMN

Visat-am un înțelept, care-mi spunea: „De ce-ți irosești viața în somn? Poate somnul să înflorească trandafirii plăcerii? Nu te însoți cu fratele geamăn al morții, somnul, căci vei avea somn de ajuns în mormînt!“ (OMAR KHAYYAM, C, 51).

Somnul Dreptului! Dreptul n-ar trebui să poată dormi (Sommeil du Juste! Le Juste ne devrait pas pouvoir dormir. J. RENARD, J, 1903. *Are atîtea de văzut și de făptuit. Este nevoie de el tot timpul*).

SPECIE OMENEASCĂ

Facem mai bună specia omenească atunci cînd facem pe tineri mai buni (Man bessert das Menschengeschlecht, wenn man die Jugend bessert. G. LEIBNIZ).

SPECIFIC

Ce-mi pasă că ai un creier mare și o minte atotcuprinzătoare, că înțelegi toate, că știi multe, că mergi în pas cu timpul, dacă n-ai o fărîmă care să-ți aparție, care să fie a ta proprie, un specific al tău (Что мне в том, что у тебя голова велика и уместительна и что понимаешь ты все, много знаешь, за веком следишь, — да своего-то, особенного, собственного, у тебя ничего нету! I.S. TURGHENIEV, H).

A SPERA

Să speri ce e mai bun este pios și viteaz și înțelept (To hope the best is pious, brave and wise. E. YOUNG, N, III, 444).

SPERANȚA

Speranța este bunul cel mai comun; cine n-are nimic, îl are cel puțin pe acesta (THALES, la PLUTARH, B, 9).

Nenorocirea obosește; vînturile nu suflă mereu cu aceeași turbare; norocul fericiților are un sfîrșit. Totul trece, totul se schimbă; omul cu sufletul întreg se încrede pînă la urmă în speranță. Deznădejdea este lașitate (EURIPIDE, H).

Speranțele celor învățați sînt mai puternice decît bogățiile ignoranților (DEMOCRIT, fr. 185. *Este o maximă justă, dacă ne gîndim la fecunditatea științei, la posibilitățile ei de a investiga viitorul; dar aceeași maximă poate fi înțeleasă și ca expresia mîndriei unui învățat ofensat de aroganțele bogăției*).

Speranțele celor cuminți pot fi realizate, ale celor nebuni rămîn totdeauna neîmplinite (DEMOCRIT, fr. 58. *Întreabă-te deci dacă ai dreptul să te plîngi de o deziluzie*).

Într-o zi totul va fi bine, iată speranța noastră. Totul este bine de pe acum, iată iluzia care ne înșală (Un jour tout sera bien, voilà notre espérance. Tout est bien aujourd'hui, voilà l'illusion. VOLTAIRE, PDL. *A corecta iluzia, a întreține nădejdea, luciditate și încredere în destinul omenirii completează atitudinea morală recomandată de Voltaire*).

Speranța este al doilea suflet al nenorociților (Hoffnung ist die zweite Seele der Unglücklichen. J.W. GOETHE, M).

SPIRIT

Oamenii care au mult spirit cad adeseori în păcatul de a disprețui totul (Les gens qui ont beaucoup d'esprit tombent souvent dans le dédain de tout. MONTESQUIEU, P. *Este un spirit rău întrebuințat acela care privește lumea din înălțimea superiorității sale*).

Cînd fugi după spirit, prinzi prostia (Quand on court après l'esprit on attrape la sottise. MONTESQUIEU, P).

Un spirit înzestrat pare adesea fericit, după cum un om bine făcut pare adesea îndemînatic (Un bon esprit parait souvent heureux, comme un homme bien fait parait souvent adroit. RIVAROL, N).

Dreptul spiritului lumii trece dincolo de îndreptățirile particulare (Das Recht des Weltgeistes geht über alle besonderen Berechtigungen. G. W. HEGEL, Ph E. *Dezvoltarea generală a istoriei pe care Hegel, ca filozof idealist, o atribuie „spiritului lumii", se produce adeseori prin sacrificarea idealurilor morale particulare*).

Spiritul este singurul lucru pe care îl găsești cu atît mai puțin cu cît îl cauți mai mult (Der Witz ist das einzige Ding, was um so weniger gefunden wird, je eifriger man es sucht. F. HEBBEL, T, 270. *Spontaneitatea spiritului este îndeobște recunoscută*).

SPIRITUAL

Nu este mare artă să fii spiritual, cînd nu respecți nimic (Es ist keine Kunst geistreich zu sein, wenn man vor nichts Respekt hat. J. ECKERMANN, G.).

SPLENDOARE

Splendoarea lumii este totdeauna adecvată la splendoarea spiritului care o contemplă. Bunul își găsește aici paradisul, răul își află de pe acum iadul (Die Herrlichkeit der Welt ist immer adäquat der Herrlichkeit des Geistes, der sie betrachtet. Der Gute findet hier sein Paradies, der Schlechte geniesst schon hier seine Hölle. H. HEINE, G).

STĂPÎN

Omul care are nevoie de un stăpîn este un animal; îndată ce devine om cu adevărat, stăpînul îi este inutil (Der Mensch, der einen Herrn nötig hat, ist ein Tier; sobald er Mensch wird, hat er keines eigentlichen Herren mehr nötig. J. HERDER, I, IX, IV).

STAT

Statul este o mașină pentru menținerea dominației unei clase asupra alteia (V.I. LENIN, DS).

STATORNICIE

Nu cere statornicie privighetorilor, care în orice clipă cîntă serenade unui trandafir proaspăt deschis (SAADI, G, 6, 2. *Este ridicol să ceri statornicie inspirației*).

STEA

Stelele nu se tem că ar putea fi luate drept niște licurici (R. TAGORE, P, 48. *Geniile, își cunosc valoarea*).

A ȘTERGE

Adăugați uneori, ștergeți adesea (Ajoutez quelquefois et souvent effacez. N. BOILEAU, A, I, 174. *Sfat dat scriitorilor, pentru a le atrage atenția că un merit al lucrării lor trebuie să fie concentrarea, concizia*).

A ȘTI

Nu încerca să știi totul, pentru a nu te trezi că nu știi nimic (DEMOCRIT, fr. 169. *Există în om o dorință de a cunoaște totul, care îl împiedică uneori să stăpînească cu adevărat un singur domeniu*).

Nu știi bine ceva decît multă vreme după ce l-ai învățat (On ne sait bien quoi que ce soit que longtemps après l'avoir appris. J. JOUBERT, P, XXIII, 56. *Trebuie să trăiești achizițiile culturii tale, pentru a le stăpîni cu adevărat*).

ȘTIINȚĂ

Orice știință ar fi de prisos dacă forma de manifestare și esența lucrurilor ar coincide nemijlocit (K. MARX, C.

Căci știința este aceea care pătrunde în adîncul fenomenelor pentru a descoperi esența lor).

Orice concepție nouă într-o știință implică o revoluție în termenii tehnici ai acestei științe (K. MARX, C).

Zeus călăuzește pe oameni în calea înțelepciunii și el a hotărît că vor dobîndi știința prin durere (ESCHIL, A. *Așa cîntă corul bătrînilor la începutul tragediei, vestind evenimentele teribile, dar pline de învățăminte, care aveau să se producă. Știința este adeseori rodul durerii*).

Știința este partea cea mai însemnată a fericirii (SOFOCLE, A, 1328).

Știința seamănă cu comandantul și practica cu soldații (La scienzia è il capitano e la pratica sono i soldati. LEONARDO DA VINCI, A. *Totuși nu totdeauna, deoarece adevărurile științei au fost găsite în practica lucrurilor*).

Știința este fiica experienței (LEONARDO DA VINCI, A.)

Știință fără conștiință este ruina sufletului (Science sans conscience n'est que ruine de l'âme. F. RABELAIS, G, II, VIII).

Știința este putere (Knowledge is power. *Lat.* Nam et ipsa scientia potestas. F. BACON, E).

Știința este lucrarea și activitatea minții; poezia nu poate fi considerată decît ca recreația ei (Science is the labour and handicraft of the mind; poetry can only be considered its recreation. F. BACON, D, 1).

Știința este organismul viu prin care se dezvoltă adevărul (A. HERZEN, D).

Știința se face cu fapte, după cum se face o casă cu pietre; dar o acumulare de fapte nu este știință, după cum o grămadă de pietre nu este o casă (On fait la science avec des faits, comme on fait une maison avec des pierres; mais une accumulation de faits n'est pas plus une science qu'un tas de pierres n'est une maison. H. POINCARÉ, S).

Cînd întîmpini un stil natural, te simţi uimit şi încîntat, căci te aşteptai să vezi un autor, şi găseşti un om (Quand on voit le style naturel, on est tout étonné et ravi, car on s'attendait de voir un auteur, et on trouve un homme. B. PASCAL, P, I, 29).

Stilul este omul (Le style c'est l'homme même. G. BUFFON, D. *Dar şi societatea. Caracterul stilistic al unei creaţii de artă este expresiv pentru temperamentul individului care a creat-o, dar şi pentru experienţele, cultura, timpul şi societatea căreia acesta îi aparţine. Stilul este expresia individualităţii, dar nu numai a indivizilor izolaţi, ci şi a popoarelor, a epocilor, a profesiunilor; există stiluri naţionale, epocale, profesionale, adică aşa-zisele stiluri ale limbii*).

Între stil şi manieră este aceeaşi deosebire ca între organismul necesar al fiinţei vii şi structura voită a lucrului artificial (I. L. CARAGIALE, C).

Stilul bun seamănă cu raza de lumină, care îşi datorește claritatea amestecului celor şapte culori ale curcubeului. Stilul simplu seamănă cu lumina albă. Este complex, fără să pară că este complex (Un bon style est comme ce rayon de lumière... qui doit sa clarté pure à l'union intime des sept couleurs dont il est composé. Le style simple est semblable à la clarté blanche. Il est complexe mais il ne paraît pas. A. FRANCE, J. *Impresia de simplitate, în artă, este un efect al perfecţiunii compoziţiei*).

vezi şi ADEVĂR

STIMĂ

Stima preţuieşte mai mult decît celebritatea, consideraţia publică mai mult decît renumele, onoarea mai mult decît gloria (L'estime vaut mieux que la célébrité, la considération vaut mieux que la renommée; et l'honneur vaut mieux que la gloire. CHAMFORT, M. *Deoarece stima, consideraţia publică şi onoarea pot fi cîştigate numai ca urmare a unor calităţi deosebite; apoi pentru că există şi triste celebrităţi, renume şi glorii*).

STOMAC

Nu este stomacul cel care nu se poate sătura, cum spune poporul de rînd, ci părerea falsă asupra capacităţii nelimitate a acestuia (EPICUR, S, LIX. *Lăcomia nu se satură niciodată!*).

STRĂIN

Viaţa printre străini te învaţă cumpătarea, căci fiertura de orz şi culcuşul de paie sînt leacurile cele mai dulci împotriva foamei şi a oboselii (DEMOCRIT, fr. 246).

Din pumni streini nu te saturi cînd bei apă (ANTON PANN, S).

STRĂMOŞ

Slava strămoşească pe strămoşi cinsteşte (GR. ALEXANDRESCU, P. *Gloria străbună nu împodobeşte pe descendentul degenerat, ci dimpotrivă, îi arată decăderea*).

STRICAT

Locman înţeleptul fiind întrebat unde a învăţat virtutea, a răspuns: „La cei stricaţi, pentru că mi-au arătat ce trebuie să ocolesc" (SAADI, G, II, 21).

STUDIU

Nu există saţiu în studiu (Non est ulla studiorum satietas. ERASMUS, Cs. *Curiozitatea ştiinţifică creşte prin îndestulare*).

Însuşirile naturale sînt ca plantele naturale, care trebuie curăţate de uscături cu ajutorul studiului (Natural abilities are like natural plants, that need pruning by study. F. BACON, Est).

Studiile uitate şi neglijate nu sînt totdeauna cele mai rele: uneori sînt chiar cele mai bune (Les études oubliées et négligées ne sont pas toujours les pires; quelquefois même

elles sont les meilleures. J. JOUBERT, P, XXIII, 55. *Căci, spunea un alt autor francez: Cultura este ceea ce rămîne după ce ai uitat ce ai învățat*).

Se zice: studiază, artistule, natura! Dar nu este un lucru ușor să extragi noblețea din vulgaritate și frumosul din inform (Man sagt: Studiere, Künstler, die Natur! Es ist aber keine Kleinigkeit, aus dem Gemeinen das Edle, aus der Unform das Schöne zu entwickeln. J. W. GOETHE, M. *Singur studiul naturii poate duce în artă la un naturalism josnic, dacă nu i se adaugă gust și delicatețe morală*).

Șiretul disprețuiește studiile; omul simplu le admiră și înțeleptul le folosește (Crafty men contempt studies; simple men admire them; and wise men use them. T. MACAULY, E).

STUPID

Stupidul este prostul care nu vorbește, deci cineva mai ușor de suportat decît prostul care se exprimă (Le stupide est un sot qui ne parle point, en cela plus supportable que le sot qui parle. LA BRUYÈRE, J).

SUBLIM

De la sublim la ridicol este un singur pas (Du sublime au ridicule il n'y a qu'un pas. *Vorbă atribuită lui* NAPOLEON BONAPARTE, *care se referea desigur la definiția antică a ridicolului ca eșuarea sublimului*: **Se căznesc munții în durerile facerii și iată că se naște un biet șoricel,** HORATIUS, A. *Nu căuta cu ori ce preț sublimul, preferă măsura!*).

A SUFERI

Cine a suferit nu uită (Cui dolet, meminit. CICERO, M, 20, 42. *Suferința instruiește*).

Nu spera și nu face lucrurile a căror lipsă bagi de seamă că te-ar face să suferi (LEONARDO DA VINCI, A).

SUFLET

Granițele sufletului nu le poți găsi, chiar dacă le-ai căuta pe toate drumurile; atît de adîncă este ființa lui (HERACLIT, fr. 45. *Adîncimea sufletului provenea, pentru Heraclit, din faptul că sufletul se unește cu întregul univers și se dezvoltă din temeliile lui. Adîncimea sufletului omenesc este adîncimea legăturilor lui cu întregul univers material. Idee profundă care fixează științei omului ținte încă neatinse pe deplin!*).

Se cuvine ca omul să se ocupe mai mult de sufletul decît de corpul său, căci excelența sufletului îndreaptă slăbiciunea corpului, în timp ce forța corporală, fără puterea minții, nu face sufletul mai bun (DEMOCRIT, fr. 187. *Observație profundă asupra valorii disciplinei morale chiar în ce privește bunăstarea fizică a noastră*).

Sufletul se formează prin deprinderi și ajungi să gîndești după cum trăiești (DEMOSTENE, O, II).

Prefer să-mi călesc sufletul decît să-l mobilez (J'aime mieux forger mon âme que la meubler. MONTAIGNE, E, III, III. *Montaigne a fost un mare umanist, dar puterea sufletească i se părea, cu drept cuvînt, mai prețioasă decît erudiția*).

Sufletele puternice sînt înrudite între ele (Verwandte sind sich alle starke Seelen. F. SCHILLER, P, IV, 4).

Sufletele josnice nu nădăjduiesc decît în noblețea celorlalte (Les âmes basses ne comptent que sur la noblesse des autres. J. RENARD, J 1902. *Vorbă amară, dar foarte pătrunzătoare!*).

SUPERFICIALITATE

La vîrsta matură ajungi în chip firesc să fii mai puțin superficial, dar în același timp îți vine mai greu să fii ușor (SAINTE-BEUVE, C, XI).

TABLOU

Dacă într-un tablou se află o pată neagră sau o spărtură, atunci primul venit le va vedea; dar calitatea tabloului, numai un cunoscător o poate distinge (A. MICKIEWICZ, K).

A TĂCEA

Prefer să tac, cînd nu înțeleg (SOFOCLE, O, 562).

Dacă tăceai, filozof rămîneai (Si tacuisses, philosophus mansisses. BOETHIUS, C, II, 7).

Cine tace pare a consimți (Qui tacet, consentire videtur. *Principiu al dreptului canonic, vrednic a fi meditat, pentru că ne arată că există o responsabilitate și în tăcere*).

E o mare nenorocire să nu ai atîta minte pentru a vorbi bine și nici atîta judecată pentru a tăcea. Iată temeiul oricărei insolențe. (C'est une grande misère que de n'avoir pas assez d'esprit pour bien parler, ni assez de jugement pour se taire. Voilà le principe de toute impertinence. LA BRUYÈRE, S. *La Bruyère vede aici temeiul oricărei insolențe, dar efectul acelor lipsuri este mult mai vast și mai variat*).

TĂCERE

Tot ce creează tace. Natura-și deschide florile ei în cea mai adîncă tăcere. Numai distrugerea vrea gălăgie. — Nu e războ-

iul cel mai mare zgomot pe care-l face omul pe pămînt? (A. VLAHUȚĂ, G).

TALENT

A-ți exercita liber talentul, iată adevărata fericire (ARISTOTEL, P, II, 11).

Puterea talentului crește o dată cu însemnătatea subiectelor (Crescit enim cum amplitudine rerum vis ingenii. TACITUS, D, 37).

Să nu silim talentul ce-l avem, că nu vom face nimic plăcut (Ne forçons point notre talent, — Nous ne ferions rien avec grâce. LA FONTAINE, Ac).

Talentul se formează în tăcere, caracterul în vîrtejul lumii (Es bildet ein Talent sich in der Stille / Sich ein Charakter in dem Strom der Welt. J.W. GOETHE, T, II, 2).

Învățatul fără talent este asemenea acelui sărman imam care a rupt și a mîncat Coranul, gîndind că astfel împlinește voia lui Mohamed (Ученый без дарования подобен тому мулле, который изрезал и съел Коран, думая исполнить волю Магомеда. A.S. PUȘKIN, F).

Există în aurora talentului ceva în același timp naiv și îndrăzneț care amintește grațiile copilăriei și fericita ei lipsă de preocupare față de convențiile care guvernează pe adulți (Il y a dans l'aurore du talent quelque chose de naïf et de hardi en même temps qui rappelle les grâces de l'enfance et aussi son heureuse insouciance des conventions qui régissent les hommes faits. E. DELACROIX, J, 1 martie 1858).

A face cu ușurință ceea ce este greu altora, iată talentul; a face ceea ce e imposibil talentului, iată geniul (Faire aisément ce qui est difficile aux autres, voilà le talent; faire ce qui est impossible au talent, voilà le génie. H.F. AMIEL, J).

ȚARĂ

Există oare un om de bine care să nu datoreze nimic țării sale? Oricine ar fi acesta, el îi datorește ceea ce este mai prețios pentru om, moralitatea acțiunilor sale și iubirea virtuții. Născut în fundul unei păduri, omul ar fi trăit mai fericit și mai liber; dar neavînd să se lupte cu nimic pentru a-și urma înclinațiile, ar fi fost bun fără merit și n-ar fi fost virtuos (J.J. ROUSSEAU, E, V).

vezi și PATRIE

TĂRIE

Lasă-i să vorbească: fii tare ca un turn ce nu se clatină oricum ar sufla vîntul (Lascia dir le genti! / Sta' come torre ferma, che non crolla/ Giammai la cima per soffiar de'venti! DANTE, P, V, 13—15).

TATĂ

Stăpînirea de sine a tatălui este preceptul cel mai însemnat pentru copii (DEMOCRIT, fr. 208. *Moralitatea omului se formează în familia lui*).

Un tată are două vieți, pe a sa, și pe a fiului său (Un père a deux vies, la sienne, et celle de son fils. J. RENARD, J, 1902).

TEAMĂ

Este nedemn a renunța la dobîndirea lucrurilor de care avem nevoie, de teamă că le-am putea pierde (PLUTARH, V, Solon, 7).

vezi și FRICĂ

TEATRU

Privitor ca la teatru / Tu în lume să te-nchipui: / Joace unul și pe patru / Totuș tu ghici-vei chipu-i / Și de plînge, de se ceartă,/ Tu în colț petreci în tine / Și'nțelegi din a lor artă / Ce e rău și ce e bine (M. EMINESCU, G).

A SE TEME

Teme-te de cel care se teme de tine, măcar de-ar fi o muscă şi tu un elefant (SAADI, G, 1, 8).

A FI TEMUT

Cînd cauţi mult mijloacele de a te face temut, găseşti totdeauna mai înainte pe acele de a fi urît (Quand on cherche si fort les moyens de se faire craindre, on trouve toujours auparavant ceux de se faire haïr. MONTESQUIEU, L, CXLI).

Cînd eşti temut nu eşti inocent (Tant qu'on est redoutable on n'est point innocent. C. DELAVIGNE, V, IV, 4).

TEORIE

Teoria devine o forţă materială de îndată ce cuprinde masele (K. MARX, Cf).

Faptele sînt materiale utile, dar numai prin punerea lor în acţiune cu ajutorul raţionamentului experimental, adică prin ajutorul teoriei, se clădeşte şi se organizează cu adevărat ştiinţa. Ideile exprimate prin fapte constituie ştiinţa (C. BERNARD, I, 1, 1).

TEORIE REVOLUŢIONARĂ

Fără teorie revoluţionară nu poate să existe nici mişcare revoluţionară (V.I. LENIN, CF).

TIMP

Timpul descoperă toate lucrurile (Tempus omnia revelat. ERASMUS, A).

Timpul este meşter mare, aranjează multe lucruri (Le temps est un grand maître, il règle bien des choses. P. CORNEILLE S, II, 4).

Timpul este destul de lung pentru cine ştie să profite de el; cine munceşte şi cine gîndeşte îi extinde limita. Poţi trăi mult fără să vegetezi îndelung (Le temps est assez long pour quiconque en profite; Qui travaille et qui pense en étend la limite. On peut vivre beaucoup sans végéter longtemps. VOLTAIRE, D).

Nu mi-ar fi plăcut să trăiesc într-un secol şi să fi lucrat pentru un altul. Eşti tot atît cetăţean al timpului ca şi al statului tău (Ich möchte nicht gern in einem andern Jahrhundert leben und für ein anderes gearbeitet haben. Man ist ebensogut Zeitbürger, als man Staatsbürger ist. F. SCHILLER, U, II, Brief).

TÎNĂR

Există tineri cu minte multă şi bătrîni lipsiţi de minte; nu timpul te învaţă să gîndeşti, ci firea şi educaţia timpurie (DEMOCRIT, fr. 183. *Experienţa nu îmbogăţeşte mintea oricui*).

Un tînăr, în ceea ce priveşte anii, poate fi bătrîn în privinţa orelor — dacă nu şi-a pierdut timpul (A man that is young in years may be old in hours, if he has lost no time. F. BACON, Ey).

Nici un om înţelept nu a dorit vreodată să fie mai tînăr (No wise man ever wished to be younger. J. SWIFT, T. *Căci achiziţiile înţelepciunii au devenit posibile prin trecerea anilor*).

Din nefericire ne rămîne un interval prea mic între timpul în care sîntem prea tineri şi acela în care sîntem prea bătrîni (Par malheur, trop peu d'intervalle entre le temps où l'on est trop jeune, et celui où l'on est trop vieux. MONTESQUIEU, *P. Energie şi experienţă! Echilibrul lor este de scurtă durată*).

Eroarea cea mai nebunească este a tinerilor care cred că-şi pierd originalitatea recunoscînd adevărul mărturisit de alţii

înaintea lor (Der törichste von allen Irrtümern ist, wenn junge gute Köpfe glauben, ihre Originalität zu verlieren, indem sie das Wahre anerkennen, was von anderen schon anerkannt worden. J.W. GOETHE, M).

Este tînăr acela care n-a mințit încă (Un jeune, c'est celui qui n'a pas encore menti. J. RENARD, J, 1898. *A rămas tînăr acela care n-a făcut nici o concesie convenției și prejudecății*).

vezi și BĂTRÎN

TINEREȚE

Orgoliul vieții îmbată cu ușurință tinerețea. Fiecare generație urcă la rîndul ei pînă în vîrful copacului, de unde vede toată țara la picioarele ei și numai cerul deasupra. Se crede cea dintîi din lume și, pentru o clipă, ocupă acest loc (SAINTE-BEUVE, C, XI).

Taina farmecului tău [a tinereții] nu stă în puterea de a făptui orice, ci în puterea credinței că poți făptui orice (И, может быть, вся тайна твоей прелести состоит не в возможности все сделать, а в возможности дуамть, что ты все сделаеш... I.S. TURGHENIEV, P).

ȚINUTĂ

Cele două maxime ale oricărui mare om de curte sînt să-și păstreze întotdeauna ținuta și să nu-și țină niciodată cuvîntul (The two maxims of any great man at court are, always to keep his countenance, and never to keep his word. J. SWIFT, T. *Maximă satirică și amară inspirată lui Swift de curtenii vremii lui*).

TIRAN

Tiranul proaspăt apasă greu (ESCHIL, P. *Maximă pronunțată de Hefaistos la începutul tragediei pentru a explica pornirea lui Zeus împotriva lui Prometeu care îl ajutase să cucerească puterea supremă*).

Viaţa pe care o socoteşti cea mai nenorocită dintre toate este cu mult mai puţin nenorocită decît a tiranului (PLATON, R, 579 d. *Tiranul trăieşte în teroare, sub ameninţarea continuă a oprimaţilor*).

Fiindcă tiranii s-au lipsit ei singuri de iubirea pe care oricine trebuie s-o arate aproapelui său, nu merită nici ei vreo iubire omenească; tiranii nu sînt oameni, ci fiare sălbatice (MICHELANGELO. *Citatul este transcris de Donato Gianotti, care discută atitudinea lui Dante faţă de Brutus şi Cassius* (Infernul, XXXIV). *Autenticitatea dialogului nu este contestată*).

TOLERANŢĂ

Toleranţa n-ar trebui să fie decît o stare trecătoare de spirit: ea trebuie să conducă la recunoaştere. A răbda pe cineva înseamnă a-l ofensa (Toleranz sollte eigentlich nur eine vorübergehende Gesinnung sein: sie muss zur Anerkennung führen. Dulden heisst beleidigen. J.W. GOETHE, M. *În acelaşi sens, mai departe*: **Adevărata liberalitate este recunoaşterea.** Wahre Liberalität ist Anerkennung).

TOŢI

„Nimeni n-a iubit ca mine", „nimeni n-a suferit cît am suferit eu"... Toţi zicem aşa. Şi toţi avem dreptate (A. VLAHUŢĂ, G. *Observaţia e în general justă, fiindcă puţini oameni au imaginea durerii străine*).

A TRĂI

Căci mai bine este moarte decît cu ruşine a trăi. Şi nu fiţi ca pasărea cucul care de frică îşi dă afară fructul lui şi casa, ci fiţi ca şoimul, care păzeşte în chip sigur după putere casa şi puii (Învăţăturile lui Neagoe Basarab, p. 155).

Tot ce trăieşte vine dintr-un ou (Omne vivum ex ovo *a stabilit fiziologul* WILLIAM HARVEY, *descoperitorul circulaţiei*

sîngelui, punînd astfel în lumină caracterul material al tuturor proceselor vieții și îndepărtînd ipoteza generației spontanee).

A trăi nu înseamnă a respira, înseamnă a acționa, a da folosință organelor, simțurilor, facultăților, tuturor părților ființei noastre care ne procură sentimentul existenței. Omul care a trăit mai mult nu este acela mai încărcat de ani, ci acela care a simțit viața mai puternic (Vivre, ce n'est pas respirer, c'est agir, c'est faire usage de nos organes, de nos sens, de nos facultés, de toutes les parties de nous-mêmes, qui nous donnent le sentiment de notre existence. L'homme qui a le plus vécu n'est pas celui qui a compté le plus d'années, mais celui qui a le plus senti la vie. J.J. ROUSSEAU, E, I).

Trăiești numai o dată-n lume (Man lebt nur einmal in der Welt. J.W. GOETHE, Cl, I, 1. *Folosește deci toate bunurile ei și toate posibilitățile tale!*).

Mult trăiești, multe auzi; mult umbli, multe vezi;/Mult trăiești, multe pătimești; multe greșești, multe-nveți./(ANTON PANN, In).

Trăiesc cu-adevărat acei ce luptă (Ceux qui vivent, ce sont ceux qui luttent. V. HUGO, Ch, IV, 9).

Nu poți trăi decît incorporîndu-te unei ființe mai mari decît tine însuți: trebuie să aparții unei familii, unei societăți, unei științe, unei arte; cînd consideri unul din aceste lucruri ca ceva mai important decît tine însuți, participi la soliditatea și forța acelui lucru; dacă nu, șovăiești, obosești și te destrami; cine gustă din tot se dezgustă de tot (H.TAINE, V. *Enumerația lui Taine nu este exhaustivă, dar principiul lui poate fi reținut: viața individului își dobîndește sensul prin participarea la o realitate umană generală, și anume la una care indică sensul de dezvoltare al omenirii*).

A trăi înseamnă a triumfa fără încetare, a se afirma împotriva distrugerii, împotriva bolii, împotriva anulării și dispersiunii ființei tale fizice și morale. A trăi înseamnă deci a voi fără încetare sau a-ți restaura voința în fiecare zi (Vivre, c'est triompher sans cesse, c'est s'affirmer contre la destruction, contre la maladie, contre l'annulation et la dispersion de notre être physique et moral. Vivre, c'est donc vouloir

sans relâche ou restaurer quotidiennement sa volonté. H.F. AMIEL, J, 1851).

Dacă viaţa n-are nici un ţel, dacă ne e dată numai pentru a fi trăită, ca scop în sine, n-avem pentru ce trăi (Если нет цели никакой, если жизнь для жизни нам дана, незачем жить. L.N. TOLSTOI, K, 11).

Totul sfîrşeşte, pentru ca totul să reînceapă, moare pentru ca să trăiască (Tout finit afin que tout recommence, tout meurt afin que tout vive. J. FABRE, S, V, 363).

Oricine crede că viaţa sa proprie sau aceea a semenilor săi nu are semnificaţie, nu este numai nefericit, ci chiar nevrednic de a trăi (A. EINSTEIN, W).

TRANSFORMARE

Marile transformări nu se pot înfăptui decît prin slăbirea respectului stupid al popoarelor faţă de legile şi obiceiurile vechi (HELVÉTIUS, E).

TRECUT

Ceea ce va veni se comportă faţă de trecut ca fiul adult faţă de tatăl său; pentru a se naşte, pentru a deveni om, are nevoie de un tată, de un educator; dar devenit om, îşi schimbă legătura cu tatăl său, care devine mai înaltă, mai plină de iubire, mai liberă (A. HERZEN, D, IV).

TRISTEŢE

Tristeţea se duce pe aripile timpului (Sur les ailes du temps la tristesse s'envole. LA FONTAINE, JV).

TRUFIE

Precum rugina strică fierul, aşa se strică şi omul de trufie, cînd inima lui se apropie de dînsa; şi precum viermele şi volbura se înfăşură de pom şi-l usucă şi se face fără rod, aşa,

fiul meu, și trufia strică rodul cel bun al robilor lui Dzeu (Învățăturile lui Neagoe Basarab, p. 115).

Trufia măsoară fericirea nu după bunăstarea ei, ci după mizeria altora (Superbia non suis commodis prosperitatem, sed ex alienis, metitur incommodis. T. MORUS, U, II).

Mîndria, o pasiune nobilă, nu este oarbă față de defectele proprii, dar trufia este (Der Stolz, eine edle Leidenschaft, ist nicht blind gegen eigene Fehler, aber der Hochmut ist. G. CHR. LICHTENBERG, MB).

TRUP

Dacă trupul ar chema sufletul la judecată pentru durerile și maltratările suferite și dacă aș fi chemat ca judecător, aș condamna sufletul că a provocat ruina trupului prin neglijență, că l-a istovit prin beție, că l-a nimicit prin voluptate, tot așa cum aș face răspunzător pe acela care, slujindu-se de un instrument sau de-o unealtă, le-ar lăsa în starea cea mai rea (DEMOCRIT, fr. 159. *Sufletul poate aduce toate aceste vătămări prin relele deprinderi de care se lasă stăpînit*).

Este rezonabil ca trupul să nu-și urmărească poftele în dauna spiritului, dar nici spiritul pe ale sale în dauna corpului (C'est bien raison... que le corps ne suive point ses appétits au dommage de l'esprit et... que l'esprit ne suive pas les siens au dommage du corps. MONTAIGNE, E, III, V. *Plăcerea este rezonabilă cînd nu este vătămătoare, căci, adaugă Montaigne*: **Natura a purtat de grijă, cu iubire de mamă, ca acțiunile cerute de nevoile noastre să fie și voluptuoase,** ibidem, III, XIII).

vezi și CORP

A UCIDE

Toate rănesc, ultima ucide (Omnes vulnerant, ultima necat. *Este vorba de orele vieții. Inscripție pe unele vechi orologii*).

A ULTRAGIA

Cine se lasă ultragiat, merită să fie ultragiat (Qui se laisse outrager, mérite qu'on l'outrage. P. CORNEILLE, H, I, 2. *Acceptarea ofensei arată micimea caracterului*).

UMANITATE

Desigur, soția și copiii sînt un fel de disciplinare a umanității (Certainly wife and children are a kind of disciplining of humanity. F. BACON, Em. *În familie se formează moralitatea individului*).

Oameni, fiți umani, este prima noastră datorie (Hommes, soyez humains, c'est notre premier devoir. J.J. ROUSSEAU, E, II).

Umanitatea este nemurirea oamenilor muritori (Die Menschheit ist die Unsterblichkeit der sterblichen Menschen. L. BÖRNE, K).

Nu spera, oricît de sus s-ar ridica sufletul tău, să poți zbura deasupra umanității tale (N'espère pas, si haut que ton âme ait monté, t'envoler au delà de ton humanité. V. HUGO,

R, 1. ***Accent antimistic. Omul este legat de-a pururi de condiția umanității sale*****).**

vezi și OMENIRE

UMILIRE

Umilirea vine din partea aceluia care poate face acest lucru, și-l și face, ba îl și sprijină; jignirea poate veni din partea oricui, fără să umilească (M. CERVANTES, Q, II, XXXII. ***Jignirea poate proveni și dintr-un izvor nedemn; umilirea presupune demnitatea izvorului*****).**

UMOR

Umorul conduce sufletul deasupra prăpăstiilor și îl face să se joace cu propria lui durere (Der Humor trägt die Seele über Abgründe und lässt sie mit ihrem eigenen Leid spielen. **A. FEUERBACH, V).**

UNIRE

Unirea multora, chiar cînd sînt slabi, e greu de biruit; doar din ierburi se împletește frînghia cu care se leagă elefantul (Panciatantra I, 14).

URĂ

Ura este iarna inimii (La haine, c'est l'hiver du coeur. **V. HUGO, Co).**

Ura este sfîntă. Ea este indignarea inimilor puternice și viguroase, disprețul militant al acelora pe care îi necăjesc mediocritatea și prostia. A urî înseamnă a iubi, înseamnă a-ți simți sufletul cald și generos, înseamnă a trăi larg din disprețul lucrurilor rușinoase și nătînge (E. ZOLA, H. ***Există însă și o altă ură decît aceea care se autorizează de la un principiu de iubire; este ura neputinței, a resentimentului și a inferiorității personale, pe care nimic n-o poate scuza. Trebuie să fim atenți în delimitarea celor două specii*****).**

Ce larg ar fi pămîntul să nu-l strîmteze ura... (A. VLAHUȚĂ, G.).

A URÎ

Dacă te-ai fi cercetat mai de aproape și cu sînge rece, ai fi văzut că nu ești nici mai bun, nici mai rău decît alții... Atunci nu te-ai fi apucat să urăști pe alții, nici pe tine însuți; ai fi suportat prostiile omenești cu mai multă indiferență și ai fi fost mai atent față de ale tale (I.A. GONCEAROV, P).

UȘURĂTATE

Cel mai mare rău pe care îl poți face tineretului, cînd te ocupi de educația lui, este să-l obișnuiești cu ușurătatea, căci aceasta produce plăcerile din care decurg viciile (DEMOCRIT, fr. 178. *Ușurătatea este miopia prevederii, deci și acea atitudine care nu-și poate reprezenta efectele mai îndepărtate și vătămătoare ale deprinderilor formate prin voluptate*).

UȘURINȚĂ

Cel care privește toate cu ușurință, va avea multe greutăți (LAO TSE, C, 63).

UTIL

Granița dintre util și vătămător este plăcerea și neplăcerea (DEMOCRIT, fr. 188. *Considerată în ansamblul maximelor lui Democrit, este probabil că maxima de față nu se referă numai la plăcerea și neplăcerea fizică, dar și la satisfacțiile și contrarietățile morale. Această completare rezultă de altfel și din* fr. 189: **Lucrul cel mai bun pentru om este de a-și petrece viața cît se poate mai mult în veselie și cît de puțin în tristețe. Dar aceasta nu este posibil decît dacă omul nu-și găsește plăcerea numai în lucrurile muritoare,** *adică în acele care pier o dată cu consumarea lor*).

VAL

Ce e val, ca valul trece (M. EMINESCU, G).

A VALORA

Lucrurile valorează atît cît le facem să valoreze (Les choses ne valent que ce qu'on les fait valoir. J. MOLIÈRE, R, 9).

VANITATE

Sîntem atît de prezumțioși, încît am vrea să fim cunoscuți de tot pămîntul și chiar de oamenii care vor veni după noi. Și sîntem atît de vanitoși, încît stima celor cinci sau șase oameni din jurul nostru ne amuză și ne mulțumește (Nous sommes si présomptueux, que nous voudrions être connus de toute la terre, et même des gens qui viendront quand nous ne serons plus. Et nous sommes si vains, que l'estime de cinq ou six personnes qui nous environnent nous amuse et nous contente. B. PASCAL, P, II, 89. *Vanitatea apare modestă, dacă o comparăm cu închipuirea de sine*).

VECHI

Dintre trăsăturile comune scriitorilor, savanților, muzicienilor, inventatorilor și artiștilor de mîna întîi nici una nu este mai minunată ca sfidarea mută a vechiului, izvorîtă din noile forme libere (W. WHITMAN, L).

CEI VECHI

Sîntem ca niște pitici săltați pe umerii unor giganți; putem vedea mai mult și mai departe decît cei vechi, nu din pricina ascuțimii vederii sau din aceea a mărimii corpului nostru, ci pentru că sîntem susținuți și ridicați de ei ca de niște uriași (JEAN DE SALISBURY, M, III, 4. *Însemnătatea tradiției de cultură nu trebuie să ascundă însă importanța temelor noi și a punctelor noi de vedere. Privim lumea nu numai de pe umerii giganților din trecut, adică cu toate achizițiile de cultură, dar mai ales din locul și momentul nostru propriu*).

VECIN

Un megieș ticălos e-o pedeapsă, cel bun o comoară: / Cine-are parte de-un bun vecin, de cîștig are parte (HESIOD, M, 338–339).

Raza de soare care te încălzește pe tine, nu ți-e împuținată prin faptul că se mai încălzește la ea și vecinul tău (A. VLAHUȚĂ, G).

A VEDEA

Cine a văzut unul, n-a văzut nimic: cine a văzut o mie, a văzut abia unul singur (*Vorbă atribuită arheologului german* EDUARD GERHARDT *care a trăit la Roma în prima jumătate a secolului trecut, și a formulat astfel necesitatea studiului prelungit al monumentelor antichității*).

VERS

Versul se resimte de josniciile inimii (Le vers se sent toujours des bassesses du coeur. N. BOILEAU, A, IV, 110. *Noblețea simțirii produce frumusețea artei*).

VESEL

Oamenii veseli comit mai multe nerozii decît cei triști; dar aceștia comit mai grave (M. EMINESCU, C, f. 163 v).

VESELIE

Cine recunoaște dreptatea veseliei? sufletele triste. Acestea știu că veselia este elan și vigoare, că de obicei este bunătate ascunsă, și chiar dacă este un efect al temperamentului și umorii, e o binefacere (H.F. AMIEL, J, 1877. *Oamenii veseli trec drept oameni buni; n-am întîlnit niciodată veselia firească asociată cu răutatea. Veselia este mai ales tolerantă, fiindcă speră în felul acesta să-și apere drepturile ei*).

vezi și VOIOȘIE

VIAȚĂ

Să iubim nebunește tot ce strălucește pe acest pămînt, fiindcă o altă viață ne este necunoscută (EURIPIDE, Ip, 193).

O viață rea, nebunească, impudică și impură nu este o viață rea, ci o moarte lungă (DEMOCRIT, fr. 160).

Nu este posibilă o viață plăcută, dacă ea nu este înțeleaptă, onorabilă și onestă, după cum nu se poate spune despre o viață că e înțeleaptă, onorabilă și onestă, dacă nu e plăcută (EPICUR, M, 140. *Plăcerea este o datorie a vieții, la fel ca înțelepciunea, onoarea și onestitatea*).

Viața nu este proprietatea nimănui, ci uzufructul tuturor (Vitaque manicipio nulli datur, òmnibus usu. LUCRETIUS, R, III, 971. *Succesiunea generațiilor, fecunditatea eternă a vieții ne impune s-o folosim cu grijă*).

Măsurarea vieții omului este în funcție de buna folosire a ei, nu de lungime (PLUTARH, C).

Viața aceasta nu e joc ci luptă; ori de unde ar veni loviturile pe neașteptate, trebuie să le primești pregătit și neclintit (MARC-AURELIU, M, VII, 61).

Cine nu prețuiește viața, n-o merită (Chi non stima la vita, non la merita. LEONARDO DA VINCI, A).

Ce este viaţa? Un fel de comedie continuă, în care oamenii, costumaţi în mii de chipuri deosebite, apar pe scenă şi îşi joacă rolurile, pînă cînd regizorul, după ce i-a făcut să-şi schimbe din cînd în cînd costumul şi să apară cînd sub mîndra purpură a regilor cînd sub zdrenţele dezgustătoare ale sclaviei şi ale mizeriei, îi sileşte în fine să părăsească teatrul (ERASMUS, E. *Comparaţia vieţii cu teatrul şi a oamenilor cu actorii este o figură poetică adeseori reluată în tradiţia umanistică, dar de fiecare dată cu altă semnificaţie, după cum am arătat în studiul meu* Din istoria unei teme poetice: lumea ca teatru. *Aici, la Erasmus, comparaţia vieţii cu teatrul vrea să ilustreze instabilitatea condiţiei umane, aşa cum o determină influenţa pasiunilor omeneşti şi luptele sociale. Aşadar o temă filozofică stoică, reluată în spiritul Renaşterii şi al umanismului*).

O viaţă de om nu poate fi pusă în cumpănă nici cu toate bogăţiile din lume (Cum humana vita ne omnibus quidem fortunae possessionibus paria fieri posse arbitror. TH. MORUS, U, I).

Viaţa aspră, transformată în obişnuinţă, înmulţeşte senzaţiile plăcute; viaţa moleşitoare pregăteşte o mulţime de neplăceri ...: nu există pat tare pentru cine adoarme îndată ce se culcă (La vie dure, une fois tournée en habitude, multiplie les sensations agréables; la vie molle en prépare une infinité de déplaisances...: il n'y a pas de lit dur pour qui s'endort en se couchant. J.J. ROUSSEAU, E, II).

Viaţa ne-a fost dată pentru a munci, a iubi şi a ne înnobila. Dacă acestea lipsesc, ce mai are omul din viaţă? Dacă le are, de ce se mai poate plînge? (Zur Arbeit, Lieb' und zur Veredlung ward / Das Leben uns gegeben. Fehlen die, / Was hat der Mensch am Leben? Hat er sie, / Was fehlet ihm, worüber wollt' er Klagen. J.G. HERDER, Mbz).

Munca este condiţia vieţii, scopul îi este înţelepciunea şi fericirea, răsplata (Arbeit ist die Bedingung des Lebens, das Ziel Weisheit, und Glückseligkeit ist der Preis. F. SCHILLER, Sp).

Şi cînd propria ta viaţă singur n-o ştii pe de rost, / O să-şi bată alţii capul s-o pătrunză cum a fost? (M. EMINESCU, S.

MUSE, PLACĂ DE MARMURĂ ÎN RELIEF DE PRAXITELES (MANTINEIA, 330—320 Î.E.N.)

INTERIORUL UNEI ACADEMII, GRAVURĂ DE CORNELIS CORT (1578)

De fapt preocuparea aceasta există, dar Eminescu deplînge neînțelegerea, spiritul meschin sau vanitos al atîtor biografi).

Viața este un dar pe care îl merităm numai atunci cînd îl dăruim (R. TAGORE, P, 56. *Sacrificiul dă sens vieții*).

O viață lungă este aceea care culege, alege și face folositoare pentru întreaga specie omenească numărul cel mai mare de experiențe și care contribuie astfel în chipul cel mai eficace la dezvoltarea colectivă a omenirii (H.G. WELLS).

Doar o viață trăită pentru alții este o viață care merită a fi trăită (A. EINSTEIN, Y).

vezi și CONȘTIINȚĂ

VICIU

Cînd viciile ne părăsesc, ne mîngîiem cu gîndul că noi sîntem cei care le părăsim (Quand les vices nous quittent, nous nous flattons de la créance que c'est nous qui les quittons. LA ROCHEFOUCAULD).

Există tot atîtea vicii care provin din faptul că nu ne stimăm îndeajuns, ca și din acela că ne stimăm prea mult (Il y a autant de vices qui viennent de ce qu'on ne s'estime pas assez, que de ce que l'on s'estime trop. MONTESQUIEU, P. *Vicii ale degradării și ale trufiei; cele dintîi găsesc cel puțin calea umilinței, a durerii morale și a hotărîrii de regenerare*).

Într-o societate trîndavă mișună toate viciile (I. MADACH, T, 11).

VICLEȘUG

Vicleșugul înțeleptului cu mult mai cumplit este decît al nebunului (D. CANTEMIR, I, VIII).

VIITOR

Nu-ți face griji din pricina viitorului; căci vei înfrunta problemele lui cu aceeași rațiune cu care înfrunți pe ale prezentului (MARC-AURELIU M, VII, 8. *Conduita rațională înlătură frica de viitor*).

Pregătindu-te pentru viitor, trebuie să mergi înapoi, cu gîndul către trecut; dar numai atît cît face un om, care, pregătindu-se să sară peste o groapă, se dă înapoi pentru a căpăta mai mult elan (A. MICKIEWICZ, K).

Credința în viitor este dreptul nostru cel mai nobil, bunul nostru inalienabil; crezînd în viitor, sîntem pătrunși de cea mai deplină iubire pentru prezent (Но вера в будущее — наше благороднейшее право, наше неотъемлемое благо, веруя в него, мы полны любви я настоящему. A.I. HERZEN, D, IV)

Nu mă gîndesc niciodată la viitor; vine destul de curînd (A. EINSTEIN, I).

VIN

Arama este oglinda înfățișării și vinul a sufletului (ESCHIL, F).

Vinul bun este o bună ființă apropiată, dacă știi să te porți cu el (Good wine is a good familiar creature, if it be well used. W. SHAKESPEARE, O, II, 3).

A VINDECA

Ce nu vindecă leacurile, vindecă fierul, ce nu vindecă fierul, vindecă focul, ce nu vindecă focul, vindecă moartea (Quod medicamenta non sanant, sanat ferrum, quod ferrum non sanat, sanat ignis, quod ignis non sanat, sanat mors. *Ierarhie a mijloacelor medico-chirurgicale, pînă la sfîrșitul inevitabil, după* HIPOCRATE).

VÎRSTĂ DE AUR

Cine dorește ca vîrsta de aur a omenirii să se întoarcă, n-ar trebui să uite că pe atunci oamenii se hrăneau cu ghindă

(B. MANDEVILLE, F. *Pentru parodierea „vîrstei de aur" și a tendinței de înapoiere în fazele anterioare ale omenirii, vezi și* VOLTAIRE, M: **Să regrete cel care dorește timpurile bune de altădată și vîrsta de aur și domnia Astreei și frumoasele zile din timpul lui Saturn și-al Rheei și grădina primilor noștri părinți. În ceea ce mă privește, mulțumesc naturii înțelepte, care spre binele meu m-a făcut să mă nasc în acest veac... Adam și Eva... sub un stejar supează elegant cu apă, mei și ghindă.** Regrettera qui veut le bon vieux temps / Et l'âge d'or, et le règne d'Astrée, / Et les beaux jours de Saturne et de Rhée, / Et le jardin de nos premiers parents; / Moi je rends grâce à la nature sage / Qui pour mon bien m'a fait naître en cet âge... Adam et Eve, ... Dessous un chêne ils soupent galamment / Avec de l'eau, du millet et du gland. *Vezi asupra acestei sfere de idei* și Défense du Mondain. Apologie du luxe).

VIRTUTE

Ticăloșia e lesne s-o capeți... și chiar cu grămada, / Căci locuiește aproape și drumu-n spre dînsa e neted. / Însă-naintea virtuții amarnica trudă au pus-o / Nemuritorii. Cărarea-nspre ea la-nceput este lungă, / Aspră și anevoioasă. Dar cînd vei ajunge la culme, / Ea e ușoară apoi, măcar că fu grea mai-nainte (HESIOD, M, 280—285).

Un om superior nu-și leapădă virtuțile, chiar cînd se află în împrejurarea cea mai grea, fiindcă e curat la suflet. Scoica nu-și pierde albeața nici cînd e mistuită de foc (Panciatantra, IV, § 15).

Să te lipsești de înlesnirile la îndemînă, să te culci pe pat tare, să-ți scoți ochii, să-ți arunci bunurile în apă, să cauți durerea, pentru a dobîndi fericirea în altă viață, sînt faptele unei virtuți excesive... Am destul de făcut chiar dacă nu merg așa de departe (Se priver des commodités qui nous sont en main, coucher sur le dure, se crever les yeux, jetter ses richesses dans la rivière, rechercher la douleur, pour en acquérir la béatitude d'une autre vie, c'est l'action d'une vertu excessive... Il y a pour moi assez à faire sans aller si avant. MONTAIGNE, E, I, XXXIX).

Dacă iei drept măsură virtutea şi te mîndreşti cu ea, n-ai de ce să mai pizmuieşti pe cei ce se trag din domnitori şi din neamuri mari, fiindcă sîngele albastru se moşteneşte, pe cînd virtutea se cîştigă, şi virtutea are preţ în sine, pe cînd sîngele albastru nu (M. CERVANTES, Q, II, XXXVI. *Sfat dat de Don Quijote lui Sancho Panza, cînd acesta se duce să-şi ia în stăpînire ostrovul peste care avea să domnească. Ideea nobleţii prin virtute şi a superiorităţii ei asupra nobleţii de sînge a fost deseori exprimată începînd din antichitate.* Vezi CURTIUS, Europäische Literatur und lateinisches Mittelalter, 1948, p. 186 şi urm.).

Cel care nu are nici o virtute, invidiază întotdeauna virtutea altora (A man that hath no virtue in himself, ever envieth virtue in others. F. BACON, En).

Îţi trebuie virtuţi mai mari pentru a suporta soarta bună decît pe cea rea (Il faut de plus grandes vertus pour soutenir la bonne fortune que la mauvaise. LA ROCHEFOUCAULD, M, 25. *Succesul facil te duce spre îngîmfare, insensibilitate, abuz. Cîte virtuţi îţi trebuie pentru a ocoli aceste ademeniri*).

A iubi pe ceilalţi... înseamnă a contopi interesele noastre cu acelea ale asociaţilor noştri spre a lucra pentru folosul comun. Virtutea nu este decît folosul oamenilor reuniţi în societate (Aimer les autres... c'est confondre nos intérêts avec ceux de nos associés, afin de travailler à l'utilité commune... La vertu n'est que l'utilité des hommes réunis en société. D'HOLBACH, Sy, I).

Virtutea este raţiune devenită energie (Tugend ist zur Energie gewordene Vernunft. F. SCHLEGEL, I, 23).

Nu există nimic mai urît în lume decît imaginea virtuţii într-un suflet ordinar (Es gibt nichts hässlicheres als das Bild der Tugend in einer gemeinen Seele. F. HEBBEL, T, 2240. *Poţi adopta atitudinile virtuţii şi pentru motive inferioare, de pildă cumpătarea din avariţie, discreţia din lipsă de curiozitate, castitatea din lipsa pasiunilor. Un om rece, mărginit şi egoist poate semăna cu un om virtuos. Păcatul cel mai mare al unui suflet ordinar este că poate compromite virtutea*).

Multe bunuri are omul / Dar virtutea cea mai mare / E să nu se ție mîndru / Cu virtuțile ce are (G. COȘBUC, P).

Virtutea nu constă în abținerea de la viciu, ci în nedorirea lui (Virtue consists, not in abstaining from vice, but in not desiring it. B. SHAW, M).

A VISA

Dacă omul ar fi cu totul lipsit de capacitatea de a visa în felul acesta, dacă el n-ar putea din cînd în cînd s-o ia înainte și să contempleze în închipuirea sa imaginea închegată și desăvîrșită a operei care abia începe să se înfiripe sub mîinile sale, atunci nu-mi pot închipui de loc ce mobil l-ar putea determina să întreprindă și să ducă la capăt lucrări vaste și istovitoare pe tărîmul artei, al științei și al vieții practice... Discordanța dintre vis și realitate nu pricinuiește nici un rău dacă persoana care visează crede serios în visul său, dacă, scrutînd atent viața, compară constatările cu închipuirile sale și în general lucrează conștiincios la realizarea visului său. Cînd între vis și viață există un oarecare punct de contact, atunci totul e în ordine (PISAREV).

VIȚA

La buciumul viții trei vlăstari cresc, unul al sănătății, altul al veseliei și altul al turbării (ANTON PANN, B).

VITEAZ

Lașii mor de mai multe ori înaintea morții lor; viteazul nu moare decît o dată (Cowards die many times before their death; / the valiant never taste of death but once. W. SHAKESPEARE, JC, II, 2).

VITEJIE

Precum la vitejie îndrăzneala cu socoteală este vrednicie, așa de este fără socoteală, nebunie se numește (D. CANTEMIR, I, II).

Între o insectă care trăiește o singură zi la umbra unei piramide egiptene și piramida aceea, care este deosebirea cea mai adîncă? Dimensiunile? Densitatea și soliditatea structurii materiale? Durabilitatea în timp? Desigur nu. Deosebirea cea mai adîncă între ele e că insecta e vie, iar piramida nu (I. L. CARAGIALE, C).

VOINȚĂ

Voința nu e un făcător de minuni sau un maestru vrăjitor, o capacitate gata oricînd și oriunde pentru orice fel de artificiu; voința, ca și omul în genere — ce altceva este voința decît omul ce voiește? — este legată de spațiu și de timp (L. FEUERBACH, A).

Cînd există voință, există și cale bătătorită (When there's a will there's a way. B. SHAW, F).

VOIOȘIE

În ceea ce privește corpul, medicii nu văd cu ochi buni sănătatea ciștigată printr-o grijă prea mare. E puțin lucru să nu fii bolnav: eu aș vrea ca omul să fie puternic, voios, vioi. Este foarte aproape de boală acela care nu se laudă decît cu sănătatea (Porro ne in corpore quidem valetudinem medici probant quae animi anxietate contingit; parum est aegrum non esse: fortem et laetum et alacrem volo. Prope abest ab infirmitate, in quo sola sanitas laudatur. TACITUS, D, XXIII. *Acest principiu este aplicat de Tacit și la retorică și deci poate fi extins și la alte domenii ale activității intelectuale*).

vezi și VESELIE

VORBA

Vorba oamenilor prețuiește cît viața lor (Talis hominibus fuit oratio qualis vita. SENECA, E, 114, 1. *Mulți oameni se împodobesc cu vorbe frumoase, dar numai moralitatea celui care le pronunță le asigură valoarea. Seneca ne previne*

astfel împotriva vorbirii împodobite, dar nesusținute de moralitatea vorbitorului, adică de întreaga conduită a vieții lui).

Din vorbă se face fapta și din faptă vorba (ANTON PANN, V. *Vorba și fapta să fie totdeauna legate*).

vezi și FAPTĂ, CUVÎNT

A VORBI

Semnul caracteristic al gîndirii independente este vorbirea pe față, dar primejdia stă în găsirea timpului potrivit (DEMOCRIT fr. 226. *Democrit recomandă deci nu numai franchețea, dar și tactul*).

Ușor se găsesc oameni care să vorbească totdeauna lucruri plăcute; însă greu se găsește cineva care să spună un lucru neplăcut, dar folositor, sau cineva care să-l asculte (P a n c i a t a n t r a II, § 6).

Un om virtuos, cu judecată și chibzuință, nu vorbește pînă nu se face tăcere (SAADI G, cap. 4, nr. 7).

Nu vorbi niciodată despre tine, căci a te lăuda înseamnă vanitate și a te deprecia, micime; iar amîndouă înseamnă în gura vorbitorului lipsă de înțelepciune și pentru urechile ascultătorului — pedeapsă (B. GRACIAN, O).

Există oameni care vorbesc cu o clipă înainte de a se gîndi și alții care acordă o atenție fadă lucrurilor spuse de ei, făcîndu-te să suferi din pricina caznei spiritului lor (Il y a des gens qui parlent un moment avant que d'avoir pensé; il y en a d'autres qui ont une fade attention à ce qu'ils disent, et avec qui l'on souffre dans la conversation de tout le travail de leur esprit. LA BRUYÈRE, S).

Rareori te căiești că ai vorbit puțin, foarte deseori că ai vorbit prea mult: maximă cunoscută de toată lumea dar pe care toată lumea nu o aplică (L'on se repent rarement de parler peu, très souvent de trop parler; maxime usé et triviale que tout le monde sait et que tout le monde ne pratique pas. LA BRUYÈRE, H).

Nimeni n-ar mai vorbi atît de mult în societate, dacă și-ar da seama cît de des înțelege greșit pe alții (Niemand würde viel in Gesellschaften sprechen, wenn er sich bewusst wäre, wie oft er die andern missversteht. J. W. GOETHE, M).

Eroarea se repetă necontenit în ce facem; de aceea nu trebuie să ostenim proclamînd adevărul în ce vorbim (Der Irrtum wiederholt sich immerfort in der Tat, deswegen muss man das Wahre unermüdlich in Worten wiederholen. J. W. GOETHE, M. *Nu trebuie să trădăm cauza adevărului și, dacă nu avem alte mijloace pentru a-l sluji, să-l sprijinim cel puțin prin cuvîntul nostru, răspîndindu-l și sporindu-i prestigiul*).

VORBIRE

Mulți din cei ce fac faptele cele mai rușinoase, se ostenesc cu vorbirile cele mai frumoase (DEMOCRIT, fr. 53. *Există o demagogie a imoralității; trebuie să fim preveniți, pentru a o recunoaște*).

Acei care au darul vorbirii și sînt oratori au în mînă un mare instrument de șarlatanism: ferice de ei dacă nu abuzează de acest instrument! (SAINTE-BEUVE, C, XI. *Aceeași depreciere a darului oratoric, caracteristică eruditului, în maxima anterioară*: **Acei care, în orice subiect, au prin elocință un drum mare, totdeauna deschis înaintea lor, se cred dispensați de a săpa**).

VRĂJMAȘ

Nu oropsi pe vrăjmaș cu tot răul ce-ți stă în putință, că poate să-ți devină mai apoi amic (SAADI, Gr, 10. *Opoziția dintre oameni, în care nu se manifestă dezbinări profunde de concepții, poate să se datorească unor cauze ușor de modificat sau de înlăturat*).

Dacă ți s-o întîmpla să judeci plîngerea vreunui vrăjmaș al tău, îndepărtează-ți gîndul de la jignirea îndurată și îndreaptăți-l numai către adevărul lucrului ce trebuie judecat (M. CERVANTES, Q, II, XXXVI).

vezi și DUȘMAN

VREME

Iară nu sînt vremile supt cîrma omului, ce bietul om supt vremi (MIRON COSTIN, L, XVIII, 12).

Pierderea vremii bune este maica și sămînța vremii rele (D. CANTEMIR, I, III).

Vremurile noi vor zămisli și o artă nouă, care va fi în frenetică armonie cu noua eră și care nu va trebui să împrumute simbolurile ei din trecutul mort, ba chiar va crea și o tehnică nouă, cu totul diferită de cea din trecut (H. HEINE, FD).

VULTUR

Vulturul nu poate să meargă, fiindcă poate să zboare (Eben weil er fliegen kann, kann der Adler nicht gehen. F. HEBBEL, T, 2143. *O mare superioritate a spiritului provoacă uneori stîngăcii în conduitele practice ale vieții. O observație asemănătoare la* BAUDELAIRE, L' A l b a t r o s: **Aripile de uriaș îl împiedică să meargă.** Ses ailes de géant l'empêchent de marcher).

ZĂBAVĂ

Zăbava aduce pierdere, amînarea pericol (Dilatio damnun habet, mora periculum. ERASMUS, Ca).

ZAVISTNIC

Ochii zavistnicului văd și cele ce nu sînt (ANTON PANN, P).

vezi și INVIDIOS

ZEU

Ceea ce este rău, vătămător și inutil n-au dat niciodată zeii, ci numai oamenii le-au ieșit în întîmpinare prin orbirea spiritului sau prin lipsa lor de minte (DEMOCRIT, fr. 175. *Nu zeii, ci oamenii își fac destinul. Dar nu totdeauna nenorocirea înseamnă neghiobie. Datorăm această rectificare suferinței de atîtea feluri a oamenilor*).

ZGÎRCENIE

Pentru ce nu se ia nici o măsură împotriva zgîrceniei, a cruzimii față de cei nenorociți, a ingratitudinii și a perfidiei? Cel ce lasă pe un cetățean să moară de mizerie, deși îl poate ajuta, nu este oare aproape tot atît de vinovat față de societate ca și cînd ar fi provocat moartea lentă a acestui nenorocit? (D'ALEMBERT, E).

vezi și AVARIȚIE

Ziua următoare este şcolarul celei care i-a premers (Discipulus est prioris posterior dies *a spus odată* PUBLILIUS SYRUS, S, *exprimînd astfel progresele continue ale experienţei omeneşti*).

Bucură-te de fiecare zi (Carpe diem. HORATIUS, O, I, 11,8. *Maximă înţeleaptă ţinînd seama de scurtimea vieţii, dar pentru a cărei aplicare i se cere omului linişte sufletească, simplitate, măsură în dorinţi*).

Nici o zi fără o linie (Nulla dies sine linea. PLINIUS, N, 35, 84. *Vorbă atribuită pictorului grec Appeles, care formula astfel maxima hărniciei sale. Dar numai artiştii au nevoie de exerciţiul zilnic al îndemînării lor?*).

Am pierdut o zi (Diem perdidi. *Vorbă atribuită împăratului Titus de către* SUETONIU, C, *Titus*, 8, 11. *Titus ar fi socotit pierdută ziua în care nu făcuse nici o binefacere şi noi putem extinde principiul, cerînd fiecărei zile o faptă de creaţie, oricît de modestă*).

Fiecare zi este un învăţător care te învaţă ceea ce nu te învaţă nici o altă zi (Jeder Tag ist ein Lehrer, der lehrt, was kein anderer Tag lehrt. J.G. LAVATER, W).

Cu mîne zilele-ţi adaogi, / Cu ieri vieaţa ta o scazi / Şi ai cu toate astea-n faţă / De-a pururi ziua cea de azi (M. EMINESCU, M. *Viaţa se menţine totdeauna în prezent*).

vezi şi OAMENI

OPERE CITATE*

* Indicele de opere, cuvinte şi autori au fost alcătuite de Al. Duţu, căruia îi aduc, şi pe această cale, mulţumirile mele *(T.V.)*

En = Essays. On Envy (Despre invidie)
Ep = Essays. Of great Places (Despre situațiile înalte)
Es = Essays. Of Suspicion (Despre bănuială)
Est = Essays. Of Studies (Despre studii)
Ey = Essays. Of Youth and Age (Despre tinerețe și maturitate)
O = Novum Organum (Noul Organon)
P = A Proposal for Amending the Laws of England (Propunere pentru îmbunătățirea legilor Angliei)
R = Ornamenta rationalia (Podoabele raționale)

N. BĂLCESCU,
P = Patria
R = Revoluție și reformă
T = Trecutul și prezentul

H. DE BALZAC,
C = Correspondance; A H. Castille, 1846 (Corespondență)
R = La recherche de l'absolu (Căutarea absolutului)

P. BEAUMARCHAIS,
B = Le barbier de Séville (Bărbierul din Sevilla)

C. BERNARD,
I = Introduction à l'étude de la médecine expérimentale (Introducere la studiul medicinei experimentale)

V. BIELINSKI,
S = Письмо к Боткину (Scrisoare către Botkin)
G = Письмо к Гоголю (Scrisoare către Gogol)

BOCCACCIO,
D = Il decameron (Decameronul)

BOETHIUS,
C = De consolatione philosophiae (Mîngîierile filozofiei)

N. BOILEAU,
A = L'art poétique (Arta poetică)
E = Epître, I. Les Avantages de la paix (Scrisoarea I. Avantajele păcii)
SV = Satyres. A l'Abbé le Vayer (Satire. Către abatele Vayer)

L. BÖRNE,
A = Aufsätze (Articole)
K = Kritiken (Critice)
U = Über den Umgang mit Menschen (Despre frecventarea oamenilor)

H. BOTEV,
D = Писма до Иван Драсов (Scrisoare către I. Drasov)
H = Хаджи Димитър (Hadji Dimităr)

GIORDANO BRUNO,
C = De la causa, principio e uno (Despre cauză, principiu și unul)

G. BUFFON,
D = Discours sur le style (Discurs despre stil)

J. CAESAR,
B = De bello Gallico (Războiul împotriva Galilor)

D. CANTEMIR,
D = Descrierea Moldovei
I = Istoria ieroglifică

I.L. CARAGIALE,
A = Aforisme, publicate în „Convorbiri literare", Iași, XIV (1880)
C = Cîteva păreri

A.P. CEHOV,

M = Тысяча одна страсть, или страшная ночь (Роман в одной части с эпилогом) посвящаю Виктору Гюго (O mie și una de patimi sau o noapte îngrozitoare. Roman într-o singură parte, cu epilog. Dedicat lui Victor Hugo)

P = Чайка (Pescărușul)

S = Поцелуй (O sărutare)

M. CERVANTES,

Q = Don Quijote

N. CHAMFORT,

M = Maximes et pensées (Maxime și cugetări)

CICERO,

A = De amicitia (Despre prietenie)

D = De oratore (Despre orator)

E = Epistulae ad familiares (Scrisori către cunoscuți)

F = De finibus bonorum et malorum (Despre sfîrșitul lucrurilor bune și al celor rele)

L = Pro Ligario (Pentru Ligarius)

Le = De legibus (Despre legi)

M = Pro Murena (Pentru Murena)

O = De officiis (Despre slujbe)

P = Philippica (Filipicele)

T = Tusculanum disputationum (Tusculanele)

E. CONDILLAC,

S = Traité des sensations (Tratat despre senzații)

T = Traité des systèmes (Tratat despre sisteme)

CONFUCIUS,

A = Analecte

S = Şu king

V. CONTA,

B = Bazele metafizicii

O = Teoria ondulațiunii universale

P. CORNEILLE,

C = Le Cid (Cidul)

H = Horace

He = Héraclius

M = Le menteur (Mincinosul)

R = Rodogune

S = Sertorius

G. COȘBUC,

G = Gazel

L = Lupta vieții

M = Antologie sanscrită. Maxime.

P = Puntea lui Rumi

MIRON COSTIN,

L = Letopisețul țării Moldovei

V = Viața lumii

DANTE,

I = Divina Commedia, Inferno (Infernul)

P = Divina Commedia, Il Purgatorio (Purgatoriul)

Pa = Divina Commedia, Il Paradiso (Paradisul)

E. DELACROIX,

J = Journal (Jurnal)

C. DELAVIGNE,

V = Les vêpres siciliennes (Vecerniile siciliene)

TR. DEMETRESCU,

C = Cugetări. În volumul *Intim*

DEMOCRIT,

fr = H. DIELS, Fragmente der Vorsokratiker, 4 Aufl., 1922

DEMOSTENE,

O = Olintienele

R. DESCARTES,
D = Discours de la méthode (Discurs asupra metodei)

D. DIDEROT,
D = Discours sur la poésie dramatique (Discurs despre poezia dramatică)
I = De l'interprétation de la nature (Despre interpretarea naturii)
L = Lettre sur les aveugles (Scrisoare despre orbi)
P = Pensées philosophiques (Cugetări filozofice)

N. DOBROLIUBOV,
C = Русская цивилизация (Civilizația rusă)

F. DOSTOIEVSKI,
C = Преступление и наказание (Crimă și pedeapsă)

J. DRYDEN,
A = Absalom and Achitophel (Absalom și Achitophel)

J. ECKERMANN,
G = Gespräche mit Goethe (Convorbiri cu Goethe)

A. EINSTEIN
I = Interview on Belgenland, decembrie 1930 (Interviu pe Belgenland)
W = The world as I see it (Lumea cum o văd eu)
Y = Youth, iunie 1932 (Tinerețe)

R. EMERSON,
C = Conduct of Life. Power (Comportarea în viață. Puterea)
E = Essays. First series: Heroism (Eseuri. Prima serie: Eroismul)
J = Journals (Însemnări)
L = Letters and social Aims. Quotation (Scrisori și țeluri sociale. Citat)
Lp = Letters and social Aims. Progress of Culture (Scrisori și țeluri sociale. Progresul culturii)
Lpp = Letters and social Aims. Persian Poetry (Scrisori și țeluri sociale. Poezia persană)
P = Essays. Second series: The Poet (Eseuri. Seria a doua: Poetul)
SB = Society and Solitude. Books (Societate și singurătate. Cărțile)
SC = Society and Solitude. Courage (Curajul)
SO = Society and Solitude. Old Age (Timpurile vechi)
SS = Society and Solitude. Success. (Succesul)

M. EMINESCU,
A = Archaeus
C = Cugetări, în Biblioteca Academiei R.P.R., Ms. rom. 2258
G = Glossa
M = Cu mine zilele-ți adaugi
S = Scrisoarea I—V

F. ENGELS,
A = Anti-Dühring
D = Dialectica naturii
M K = Către Mina Kautsky, 26.XI.1885
R = Rolul muncii în procesul transformării maimuței în om. Explicația originii limbii
SG = Socialismul german în versuri și proză
Sp = Dezvoltarea socialismului de la utopie la știință. Prefața la ediția engleză

EPICTET,
F = Fragmente

EPICUR,
E = Epistola către Meneceu
M = Maxime principale
S = Sentințe vaticane

ERASMUS,
A = Adagia (Sentințe)
Ca = Colloquia. Adolescens (Colocvii. Adolescentul)
Cc = Colloquia. Convivium religiosum (Banchet religios)
Cs = Colloquia. Studia scholastica (Studii scolastice)
E = Morias encomium (Elogiul nebuniei)
Ep = Epicureus (Epicureul)
Ph = Philetymus et Pseudocheus

ESCHIL,
A = Agamemnon
E = Eumenidele
F = Fragmente
P = Prometeu înlănțuit
T = Cei șapte contra Tebei

ESOP,
F = Fabule
Fz = Fabule. Zgîrcitul

EURIPIDE,
A = Alcesta
E = Elena
H = Hercule furios
I = Ifigenia în Aulida
Ip = Ipolit
M = Medea
O = Oreste
R = Rhesos
T = Troenele

J.H. FABRE,
S = Souvenirs entomologiques (Amintiri entomologice)

A. FEUERBACH,
V = Ein Vermächtnis (Un testament)

L. FEUERBACH,
A = Asupra spiritualismului și materialismului, cu particulară referință la activitatea voinței. În Feuerbach, București, 1954 (Colecția „Texte filozofice")
P = Problema nemuririi din punct de vedere al antropologiei, în aceeași ediție
Ph = Principiile filozofiei, în aceeași ediție

J. FICHTE
Ü = Über die Bestimmung des Gelehrten, 1794 (Despre menirea savantului)
R = Reden an die deutsche Nation (Cuvîntări către națiunea germană)

G. FLAUBERT,
C = Correspondance (Corespondență)

FONTENELLE,
D = Dialogue des morts (Dialogul morților)
H = Histoire des oracles (Istoria oracolelor)

CH. FOURIER,
T = Théorie des quatres mouvements (Teoria celor patru mișcări)
U = Théorie de l'unité universelle (Teoria unității universale)

A. FRANCE,
B = M. Bergeret à Paris (Dl. Bergeret la Paris)
J = Le jardin d'Epicure (Grădina lui Epicur)
L = Le livre de mon ami (Cartea prietenului meu)

P = Le petit Pierre (Petrişor)
S = Sur la pierre blanche (Pe piatra albă)
V = La vie littéraire (Viaţa literară)

C. DOBROGEANU-GHEREA,
A = Asupra mişcării literare şi ştiinţifice
E = Eminescu
H = Ştefan Hudici
J = Judecata posterităţii şi judecata contemporanilor
M = Materialismul economic şi literatura
P = Personalitatea şi morala în artă
T = Tendenţionismul şi tezismul în artă

I. GHICA,
S = Ştiinţa
Şt = Ştiinţele omeneşti

J.W. GOETHE,
C = Chinesisch-deutsche Jahr- und Tageszeiten (Anotimpurile şi orarul chinez-german)
Cl = Clavigo
D = Westöstlicher Diwan (Divanul occidental-oriental)
F = Faust
M = Maximen und Reflexionen (Maxime şi reflecţii)
N = Über Naturwissenschaften (Despre ştiinţele naturii)
NT = Die natürliche Tochter (Fiica naturală)
P = Palaeophron und Neoterpe
T = Torquato Tasso
W = Wilhelm Meister Wanderjahre (Anii de călătorie ai lui Wilhelm Meister)
Wa = Die Wahlverwandschaften (Afinităţile elective)
Wl = Wilhelm Meister Lehrjahre (Anii de ucenicie ai lui Wilhelm Meister)
Z = Zame Xenien

N. GOGOL,
T = Тарас Бульба (Taras Bulba)

C. GOLESCU,
I = Însemnare a călătoriei mele. Precuvîntare.

I.A. GONCEAROV,
P = Обыкновенная история (O poveste obişnuită)

M. GORKI,
Dc = Как я пишу (Cum am învăţat să scriu)
Dd = Беседа с молодыми (De vorbă cu cei tineri)
Do = О «маленьких» людях и о великой их работе (Despre oamenii „mici" şi despre marea lor muncă)
Dp = Разрушение личности (Destrămarea personalităţii)
Dt = О литературной технике (Despre tehnica literară)
M = Мать (Mama)

B. GRACIAN,
O = Oraculo manual (Oracolul manual al înţelepciunii în viaţă)

A. GRAMSCI,
S = Lettere da carcere (Scrisori din închisoare)

K. GUTZKOV,
G = Über Goethe (Despre Goethe)

F. HEBBEL,
T = Tagebücher (Jurnal)

G.W. HEGEL,
Ph = Philosophie der Geschichte (Filozofia istoriei)

PhE = Philosophie der Geschichte. Einleitung (Filozofia istoriei. Introducere)

V = Vorlesungen über die Philosophie der Geschichte (Prelegeri despre filozofia istoriei)

H. HEINE,

D = Über Deutschland. Von Luther bis Kant (Despre Germania. De la Luther la Kant)

FD = Französische Maler. Delaroche (Pictori francezi. Delaroche)

G = Gedanken und Einfälle (Gînduri şi fantezii)

M = Musikalische Saison von 1841 (Stagiunea muzicală 1841)

R = Reisebilder. Italien (Imagini de călătorie. Italia)

Sh = Shakespeare's Mädchen und Frauen (Fetele şi femeile din opera lui Shakespeare)

V = Vorrede zum ersten Bandes des „Salon", 1833 (Cuvînt înainte la volumul întîi din „Salon")

VG = Verschiedenartige. Geschichtsauffassung (Diverse. Interpretarea istoriei)

HELVÉTIUS,

E = De l'esprit (Despre spirit)

N = Notes, maximes, pensées (Note, maxime, cugetări)

J.G. HERDER,

B = Briefe zur Beförderung der Humanität. Über den Charakter der Menschheit (Scrisori despre progresul umanităţii. Despre caracterul omenirii)

I = Ideen zur Philosophie der Geschichte der Menschheit (Idei despre filozofia istoriei umanităţii)

Mb = Blumenlese aus morgenländischen Dichtern. Brahmanen (Florilegiu din poeţii orientali. Brahmanii)

Mbz = Blumenlese aus morgenländischen Dichtern. Gedanken einiger Brahmanen. Zweck des Lebens (Florilegiu din poeţii orientali. Cugetări ale unor Brahmani. Scopul vieţii)

HERODOT,

I = Istorii

A.I. HERZEN,

D = Дилетантизм в науке (Diletantismul în ştiinţă)

S = Письма об изучении природы (Scrisori despre studiul naturii)

HESIOD,

M = Munci şi zile

D' HOLBACH,

P = Prefaţă la traducerea lucrării lui Lehman „Încercări asupra unei istorii naturale a păturilor pămîntului"

S = Système de la nature (Sistemul naturii)

Sy = Système social (Sistemul social)

HOMER,

I = Iliada

O = Odiseea

HORATIUS,

A = Ars poetica (Arta poetică)

E = Epistolae

Ep = Epode

O = Odae

S = Satirae

CH. HUFELAND,
M = Macrobiotik (Macrobiotica)

V. HUGO.
A = Actes et paroles (Fapte și cuvinte)
C = Les chants du crépuscule (Cîntările serii)
Cal = Calomnié (Calomniat)
Ch = Les Châtiments (Pedepsele)
Co = Les Contemplations (Contemplații)
O = Odes. Le dévouement (Ode. Devotamentul)
Og = Odes et ballades. Le génie (Ode și balade. Geniul)
P = Pensées de nuit. Les quatres vents de l'esprit (Gînduri nocturne. Roza vînturilor spiritului)
Pe = La pensée (Gîndirea)
R = Religions et religion (Religii și religia)
W = William Shakespeare

W. HUMBOLDT,
B = Briefe an eine Freundin (Scrisori către o prietenă)

G. IBRĂILEANU,
P = Privind viața

H. IBSEN,
P = Peer Gynt
S = Strigoii

DJ. JAKŠIĆ
D = Путеви (Drumuri)

J. JAURÈS,
L = La loi des patries (Legea patriilor), în L'Armée nouvelle (Armata nouă)

J. JOUBERT,
P = Pensées (Cugetări)

JUVENAL,
S = Satirae

M.I. KALININ,
C = Речь на совещании партийных работников предприятий гор. Москвы (Cuvîntare la consfătuirea activiștilor de partid, 21 aprilie 1942)
I = Речь на совещании учителей-отличников городских и сельских школ (Cuvîntare la consfătuirea învățătorilor fruntași, 28 decembrie 1938)

I. KANT,
F = Zum ewigen Friede (Către pacea veșnică)
G = Grundlegung der Metaphysik (Baza metafizicii)
M = Menschenkunde (Știința umană)
S = Grundlegung zur Metaphysik der Sitten (Baza metafizicii moravurilor)

J. KEATS,
O = Ode to a grecian Urn (Odă unei urne grecești)

G. KELLER,
F = Das Fähnlein der sieben Aufrechten (Stegulețul celor șapte drepți)

OMAR KHAYYAM,
C = Catrene

J. KOCHANOWSKI,
O = Odprawa postów greckich (Respingerea solilor greci)
T = Treny

M. KOGĂLNICEANU,
C = Cuvînt introductiv la cursul de istoria națională

D = Despre civilizaţie, 1845
I = Îmbunătăţirea soartei ţăranilor

J.A. KOMENSKI,
D = Didactica magna (Didactica cea mare)
I = Informatorium matérni gremii (Informatorul şcolii materne)
L = Labyrynt svĕta a ráj srdce (Labirintul lumii)
U = Janua linguarum reserata aurea. Vestibulum (Uşa de aur deschisă a limbilor. Intrare)

I.A. KRILOV,
I = Însemnări privitoare la comedia *Ris şi durere*

N.A. KRIUKOV,
I = Însemnări filozofice, în Decembriştii, Bucureşti, Editura Academiei R.P.R., 1956 (Colecţia „Texte filozofice")

LA BRUYÈRE,
C = Les caractères (Caracterele). Du coeur (Despre inimă)
H = De l'homme (Despre om)
J = Des jugements (Despre judecăţi)
M = Du mérite personnel (Despre meritul personal)
O = Des ouvrages de l'esprit (Despre lucrările spiritului)
S = De la société et de la conversation (Despre societate şi conversaţie)

LA FONTAINE,
A = Les Fables (Fabule). Les deux aventuriers et le talisman (Cei doi vîntură-lume şi talismanul)
Ac = L'âne et le petit chien (Măgarul şi căţelul)
Ad = Adonis
As = L'astrologue qui se laisse tomber dans un puits (Vraciul care pică-n iaz)
B = Le chameau et les bâtons flottants (Cămila şi scîndurile plutitoare)
C = Le coq et le renard (Cocoşul şi vulpea)
CR = Le corbeau et le renard (Corbul şi vulpea)
DM = Les deux mulets (Cei doi catîri)
E = L'enfouisseur et son compère (Hoţul păcălit)
H = L'homme et son image (Omul şi chipul său)
J = Le juge arbitre (Judele de pace)
JV = La jeune veuve (Văduvioara)
L = Le loup, la chèvre et le chevreau (Lupul, capra şi iedul)
LB = Le loup devenu berger (Lupul devenit cioban)
M = Le bûcheron et Mercure (Mercur şi pădurarul)
P = Le paysan du Danube (Ţăranul de la Dunăre)
Ph = Philémon et Baucis (Filemon şi Baucis)
R = Le lion et le rat (Leul şi şoricelul)
RB = Le renard et le buste (Vulpea şi bustul)
RP = Le renard et les poulets d'Inde (Vulpea şi curcanii)
RR = Le rat de ville et le rat des champs (Şoarecele de la tîrg şi şoarecele de la ţară)

V = Le vieillard et ses enfants (Bătrînul şi copiii săi)
VP = Les vautours et les pigeons (Vulturii şi porumbeii)

LAO TZE,
C = Calea cea simplă

LA ROCHEFOUCAULD
M = Maximes (Maxime)

J.G. LAVATER,
W = Worte des Herzens (Cuvintele inimii)

N. LENAU
F = Faust

V.I. LENIN,
C = Caiete filozofice
CF = Ce-i de făcut
CI = Primul congres al învăţămîntului extraşcolar
CM = Despre o caricatură de marxism
CV = Cuvîntare în memoria lui I.M. Sverdlov
DC = Despre cultură şi artă
DS = Despre stat
ÎR = Învăţămintele revoluţiei
L = Despre literatură. [Însemnătatea fanteziei]
M = Materialism şi empiriocriticism
P = Prefaţă la traducerea în limba rusă a scrisorilor lui K. Marx către L. Kugelmann
R = Revoluţia proletară şi renegatul Kautsky
S = Scrisoare către tovarăşi
SA = Scrisoare către membrii C.C. (din noiembrie 1917)
SB = Despre sarcinile bibliotecii publice din Petrograd
SG = Succesele şi greutăţile Puterii Sovietice
SÎ = Despre sarcinile Internaţionalei a III-a
SR = Statul şi revoluţia
ST = Sarcinile uniunilor tineretului

LEONARDO DA VINCI,
A = Aforisme
B = Bestiario
M = Massime (Maxime)

G. LEOPARDI,
S = Sopra un basso-rilievo antico sepolcrale (La un basso-relief antic funerar)

G. LESSING,
A = Anti-Goeze
B = Brief an Nicolaï (Scrisoare către Nicolai)
D = Eine Duplik (Răspuns la replică)
F = Der Freigeist (Liber-cugetătorul)
G = Gedanken und Aussprüche (Cugetări şi sentinţe)
W = Über die Wahrheit (Despre adevăr)

G. CHR. LICHTENBERG,
A = Aphorismen (Aforisme)
B = Bemerkungen (Observaţii)
MB = Moralische Bemerkungen (Observaţii morale)
PB = Pädagogische Bemerkungen (Observaţii pedagogice)
T = Tagebücher (Jurnal)

LUCANUS,
Ph = Pharsalia

LUCRETIUS,
R = De rerum natura (Despre natura lucrurilor)

• • •

Lun Yu (Carte a discipolilor lui Confucius).

T. MACAULY,
D = Speeches. Parliamentarian reform (Discursuri. Reforma parlamentară)
E = Essays. Lord Byron (Eseuri. Lord Byron)

N. MACHIAVELLI,
A = Libro dell'arte della guerra (Despre arta războiului)

I. MADÁCH,
T = Az ember tragédiája (Tragedia omului)

A.S. MAKARENKO,
F = Счастье (Fericirea)
P = Педагогическая поэма Poemul pedagogic
R = Raport prezentat la o şcoală pedagogică

B. MANDEVILLE,
F = The Fable of the Bees (Fabula albinelor)

TH. MANN,
E = Einführung in den Zauberberg. Für Studenten der Universität Princeton (Introducere la Muntele fermecat. Pentru studenţii Universităţii Princeton)
S = Vom kommenden Sieg der Demokratie (Despre victoria viitoare a democraţiei)

MARC-AURELIU,
M = Meditaţii

P. MARIVAUX,
J = Le jeu de l'amour et du hasard (Jocul dragostei şi al norocului)

MARTIAL,
E = Epigrammae (Epigrame)

R. MARTIN DU GARD,
B = Jean Barrois

K. MARX,
A = Articol din „Kölnische Zeitung"
C = Capitalul
Cf = Contribuţii la critica filozofiei hegeliene a dreptului. Introducere
Ci = Contribuţii la critica economiei politice. Introducere
Co = Contribuţii la critica economiei politice
DLP = Discuţii asupra libertăţii
L = Luptele de clasă în Franţa 1848–1850
MEF = Manuscrise economico-filozofice
P = Prefaţă la Contribuţii la critica economiei politice
PC = Proprietatea privată şi comunismul. Manuscrise economice şi filozofice
R = Războiul civil din Franţa
S = Scrisori către Annenkov
T = Teze despre Feuerbach

K. MARX-F. ENGELS,
AL = Despre artă şi literatură
I = Ideologia germană
LT = Lucrări din tinereţe
M = Manifestul Partidului Comunist
S = Sfînta Familie

MICHELANGELO,
D = [Dialoghi] (Dialogul despre uciderea tiranilor, 1545)
S = Sonetti (Sonete)

J. MICHELET,
A = L'amour (Dragostea)
F = La femme (Femeia)

A. MICKIEWICZ,
K = Ksiegi narodu polskiego i pielgrzymstwa polskiego

(Cartea poporului polonez* și a pelerinilor polonezi)

MOLIÈRE,
A = L'avare (Avarul)
E = L'École des maris (Școala bărbaților)
F = Les femmes savantes (Femeile savante)
G = Don Garcia de Navarra
J = Don Juan
M = Le médecin malgré lui (Doctorul fără voie)
P = La princesse d'Elide
R = Les précieuses ridicules (Prețioasele ridicole)
T = Tartuffe

MONTAIGNE,
E = Essais (Eseuri)

MONTESQUIEU,
P = Pensées diverses (Cugetări diverse)

T. MORUS,
U = Utopia

A. DE MUSSET,
A = A mon frère revenant d'Italie (Fratelui meu, revenind din Italia)
M = Les deux maîtresses (Cele două iubite)
N = Namouna
T = Tristesse (Tristețe)
V = Les voeux stériles (Făgăduințele sterpe)

NEAGOE BASARAB,
Învățăturile lui... către fiul său Teodosie, Ed. Vasile Grecu, București, 1942 (Academia Romînă, „Studii și cercetări", LX)

F. NOVALIS,
F = Fragmente

OVIDIUS,
A = Ars amandi (Arta de a iubi)
Am = Amores (Iubirile)
M = Metamorphoses (Metamorfozele)
P = Pontica
T = Tristia

* * *
Panciatantra

ANTON PANN,
Povestea vorbii
A = Despre amicie sau prietenie
B = Despre beție
C = Despre cumplitate sau zgîrcenie
I = Despre iuțeală și mînie iarăși
In = Despre învățătură
L = Despre lucrare
M = Despre minciuni iarăși
N = Despre năravuri rele
P = Despre pizmă, vrăjmășie și ură
S = Despre sărăcie
T = Despre timp și vîrstă iarăși
V = Despre vorbire iarăși

B. PASCAL,
P = Pensées (Cugetări)

S. PETÖFI,
A = Az apostol (Apostolul)
M = A tél halála (Moartea iernii)

PETRARCA,
E = Epistolae familiares (Scrisori către cunoscuți)

PLATON,
A = Apologia lui Socrate
B = Banchetul
C = Critias

G = Gorgias
L = Legi
M = Menexeu
R = Republica
T = Teetet

PLAUTUS,
P = Captivi (Prizonierii)

G.V. PLEHANOV,
A = Искусство и общественная жизнь (Arta și viața socială)
CM = К вопросу о развитии монистического взгляда на историю (Contribuții la dezvoltarea concepției moniste asupra istoriei. Anexa II)
R = К вопросу о роли личности в истории (Rolul personalității în istorie)
S = Socialismul și lupta politică

PLINIUS, MAIOR
N = Naturalis historia (Istoria naturală)

PLINIUS
E = Epistolae

PLOTIN,
E = Enneade

PLUTARH,
B = Banchetul
C = Consolarea lui Appollonius
M = Moralia
Me = Moralia. Despre educație
V = Viețile paralele

H. POINCARÉ,
S = La science et l'hypothèse (Știința și ipoteza)

A. POPE,
E = Essay on criticism (Eseu despre critică)
J = January and May (Ianuarie și mai)
M = An Essay on Man (Eseu despre om)
Me = Moral Essays (Eseuri morale)
T = The temple of fame (Templul faimei)

PROPERTIUS,
E = Elegiae (Elegii)

PUBLILIUS SYRUS,
S = Sententiae (Maxime)

A.S. PUȘKIN,
F = Отрывки из писем, мысли и замечания (Fragmente din scrisori, cugetări și însemnări)
OJ = Отрывки из путешествия Онегина (Evghenii Oneghin. Jurnalul)
S = Письмо к П. А. Осиповой (Scrisoare către P.A. Osipova)
Z = Запись споров о вечном мире (Însemnări privitoare la problema păcii veșnice)

QUINTILIANUS,
I = De institutione oratoria (Formarea oratorului)

F. RABELAIS,
G = Gargantua et Pantagruel
Gl = Gargantua et Pantagruel. Aux lecteurs (Către cititori)

J. RACINE,
A = Athalie
B = Bajazet (Baiazid)

E. RENAN,
A = L'Avenir de la science (Viitorul științei)
Dp = Dialogues philosophiques. Probabilités (Dialoguri filozofice. Probabilități)

J. RENARD,
J = Journal

J.P. RICHTER,
G = Gesammelte Aufsätze und Dichtungen (Culegere de articole și poezii)
H = Herbst-Blumen
I = Immer grün unsere Gefühle (Deapururi vii sentimentele noastre)
K = Das Kampaner Tal (Campania)
L = Levana oder Erziehungslehre (Levana sau pedagogia)
V = Vorschule der Aesthetik (Curs pregătitor de estetică)

R.M. RILKE,
B = Briefe an einen jungen Dichter (Scrisori către un tînăr poet)

RIVAROL,
N = Notes

ROMAIN ROLLAND,
B = Beethoven. Préface
J = Journal
JCm = Jean Cristophe. Le matin (Dimineața)

J.J. ROUSSEAU,
E = Emile ou de l'éducation (Emil sau despre educație)
R = Les rèveries d'un promeneur solitaire (Reveriile unui călător singuratic)

F. RÜCKERT,
W = Die Weisheit der Brahmanen (Înțelepciunea Brahmanilor)

SAADI,
G = Golestan sau Grădina florilor
Gr = Golestan. Reguli de comportare

SAINT-SIMON,
L = L'organisateur (Organizatorul)

SAINTE-BEUVE,
C = Causeries du Lundi (Convorbiri)

JEAN DE SALISBURY,
M = Metalogicus în: Migne, Patrologia latina

F. SCHELLING,
V = Vorlesungen über die Philosophie der Kunst (Prelegeri despre filozofia artei)

F. SCHILLER,
A = Über Anmut und Würde (Grație și demnitate)
C = Don Carlos
E = Über das Erhabene (Despre sublim)
F = Fiesco.
FF = Votivtafeln. Freund und Feind (Table votive. Prieten și dușman)
G = Votivtafeln. Güte und Grösse (Table votive. Bunătate și măreție)
K = Briefwechsel mit Körner (Corespondență cu Körner)
M = Der Menschenfeind (Mizantropul)
N = Geschichte des Abfalls der Niederlande (Istoria căderii Țărilor de Jos)
P = Piccolomini
Ph = Philosophische Briefe. Vorerinnerung (Scrisori filozofice. Precuvîntare)
R = Resignation (Resemnare)
Sp = Der Spaziergang unter den Linden (Plimbarea pe sub tei)

U = Über die aesthetische Erziehung des Menschen (Despre educaţia estetică a omului)
VU = Votivtafeln. Unterschied der Stande (Table votive. Deosebirea situaţiilor)
W = Wallensteins Tod (Moartea lui Wallenstein)

F. SCHLEGEL,
A = Athenäumsfragmente (Fragmente din revista Athenäum)
I = Ideen (Idei)

SENECA,
E = Epistolae
L = Epistolae ad Lucilium (Scrisori către Luciliu)
M = Medea

W. SHAKESPEARE,
C = Cymbeline
H = Henry IV
HV = Henry V
HVI = Henry VI
Ht = Hamlet
JC = Julius Caesar
L = Love's Labour lost (Chinurile zadarnice ale dragostei)
M = Much Ado about Nothing (Mult zgomot pentru nimic)
Ma = Macbeth
O = Othello
P = Pericles
R = Richard II
S = Sonnets (Sonete)
T = Timon of Athens (Timon din Atena)
V = The Merchant of Venice (Neguţătorul din Veneţia)
W = Merry Wives of Windsor (Nevestele vesele din Windsor)

B. SHAW,
A = The Adventure of a Black Girl in her Search for God (Aventurile unei negrese în căutarea lui Dumnezeu)
B = John Bull's other Island (Cealaltă insulă a lui John Bull)
C = Candida
D = The Devil's Disciple (Discipolul diavolului)
F = Fanny's first Play (Prima piesă a lui Fanny). Prefaţă
I = The irrational Knot (Nodul iraţional)
M = Maxims for Revolutionists (Maxime pentru revoluţionari)
MB = Major Barbara (Maiorul Barbara)
P = Parents and Children (Părinţi şi copii)
W = Mrs Warren's Profession (Profesiunea doamnei Warren)

GH. ŞINCAI,
I = Învăţătură firească spre surparea superstiţiei norodului

SOFOCLE,
A = Antigona
O = Oedip

B. SPINOZA,
E = Ethica

Mme DE STAEL,
L = De la littérature (Despre literatură)

STENDHAL,
A = De l'amour. Fragments divers (Despre iubire. Fragmente diverse)

SUETONIUS,
C = Duodecim Caesares (Cei doisprezece Cezari)

J. SWIFT,
Bp = The Battle of the Books (Bătălia cărților). Prefață
T = Thoughts on various subjects (Cugetări pe teme diverse)

TACITUS,
A = De vita et moribus Agricolae (Viața și moravurile lui Agricola)
An = Annales (Analele)
D = Dialogus de oratoribus (Dialogul despre oratori)

R. TAGORE,
P = Păsări rătăcite
S = Sadhana

H. TAINE,
V = Vie et opinions de M. Graindorge (Viața și opiniile D-lui Graindorge). Prefață

TERENTIUS,
A = Andria
H = Heautontimorumenos (Cel care se pedepsește singur)
Ph = Phormio

* * *
Theatron politikon

TEOGNIS,
E = Elegii

L.N. TOLSTOI,
A = Анна Каренина (Anna Karenina)
B = Деньги (Banii)
C = Моя исповедь (Confesiunea mea)
CA = Что такое искусство (Ce este arta?)
D = О браке (Despre căsătorie)
K = Крейцерова соната (Sonata Kreutzer)
R = Война и мир (Război și pace)
V = Живой труп (Cadavrul viu)

I.S. TURGHENIEV,
H = Гамлет Щигровского уезда (Un Hamlet provincial)
P = Первая любовь (Prima iubire)
S = Письмо к Полине Виардо (Scrisoare către P. Viardot)

ULPIAN,
D = Digestae

L. VAUVENARGUES,
R = Reflexions et maximes (Reflecții și maxime)

VIRGILIUS,
E = Aeneis (Eneida)
G = Georgica (Georgicele)

T. VLADIMIRESCU,
S = Scrisoare către Vornicul Nicolae Văcărescu

A. VLAHUȚĂ,
G = Gînduri

VOLTAIRE,
C = Candide ou l'optimisme (Candide sau optimismul)
D = Discours en vers sur l'homme (Discurs în versuri despre om)
Di = Discours
E = Essai sur les moeurs et l'esprit des nations (Eseu despre obiceiurile și spiritul națiunilor)
En = L'enfant prodigue (Fiul risipitor)
M = Le mondain (Mondenul)
N = Nanine

P = Pensées et observations (Cugetări şi observaţii)
PDL = Poème sur le désastre de Lisbonne, 1755 (Poem despre dezastrul din Lisabona)
Ph = Dictionnaire philosophique (Dicţionar filozofic). Prefaţă
PhA = Dictionnaire philosofique, art. Annales (Articolul Anale)
PhAm = Dictionnaire philosofique, art. Amour (Articolul Iubire)
PhAp = Dictionnaire philosofique, art. Apparence (Articolul Aparenţă)
PhC = Dictionnaire philosofique, art. Critique (Articolul Critică)
PhF = Dictionnaire philosofique, art. Fanatisme (Articolul Fanatism)
PhG = Dictionnaire philosofique, art. Guerre (Articolul Război)
Php = Dictionnaire philosofique, art. Patrie (Articolul Patrie)
PhPh = Dictionnaire philosofique, art. Philosophie (Articolul Filozofie)
Pl = Poème sur la loi naturelle, 1752 (Poem despre legea naturală)
S = Sémiramis
Z = Zaïre

R. WAGNER,
M = Mitteilungen an meine Freunde (Comunicări prietenilor mei)

W. WHITMAN,
B = Song of the Broad-Axe (Cîntecul securii)
D = Boz and Democracy (Boz şi democraţia)
E = Europa
L = Leaves of Grass (Fire de iarbă). Prefaţa la prima ediţie
R = Roaming in thought (Cînd rătăceam cugetînd)
S = Song of myself (Cîntec despre mine însumi)

XENOFON,
M = Memorabilia

E. YOUNG,
N = Night Thoughts (Cugetări nocturne)

E. ZOLA,
H = Mes haines (Urile mele)

INDICE DE NUME

Dante Alighieri (1265—1321)
Danton, Georges Jacques (1759—1794)
Delacroix, Eugène (1799—1863)
Delavigne, Casimir (1793—1843)
Demetrescu, Traian (1866—1896)
Democrit (460—? î.e.n.)
Demostene (384—322 î.e.n.)
Descartes, René (1596—1650)
Diderot, Denis (1713—1784)
Dobroliubov, Nikolai Aleksandrovici (1836—1861)
Dostoievski, Fiodor (1821—1881)
Dryden, John (1631—1700)

Eckermann, Johann Peter (1792—1854)
Einstein, Albert (1879—1955)
Emerson, Ralph Waldo (1803—1882)
Eminescu, Mihail (1850—1889)
Empedocles (secolul al V-lea î.e.n.)
Engels, Friedrich (1820—1895)
Epictet (secolul I î.e.n.)
Epicur (341—270 î.e.n.)
Erasmus, Desiderius (1466—1536)
Eschil (525—456 î.e.n.)
Esop (secolele al VII-lea — al VI-lea î.e.n.)
Euripide (480—406 î.e.n.)

Fabre, Jean-Henri (1823—1915)
Feuerbach, Anselm (1829—1880)
Feuerbach, Ludwig (1804—1872)
Fichte, Johann Gottlieb von (1762—1814)
Flaubert, Gustave (1821—1880)
Fontenelle, Bernard Le Bovier de (1657—1757)
Fourier, Charles (1772—1837)
France, Anatole, pseudonim literar al lui Anatole-François Thibaut (1844—1924)

Galilei, Galileo (1564—1642)
Gerhard, Eduard (1795—1867)
Gherea, Dobrogeanu Constantin (1855—1920)
Ghica, Ion (1816—1897)
Goethe, Johann Wolfgang (1749—1832)
Gogol, Nikolai V. (1809—1852)
Golescu, Constantin (Const. Radovici din Golești) (1777—1830)
Goncearov, Ivan Aleksandrovici (1812—1891)
Gorki, Maxim, pseudonim literar al lui Aleksei Maximovici Peșkov (1896—1936)
Gracian, Balthazar (1584—1658)
Gramsci, Antonio (1891—1937)
Gutzkov, Karl (1811—1878)

Hafiz, Shams ad-din Muhammad (aprox. 1320—1390)
Harvey, William (1578—1657)
Hebbel, Friedrich (1813—1863)
Hegel, Georg Wilhelm Friedrich (1770—1831)
Heine, Heinrich (1797—1856)
Helvétius, Claude-Adrien (1715—1771)
Heraclit (576—480 î.e.n.)
Herder, Johann Gottlieb (1744—1803)
Herodot (484—425 î.e.n.)
Herzen, Alexandr (1812—1870)
Hesiod (secolul al VIII-lea î.e.n.)

Saadi (1184–1292)
Saint-Simon, Claude Henry de Rouvroy de (1760–1825)
Sainte-Beuve, Charles Augustin (1804–1869)
Salisbury, Jean de, denumit şi Johannes Parvus (1120–1180)
Schelling, Friedrich (1775–1854)
Schiller, Johann-Christoph Friedrich (1759–1805)
Schlegel, Friedrich (1772–1829)
Seneca, Lucius Annaeus (4–65 î.e.n.)
Shakespeare, William (1564–1616)
Shaw, George Bernard (1856–1950)
Şincai, Gheorghe (1754–1816)
Socrates (486–400)
Sofocle (497–405 î.e.n.)
Solon (640–548 î.e.n.)
Spinoza, Baruch (1632–1677)
Madame de *Staël*, pseudonim literar al lui Anne-Louise-Germaine Necker de Staël-Holstein (1766–1817)
Stendhal, pseudonim literar al lui Henri Beyle (1783–1842)
Suetonius, Caius S. Tranquillus (70–141)
Swift, Jonathan (1667–1745)

Tacitus, P. Cornelius (54–120)
Tagore, Rabindranath (1861–1941)
Taine, Hippolyte-Adolphe (1828–1893)
Terentius, Publius T. Afer (185 [195]–159 î.e.n.)
Thales (secolul al VII-lea î.e.n.)
Teognis de Megara (secolul al VI-lea î.e.n.)
Thrasymachos (secolul al V-lea î.e.n.)
Tolstoi, Lev Nikolaievici (1828–1910)
Turgheniev, Ivan Sergheevici (1818–1883)
Turgot, Anne-Robert-Jacques de l'Aulne (1727–1781)

Vauvenargues, Luc de Clapiers de (1715–1747)
Vegetius, Flavius V. Renatus (secolul al IV-lea)
Virgilius, Publius V. Maro (70–19 î.e.n.)
Vladimirescu Tudor (1780–1821)
Vlahuţă, Alexandru (1858–1919)
Voltaire, François-Marie Arouet (1694–1778)

Wagner, Richard (1813–1883)
Wells, H.G. (1866–1945)
Whitman, Walt (1819–1892)

Xenofon (430 [425] –352 î.e.n.)

Young, Edward (1683–1765)

Zola, Emile (1840–1902)

INDICE DE CUVINTE

CUPRINSUL

Redactor resp. de carte: T. MUREȘEANU
Tehnoredactor: E. IACOB

Dat la cules 20.03.1962. Bun de tipar 16.05.1962. Tiraj 15.000+80 ex. broșate și 8000+45 legate+4 colițe. Hîrtie semivelină de 65 g/m². Format 54×84/16. Coli editoriale 14,21. Coli de tipar 18,50. A. 001477/1961. Indici de clasificare zecimală: pentru bibliotecile mari 8(03), pentru bibliotecile mici 8(03).

Tiparul executat sub comanda nr. 20.297 la Combinatul Poligrafic Casa Scînteii, Piața Scînteii, București — R.P.R.

Lei 8,40